

TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

1

ROČNÍK 14 (46)

Ve dnech 22.-23. 11. 2004 proběhla v zasedací síni magistrátu hl. m. Prahy konference „15 let vývoje armády a bezpečnostní politiky v Československu a České republice“, kterou společně připravily Asociace pro bezpečnost, obranu a ochranu společnosti a státu (BOOSS) a Středisko bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie (CESES) FSV UK Praha. Většina účastníků této konference zastávala či zastává odpovědné funkce v armádě. Jsou to lidé, kterým není bezpečnost České republiky a vše co s tím souvisí lhostejné. Svou angažovaností na daném poli viditelně prezentují veřejnosti smysl existence a působení bezpečnostní komunity. Jedním z nejpodnětnějších příspěvků byl i referát bývalého ministra obrany pana Luboše Dobrovského.

Dámy a pánové,

především cítím povinnost poděkovat všem, kdo se zasloužili o to, že konečně, po mnoha letech malého či dokonce zcela absentujícího zájmu o otázky bezpečnostní a obranné politiky v této zemi, se scházíme, abychom nabídli odborné i široké veřejnosti výsledky soustředěné práce lidí, kteří reprezentují to, čemu jsme si zvykli říkat bezpečnostní komunita.

Sborník prací nejružnějšího tematického zaměření, který byl u příležitosti této konference připraven, jakož i referáty, které jste slyšeli, a které ještě uslyšíte, vyvolávají ve mně naději, že problematika obranné a v širším smyslu bezpečnostní politiky se stane předmětem kvalifikované odborné a široké veřejné diskuse. A že také povede k širšímu chápání toho, co mají autoři textů uvedených ve sborníku a autoři dnešních referátů na mysli, když hovoří o obranné a bezpečnostní politice.

Budiž mi prominuto kritické slovo. Myslím, a z textů, které v souvislosti s touto konferencí vznikly to vyplývá také, že naše politické reprezentace, vlády především, zúžily si obsah obranné a bezpečnostní problematiky v zásadě na uvažování o procesech, které souvisejí pouze a úzce jen s transformací armády. A to ještě ne dost souvisle a koncepčně. O tom svědčí nekonečný počet revizí transformačních rozhodnutí a svědčí o tom i skutečnost, že v průběhu let stalo se ministerstvo obrany ve skutečnosti pouhým ministerstvem armády a do jeho čela podvkrát byli jmenováni nepolitici, vojáci. O jejich vojenských odborných kvalitách, zejména druhého z nich, nemůže být pochyb. O politickém smyslu jejich jmenování však nelze nepochybovat.

Jedním ze základních principů demokratického pojetí obranné politiky je civilní kontrola všeho, co se dotýká ozbrojených složek. Tento princip byl v minulých letech výrazně oslaben. Obranná politika jako významná, ne-li rozhodující součást politiky bezpečnostní, byla svěřena vojenským manažérům, kteří zjednodušující a ne vždy dosti jasná politická zadání, reformu armády a její profesionalizaci, začali provádět jako úkol povahy výrazně technologické, – a sotva mohli při nezájmu politiků o věc jednat jinak – tedy zadání, v němž rozhodujícím kritériem, vedle jistě nutně respektované základní orientace naší zahraniční politiky, byly již jen finanční prostředky, které na tento úkol vláda uvolnila nebo uškrtila. Jak kdy. Zcela nebo

téměř zcela vymizely další aspekty obrané politiky, jakými jsou především přesné stanovení účelu ozbrojených sil, stav míry informovanosti občanů o roli armády či možnosti českého obranného průmyslu. Ten je bohužel v troskách. Nezbytná komponenta obranné politiky, pocit občanské odpovědnosti za obranu země, za její bezpečnostní jistoty, vymizel, a jeden Václav Marhoul to tak říkajíc nevytrhne, i když je třeba vyslovit mu díky za vše, co pro obnovování občanské odpovědnosti za obranu země až dosud udělal.

Oslabení občanské kontroly ozbrojených sil a pocitu občanské odpovědnosti za obranu země jsou podle mého soudu výsledkem několika faktorů. Prvním a zásadním je falešný dojem, který ovládl naše mysli po konci studené války. Nic se nám nemůže stát, není žádného nepřítele. Nové spojenectví s demokratickými zeměmi euroatlantického společenství vyvolalo u mnohých z nás dojem, že naše bezpečnost je zajištěna jaksi bez nezbytné naší účasti. Další, neméně silný faktor vzešel ze zkušenosti, kterou mužská populace získávala po dlouhá léta totality ze své služby v armádě. Armáda nebudila respekt. Hrdinství těch, kdo se zasloužili o vítězství ve druhé světové válce, bylo zkresleno ideologickými nepravdami, jména hrdinů vymazána z dějin. Není se co divit, že mužská populace, zejména mladí muži, přivítali s jásotem volební heslo premiéra Zemana, bez kvalitní přípravy, co možná hned, bez ujasnění účelu ozbrojených sil v nových podmínkách ohrožení a v nových podmínkách spojeneckých, zrušit branou povinnost a v čase nesmyslně krátkém dokončit profesionalizaci armády. Nejasná a znovu a znovu revidovaná zadání vedla u mnohých armádních velitelů k únavě a k předčasnému odchodu z ozbrojených sil. Postrádali široce pojatou, ucelenou a dlouhodobě koncepčně pojatou obrannou a bezpečnostní politiku. Ta zde, podle mého soudu, schází dodnes.

Vojáci dělali co mohli, politici nedělali nic nebo jen málo, abych se nedotkl těch, kteří na absenci obranné a bezpečnostní politiky marně upozorňovali. Vojáci loajálně plnili zadání někdejšího premiéra jako rozkaz, o němž se nediskutuje, a politikům bylo jedno, že dojde k tomu, co před pár dní velmi přesně popsal vrchní velitel ozbrojených sil, prezident republiky:

Armáda české republiky nemůže dobře fungovat bez autentické podpory české veřejnosti a českých politiků. A ještě: Neobávejme se jasně říci, že naše armáda musí mít dostatečně širokou celostátní bázi ...

Co k tomu dodat? Snad jen tolik, že se blýská na lepší časy. Konečně máme opět **civilního** ministra obrany, zkušeného politika; prezident republiky se cítí být vskutku vrchním velitelem ozbrojených sil, a oba, ministr i prezident, dávají najevo, že jsou si vědomi své odpovědnosti za obranu země v tom nejširším slova smyslu. A konečně i my, kdo jsme tu dnes shromážděni, přicházíme na pomoc Václavu Marhoulvi a všem, kdo jsou si vědomi nezbytné potřeby vytváření nové moderní koncepce obranné politiky, která neosloví pouze vojáky, ale celou společnost. Práce, které jsou shromážděny ve sborníku připraveném k této konferenci a referáty, které zde zaznívají, nechť jsou podnětem k brzké široké politické debatě o problémech a zadáních, o nichž tu je a bude dnes řeč.

Profesor Ing. Karel Novotný, CSc.

Jak je to s vojenskou vědou ...

Názory na existenci vojenské vědy jsou různé. V civilním sektoru, a dokonce i mezi kvalifikovanými pracovníky v armádě převládá názor, že vojenská věda je jen jakýmsi kompilátem účelově využívajícím poznatků věd ostatních.

Vojenští odborníci za vojenskou vědu často považují rozvíjení vojenské teorie především formou rozpracovávání různých více či méně prodiskutovaných intuitivních nápadů – „vnuknutí“ k plnění někdy až jen jakýchsi „zbožných přání“. Vycházejí přitom z možnosti průběžně rozvíjeného vědeckotechnického poznání a s ním i bojové techniky bez většího, cíleně zaměřeného a systémově organizovaného bádání a rozvoje ozbrojeného zápasu jako hlavní oblasti vojenské vědy.

K objasnění problematiky vojenské vědy a řešení s tím souvisejících otázek má pomoci tento příspěvek.

Úvod

Růstem lidských potřeb a požadavků došlo k dělbě práce, a tím ke vzniku různých odborností. Nutnost a současně snaha o jejich rozvoj, zkoumání vazeb mezi nimi a jejich průběžné prohlubování vedly od shromažďování a vyhodnocování o nich informací k vypracování praktických poznatků, postupnému vytváření dílčích teorií až k vytvoření věd příslušných odborností.

Vědou se v současnosti rozumí soustavná, kritická a metodická snaha o pravdivé a obecné poznání v určité vymezené oblasti. Vědy se navzájem liší předmětem nebo metodou (viz Velký slovník naučný, Diderot 1999, str. 1569). K jejich hlubšímu rozlišení slouží dále oblast jejich zkoumání – zaměření, cíl předmětu zkoumání a používané metody. V podstatě se rozlišují tři základní druhy věd: přírodní, technické a společenské. V praxi neexistují samostatně, ale vzájemně se podmiňují a doplňují. Společným působením věd dochází k prohlubování lidských smyslů, a tím také k rozvoji lidského poznání. Platí přitom teze: **věda bez praxe je planá, zbytečná, praxe bez vědy je slepá**. Vědy se tak stávají významnou výrobní silou, hnacím motorem společenského vývoje – civilizace.

Vojenská věda patří do věd společenských a dobou svých počátků k nejstarším. Stejně jako každý účelově, cíleně vytvářený systém (soustava, soubor, množina) prvků různých vlastností se také systémy teoretických znalostí (znalostní systémy), k nimž patří také vojenská věda, formovaly, rozvíjely a nabývaly na obsahu a významu postupně s vývojem společnosti jako celkem. Především to bylo a je důsledkem uplatnění vědeckotechnických poznatků v praxi jak vojenské, tak i dalších věd, tvořících její systémové okolí.

Na rozdíl od jiných věd jsou existence vojenské vědy a její výsledky civilním sektorem často zpochybňovány. Je to dáno jednak neznalostí její problematiky i z důvodu utajování většiny jejích závěrů, a jednak tím, že tyto závěry nejsou k běžnému životu širší veřejnosti bezprostředně nutné a nestojí proto ani v popředí jejího zájmu.

Vojenská věda však přesto svým významem pro zajištění bezpečnosti, a tím také existence občanů i státu jako celku a svými interdisciplinárními vazbami na řadu dalších věd, patří k důležitým, velmi širokým, složitým a obtížným teoretickým (znalostním) systémům. Na úrovni její kvality a vysoce kvalifikovaného uplatnění v praxi závisí jak současná, tak i budoucí bezpečnost každého státu, naší republiky nevymýšlejíc.

Základním východním podkladem pro řešení problematiky vojenské vědy jsou druhy možných ohrožení a jejich charakteristika.

Podstatou zkoumání vojenské vědy je především odstranění příčin válek a následně také vypracování teorie jejich vedení a její případné uplatnění v praxi.

Možnosti ohrožení a jejich charakteristika

Současnou bezpečnostní situaci všeobecně – a tím také naší republiky – charakterizují následující skutečnosti:

- a) nehrozí bezprostřední vznik klasického globálního konfliktu – války,
- b) dochází k prudkému nárůstu počtu různých druhů ohrožení již v míru,
- c) všechna ohrožení nabývají na nebezpečnosti.

I když nebezpečí klasické globální války je v současnosti a nejbližší budoucnosti málo pravděpodobné, mohou vznikat války lokální, případně regionální, které mohou v globální přerůst.

Hlavním činitelem každé války je **ozbrojený zápas**, i když nadále v souladu se situací pokračují omezeně také některé činnosti z doby míru. Ozbrojený zápas vedou ozbrojené síly – armády (dále jen armády). Náznaky vzniku ozbrojeného zápasu jsou spjaté se snahou jedněch přivlastnit si zdroje a výsledky práce druhých. U napadajícího – útočníka – šlo v podstatě o zlepšení jeho životních podmínek na úkor napadaného, u toho pak o snahu zabránit tomu obranou. Z k tomu určených a se připravujících ozbrojených skupin postupně vznikaly armády. Jejich posláním bylo vedení nejdůležitější součásti války – ozbrojeného zápasu. Jeho cílem bylo a nadále zůstává:

- u států všestranně silnějších, zejména obyvatelstvem, hospodářsky, kvalitou bojové a ostatní techniky, snaha rozšířit svou sílu a moc napadením států jiných a jejich ovládnutím si vytvořit podmínky pro svůj další rozvoj,
- u států slabších – napadených – s dobrými surovinovými a dalšími zdroji (např. levnou pracovní silou) – udržet daný stav – status quo – obranou.

Všestranným politickým a hospodářským vývojem v důsledku rozvoje vědeckotechnického poznání a jeho uplatněním v praxi se úkoly armád dále rozšiřovaly a zásady jejich plnění měnily. K stávajícím útoků a obraně přibývaly další způsoby vedení bojové činnosti – zvláštní (speciální), odpovídající jednak úkolům, které měly usnadnit plnění základních forem vedení ozbrojeného zápasu, a jednak dané možnostmi, vyplývajícími ze srovnání vzájemného poměru sil a bojové techniky protivníků.

Úspěšné vedení ozbrojeného zápasu, a tím ochrany obyvatelstva a státu, nebylo a není jednoduchou, a tím méně krátkodobou záležitostí. Armádu nelze připravit ze dne na den také z důvodu průběžně se zrychlujícího vědeckotechnického rozvoje a jeho využití v praxi. V souladu s tím je třeba rovněž rozvíjet teorii vedení ozbrojeného zápasu a její praktické zvládnutí

i s určitou perspektivou. Je to nikdy nekončící průběžný proces, jehož náročnost neustále roste. Důkazem je již současný prakticky neomezený dosah prostředků ničení s možností téměř bodově přesného provedení úderů na vybrané cíle v celé hloubce území protivníka vysoce účinnou municí. Její využití výsadky, speciálními výsadky, skupinami k ničení vybraných cílů v hloubce, diverzanty, pátou kolonou apod. stále více ohrožuje a ovlivňuje život obyvatelstva a státu jako celku.

Trvale postupující miniaturizace prostředků ničení i jejich munice a již neexistující souvislé linie fronty umožňují snadný přesun či přenos různých druhů prostředků a rozmístění vysoce účinných náloží kdekoli v hloubce bojujících vojsk. Možnost odpálit tyto nálože kdykoliv a odkudkoliv jak na dálku, tak automaticky časovaným roznětem ještě dále zvyšují nebezpečnost v hloubce vlastního území případně působících uvedených ozbrojených sil protivníka. Navíc způsob plnění jim stanovených úkolů se bude zásadně lišit od základních forem ozbrojeného zápasu – útoku a obrany. Budou k nim patřit zejména léčky, přepady, ničení důležitých objektů, teror obyvatelstva, atentáty a další aktivity. Jejich cílem bude nejen škodit a narušovat různé řídicí funkce státu a samospráv, ale také vyvolávat nejistotu mezi obyvatelstvem, jeho nedůvěru k vedení státu apod.

Jak vedení těchto činností, tak boj proti nim, byly součástí taktiky již za druhé světové války a vedle útoku a obrany mají své místo i v soudobých předpisech a přípravě velitelů i vojsk. Lze předpokládat, že v souvislosti s jejich významem a četností výskytu v současnosti i budoucnosti jim bude třeba věnovat větší pozornost, než tomu bylo dosud.

S činností těchto skupin, a také neomezeného a protivníkem jistě uplatňovaného dosahu prostředků ničení, vystupuje do popředí nutnost mít kromě sil působících na frontě rovněž kvalitní, na regionálním principu organizovanou a fungující domobranu či vojska územní obrany s veliteli, schopnými rychle a tvůrčím způsobem na vznikající, respektive vzniklou situaci reagovat. Současně se ukazuje také nutnost již v míru organizovat přípravu obyvatelstva především alespoň k ochraně své vlastní a svých nejbližších. Naplnění těchto požadavků rovněž podstatně zvýší a zkvalitní řešení vážných ohrožení v době míru.

Za napadení zvenčí lze rovněž považovat stupňující se **mezinárodní terorismus**. Jeho aktivity směřují především proti vyspělým demokratickým zemím. Způsob jejich provádění je zejména vzhledem k jejich malým počtům, ekonomickým a bojovým možnostem shodný a blízký činnostem ozbrojených skupin, působících v hloubce území protivníka při ozbrojeném zápase, a stejně tak musí být veden i boj proti nim.

Vznik terorismu v podstatě souvisí s živelným, nekoordinovaným a nerovnoměrným vývojem ekonomiky, jejími častými prudkými změnami a výkyvy, bojem o suroviny a trhy, a tím všestranně se prohlubujícími rozdíly mezi státy i uvnitř nich. Výsledkem byl a je růst bohatství průmyslově vyspělých států při současně průběžně se zvyšujícím ekonomickým, a tím i sociálním propadu méně vyspělých až zaostalých zemí.

To má za následek blahobyt menšiny obyvatelstva světa, zatímco jeho většina se stále rychleji dostává do těžko představitelných, až **nesnesitelných životních podmínek**. Jsou jimi bída, hlad, špína, bezdomovci a zlovolné nemoci s následnou vysokou úmrtností zejména dětí, žen a starých osob. Vhodné využívání a usměrňování těchto podmínek a současně hlavních příčin pseudobojovníky za sociální, náboženskou a etnickou spravedlnost v těchto zemích vyúsťují přes narůstající vzájemnou nenávisť přesvědčením odlišných skupin přes fanatický vnitřní terorismus ve státě až v občanské, lokální a regionální války. Těch od ukončení druhé světové války roku 1945 bylo více než 130. Jejich vedení je však možné jen s podporou zejména

zbraněmi ze zahraničí. Že při tom dochází k porušování členy OSN odsouhlasených dohod o spolupráci v oblastech bezpečnosti, hospodářské, sociální a zdravotnické (Charta OSN) zatím zůstává bez povšimnutí jak OSN, tak i vlád států, z nichž se zbraně dovážejí.

Protože ani války nepomáhají danou situaci řešit a nepřicházejí včas ani zásahy mezinárodních mírových sil, následují masové migrace a mezinárodní teror. Ani jeden z uvedených způsobů však situaci neřeší, ale jen zhoršuje, a to nejen v daném regionu, ale ve světě.

Kromě sociální beznaděje v daných regionech, kdy obyvatelstvo nemá co ztratit, jsou živnou půdou pro rozvoj mezinárodního terorismu „pseudobojovníky“ cíleně zkreslované a zdůrazňované rozdíly ve filozofii chápání smyslu a poslání lidstva, žebříčku uznávaných hodnot a domnělé či skutečně spáchané křivdy. Zvyšující se revolučnost může vyústit až v jinou, dosud nepoznanou formu bipolarity, která může být hůře zvládnutelná než minulé.

Současnost ukazuje, že dosavadní způsoby činnosti ke smazávání uvedených rozdílů ve filozofickém pojetí světa a pocitu křivd (pozůstatky kolonialismu, různé druhy diskriminací, embargo, přetahování inteligence přeplácením atd.) nevedou, ale naopak je ještě více prohlubují. Názory řešit problémy způsobem oko za oko, či zub za zub (stupňující se spirála?) jsou nejen morálně zastaralé, ekonomicky vysoce náročné a do této doby nepatřící, ale všeobecně již při soudobých možnostech účinků zbraní problematické, dokonce krajně nebezpečné nejen pro obě strany protivníků, ale možná i pro samo lidstvo. Je proto třeba situaci urychleně řešit.

V souvislosti s tím, jak ukazují zkušenosti, bude zřejmě vhodnější zaměřit mezinárodní aktivity od začátku na odstraňování příčin dané situace. Půjde při tom zejména o získávání důvěry obyvatelstva daných regionů činnostmi odpovídajícími duchu Charty OSN. Patří k nim mj. pomoc obyvatelstvu při zajišťování základních životních potřeb, pomoc zdravotnická, zbavení neudržitelných sociálních podmínek, strachu z vnitřního terorismu, a to vše při respektování místních zvyklostí, návyků, kultury apod. Tím a pomocí při ustanovení místních řídicích orgánů získávat obyvatelstvo jako spojence a dostávat tak teroristy do izolace. Jde o problematiku velmi složitou. Je zřejmé, že překonání stávajících rozporů mezi oběma filozofiemi, vytvoření odpovídajících sociálních podmínek v dané oblasti a nastolení vzájemných pochopení a důvěry bude nesnadnou, dlouhodobou a všestranně, zejména politicky a ekonomicky náročnou etapou, plnou vzájemných kompromisů. Přitom může docházet také k různým ozbrojeným konfliktům spíše taktické úrovně.

Na adresu všech těchto druhů ohrožení a prakticky také na nedodržování dokumentů OSN jeho členy *šéf Světové banky James Wolfensohn* na tiskové konferenci v dubnu 2004 ukončeného summitu finančníků ve Washingtonu řekl, že ve světě **se na armády ročně vydává 900 miliard dolarů**, zatímco **na rozvojovou pomoc** (dle Charty OSN a dalších jejích dokumentů jde o nejdůležitější úkol-poslání OSN) směřuje **pouhých 60 miliard dolarů**, což je 15 x (slovy patnáctkrát) méně. V souvislosti s tím podotkl: „Poznamenal jsem kdysi v žertu, že když vydáte jednoho dne na rozvoj 900 miliard dolarů, zřejmě neutratíte na zbrojení více než padesát miliard dolarů.“ Citace je převzata z deníku *Rovnost* z 22. 4. 2004, str. 22. Tento „žert“ šéfa Světové banky jistě stojí za zamyšlení všech politických funkcionářů a institucí.

V souvislosti s uvedenými skutečnostmi (počty a příčinami válek, citátem šéfa Světové války) stojí rovněž za úvahu, zda OSN k naplňování svého poslání a vydávaných dokumentů nepotřebuje mít svou vlastní silovou složku – ozbrojené síly, zasahující včas a podle stejného metru proti všem jejím narušitelům.

K uvedeným ohrožením navíc **přibývají ohrožení**, způsobovaná prudce narůstající **chemizační technologií výroby a zamořením** výfukovými plyny milionu spalovacích motorů a havárií všeho druhu. Dochází tak k narušování životního prostředí (environmentu), ke skleníkovému efektu, klimatickým změnám, a tím ke zvyšujícímu se počtu přírodních katastrof velkých rozměrů, včetně požárů. I na těchto druhích ohrožení se nepřímou podílejí ozbrojené konflikty výrobou k nim potřebných zbraní, jejich použitím a případným ničením při jejich morálním zastarávání a neprodejnosti.

I když na řešení těchto ohrožení jsou vyčleněny síly a prostředky integrovaného záchranného systému (IZS), mohou se na něm v případě potřeby a podle situace podílet také síly armády. Jako jedna z ostatních složek IZS bude armáda v prostoru ohrožení provádět především humanitární a materiální pomoc a spolu s policií provádět zejména zajištění pořádku, střežení, lustraci a další činnosti, z nichž některé mohou souviset se speciálními činnostmi vojsk.

Dílčí shrnutí

Podle charakteristiky možných ohrožení je lze členit na:

a) vojenská:

- napadení republiky či koalice nepřitelem,
- průběžně sílící terorismus organizovaný zvnějška,
- sociální, etnické a náboženské nepokoje a vnitřní teror v méně rozvinutých zemích s možností přerůst v ohrožení míru ve světě a z toho vyplývající nutnost řešit je aktivitami OSN, případně EU;

b) nevojenská:

- přírodní katastrofy, zejména povodně, zemětřesení, sesuvy půdy apod.,
- průmyslové a další velké havárie, požáry a epidemie osob a zvířat,
- velká narušení pořádku, organizovaný zločin apod.

Hlavní příčiny možných ohrožení a podstatu, to jest charakteristiku jejich řešení, uvádějí **přílohy 1 a 2.**

Určující podmínkou správných řešení všech ohrožení je především **odstranit příčiny jejich vzniku**. Těmi v žádném případě nejsou a ani nemohou být jednotlivci (snad jen dočasně) a ani plnění intuitivních nápadů, zbožných přání, dokonce bez všestranného systémového rozboru odpovídajících skutečností. **Základním předpokladem** k určení cílů a způsobů řešení ohrožení je shromáždit všechny k tomu potřebné informace, včetně vzájemných vazeb s okolím a jeho vlivu, jejich důkladné, ničím neovlivněné **rozborů i vyhodnocení**. Důraz při tom je nutno položit jak na příčiny vzniku ohrožení, tak jejich možný průběh, a teprve pak na z toho vyplývající požadavky na teorii nejvhodnějších řešení.

Z uvedených skutečností rovněž vyplývá, že největším ohrožením obyvatelstva a státu jako celku **zůstává nadále válka**. Její určující činitel – **ozbrojený zápas** – je současně ve formě speciálních činností, odpovídajících všestrannému poměru sil a prostředků, hlavním projevem mezinárodního terorismu. Ozbrojený zápas dosahem prostředků ničení, účinků jejich munice a vysokou mobilitou armád zásadním způsobem ovlivňuje nejen život a vývoj válčících států jako celku, ale ohrožuje rovněž obyvatelstvo jako základní podmínku vzniku a existence každého státu.

Jak z uvedených skutečností vyplývá, je **při řešení teorie a vedení ozbrojeného zápasu třeba vycházet z následujících základních vstupních podmínek:**

- ❑ Ozbrojený zápas je rozsáhlým a složitým teoretickým společenským systémem. Jeho obsah se bude průběžně měnit jak s vazbami a vzájemným působením tvořících jej prvků, tak s vazbami a vlivy systémového okolí, a v obou případech také jejich vzájemnými váhami-hodnotami daných konkrétních situací. Přitom nejdůležitějším činitelem všech změn bude úroveň vědeckotechnického poznání a míra jeho uplatnění ve všeobecné praxi, zejména pak v bojové a další vojsky používané technice.
- ❑ Od samého počátku války třeba počítat s překvapivým, cíleným, předem oběma protivníky připraveným a organizovaným vzájemným ničením především nejdůležitějších, tj. strategických cílů. Budou jimi zejména politická, vojenská, hospodářská a komunikační centra v celé hloubce území protivníka. Záměrem přitom bude narušit hlavně systémy řízení, velení, zásobování vojsk i obyvatelstva a vyvolat chaos.
- ❑ Prudkých a neočekávaných změn v celkových vzájemných poměrech sil armád i jejich částí v prostoru a čase vysoce přesnými a účinnými ničivými údery. Jejich bezprostředním využitím plně mobilními silami se bude rychle přecházet z obrany do útoku k dokončení zničení útočníka a ten po úderech obránce naopak z útoku do obrany. Výsledkem bude **nelineárnost fronty**, hloubky operačních a bojových sestav, jejich promíchání, odkryté boky, vzájemné pronikání si do týlu apod.
- ❑ Smazávání rozdílů mezi frontou a zápolím, dosahovaného především údery do vzájemné hloubky území protivníků a jejich využíváním mobilitou vojsk, výsadky, speciálními výsadky, diverzanty, činnostmi páte kolony formou přepadů, léček, destrukcí vybraných cílů, atentátů apod., známých v podstatě již z doby druhé světové války a obecně nazývané zvláštními-speciálními činnostmi, ovšem s většími možnými dopady danými dobou a budoucí vysokou pohyblivostí jejich realizátorů. Cílem těchto aktivit bude dovršit ničivé účinky úderů prováděných do hloubky území protivníka.
- ❑ Vzárustu potřeby mít kvalitně připravené a odpovídajícími prostředky vybavené síly k boji s vybranými speciálními silami protivníka v hloubce vlastního území. V souvislosti s tím vystupuje do popředí otázka domobrany, či vojsk územní obrany, a také přípravy obyvatelstva k ochraně vlastní a svých nejbližších.
- ❑ Vysokých nároků na řízení a velení vojskům. Rozhodnutí jednotlivých velitelů v různých situacích budou vymezena „tekoucím“ prostorem a časem jako jedinečný a neopakovatelný projev jejich osobnosti a vojenského umění. Vychází při tom budou v přípravě získané a v boji průběžně zvyšované teoretické znalosti, praktické zkušenosti a poznatky a především talent, schopnost velitelů i vojsk je využít prakticky a tvůrčím způsobem ve vzniklých, či spíše teprve vznikajících situacích.
- ❑ Praktické nemožnosti uplatňovat při bádání v oblasti vojenské vědy ostatními vědami běžně používané metody laboratorního výzkumu a přibližování – iterace – způsobem pokus – chyba, pokus – chyba ... k průběžnému vzájemnému ničení se obou protivníků a z toho vyplývajících neustálých změn hodnot jejich prvků, a tím i vzájemných poměrů v silách a prostředcích v čase a prostoru. Rovněž používané válečné hry, velitelstvo-štábní cvičení, zkušební cvičení apod. nemohou v žádném případě nahradit skutečného protivníka (jeho údery, ztráty, cílená rozhodnutí), a proto ani vytvořit atmosféru skutečného boje, operace a ozbrojeného zápasu jako celku. Mohou jen dílčím způsobem přispět k získání některých poznatků v oblasti sledovaných cílů, a tím

především pomoci jen k zpřesňování a procvičování některých, pro bojovou a operační činnost potřebných metod práce velitelů a štábů.

Vymezení nejdůležitějších pojmů

Vojenská věda patří k nejmladším společenským vědám. Jejím vzniku předcházely shromažďování, třídění, rozborů (analýzy) a vyhodnocování informací poznatků a zkušeností z válek období novověku, počínaje 19. stoletím. První ucelenou teorií zásad vedení ozbrojeného zápasu je traktát „O válce“ Karla von Clausewitze (1780–1831). Těžiště postupného formování vojenské vědy souvisí s první (1914–1918) a zejména druhou (1939–1945) světovou válkou a z po ní následujícího období až do současnosti. Při tom stejně jako pro všechny společenské i technické vědy, úzce spjaté s vědeckotechnickým poznáním a jeho uplatněním v praxi, platí také pro vojenskou vědu, že je vědou otevřenou a že její bádání a rozvoj skončí se zánikem (kdy?) ozbrojených konfliktů.

Hlavní obsah vojenské vědy vždy byl a bude i nadále zaměřen na zkoumání a formulování zásad **vedení ozbrojeného zápasu a jeho součástí – strategie a operačních a bojových činností** – jako nejhorší varianty ohrožení obyvatelstva a státu jako celku. V odpovídajícím rozsahu to bude také na řešení problémů, které s ním souvisí a s nimiž se vzájemně ovlivňují.

Ozbrojený zápas bude v tomto materiálu důsledně chápán jako cíleně organizované vzájemné se ničení dvou proti sobě působících **ozbrojených systémů**, prosazujících politickým vedením svých států či koalice států jim stanovené cíle ozbrojenou silou – armádami.

Systémem se rozumí k plnění určité funkce účelově, záměrně vytvořená soustava, soubor, množina v optimálním **vzájemném poměru uskupených prvků**, vazeb a vztahů mezi nimi. Prvky daného systému se od sebe liší svými vlastnostmi, které jim (prvkům) umožňují vzájemně se ovlivňovat. Tím dochází k **synergickému efektu**, který není pouhým součtem vlastností prvků, ale je vlastností vyššího řádu daného systému. To mu umožňuje řešit náročnější a složitější funkce a úkoly.

Současně platí, že žádný systém neexistuje izolovaně, ale **má své okolí**. To tvoří systémy s nimiž se daný systém vzájemně ovlivňuje, podporuje, nebo narušuje až do znemožnění činností, funkcí protivníka. Jak vzájemné vazby prvků daného systému – **vnitřní vazby** –, tak jeho vazby se systémy svého okolí – **systémovým okolím** – vnější vazby jsou příčinami změn a vývoje, případně i zániku daného systému a návazně vzniku systému nového, v dané oblasti funkčního. To platí všeobecně pro každý systém, a proto také pro ozbrojený zápas, jak jej realizující ozbrojené síly, a pro další s ozbrojeným zápasem souvisejícími problémy (systémy). Podrobněji bude o těchto otázkách pojednáno v dalším textu tohoto materiálu.

Již teď však je třeba zdůraznit, že **problematika vedení ozbrojeného zápasu** je složitější a rozsáhlejší než kteréhokoliv problému ostatních věd. Kromě ozbrojeného zápasu, vedeného ozbrojenou silou (armádou), se na dosažení jeho cílů různou měrou podílejí, ne-li všechny, tak **alespoň většina oblastí válčících států** s důrazem jak na fyzické a morální síly jejich obyvatelstva, tak na ekonomiku a stát jako celek. Dochází přitom k mobilizaci státního aparátu, všech úrovní samosprávy a dalších součástí státu. Lze říci, že veškerý život společnosti je zaměřen na rychlé a vítězné ukončení války.

Na včasných, cílených a všestranně sladěných přípravách k řešení případné války i jejím vedení se spolu s vojenskou vědou proto musejí **podílet také další druhy věd** ve věcnosti a rozsahu, odpovídajícím potřebě praktického využití jejich zaměření, odbornosti, k úspěš-

nému ukončení války. Úsilí všech věd musí přitom být dokonale sladěno tak, aby zajistilo nejen maximální účelnost a účinnost, ale také jednoduchost všech opatření k dosažení společného cíle.

Rozhodující úlohu v tom musí hrát právě vojenská věda. Jako jediná se totiž problematikou ozbrojeného zápasu a požadavky na jeho systémové okolí zabývá, je **tvůrcem i hlavním realizátorem teorie jeho přípravy a vedení ozbrojenými silami, jejich nevhodnějšího složení, struktury, řízení** a z toho všeho vyplývajících požadavků na výzbroj, případně výstroj, operační přípravu území a další pro úspěšné vedení ozbrojeného zápasu důležité skutečnosti. Nezbytnou podmínkou úspěchu je však také kvalita jejich (ozbrojených sil) podpory a vazeb s dalšími oblastmi státu, zejména jeho obyvatelstvem a všemi systémy systémového okolí ozbrojeného zápasu.

Ke spolupráci mezi vědami proto nemůže docházet teprve krátce před vypuknutím nebo dokonce až po vypuknutí války. V takovém případě by to bylo už pozdě. Vyplývá to již ze soudobých možností zahájení a vedení ozbrojeného zápasu jako určující formy války danou bojovou technikou. V ní průběžně uplatňované **vědeckotechnické poznání vyvolává jeho kvalitě odpovídající, trvale probíhající změny** v teorii zásad přípravy a vedení bojů a operací a s tím související změny ve složení, strukturách a přípravě nejen velitelů, štábů armádních celků a vojsk, ale také v přípravě obyvatelstva, ekonomiky a území států, v jeho řízení, v řízení samosprávných územních celků, organizací a institucí. To všechno spolu se znalostí teorie vedení ozbrojeného zápasu a řešením a zvládnutím tomu odpovídajících požadavků na jeho prvky vyžaduje čas.

Z možností již soudobé, a tím spíše perspektivní bojové techniky jednoznačně vyplývá, že jen jakési zlepšovatelské hnutí, případně zbožná přání či intuice v zásadách bojové a operační činnosti ve stále složitějších podmínkách nemohou obstát. Je třeba provést důkladný rozbor a jeho vyhodnocení formou požadavků na vybudování teorie ozbrojeného zápasu v souladu s vazbami na systémové okolí. O nutnosti tohoto postupu svědčí již 15 let probíhající řada změn (?) v teorii zásad bojové a operační činnosti i v budování (složení a strukturách) armády, nyní již začínající profesionální. Dosavadní praxe ukazuje, že mezi uskutečněnými změnami je často malá, či žádná návaznost, spojitost, a tím méně jejich zdůvodnění. Možná, že některé stávající, avšak v souladu s momentální potřebou operativně upravené zásady dočasně přežijí. V každém případě je však žádoucí vypracovat ucelenou, novým podmínkám odpovídající teorii ozbrojeného zápasu, na základě jeho zákonů a zákonitostí a z nich vyplývajících zásad vedení bojových a operačních činností. Právě v tom, včetně zásad všestranné ochrany jako nedílné a rovnocenné součásti každé činnosti vojsk, musí být těžiště bádání a výzkumu vojenské vědy. Všechno to musí být provedeno s dostatečným časovým předstihem, nutným na provedení a zvládnutí uvedených změn do začátku války. Jen tak lze v případě napadení státu zabránit nadměrným až katastrofálním ztrátám a škodám na zdraví a životech obyvatelstva, zvířat a materiálních hodnotách. V našich podmínkách a při účincích a dosahu soudobých prostředků ničení lze jen tak vytvořit předpoklady pro funkčnost, a tím i přežití našeho státu. V souvislosti s tím je třeba si současně uvědomit skutečnost, že v historii nezačala žádná válka tak, jak skončila předchozí.

Velmi často se při řešení různých bojových situací vyskytuje **pojem intuice**. V souvislosti s rozhodováním v jakékoliv situaci (nejen vojenské) je si nutno uvědomit jeho podstatu. Každé rozhodnutí je významným projevem, podnětem, produktem zejména vysokých teoretických znalostí, praktických zkušeností, poznatků, charakterových vlastností a především **schopností a talentu osobnosti – člověka** – uvedené činitele účelně a účinně sladit a využít k vytyčení a provedení potřebného cíle a z něho vyplývajících úkolů. Situaci = řešený problém vždy

tvoří vzájemné vazby a vztahy daného systému a jeho okolí za určitých podmínek věčnosti, prostoru a času.

Dílčí závěr

Ozbrojený zápas je hlavní součástí ozbrojeného konfliktu – války. Jeho podstatou je organizované násilí, uskutečňované především bojovou činností dvou proti sobě stojících nepřátelských uskupení vojsk. Obě bojující strany se snaží ozbrojenou silou dosáhnout politickým vedením jim stanovených cílů vzájemným se ničením. Děje se to za plné podpory občanů a ekonomiky státu či koalice států.

Vznik a existence ozbrojeného zápasu jsou rozhodující pro to, zda válka je, či není. Pochoopení vztahu a souvislosti těchto dvou pojmů je určující pro charakteristiku a vymezení vojenské vědy, jejího místa, úlohy a předmětu.

Těžiště problémů vojenské vědy

Změny k nimž v posledních letech došlo zejména ve střední a východní Evropě kladou před naše **ozbrojené síly – armádu** (dále jen armáda) – jednoznačný požadavek zajistit bezpečnost státu proti každému vnějšímu ohrožení a podílet se také na likvidaci ohrožení vnitřních. Efektivní plnění těchto úkolů bez teorie není možné. Tabulkové počty vědeckých pracovišť, jejich obsazování a pozornost, která je jim i výsledkům jejich práce věnována, však o tom nesvědčí. Taková situace neodpovídá významu zajištění bezpečnosti obyvatelstva a státu jako celku a ani tomu, že **vojenská věda je jedinou**, která se touto problematikou, jejím výzkumem, vypracováním teorie a způsoby praktického uplatnění zabývá. Hlavními problémy bádání vojenské vědy jsou zejména:

- podílet se na vypracovávání soudobým podmínkám odpovídající bezpečnostní politice a z ní vyplývající vojenské doktríně,
- vytvářet předpoklady pro zajištění mírového života, samostatnosti a celistvosti státu, odstrašování a v případě potřeby také připravená řešení ohrožení realizovat,
- vypracovávat zásady použití armády pro případ vojenského ohrožení státu a z toho vyplývající požadavky na její složení, organizační struktury, řízení a velení,
- spolupodílet se s Generálním štábem AČR na vypracování koncepce obrany a ochrany státu a z toho vyplývajících požadavků na ostatní oblasti společnosti,
- průběžně rozvíjet formy a způsoby plnění úkolu obrany a ochrany státu jako celku v souladu s rozvojem vědeckotechnického poznání a jeho uplatněním v armádě vlastní i potenciálních protivníků v závislosti na jejich ekonomických možnostech,
- vypracovat zásady použití naší armády v podmínkách nevojenských ohrožení republiky ve spolupráci s ostatními složkami, které se na nich podílejí (integrovaného záchraného systému - IZS),
- řešit neefektivnější obsah a metody základního i nadstavbového vzdělávání armády a jejich praktické zvládnutí (jaký bude velitelský sbor, taková bude armáda),
- všechny úkoly řešit v souladu s naším členstvím v NATO a EU.

Těžiště vědecké práce v armádě – vojenské vědy – musí být ve vypracování teorie vedení ozbrojeného zápasu jako základu pro realizování bezpečnostní politiky republiky. Na její

tvorbě bude vojenská věda spolupracovat s ostatními vědními obory a oblastmi státu, rezorty. Je to dáno tím, že armáda jako hlavní subjekt využívající výsledků vědy a současně rozhodující odstrašující síla, profesionální garant a realizátor obrany republiky při napadení protivníkem bude **navrhovat koncepci obrany státu a z ní vyplývající opatření a požadavky na ostatní rezorty**, vytvářející podmínky pro efektivní celospolečenské, všeobčanské zajištění bezpečnosti státu jako celku. Vojenská věda k tomu musí vytvořit základní teoretické podmínky, případně se podle požadavků Generálního štábu AČR na s tím spojených činnostech podílet.

Při tvorbě vojenské doktríny jsou armáda vzhledem ke svému poslání – a tím její teoretická základna – vojenská věda – rozhodující. Vojenská doktrína musí odrážet především možnosti a potřeby armády k dosažení politickým vedením jí stanoveným cílům a úkolům, a tím také úkoly, potřeby jejího zabezpečení ostatními rezorty. Doktrína nebude reálná, pokud v ní obsažené principy budou vycházet ze zbožných přání a intuice, a ne z rozboru skutečných možností, zejména ekonomických a pravděpodobných trendů vývoje ostatních systémů systémového okolí, které je třeba brát při plnění všech úkolů v úvahu.

Výchozími předpoklady pro návrhy opatření budou zejména podrobné, vysoce kvalifikované rozборы, analýzy příčin vzniku možných druhů ohrožení, zejména napadení republiky jako nejnebezpečnějšího. Přitom je nutné vyjít ze způsobů jejich zahájení a vedení potenciálním protivníkem a z toho vyplývajících požadavků na přípravu státu jako celku, k odražení a likvidaci případných vojenských, a tím v podstatě i nevojenských (jsou méně nebezpečná) ohrožení, včetně stanovení požadavků na jednotlivé rezorty.

Hlavní pozornost vojenské vědy musí být zaměřena především na vypracování a plynulý rozvoj teorie vedení ozbrojeného zápasu jako jediného jevu – problému, kterým se kromě vojenské vědy nikdo jiný nezabývá. Je tomu tím spíše, že současná mezinárodní situace a trendy jejího vývoje, zásadní změna mezinárodního postavení naší republiky, její geostrategická poloha, prostorová rozloha, pokrytost a členitost území, ekonomické možnosti, snižující se počty naší armády a členství v NATO vyžadují vypracovat tomu odpovídající teorii organizování, přípravy a vedení ozbrojeného zápasu s důrazem na zajištění republiky, při respektování interoperability se spojenci.

Cílený rozvoj teorie vedení ozbrojeného zápasu musí vést k vypracování efektivní technologie vedení bojové činnosti, využívající parametrů již zavedené, případně připravované bojové techniky a dalších již existujících či předpokládaných podmínek.

Změny, k nimž v posledních letech došlo, dosah a účinky soudobých prostředků ničení a vysoká manévruschopnost vojsk, si novou technologii přímo vynucují. Uvažovat přitom nadále v intencích druhé světové války je nejen nereálné, ale přímo škodlivé. Je proto třeba **vytvořit teorii novou**, odpovídající soudobým podmínkám a perspektivě alespoň nejbližších deseti let. Tak definitivně skoncovat s dosavadním jakýmsi „zlepšovateľským“ hnutím toho, co dosud platilo ovšem za zcela jiných podmínek. Ty však nelze zcela opomíjet a stejně tak soudobé zkušenosti a poznatky druhých států a jejich armád. Po jistou dobu bude totiž určitá část stávající bojové techniky nadále vojsky využívána.

Ohroženími v míru se zatím vojenská věda nezabývá i když se na jejich řešení bude podle potřeby armáda, či alespoň některé její složky, základny, civilní obrana a domobrana, vojsko územní obrany, spolupodílet zatím především přizpůsobením zvláštních činností ozbrojeného zápasu. Je zřejmě otázkou času, kdy se součástí armádních předpisů stanou také problémy jej spoluúčasti na řešení ohrožení v době míru.

Předmět a obsah vojenské vědy

Podstatou zkoumání vojenské vědy jsou příčiny vzniku válek, a následně také vypracování teorie i praxe plánování, organizování vedení ozbrojeného zápasu ozbrojenými silami – armádami –, teorie i praxe jejich budování, přípravy, výcviku a zabezpečování v souladu s politickými, ekonomickými, demografickými, sociálními a vojenskými možnostmi nejen vlastního státu, ale i jeho přímého a nepřímého okolí s možnými trendy jejich vývoje. Výchozí podmínkou jsou přitom cíle, vytyčené vedením státu pro zajištění jeho bezpečnosti jako celku.

Předmětem zkoumání vojenské vědy je teorie ozbrojeného zápasu a s ním související vazby na ostatní vědní obory. Vojenská věda proto existuje ať se to komu líbí, nebo ne. Má předmět svého zkoumání, kterým se nezabývá žádný jiný vědní obor, což je pro každou vědu určující.

Obsahem a úkoly zkoumání a vyhodnocování vojenské vědy jsou zejména:

- ❑ **Ozbrojený zápas jako ozbrojené násilí, uskutečňované ozbrojenými silami** dvou vzájemně si nepřátelských stran s cílem vnutit protivníkovi jeho ničením svou vůli při dosahování jím politickým vedením stanovených cílů v daných věcnosti – obsahu, prostoru a čase k tomu vyčleněnými prostředky.

Při tom řešit zejména:

- ❑ **Příčiny vzniku** ozbrojených konfliktů, jejich charakteristiku, místo a úlohu ve válce a možnosti jim předcházet.
- ❑ **Zákony a zákonitosti**, jimiž je určován a ovlivňován průběh ozbrojeného zápasu. Jde v podstatě o vazbu vztahů mezi dvěma protivníky, jejich silami a prostředky, včetně politických, ekonomických, sociálních a na nižších taktických úrovních zejména vojenských, jejichž činností a využitím se ozbrojený zápas realizuje, vztahy uvnitř armádních sil, které svou činností ozbrojený zápas uskutečňují, a vztahy ozbrojeného zápasu k jiným jevům – systémům okolí – systémovému okolí, které určují jeho (ozbrojeného zápasu) charakteristické rysy a průběh.
- ❑ **Obecnou teorii přípravy a vedení ozbrojeného zápasu** vcelku s důrazem na formulování a využívání jeho zákonů a zákonitostí pro vymezení principů a zásad vedení bojové a operační činnosti, způsobů využívání ozbrojených sil, jejich složek a druhů vojsk a na uplatnění bojových prostředků a materiálních zdrojů při dosahování vytyčených cílů a plnění stanovených úkolů.

Jde v podstatě o rozvinutí zákonů a zákonitostí na konkrétní podmínky s cílem využít jich v jednotlivých druzích činností armád a způsobech jejich provádění plně ve svůj prospěch a současně nedovolit totéž protivníkovi. **Druhy činností** armád jsou dány jím stanovenými cíli a způsobem-technologií jejich dosahování. Hlavní druhy bojové činnosti tvoří útok a obrana. V souladu s konkrétní situací je mohou doplňovat zvláštní (speciální) druhy činností, které mají většinou taktický charakter. Jejich význam však podle úrovně zadavatele může být různý: strategický, operační, taktický.

Úkolem vojenské vědy při tom je formou principů a zásad jednání hledat k tomu nejvhodnější způsoby, co – příčiny, skutečnosti, systémy –, které a jak mohou bojovou a operační činnost ovlivnit a jaká opatření udělat k jejich podpoře u činitelů s vlivem kladným, či předejít a potlačit vlivy záporných činitelů.

- ❑ V konečné teoretické fázi svého poslání (funkce) vojenská věda na základě předchozích činností prostřednictvím svých institucí a odborníků z praxe aplikuje a **zpracovává principy a zásady** jednotlivých druhů a způsobů činností formou předpisů, jejich hlav, statí a článků (odstavců) coby podkladů pro teoretickou a následně aplikovanou praktickou přípravu všech úrovní ozbrojených sil k vedení ozbrojeného zápasu. Při tom rozeznáváme úroveň *strategickou, která je nejvyšší, operační a taktickou*.

Tvůrčí schopnost vynalézavost až talent uplatnit zásady, zkušenosti a poznatky v přípravě a vedení ozbrojeného zápasu v různých podmínkách a situacích jsou projevem **vojenského umění osobnosti** jednotlivých příslušníků velitelského sboru armády, případně i vojáků v odpovídajících úrovních (strategická, operační, taktická).

- ❑ **Formami vedení ozbrojeného zápasu**, počínající nejnižšími, taktickými celky jako základními jsou **boje**, na operační úrovni, případně také na strategické úrovni, **operace a sražení**. Spíše strategický charakter mají **bitvy**, které mohou zahrnovat několik operací. Několik bitev, případně sražení, tvoří **tažení**.

Předmětem vojenské vědy u forem činností (způsobů) vedení bojové činnosti ozbrojenými silami je zkoumání místa a úlohy úrovní jednotlivých organizačních celků v ozbrojeném zápase, jejich podílu, významu, vlivu na dosažení vytyčených cílů.

- ❑ **Ozbrojené síly – armáda** – jsou síly, určené pro zajištění bezpečnosti státu vedením ozbrojeného zápasu. Jsou **účelově budovaným a připravovaným víceúrovňovým prostředkem (systémem)**, který je schopen po jednotlivých úrovních i jako celek vést tomu odpovídající formy a druhy činností v duchu objektivně vyvozených zákonů, zákonitostí a z nich odvozených principů a zásad. Jejich tvůrčí a včasná aplikace na konkrétní situace příslušnými veliteli a štáby v souladu s cíli a úkoly stanovenými jim nadřízenými přispívají k dosažení cílů ozbrojeného zápasu jako celku.

- ❑ Ozbrojené síly zkoumá vojenská věda jako součást společnosti – množiny lidí, určitým způsobem – dle úkolů cíleně uskupované, organizované, připravované a působící k naplnění svého poslání.

Ozbrojené síly představují jednotu dvou základních složek:

- lidí jako složky hlavní,
- bojovou a ostatní lidmi ovládanou techniku jako prostředky prodlužující možnosti lidí při uskutečňování stanovených cílů a úkolů.

- ❑ Ozbrojené síly jako celek i jejich organizační úrovně, jejich složení a vybavení jsou zkoumány z hlediska optimálního způsobu dosažení stanovených cílů, k tomu potřebných prostředků s přihlédnutím k všestranným možnostem státu, zejména ekonomickým a technickým.

Uvedené požadavky na organizaci funkčních ozbrojených sil musí být základními pravidly pro jejich danému a potřebné perspektivě odpovídajícímu období výstavby.

- ❑ Činnosti ozbrojených sil a jejich organizačních celků - úrovní se projevují jako průběžně se opakující cyklus etap. V podstatě existují tři etapy přípravy a vedení ozbrojeného zápasu. Jsou jimi **prevence, řešení ohrožení a normalizace života** po ukončení ohrožení. Každá z etap má své nezastupitelné místo v plnění úkolů, které z cílů a úkolů jednotlivých organizačních celků vyplývají. *Cyklus a obsah jeho etap uvádějí Vojenské rozhledy 3/2004 na schématech 1 a 2 na str. 85 a 86.*

- ❑ **Teorie řízení a velení** ozbrojeným silám a jejich **průběžná racionalizace** v souladu s rozvojem obecných zásad řízení, formami a způsoby vedení bojové činnosti vojsk, existujícími prostředky a metodami zefektivnění práce velitelů a štábů a jimi zpracovávaných dokumentů a možnostmi jejich zefektivnění.
- ❑ **Metodika praktického vojenského výcviku a výchovy** ozbrojených sil v celku i jejich organizačních částí. Patří do ní především optimalizace forem, metod a obsahu přípravy velitelů, štábů i vojsk k vedení bojové činnosti.
- ❑ **Teorie všestranné podpory**, včetně logistické, jako systému znalostí, zajišťujících efektivní přípravu a použití sil a prostředků k zabezpečení bojové a operační činnosti vojsk.
- ❑ **Teorie každého druhu podpory se rozpracovává samostatně.** Vychází z místa, cíle, případně úkolů k uskutečňování společného cíle či úkolu, sladováním k tomu činností a způsobů jejich realizace, tomu odpovídajících organizačních struktur, bojových a operačních sestav a jejich vybavení prostředky.
- ❑ **Formulace a zdůvodnění požadavků**, vyplývajících z poslání ozbrojených sil a vedením státu (Bezpečnostní radou státu - BRS) jim vytyčených cílů, na ostatní oblasti společnosti při jejich odborném zabezpečování plné bojeschopnosti ozbrojených sil, a je-li to nutné, pak i na zdůvodněné navýšení rozpočtu nebo úpravu (?) vytyčených cílů v souladu s možnostmi státu, zejména ekonomickými.
- ❑ **Místo, úloha a účast ostatních složek společnosti na společné obraně státu**, způsoby jejich plnění při zajišťování bezpečnosti obyvatelstva, ekonomiky a akceschopnosti státu jako celku a zejména hlavních sil jeho obrany – ozbrojených sil, armády. Při spolupráci s ostatními složkami společnosti na společné obraně státu je třeba, aby vojenská věda zaměřila zvláštní pozornost na styčné body společné činnosti různých složek s důrazem na všestrannou sladěnost a účinnost při společném plnění úkolů obrany státu.
- ❑ **Účelné rozdělování a využívání lidských a materiálových zdrojů** na základě uplatnění vědeckotechnických poznatků v bojové a ostatní technice. Z toho vyvodit odpovídající změny ve významu, způsobech a formách vedení bojových a ostatních činností jednotlivých druhů vojsk, služeb a štábů společných požadavků na složení a organizační struktury ozbrojených a dalších sil a jejich organizační úrovně.
- ❑ **Akviziční politika ozbrojených sil** s cílem zajistit efektivní využití rozpočtem vyčleněných finančních prostředků k zajištění vysoké bojeschopnosti ozbrojených sil v souladu se zpracovávanou teorií vedení ozbrojeného zápasu. Pozornost přitom věnovat zejména stanovení jednoznačných parametrů na zadávané akvizice a konkurzní výběr dodavatelů a úzké spolupráci s nimi do převzetí zadané techniky.
- ❑ **Vypracování kvalitního systému základního a návazně nadstavbového vzdělávání velitelského sboru armády stanovením cílů** učebních programů a plánů výuky a zpracováním k tomu potřebných výukových fondů zajistit jejich průběžné rozvíjení v souladu s vědeckotechnickým poznáním. Vojenská věda musí být základem vzdělávání vojenského sboru i úrovně zajištění bezpečnosti stanovením s tím souvisejících požadavků na ostatní oblasti státu.
- ❑ **Hlavními nositeli vzdělávání** jsou k tomu vytvářené vojenské školy různých úrovní, mezi nimiž nejvýznamnější úloha patří Univerzitě obrany. Ta se svými katedrami a ústavami, vedle své vysokoškolské pedagogické činnosti a k zajištění její potřebné úrovně, musí být rovněž **hlavním nositelem průběžného rozvíjení** problematiky

vojenské vědy, jak samostatně, tak v součinnosti s ostatními složkami armády, hlavně složkami GŠ a složkami spojeneckých a dalších armád.

Kromě těchto úkolů, jejichž řešením se zabývá výlučně vojenská věda, *existují také problémy, které sice řeší vědy jiné*, ale ne z hlediska potřeb a specifiky ozbrojených sil a ozbrojeného zápasu. S vojenskou vědou jsou tyto problémy propojeny buď jako s celkem, nebo s některou z jejich částí. *Jejich podstatou je vesměs aplikace poznatků a závěrů jiných vědních oborů na podmínky ozbrojených sil*. Jedná se o poznatky následujících tří druhů věd: sociálních, speciálních a technických.

- ❑ **Vojensko-sociální vědy** zahrnují především vojenskou historii jak ozbrojených sil, tak vedení ozbrojeného zápasu jako celku a rovněž bojů a operací. Vedle vojenské historie sem patří také problémy, které souvisí s **vojenským mírovým i válečným právem, politologií a samosprávou**. Další jsou spjaty s **výchovnou funkcí velitelského sboru a rozvojem osobnosti každého vojáka** jako člena vyspělé, civilizované společnosti. Patří k nim vojenská **pedagogika, psychologie a sociologie, etika, estetika, schopnost jednat s lidmi** (komunikovat), právní a další vojenskospolečenské znalosti.
- ❑ **Vojensko-speciální vědy** zahrnují vojenskou: topografii, metrologii, ergometrii, medicínu a další.
- ❑ **K vojensko-technickým vědám** patří: teorie střelby, balistika, vojenská kybernetika, vojenské stavitelství, vojenská elektronika, teorie konstrukce vlastních i cizích druhů výzbroje, výstroje a techniky, konstrukce munice, teorie provozu a oprav vojenské techniky a další. U cizích zbraní půjde především o jejich zkoumání z hlediska obrany a ochrany proti nim. Zvláštní místo mezi vědami patří řízení, jehož součástí v podmínkách ozbrojených sil je velení. *Obsah bádání vojenské vědy je znázorněn ve Vojenských rozhledech 3/2004, schéma č. 5, str. 87.*

Závěry věd sociálních, speciálních a technických, které jsou v ozbrojených silách využívány, přizpůsobují potřebám ozbrojených sil v nich k tomu vyčlenění odborníci. Ti tak současně obohacují mateřské vědní obory o poznatky, získané ve specifických podmínkách ozbrojených sil. V případě speciálních věd, například v medicíně a zejména ve vědách technických, **svými požadavky a mezními parametry na různé činnosti a techniku bezprostředně přispívají k rozvoji** nejen těchto, v podstatě nevojenských věd, ale také k rozvoji společnosti jako celku. Jak ukazuje historie, u kolébky nejednoho, dnes v občanském životě běžně používaného vynálezu stály požadavky formulované vojenskou vědou – ozbrojenými silami – v zájmu bezpečnosti a obrany společnosti. Dokazují to například výzkum vesmíru a další.

Vedle vedení ozbrojeného zápasu jako nejhorší varianty ohrožení státu se armáda bude spolupodílet na řešení různých druhů ohrožení v době míru. Je proto reálné počítat s případným teoretickým rozpracováním a praktickým zvládnutím některých s tím souvisejících problémů. Zejména se to bude týkat boje proti organizovanému zločinu a terorismu vůbec.

Možnosti použití jednotlivých druhů vojsk v míru a úkolů Armády České republiky při vojenských ohroženích uvádějí **přílohy 3, 4, 5**. Je při tom vycházeno z charakteristiky jednotlivých druhů ohrožení, prezentovaných přílohou 2 (viz).

Význam úspěšného teoretického bádání, včetně zjištění příčin ohrožení a jejich podstaty, a praktické zvládnutí jeho výsledků vytváří podmínky k tomu, aby se vhodnými opatřeními

ohrožením předcházelo. Pokud k nim přesto dojde, je předpoklad, že zásah proti nim bude rychlý a organizovaný a případné ztráty a škody všeho druhu tím podstatně menší s předpokladem brzkého ukončení, ještě nerozvinutého ohrožení. To je rovněž nejlepší ochranou ozbrojených sil, obyvatelstva i materiálních hodnot, protože se zkracuje doba působení ohrožení a tím i rozsah jeho dopadů.

Ukončením řešení ohrožení, jak ukazuje skutečnost, **činnost ozbrojených sil nekončí**. Příklady potvrzují, že všude na světě jsou ozbrojené síly prakticky nepostradatelnou složkou také při odstraňování dopadů ohrožení. Jejich vysoká organizovanost, cílené řízení a vybavení různými prostředky přispívají významnou měrou k relativně rychlému obnovení mírového života, jeho normalizaci v postižených oblastech a tím i funkci státu.

V souvislosti s ohroženími, zejména s ozbrojeným zápasem jako jejich nejhorší variantou, stejně jako každý vědní obor **musí také vojenská věda pracovat s perspektivou**. To znamená vytvářet teorii, která zajistí podmínky pro včasnou přípravu vojsk na vedení ozbrojeného zápasu, jeho operačních a bojových činností nejen v soudobých, ale i v perspektivních podmínkách. Vyplývá to z historie obecně známých zkušeností a z nich vyplývajícího tvrzení, že žádná válka nezačala tak, jak skončila předchozí. Opomenutí tohoto poznání je již při možnostech soudobých a tím spíše perspektivních zbraní neodpustitelné a lze je kvalifikovat jako nejhorší prohřešek proti společnosti i státu.

Bez přihlídnutí k možnému vědeckotechnickému vývoji, jeho uplatnění v mírovém životě a zejména ve výbroji a výstroji armád možných protivníků a z toho vyplývajících ohrožení, nelze teorii k jejich předcházení a tím méně řešení vypracovat.

Je proto třeba zákony a zákonitosti, které budou pro řešení možných budoucích ohrožení rozhodující, nejdříve poznat a jednoznačně formulovat. Na základě nich pak stanovit příčiny, možnosti, jejich vzniku, pravděpodobný průběh, konkrétní reálné cíle jejich řešení, principy a zásady (způsoby) jejich realizace. Bez toho by řešení ohrožení po jeho vzniku bylo v podstatě více nebo méně chaotickou, improvizovanou operativou s malou, či dokonce žádnou účinností. Příkladem toho může být řešení ohrožení při zemětřesení v Turecku v roce 1999.

V případě ozbrojeného konfliktu by takový způsob jeho řešení byl nemyslitelný. Názorně to ukázalo zahájení války Německem za druhé světové války postupně prakticky proti všem evropským státům. Přes časový rozdíl v zahájení napadení těchto států, a tím možnosti jejich určité přípravy a poučení se, byly vždy výsledky stejné – rychlá porážka Německem napadených států. Vzhledem k současným možnostem a účinkům bojové techniky mohou být dopady ozbrojeného konfliktu pro občany, armády, ekonomiku i stát větší, případně až katastrofální. Příprava všech uvedených subjektů musí tyto skutečnosti brát v úvahu.

Složitost a náročnost problematiky vojenské vědy přibližují alespoň v hrubých rysech Vojenské rozhledy čís. 3/2004, schéma č. 4 na str. 88 a 89, systémy, tvořící systémové okolí vojenské vědy.

Ze schématu jednoznačně vyplývá **složitost a interdisciplinárnost vojenské vědy**. Objektivizace jí řešených problémů vyžaduje brát v úvahu řadu poznatků jiných vědních oborů i jejich praxi odpovídající aplikaci. Půjde při tom především o odborné vstupy, podklady pro badatelskou činnost vojenské vědy. Následně to mohou být také předpoklady k objektivizaci z konfrontace a analýzy vazeb, souvislostí a vlivů vyplývajících závěrů, zformulovaných do formy zákonů, zákonitostí, principů a zásad vedení boje, operace a ozbrojeného zápasu vcelku.

Tak tomu však je a musí být u každého vědního oboru, civilní nevyjímaje. Každý z nich sice je významným samostatným systémem, ale to vše je jen relativní z hlediska vnitřního

řešení dané odbornosti. Všeobecně totiž platí, že každý vědní obor má své okolí, tvořené rovněž relativně samostatnými systémy – vědními obory. Má s nimi vazby, které se projevují konkrétními, jej ovlivňujícími činnostmi. Při bádání je proto třeba brát z toho vyplývající závěry v úvahu.

Nevidět to, nebo dokonce to nechtít vidět je popřením logiky, dialektiky, a proto zcela nevědecké.

Důkazů o působení vojenské vědy na okolí, to znamená na jiné vědní obory, je dostatek. Vojenská věda v minulosti a stejně tak v současnosti dává řadě vědních oborů podněty k zaměření jejich výzkumu a vývoje. Formuluje pro ně konkrétní požadavky na různé prostředky a problémy ke zvýšení kvality bezpečnosti a obrany státu a přípravu vojsk, obyvatelstva a dalších složek. Řada takto vyvinutých prostředků a řešených problémů přispěla nejen k posílení obranyschopnosti státu, ale také k rozvoji daného vědního oboru. Mnohé z těchto prostředků jsou v současné době rovněž běžnou součástí občanského života. Je to například různá spojovací technika, počítače, raketová technika při výzkumu vesmíru, letadla, vrtulníky, laser, radiolokátory, sonary, rozvoj pokrokových metod ve stavebnictví (letišť, silnice, mosty, odolné stavby), s nimi související další prostředky, ale také obohacení humánních vědních oborů, včetně zdravotnictví a dalších.

Výzkum ve vojenské vědě

Vojenská věda se dosud zabývá především zkoumáním ozbrojeného zápasu jako nejničivějšího a nejsložitějšího druhu ohrožení bezpečnosti státu a současně hlavní formy vedení války. Podstatou jeho vedení je ničení. Mezi touto skutečností a požadavkem, aby všechny vědní obory přispívaly především k pokroku a rozvoji společnosti je zřejmý rozpor. Jde však o rozpor jen zdánlivý.

Vypracováváním teorie vedení ozbrojeného zápasu a jejím praktickým zvládnutím veliteli, štáby a vojsky se především vytvářejí podmínky k odvrácení války, jejíž podstatou je zisk různého druhu, především však ekonomický – původní příčina války. Historie i současnost dokazují, že právě **situace, kdy nelze s jistotou říci, že zisk z války převáží nad možnými ztrátami je důležitým faktorem pro odstranění protivníka od napadení**. To však neplatí v případech, když útočník svými počty a kvalitou bojové techniky vysoko převyšuje tytéž možnosti toho, koho se chystá napadnout. Tak tomu bylo také v roce 1935 až 1936 při napadení slabé Habeše silnou Itálií. Byla to současně ukázka neschopnosti a zbytečnosti tehdejší Společnosti národů a svým způsobem precedens pro zahájení druhé světové války fašistickým Německem.

Nezanedbatelnou skutečností řešení ozbrojeného zápasu také je, že s vypracováním jeho teorie souvisí řada požadavků na vyprojektování a výrobu prostředků – bojové a jiné techniky – jako důležitého činitele pro vypracování teorie ozbrojeného zápasu a tím i jeho vedení.

Rozpracování předmětu a obsahu vojenské vědy – zejména ozbrojeného zápasu a vytyčení z toho vyplývajících požadavků na jeho zabezpečení společností (státem) – je všestranně náročným a v podstatě trvalým, průběžně zpřesňovaným úkolem. Lze jej řešit jedině týmy k tomu vytvořených organizací, složených z vysoce kvalifikovaných pracovníků různých odborností. K organizacím, které jsou schopny se na teoretickém řešení problematiky ozbrojeného zápasu kvalifikovaně podílet, patří především Univerzita obrany. Je ovšem třeba ji k tomu potřebně dotovat počty kvalifikovaných pracovníků i finančně zabezpečit.

Kromě teoretického řešení problémů v k tomu zřízených organizacích je žádoucí jejich úzká **spolupráce s pracovníky z praxe**. Ta musí vědeckým pracovištím pro jejich práci poskytovat potřebné výchozí poznatky a současně se podílet na požadavcích pro rozvoj teorie a vybavení armády. Některé otázky, spojené zejména s vybavením armády technickými prostředky, bude nutné konzultovat také v příslušných výrobních podnicích. Cílem těchto konzultací bude především reálná a současně vývojové trendy postihující formulace zadání parametrů pro konstrukci a výrobu prostředků, potřebných k účinnému vedení ozbrojeného zápasu.

Podmínkou úspěšnosti a efektivnosti řešení je důsledný **systémový přístup**. Jeho základní podmínkou je, že všechna teoretická řešení, včetně cílů a zaměření řešení po odbornostech, budou vycházet z jednoho společného cíle. Tím musí být **řešení obrany státu podle jednoho vševojskového záměru, koncepce**, vyplývajících z „Bezpečnostní strategie ČR“ a „Vojenské strategie obrany ČR“ a reflektujícího předpokládaný vývoj všech s tím souvisejících činitelů. Současně s tím je rovněž třeba jednoznačně vytyčit z toho vyplývající cíle a úkoly po odbornostech.

Vševojskové řešení proto musí na všech řídicích úrovních **předcházet řešením po odbornostech**. Pokud tento postup nebude ve vědecké práci i praxi důsledně respektován, znamená to plýtvání kapacitami a časem a výsledkem je nejednotnost, nesourodost až chaotičnost návrhů k dosažení cíle i jednotlivými odbornostmi. Podstatu systémovosti, jak z uvedeného vyplývá, je třeba chápat jako postup shora dolů a od vševojskového, tj. všeobecného, k odbornému.

Kvalitu řešení jednotlivých problémů vojenské vědy, šetření kapacitami, časem i financemi je nutné **zajistit zadavatelem**. Vedle jím důsledně dodržované systémovosti musí také jednoznačně formulovat zadání – včetně vytyčení cílů, obsahu – uzlových bodů a termínů jejich řešení. Navíc je žádoucí, aby zadavatel k dílčím, relativně samostatným částem řešení, které jsou současně výchozími pro části navazující, **průběžně organizoval dílčí oponentská řízení a jejich výsledky konfrontoval se stanoveným cílem a praxí**. Jen tak lze zabránit tomu, aby některá, dokonce již konečná řešení problémů byla v rozporu s našimi podmínkami a možnostmi, směřovala tak do prázdna a byla nepoužitelná. Povinností zadavatele musí rovněž být, aby dal **řešitelům k dispozici všechny materiály**, které se problematikou zadanou k řešení zabývají. Tím zabránit tomu, aby se neřešilo to, co je již vyřešené. Přispěje se tak ke zrychlení a kvalitě rozvoje teorie ozbrojeného zápasu a všeho, co s ním souvisí. Možné *orientační schéma* etap řešení vědeckého projektu uvádí **příloha 6**.

Vojenská věda k dosažení potřebné kvality svého bádání používá, stejně jako ostatní vědy, **dva druhy výzkumu**:

- základní,
- aplikovaný.

Oba druhy výzkumu vojenské vědy jsou jednoznačně zaměřeny na bádání v oblasti ozbrojeného zápasu a s jeho vedením souvisejícími úkoly komplexního zabezpečení, podpory, silami a prostředky, odpovídajícími dané etapě vědeckotechnického poznání. Podstatou ozbrojeného zápasu je dosáhnout politickým vedením stanovených cílů a požadavků, vnutit je protivníkovi násilím i za cenu jeho zničení. Jedna z bojujících stran musí válku zahájit, být útočníkem, chce něco získat, druhá se snaží bráněním udržet daný stav (status quo).

Z uvedeného vyplývá, že cílem, a tedy i příčinou každé války, a tím také ozbrojeného zápasu, je jednoznačně již zmíněný **zisk různého druhu útočníkem**.

V souvislosti se ziskem je třeba si uvědomit, že jeho forma může být různá a také se různě projevat. Například již pouhá příprava k válce znamená roztočení kol v průmyslu a službách všeho druhu. V případě ozbrojeného konfliktu se s jeho všestranným zabezpečením, podporou, spojené požadavky na průmysl a služby dále zvýší. A totéž platí v podstatě o období po ukončení války. Především z důvodů rychlé obnovy zajištění bezpečnosti státu bude třeba co nejdříve doplnit, nahradit, případně opravit všechno, to co se opotřebovalo a zničilo v průběhu ozbrojeného zápasu, ukázalo se zastaralým a naopak začít s výrobou toho, co se osvědčilo a nového (výzkum, vývoj, výroba).

Odhalení příčiny, či příčin jakéhokoliv jevu v každé, a také vojenské vědě patří k rozhodujícím cílům a úkolům jejich základního výzkumu. Vedle příčin, které jsou určující podmínkou, nezbytným předpokladem vzniku každého jevu, a proto i ozbrojeného zápasu, **existuje celá řada dalších činitelů (systémů)**, jež mohou kvalitu vzniku jevu, jeho existenci, jeho působení a vývoj ovlivňovat.

Činitelé, které ozbrojený zápas, jako účelově organizovaný jev, a proto systém, mohou ovlivňovat, **tvorí jeho systémové okolí**. Jeho poznávání a zkoumání vlivu jeho jednotlivých jevů – systémů – na ozbrojený zápas jsou rovněž předmětem bádání vojenské vědy. Na základě příčin vzniku a existence ozbrojeného zápasu, jeho vazeb, souvislostí, podmíněnosti a závislostí na možnostech jevů systémového okolí, formách působení a váhy jejich vlivů, někdy dokonce i formách působení jejich prvků, lze odkrývat a formulovat zákony a zákonitosti teoretického řešení problematiky ozbrojeného zápasu jako celku, jeho částí i z toho vyplývajících úkolů a požadavků. V dalším v závislosti na měnících se podmínkách systémového okolí lze již zformulované zákony a zákonitosti průběžně zpřesňovat, inovovat v důsledku nových poznatků stanovovat nové a překonané vypouštět.

V návaznosti na zformulované zákony a zákonitosti základní výzkum v součinnosti s aplikovaným výzkumem se vypracovávají principy a zásady bojové a operační činnosti, tvořící v podstatě systém požadavků na opatření a protiopatření k úspěšné praktické realizaci vytyčených cílů a úkolů. Tím se vytvářejí předpoklady pro vedení ozbrojeného zápasu ke společnému cíli všemi úrovněmi i odbornostmi ozbrojených sil podle jednotné, komplexní, soudobým podmínkám zcela odpovídající, objektivně zdůvodněné, a proto reálné teorie.

Provádění průběžného základního a ani aplikovaného výzkumu bez k tomu speciálně vytvořených a zaměřených pracovišť není možné.

Z hlediska možného vzniku (ne příčin) válek, a tím ozbrojeného zápasu, může vzhledem k naší „Bezpečnostní strategii ČR“ a „Vojenské strategii obrany státu AČR“, jako materiálům vyložené obranného charakteru, dojít k válce v důsledku:

- napadení našeho státu protivníkem,
- vtažení našeho státu do ozbrojeného zápasu vzhledem k vývoji ozbrojeného konfliktu v sousední či i jiné zemi,
- povinností, vyplývajících z našich aliančních i OSN a EU závazků, případně smluv o vzájemné vojenské pomoci při napadení spojenců ozbrojenou silou.

I když první varianta je vzhledem k našemu plnohodnotnému členství v NATO – a tím k odstrašující síle Aliance – v současnosti téměř nepravděpodobná, je třeba se připravit také na ni. Je to nutné vzhledem k soudobým parametrům existující a zejména perspektivní bojové techniky, jejímu množství, dosahu a účinkům a s tím souvisejícím sice omezeným, ale přece

jen možným překvapením. Pro tento případ bude třeba vytvořit podmínky zejména pro zachování organizovaného plnění připravených plánů hlavně (ale nejen) ozbrojenými silami, včetně mobilizovaných, a pro rozvinutí spojeneckých sil na našem území.

V druhém případě půjde především o řešení překrytí nejen naší státní hranice, sousedících s územím, na němž probíhá ozbrojený konflikt, ale současně se vzhledem k dosahu soudobých prostředků připravit na případné úderý do hloubky našeho území.

Poslední varianta znamená vyčlenění sil tak, jak to odpovídá textu uzavřených smluv a dohod, ale i k ochraně našeho obyvatelstva a ostatních objektů v hloubce území republiky.

Kromě těchto případů, na rozdíl od prvních především humanitárního, případně ochranného až obranného charakteru, se mohou určité části naší armády podílet také na činnostech k zajištění a udržení míru ve světě v rámci OSN či EU.

Ve všech případech, zejména však při vzniku první varianty, je třeba počítat s možností různých aktivit nepřítelů, počínající činností diverzních a teroristických skupin až po již soudobý neomezený dosah raket, letectva a výsadků protivníka proti celému území státu.

Značnou pozornost musí **základní a následně také aplikovaný výzkum** věnovat objasňování a zkoumání vlivu jevů systémového okolí na vedení ozbrojeného zápasu. Jak je zřejmé již z uvedeného textu této statě, lze dokonalým poznáním i vhodným a včasným využitím, či potlačením jejich vazeb, souvislostí, závislostí a konkrétních projevů ovlivňovat průběh ozbrojeného zápasu i jeho dílčích úrovní ve svůj prospěch a v neprospěch protivníka. Právě tato schopnost je při stejné teoretické přípravě a znalostech velitelského sboru skutečným **vojenským uměním**. Odpovídá to také tomu, že umělcem v oboru jakéhokoli druhu umění není jen pouhý znalec jeho teorie, ale ten, kdo je **schopen vytvořit dílo, které je projevem jeho talentu a osobnosti**, jeho vysokých tvůrčích schopností, které jej zřetelně odlišují od ostatních.

K nejvýznamnějším podmínkám obranyschopnosti státu patří především:

- ❑ stanovení a rozbor (analýza) možných ohrožení státu, jejich příčin – zdrojů – z nich vyplývajících požadavky na řešení, z toho vyplývající cíle, úkoly, opatření k předcházení ohrožením a jejich řešení,
- ❑ zajištění bezpečnosti státu mezinárodními smlouvami a dohodami o vzájemné pomoci a spolupráci především v rámci NATO, Evropské unie, ale také se sousedními zeměmi a s přihlédnutím k historickým zkušenostem,
- ❑ vypracování teorie vedení a řízení ozbrojeného zápasu a ostatních ohrožení s důrazem na ochranu a obranu státu v souladu nejen se současným, ale především perspektivním uplatněním vědeckotechnických poznatků v bojové a ostatní technice ozbrojených sil,
- ❑ vytvoření složení a struktur ozbrojených sil, odpovídajících teorii vedení a řízení ozbrojeného zápasu s důrazem na ochranu a obranu státu,
- ❑ vybudování, vycvičení a příprava ozbrojených a ostatních sil, potřebných k zajištění bezpečnosti státu proti všem druhům jeho ohrožení s důrazem na jeho obranu a ochranu na principu dostatečnosti (ztráty protivníka musí být větší, než jeho případný zisk),
- ❑ dokonalá znalost možností využití vlastní bojové a ostatní techniky a schopnost plného využití jejich technických parametrů,
- ❑ dokonalá znalost teorie vedení bojové činnosti, osobních vlastností, zvyklostí, zkušeností a schopností, zejména v řízení, tvůrčích a psychických schopností u podřízených velitelů a štábů, úrovně vycvičenosti a bojových zkušeností vojsk,

- ❑ znalost bojové a ostatní techniky protivníka, její parametry, principy fungování a možnosti ochrany proti ní,
- ❑ znalost způsobů vedení boje protivníkem, a pokud možno osobních vlastností, schopností, zkušeností a zvyklostí jeho protistojících velitelů, štábů i vojsk, jejich morálky, ale také celkové politická, demografická situace a možnosti protivníka, jeho kultura a technická úroveň, zvyky a návyky obyvatelstva,
- ❑ možnost a schopnost dokonalého využití terénu v zájmovém prostoru jak vlastními, tak nepřítelem, zejména při obraně republiky na vlastním území: 1/3 tvoří volný prostor – pole, 1/3 sídliště, která jsou od sebe vzdálena v průměru 2 až 4 km, 1/3 kopcovitý horský a zalesněný prostor,
- ❑ vytvoření politických, sociálních a organizačních podmínek pro chápání ochrany a obrany státu při napadení jako základní povinnosti všech občanů v závislosti na jejich možnostech, schopnostech a zařazení,
- ❑ možnosti využití místních zdrojů,
- ❑ kvalita orgánů samosprávy, jejich vztah k válce a ozbrojenému zápasu a možnosti spolupráce s nimi,
- ❑ vztah obyvatelstva zájmového prostoru k válce a ozbrojenému zápasu,
- ❑ spoluúčast na mezinárodních humanitárních a jiných činnostech s cílem předcházet příčinám a vzniku možných ohnisek narušení míru ve světě, především však v Evropě a v případě potřeby podílet se na jejich likvidaci.

Shrnutí

Uvedené podmínky **tvoří základní prostředí – rámec**, v němž probíhá ozbrojený zápas. Jsou dalším **potvrzením složitosti a rozsáhlosti problematiky řešené vojenskou vědou**. Ukazují na její provázanost s dalšími vědami, a tím i její **interdisciplinární charakter**. Je rovněž zřejmé, že vedle problémů, jimiž se žádná věda nezabývá a jsou proto výlučně předmětem základního i aplikovaného výzkumu vojenské vědy, bude tato využívat také závěrů základního výzkumu dalších věd a aplikovat je na své podmínky a potřeby.

Těžiště bádání a výzkumu vojenské vědy musí být jednoznačně zaměřeno na řešení – plánování a organizování úspěšné ochrany a obrany státu – především ozbrojenými silami dříve, než dojde k jeho napadení, to znamená s předstihem. Přitom platí, že **ochrana a obrana státu v soudobých podmínkách nemohou být a ani nejsou záležitostmi jen ozbrojených sil, ale všech jeho občanů**. Ti jsou vlastně jedinečným a nezastupitelným činitelem a příčinou existence a fungování státu a ochrana a obrana státu jsou tak především ochranou a obranou sebe sama. Proto se na ně musí každý občan připravovat a podle svých možností a schopností se na nich přímo, či nepřímo podílet.

Z podmínek, ovlivňujících ozbrojený zápas, z nich vyplývajících cílů, úkolů, požadavků a potřeb jeho všestranného zabezpečení vyplývá, že při jejich řešení a aplikaci řešení do praxe je třeba brát v úvahu především:

- ❑ mezinárodní politickou, ekonomickou, sociální a vojenskou situaci, postavení státu v Evropě a ve světě, a pravděpodobné, objektivně zdůvodněné trendy jejich perspektivního vývoje,
- ❑ trendy vývoje vědeckotechnického poznání a možností s důrazem na jejich uplatnění v konstrukci bojové a ostatní techniky a z toho vyplývajících požadavků na jejich využití i ochranu proti nim,

- ❑ možná ohrožení státu v důsledku využití vědeckotechnických poznatků v praxi s důrazem na případné napadení státu ozbrojenou silou jako nejhorší varianty a z toho vyplývající požadavky na zajištění bezpečnosti státu, zejména jeho obyvatelstva,
- ❑ demografické, územní a ekonomické možnosti státu a jejich objektivní vyhodnocení vzhledem k možným ohrožením státu a jeho obyvatelstva,
- ❑ možností uplatnění a podíl přírodních, technických a společenských věd na řešení problémů ozbrojeného zápasu, z něho vyplývajících již uváděných úkolů a potřeb.

Vojenská věda předmětem – zaměřením a obsahem svého výzkumu – má nezastupitelné místo a úlohu při zabezpečování bezpečnosti občanů a státu jako celku. Je významným činitelem odvrácení napadení nepřítelem a tím také důležitým garantem života společnosti v míru a s ním spojeného průběžného růstu životní úrovně všech občanů.

Závěr: Vojenská věda – práce na plný úvazek

Vojenská věda je vědou společenskou, zabývající se ozbrojeným zápasem jako nejdůležitější součástí vedení války. Při řešení s tím spojených problémů tvoří její systémové okolí všechny oblasti života společnosti. Úspěšné vedení ozbrojeného zápasu je proto ve vlastním zájmu všech občanů, protože válkou, zejména v soudobých podmínkách, jsou prakticky ohroženi všichni. Navíc vedením státu pro válku vytyčených cílů lze dosáhnout jen při plné angažovanosti všech fyzických, morálních, politických, vojenských a ekonomických sil státu, případně koalice států.

Ozbrojený zápas je nejsložitější činností při zajišťování bezpečnosti státu. Jeho realizátorem jsou především ozbrojené síly. Vedle ozbrojeného zápasu se budou ozbrojené síly v případě potřeby spolupodílet také na ostatních ohroženích, k nimž může dojít již v míru. Potřeba řešit možná ohrožení jak v míru, tak za války především vlastními silami a prostředky byla značně podceněna. Vojenská věda teoretickým řešením s tím spojených otázek, stejně jako její spolupráce s ostatními oblastmi společnosti, je nezastupitelná. Dá se proto předpokládat, že i problematika řešení zajištění bezpečnosti proti ohrožením v míru se v budoucnu stane součástí výzkumu vojenské vědy.

Hlavní pozornost vojenské vědy však bude i nadále zaměřena na zkoumání jejího stávajícího hlavního předmětu – ozbrojeného zápasu – a toho, co s ním souvisí. Nejdůležitějšími řešeními problémy základního i aplikačního výzkumu při tom budou:

- příčiny vzniku ozbrojeného zápasu,
- ozbrojený zápas jako ozbrojené násilí dvou si navzájem nepřátelských stran,
- zákony a zákonitosti vedení ozbrojeného zápasu,
- teorie vedení ozbrojeného zápasu s důrazem na vymezení principů a zásad bojové a operační činnosti v návaznosti na zákony a zákonitosti ozbrojeného zápasu, jejich druhy a formy,
- ozbrojené síly, jejich složení a struktura,
- teorie všestranného zabezpečení, podpory, včetně logistické podpory bojových a operačních činností,
- teorie metod vojenského výcviku a výchovy ozbrojených sil vcelku a jejich organizačních částí,

- teorie řízení a velení ozbrojeným silám různých úrovní, jimi zpracovávaných dokumentů, jejich obsah a forma,
- místo, úloha a účast ostatních sil společnosti na společné ochraně a obraně státu,
- účelné rozdělování a využívání lidských a materiálních zdrojů mezi ozbrojené síly a ostatní oblasti státu,
- akviziční politika ozbrojených sil,
- formulace a zdůvodnění požadavků na ostatní oblasti společnosti v souvislosti s úkoly stanovenými politickým vedením ozbrojeným silám při ochraně a obraně státu,
- vypracování systému základního a nadstavbového vzdělávání velitelského sboru i přípravy občanů.

Kromě těchto základních problémů musí se vojenská věda pro potřeby ozbrojeného zápasu a ozbrojených sil dále zabývat aplikačním využitím a dopracováváním otázek, řešených některými vědami oblasti sociální, speciální a technické.

Ze stručné charakteristiky předmětu vojenské vědy, uvedené ve Vojenských rozhledech – VR 3/2004, schéma 5, str. 87 – vyplývají její jedinečnost a nezastupitelnost jinou vědou. K tomu navíc přistupuje i **širě řešené problematiky**, která nemá v podmínkách ostatních věd obdoby. Stejně tak je tomu s jejím systémovým okolím (viz VR 3/2004, schéma 4, str. 88 a 89). I když vojenská věda ze systémů ve svém okolí potřebné vstupy čerpá, svou zpětnou vazbou, tvořenou kladením požadavků na jejich specializaci a připomínkováním výsledků řešení svých požadavků, přispívá také k rozvoji svého systémového okolí.

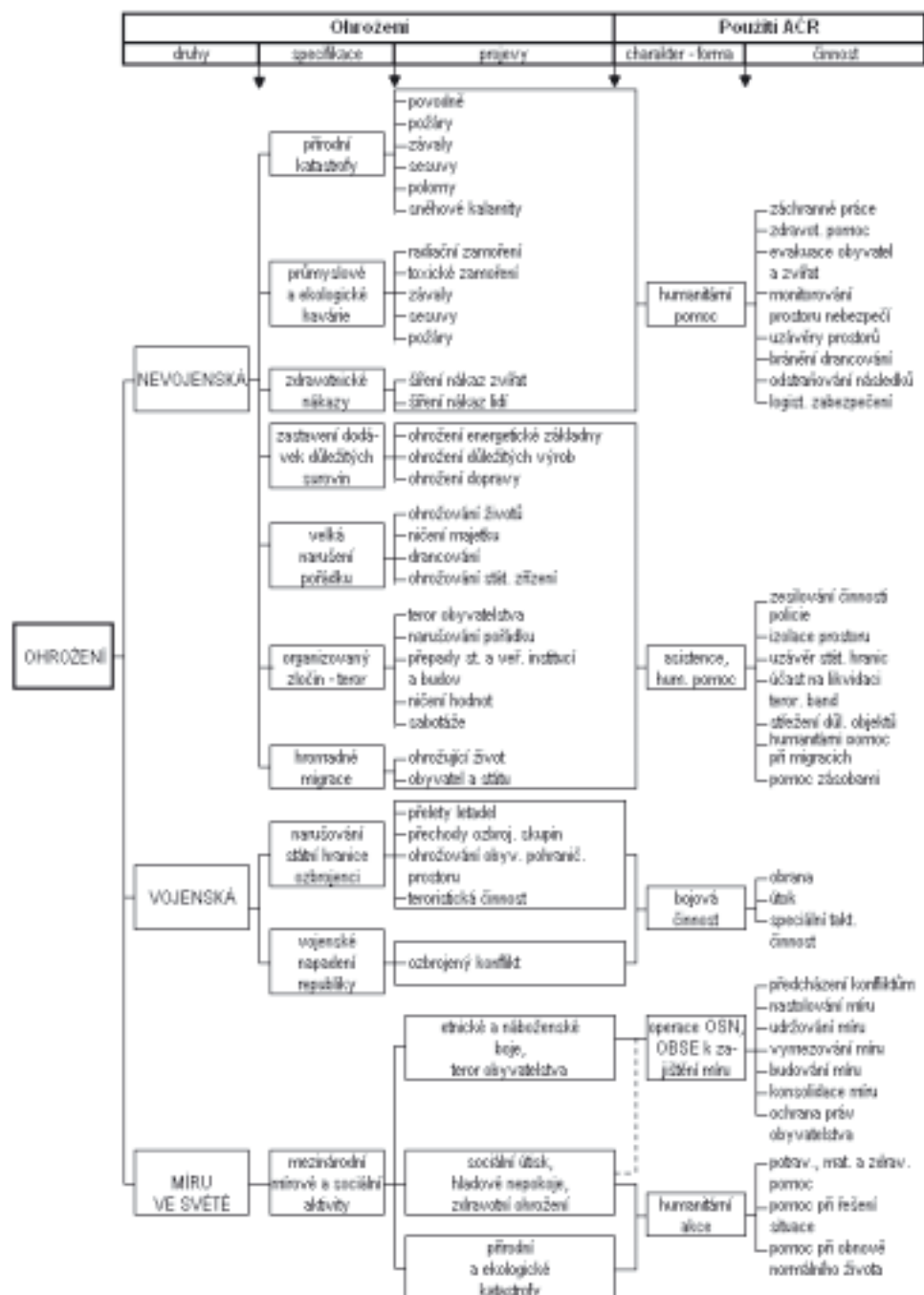
Při řešení problémů provádí vojenská věda, stejně jako vědy ostatní, základní a aplikovaný výzkum. Základní výzkum je určující pro výzkum aplikovaný. Dává mu formou zákonů a zákonitostí podněty a určuje způsoby pro jejich rozpracování jako principů a zásad vedení ozbrojeného zápasu a jeho forem. **Základní výzkum musí mít před výzkumem aplikovaným předstih.** Ten musí zabezpečit nejen včasné rozpracování principů a zásad v předpisech, ale také jejich **praktické zvládnutí veliteli, štáby i vojsky**. Stanovit rozhraní mezi základním a aplikovaným výzkumem je problematické. Přejchod z jednoho druhu výzkumu do druhého je vcelku plynulý.

Z významu přínosů a rozsahu obou druhů výzkumu vyplývá, že nemůže jít o nějakou práci příležitostnou či na částečný úvazek. Její důležitost pro zabezpečení státu a širě řešené problematiky vyžadují vyčlenit na tuto práci trvalé týmy – organizace – složené z vysoce kvalifikovaných odborníků. Jen při dodržení těchto zásad lze zabezpečit plynulý rozvoj teorie ozbrojeného zápasu a všeho, co s ním souvisí, v potřebné kvalitě.

Hlavní příčiny možných ohrožení

Druhy ohrožení		Hlavní příčiny
ohrožení	nevojenská	přírodní katastrofy - přírodní živly - člověk: · nerespektování přírodních zákonů · ekologické narušování · narušování rovnováhy přírody · drancování surovin
		havárie - člověk: · chybami v projekci · nedodržováním: - technologických postupů a norem - bezpečnosti práce - zásad exploatace · nedbalosti, nedůslednosti, selhávání, (mikrospánek apod.) - stroj: · konstrukční vady (i člověk) · kazy a vady materiálu (i člověk)
		epidemie - viry, infekce - člověk: hygiena
		ekonomická - člověk: · nedostatek surovin, energie · embargo: dovoz, vývoz (člověk)
		narušení pořádku - člověk: · extrémní skupiny · sociální podmínky · masové migrace
		kriminalita, organ.zločin - člověk: · náročnost, chudoba, hlad · touha po penězích
		mezinárodní terorismus - člověk: · fanatismus: politický, etnický, náboženský · bída, hlad, sociální zoufalství, beznaděj
	vojenská	ozbrojený konflikt - vnitřní: člověk: · etnické, sociální · boj o moc · stabilizační operace · mezinárodní terorismus

Možná ohrožení republiky a jejich řešení

Přehled úkolů AČR při ohroženích v míru

Druh ohrožení		Pojmenování	Úkoly AČR
NEVOJENSKÉ	1. ŽIVELNÍ POHROMY	- povodně - požáry - závaly - vichřice a větrné smrště - sněhové kalamity - možnost drancování	- účast na zpracování teorie opatření proti ohrožením - účast na přípravě a zpracování plánů opatření proti ohrožením - vzdušný průzkum, monitorování - přesun záchranných jednotek - záchranné práce osob, zvířat, hodnot - lokalizace pohrom: požárů, povodní - zajišťování pořádku, izolace prostoru - řízení a regulace dopravy - účast v letecké pátraci a letecké záchranné službě - materiální zásobování postižených: - provizorní ubytování, stravování, ošacení - zabezpečení provozu techniky - první zdravotnická pomoc - odsun raněných - poskytnutí nemocničních lůžek
	2. PRŮMYSLOVÉ A EKOLOGICKÉ HAVÁRIE	- rad. a chem. zamoření - výbuchy a požáry - destrukce staveb - závaly - rozsáhlé poruchy inž. sítí - velké dopravní nehody - možnost drancování	- zajišťování pořádku, izolace prostoru - řízení a regulace dopravy - účast v letecké pátraci a letecké záchranné službě - materiální zásobování postižených: - provizorní ubytování, stravování, ošacení - zabezpečení provozu techniky - první zdravotnická pomoc - odsun raněných - poskytnutí nemocničních lůžek
	3. EPIDEMIE	- šíření nebezpečných nemocí osob (i zvířat, vyžadujících přísnou izolaci)	- zajišťování pořádku, izolace prostoru - řízení a regulace dopravy - účast v letecké pátraci a letecké záchranné službě - materiální zásobování postižených: - provizorní ubytování, stravování, ošacení - zabezpečení provozu techniky - první zdravotnická pomoc - odsun raněných - poskytnutí nemocničních lůžek
	4. NÁRŮST KRIMINALITY	- ohrožení bezpečnosti obyvatelstva - strach až panika obyvatelstva - ohrožení majetku obyv. i ekonomiky	- účast - asistence na akcích MV při: . potírání kriminality . zajišťování pořádku . střežení důl. objektů, skladů apod. - poskytnutí v určitém množství z armádních zásob, např. naftu, proviant, vozidla k zásobování apod.
	5. PŘERUŠENÍ DODÁVEK ZÁKL. SUROVIN	- ohrožení výroby a ekonom. ztráty - zhoršení životní úrovně obyvatel - možnost demonstrací - nebezpečí drancování	- poskytnutí v určitém množství z armádních zásob, např. naftu, proviant, vozidla k zásobování apod.
	6. MEZNÁRODNÍ TERORISMUS A ORGAN. ZLOČIN	- dle jako ad 4 a 5	- možnost zaujetí ochranných clon a čas - částečná aktivace sil územní obrany - zesílení policie při ochraně st. hranice - zesílení hlídek - soustředění a střežení migrujících osob ve shromaždištích - předávání migrantů orgánům MV - zajištění přepravy migrantů - karanténa nemocných migrantů - zdravotnická péče - podíl na logistickém zabezpečení migrantů - zaujetí a střežení ochranných clon a čas
	7. NÁRŮST MIGRACE OBYVATELSTVA Z KRIZ. OBLASTI	- narušování státních hranic - růst nekldu v pohran. prostoru i hloubce - napětí, nejistota a obavy mezi obyvatelstvem - ohrožení bezpečnosti obyvatel	- možnost zaujetí ochranných clon a čas - částečná aktivace sil územní obrany - zesílení policie při ochraně st. hranice - zesílení hlídek - soustředění a střežení migrujících osob ve shromaždištích - předávání migrantů orgánům MV - zajištění přepravy migrantů - karanténa nemocných migrantů - zdravotnická péče - podíl na logistickém zabezpečení migrantů - zaujetí a střežení ochranných clon a čas

Možnosti použití jednotlivých druhů vojsk v miru

DRUH VOJSKA	HLAVNÍ ÚKOLY
ZÁCHRANNÉ A VÝCVIKOVÉ ZÁKLADNY	- účast na zpracování teorie řešení ohrožení, - účast na přípravě a zpracování plánů řešení ohrožení, - trvalá příprava a součinnost s ostatními, zejména základními prvky IZS, - záchranné práce osob, zvířat, hodnot při vzniku ohrožení, - lokalizace pohrom, - hašení požárů, - uvolňování závalů a zátarasů, - rozvinutí materiálních základů humanitární pomoci - MŽHP.
MECHANIZOVANÉ VOJSKO	- účast na zpracování teorie řešení ohrožení, - účast na přípravě a zpracování plánů řešení ohrožení, - záchranné práce osob, zvířat, hodnot při vzniku ohrožení, - lokalizace pohrom, - zajišťování pořádku, izolace prostoru, - střežení určených objektů, - evakuace osob, - práce na normalizaci života na postiženém území.
ŽENIJNÍ VOJSKO	- účast na zpracování teorie řešení ohrožení po odbornosti, - účast na přípravě a zpracování plánů řešení ohrožení po odbornosti, - záchranné práce a lokalizace povodní a požárů s využitím ženijní techniky, - uvolňování závalů a zátarasů, - zřizování lávek a malých mostů, - zásobování vodou, - práce na normalizaci na postiženém území, - ostatní ženijní práce.
CHEMICKÉ VOJSKO	- účast na zpracování teorie řešení ohrožení po odbornosti, - účast na přípravě a zpracování plánů řešení ohrožení po odbornosti, - účast v monitorovací radiální síti ČR, - radiální průzkum a vyznačení zamořených prostorů, - záchranné práce v zamořeném (kontaminovaném) prostředí, - speciální očista (dekontaminace), - laboratorní vyhodnocení.
VZDUŠNÉ SILY	- vzdušný průzkum a monitorování v postiženém území, - přesun záchranných jednotek, - odsun ohrožených osob, zvířat a majetku, - podíl na letecké záchranné službě, - záchranné práce nad zemí a vodními plochami, - přeprava řídících, především vládních orgánů.
LOGISTIKA	- provizorní ubytování postiženého obyvatelstva, jeho stravování a materiální zabezpečení včetně ošacení, - zabezpečení základních hygienických podmínek, - materiální pomoc při normalizaci života, - veterinární dohled při likvidaci uhynulých zvířat a prevence proti epidemiím zvířat v postiženém prostoru.
ZDRAVOTNÍ SLUŽBA	- první zdravotnická pomoc a prevence proti epidemiím, - odsun raněných, - poskytnutí nemocniční kapacity.

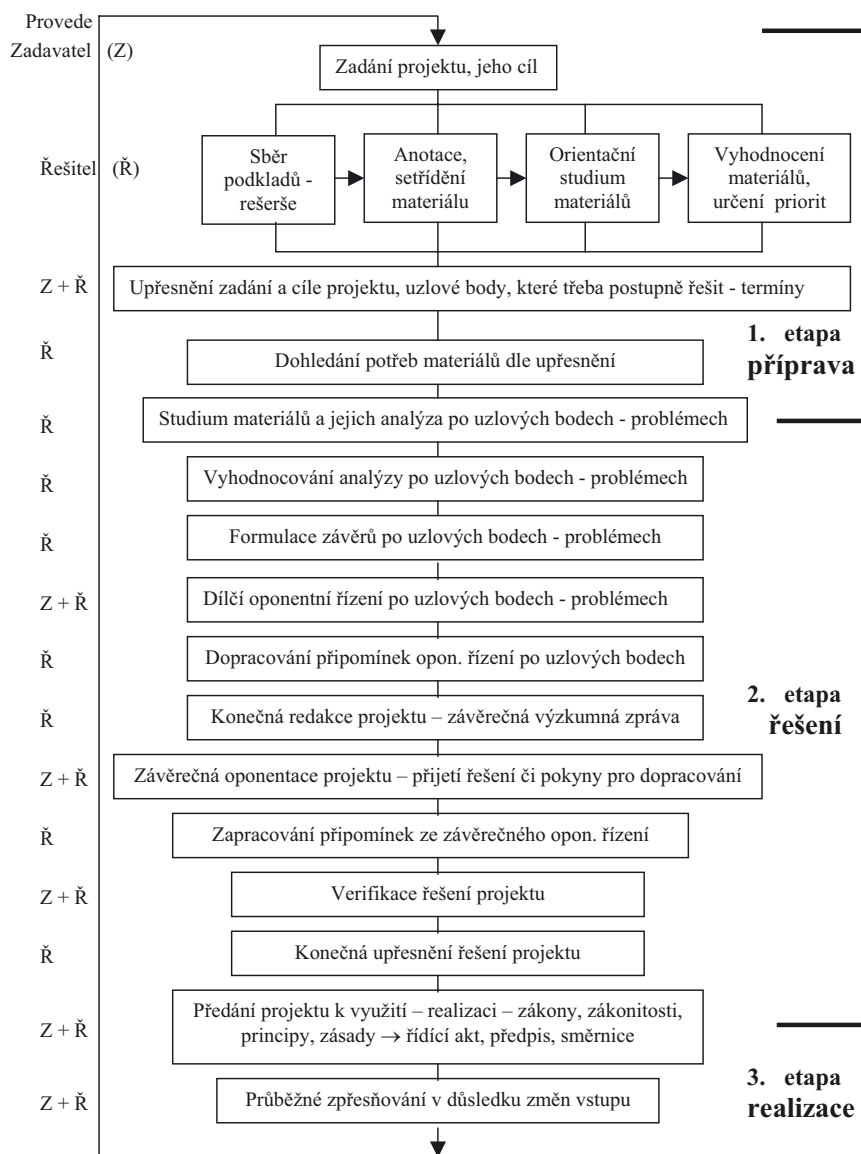
Poznámka:

Důstojníci všech druhů vojsk pozemního vojska i CO se budou podle své odbornosti podílet na preventivní osvětové přípravě občanů o chování a ochranné činnosti při vzniku možných ohrožení.

Přehled úkolů AČR při vojenských a ozbrojených ohroženích

Druh ohrožení		Pojmenování	Úkoly AČR
V O J E N S K É	1. PRONIKÁNÍ POLOVO-JENSKÝCH ZLOČINECKÝCH ORGANIZACÍ	- loupežné a teroristické nájezdy na obyvatelstvo při SH, - drancování, - atentáty, - ničení významných objektů,	- příprava nestandardní obranné operace: · uzavření státní hranice (SH), · střežení objektu zvláštní důležitosti, · hlídkování spolu s policií, · lustrace, · likvidace band a bojůvek vyčleněnými silami, - hraniční uzávěr
	2. POSTUPNÉ NESOUVISLÉ AKCE CIZÍCH VOJENSKÝCH SIL	- násilné pronikání zločineckých a polovo-jenských organizací přes hraniční uzávěr, - postupné zapojování vojenských jednotek cizího státu do bojových akcí na našem území,	- rozvinutí sestavy sil rychlé reakce (SRR) do hloubky území a vytvoření účelových uskupení, - částečné rozvinutí a zasazení sil vojska územní obrany (VÚO), - likvidace základů teroristů a polovojskových sil, - výběrová mobilizace k rozvinutí potřebných hlavních sil, - rozvinutí potřebných hlavních sil, - překrytí SH vyčleněnými silami, - usměrnění evakuace migrantů z ohrožených oblastí,
	3. POSTUPNÝ PŘECHOD K NAPADENÍ STÁTU A MOŽNOST ZAHÁNENÍ AGRESE	- nárůst aktivit vojenských sil na našem území, - postupné sjednocování ozbrojené činnosti teroristických polovo-jenských i vojenských cizích sil proti republice, - sjednocení velení všem nepřátelským silám, - zvýšení úsilí cizího leteckého i pozemního průzkumu, - nárůst aktivity diverzanta na území republiky, - zvýšení vojenských příprav cizího státu k agresi: mobilizační doplňování vojsk, úpravy komunikací a prostoru v blízkosti SH apod.,	- všeobecná mobilizace, - bránění pronikání cizího letectva nad naše území, - ničení cizích proniknuvších sil v prostoru SH, - ničení skupin diverzantů, - příprava obranné operace včetně ženijních prací všeho druhu, klamné přesuny apod., - příprava obrany a ochrany hospodářských a politických center státu, - zvýšení průzkumného úsilí všeho druhu, včetně dezorientace protivníka, - logistická opatření k zabezpečení obranné operace, - zaujetí operační sestavy a aktivace komplexní obrany a ochrany území státu, - kontrola připravenosti a kvality všech dokumentů k obraně a ochraně regionů, - zintenzivnění příprav a vybavenosti k ochraně obyvatelstva.

Etapy řešení vědeckého projektu

Poznámka: Cyklus se opakuje se změnou zejména kvality činitelů.
Nikdy nekončí.

V květnu 2004 velitelé strategických velitelství NATO vydali dokument, jenž zásadním způsobem ovlivňuje a nadále bude ovlivňovat vývoj celé Severoatlantické aliance. Název dokumentu je „Strategic Vision: The Military Challenge“ (Strategická vize – vojenská výzva) a podepsali jej spojenecký velitel pro Evropu (SACEUR - Supreme Allied Commander Europe) generál James L. Jones a velitel velitelství NATO pro transformaci (SACT - Supreme Allied Commander Transformation) admirál Edmund P. Giambastiani. Dokument se zabývá vizí pravděpodobného rozvoje operačního prostředí budoucnosti a na základě toho vytyčuje požadavky na operační schopnosti ozbrojených sil Aliance s perspektivou 15 let. Vize tvoří rámec transformace NATO, která probíhá s cílem přizpůsobit se novému bezpečnostnímu prostředí a zachovat si v něm roli aktivního činitele. Dokument rovněž tvoří základ pro rozvoj ozbrojených sil jednotlivých členských států Aliance tak, aby se s využitím všech forem obranného plánování, metod tvorby koncepcí a experimentování (CDE - Concept Development and Experimentation) rozvíjely synergicky se schopností vést celé spektrum možných operací.

Strategická vize je inspirující rovněž i pro rozvoj ozbrojených sil ČR. Postupně se rozpracovává do řady aliančních dokumentů a záměry v ní obsažené se začínají řešit na různých úrovních řízení a velení i v našich podmínkách. K zachování širších, zejména mezinárodních souvislostí reformy ozbrojených sil ČR, je užitečné publikovat hlavní myšlenky z tohoto neutajovaného dokumentu ve formě, která může být pro čtenáře časopisu v jejich práci inspirativní.

Východiska

Hlavním úkolem Organizace Severoatlantické smlouvy (dále jen NATO nebo Aliance) v budoucnu zůstává kolektivní obrana a ochrana bezpečnostních zájmů svých členů. Povaha tohoto úkolu se nicméně změnila a bude se měnit nadále podle toho, jak se Aliance bude adaptovat na nové bezpečnostní prostředí. Globální hrozba terorismu, možné použití zbraní hromadného ničení (ZHN) a existence oblastí nestability jsou významnými bezpečnostními riziky 21. století. Potírání bezpečnostních hrozeb, vycházejících z těchto rizik, mění charakter možného konfliktu a vyžaduje, aby těmto skutečnostem byly v nadcházejícím desetiletí přizpůsobeny ozbrojené síly a jejich operační schopnosti. Strategická vize je návodem, jak se z tohoto hlediska připravit na nejistou budoucnost. Cílem dokumentu „Strategická vize – vojenská výzva“ je vyjádřit představu, jakým způsobem budou operace Aliance v budoucnu plánovány a vedeny a poskytnout návod k nezbytné transformaci jejich ozbrojených sil.

Cílem tohoto dokumentu je:

- popsat povahu možných konfliktů budoucnosti, koncepcí rozvoje ozbrojených sil a jejich operačních schopností, které bude Aliance pravděpodobně potřebovat k úspěšnému vedení operací v příštích 15 letech,

- ❑ poskytnout komplexnější a širší návod a tím i pomoc Alianci při transformaci,
- ❑ poskytnout koncepční rámec pro obranné plánování a přijímání investičních rozhodnutí jak v rámci Aliance, tak i v jejích jednotlivých členských zemích,
- ❑ vyjádřit směry tvorby koncepcí a experimentování v oblasti rozvoje operačních schopností a zaměření výzkumu a vývoje na jejich podporu,
- ❑ poskytnout ucelený dokument, z kterého se bude odvíjet budoucí koncepční práce v Alianci,
- ❑ inspirovat a stimulovat diskusi o transformaci NATO jak v rámci Aliance, tak i uvnitř jednotlivých členských zemí.

Strategické aspekty vývoje bezpečnostního prostředí

Požadavek čelit hrozbám, ať už přijdou odkudkoli, vyvolává u Aliance nutnost působit v širším strategickém prostředí, které je ovlivňováno několika klíčovými faktory a jež je směrodatné pro veškeré změny. Nejdůležitější z nich jsou: globalizace; zvyšující se úroveň asymetrických způsobů vedení ozbrojených konfliktů; následky demografických změn a změn životního prostředí; rozpadající se státy; radikální ideologie; nevyřešené konflikty.

Pokračující globalizace znamená, že země Aliance budou stále více závislé na všeobecné stabilitě kdekoli na světě. Nestabilní oblasti budou globálně sledovány a nestabilní situace v nich může být eskalována i vlivem veřejných informačních zdrojů a sítí. Teroristé a skupiny extrémistů mohou používat tyto sítě k podpoře nepokojů a cílenými informačními kampaněmi vyvolat nespokojenost, která vyvine tlak na členy NATO. Aliance může působit v oblastech, kde místní média soutěží o vliv na domácí nebo mezinárodní veřejnost. Ten, kdo v této oblasti převzme iniciativu, může očekávat i celkový úspěch.

Asymetrický způsob vedení ozbrojeného konfliktu se stává stále propracovanějším a s rozvojem moderních technologií může mít všestranné důsledky. Přístup k současným a vyvíjeným technologiím se rozšiřuje a potenciální protivník má stále větší možnosti vývoje a zneužití nekonvenčních prostředků, včetně prostředků hromadného ničení. Tyto prostředky může přímo nebo nepřímo použít k útoku na země Aliance. To poskytuje protivníkovi možnost uplatňovat nové způsoby dosahování svých cílů, zejména když je připraven využít sebevražedných útoků. Vzhledem k trendu rozšiřování ZHN do rukou státních, ale i nestátních činitelů se stává tento problém věcí zvýšeného znepokojení.

Demografické rozdíly týkající se odlišného způsobu života a růstu populace mezi rozvíjeným a rozvojovým světem se budou prohlubovat. Tento stav může vést k vzniku rozsáhlých migračních vln z jedné části světa do druhé, následnému zvyšování etnického napětí a vzniku situace, která v postižené zemi neúměrně zatěžuje zaměstnanost a sociální systém.

Ekologické faktory, zvláště zvýšené požadavky na energii, pokračující spoléhání se na fosilní paliva a zvyšující se nároky na vodu a jídlo nemohou být ignorovány. Zbídačování části populace a neadekvátní rozdělení těchto zdrojů podporuje křivdy, provokuje extrémisty a produkuje organizovaný zločin, což dále snižuje úroveň bezpečnosti. Chudoba, hlad a nemoci jsou stále běžné ve většině rozvojového světa a přispívají k rostoucímu prohlubování napětí.

Rozdělující a rozpadající se státy jako následek ekonomického kolapsu, soupeření o zdroje, špatné vlády a zhroucení infrastruktury budou stále zdrojem krizí a nestability. Zanikající státy vyvolávají vážné bezpečnostní obavy kvůli nepevné nebo neexistující vládě a nízké bezpečnosti hranic. To může vyústit v nekontrolované šíření zbraní a nežádoucí zaangažování.

vání různých nevládních činitelů včetně zločinců a teroristů. Za těchto podmínek se mohou rozpadající se státy stát útočištěm pro skupiny a organizace podporující mezinárodní terorismus a organizovaný zločin. Ty mají tendenci podkopávat bezpečnost Aliance, ve které zájem o osobní a kolektivní bezpečnost převládá nad tradiční obranou teritoria. Z tohoto hlediska se i nestabilní státy, které nemají výraznější význam z hlediska zdrojů nebo své geografické polohy, mohou stát bezpečnostní hrozbou globálního strategického významu.

Skupiny podporující radikální ideologie a jejich ochota použít jakéhokoli stupně síly k vyvolání změny budou nadále představovat hrozbu pro bezpečnostní zájmy Aliance.

Nevyřešené konflikty na některých místech světa mohou vytvářet živné prostředí pro extrémistické skupiny a organizace. Složitost a možné důsledky těchto konfliktů budou i nadále vyžadovat zapojení zemí Aliance.

Vojenské důsledky

K tomu, aby Aliance byla schopna zvládnout širokou škálu možných úkolů zahrnujících celé spektrum konfliktů přes prevenci krizí, humanitární operace až k bojové činnosti vysoké intenzity, bylo nezbytné vzít v úvahu co nejširší paletu všech vojenských, civilních a ekonomických souvislostí. Ozbrojené síly zemí Aliance budou působit v mnohonárodním prostředí zároveň se silami jiných států v těsné spolupráci a koordinaci s řadou mezinárodních, národních a nevládních organizací.

Ačkoli konvenční rozsáhlá agrese proti členským zemím NATO je nepravděpodobná, možnost takové hrozby, která se bude pravděpodobně vyvíjet delší dobu, nemůže být ignorována. Aliance rovněž může reagovat na ohrožení svých bezpečnostních zájmů mimo euroatlantickou oblast nebo se vložit do konfliktu mezi národy, které vedou bojové operace vysoké intenzity. Přestože asymetrické hrozby od státních i nestátních subjektů mohou být bezprostředním bezpečnostním rizikem, nelze se zaměřit pouze na připravenost k vedení asymetrických operací. Aliance si musí rovněž zachovat schopnost vést bojové operace vysoké intenzity.

Široké a vícerozměrné chápání vojenských aspektů bezpečnosti přesahuje tradiční pojetí obrany teritoria a prostoru. Klade stále větší důraz na takové úkoly, jako je prevence konfliktu, krizové řízení, řízení následků (Consequence Management), udržování a nastolení míru, podpora mírových operací, záchranné operace při živelních pohromách a jiných katastrofách a humanitární pomoc.

Prevence vzniku nebo zabránění rozšíření konfliktů bude vyžadovat zejména včasný sběr, analýzu a distribuci včasných a věrohodných informací orgánům rozhodovacího procesu. Všechny aspekty rozhodovacího procesu musí být zkvalitněny tak, aby se zkrátil čas mezi předvídaním rizika nebo hrozby, jeho definováním a provedením všech nezbytných kroků.

Všeobecná dostupnost informací a růst veřejného mínění vyvolává při vedení vojenských operací nutnost zachovat si podporu veřejnosti. Současně vzrůstá potřeba dosáhnout rychlého úspěchu. Navíc citlivý přístup k obětem konfliktu a potřeba omezit kolaterální škody a škody na životním prostředí na nejnižší možnou míru (navzdory protivníkovi, který zpravidla na to ohled nebere) nutí Alianci k vedení operací s vyšší efektivitou, kterou umožňuje použití vysoce přesných zbraní pokud možno s nesmrtícími (neletálními) účinky. V tomto kontextu musí být ozbrojené síly Aliance schopny působit v operacích pod trvalým dohledem médií i veřejnosti.

Aliance musí být schopna reagovat na nové výzvy tak rychle, přesně a pružně, aby její síly mohly být rozmístěny efektivně, kdekoli a kdykoliv to bude potřeba. To by mělo zajistit potřeb-

nou bezpečnostní stabilitu, odradit případného protivníka, odstranit agresora a v případě potřeby jej porazit v jakémkoli konfliktu. Aliance musí být zejména schopna spolu s dalšími organizacemi bránit rozšiřování zbraní hromadného ničení a asymetrickým hrozbám teroristů. Aliance by měla mít takovou strukturu, která umožní vést nejpravděpodobnější a zároveň nejnáročnější vojenské operace. Struktura sil a velení musí být svým charakterem a formou expediční a musí umožňovat vedení většího počtu menších souběžných operací v určité vzdálenosti a delší dobu od domácích základů a po delší dobu. Většina aliančních sil bude muset být nasazení schopná a použitelná ve všech typech operací. Zároveň musí být schopna rychlého přechodu mezi bojovými operacemi a operacemi na udržování míru. Celkový počet aliančních sil se může snížit, ale tato redukce nesmí být na úkor kvality.

Operace budoucnosti

Požadavek vyrovnat se s výše uvedenými výzvami bude vyžadovat nový přístup k přípravě a vedení aliančních operací. Bude se jednat o společné (joint) a mnohonárodní operace a bude se muset počítat ještě s větším zapojením mezinárodních vládních i nevládních organizací. Mnohonárodní síly budou muset být skutečně interoperabilní. To nepředstavuje jen kompatibilitu výzbroje. Jedná se zejména o užší propojení lidí, jejich přípravy a výcviku a jednotné chápání společných koncepcí a doktrín.

Budoucí operace budou mnohem komplexnější a budou vedeny ve všech dimenzích. Vojenské aktivity mohou na budoucích válčistiích probíhat souběžně na mnoha místech a v celém spektru konfliktů. Současné komunikační a informační prostředky umožňují plánovat a vést vojenské operace ve vyšším tempu. Ve větším měřítku budou vedeny informační operace.

Aliance musí zajistit udržení své technologické a operační převahy nad případným protivníkem. Vhodné využívání technologií může znásobit operační schopnosti vojsk. Požadavky na sběr zpracování a sdílení zpravodajských informací založených na robustním aliančním systému velení a řízení vyžádají i změny organizačních struktur bojových jednotek, operačních a bojových sestav a míst velení. Výzkum a vývoj by se měl zaměřit na využití nanotechnologií, zdroje energie, vesmír, senzory, informační technologie, biotechnologie a robotiku.

Ozbrojené síly koaličních partnerů musí být v operacích interoperabilní se silami členských zemí NATO i při vědomí jejich menší bojové síly. Cílem takové spolupráce je zvýšení operační efektivity, sdílení rizik a zátěže v rámci všeobecného snižování vojenských rozpočtů. Rozvoj speciálních schopností může některým státům poskytnout možnost, jak hodnotným způsobem přispět ke společnému úsilí.

Aliance bude pokračovat ve spolupráci s ostatními mezinárodními a regionálními bezpečnostními organizacemi, zvláště s OSN, OBSE a EU. Předpokládá se, že vojenské operace budou vedeny na zákonném základě a při dosažení legitimity v rámci mezinárodního společenství.

V příštích desetiletích budou ozbrojené síly působit v aktivitách následujících po bojových operacích. Bude se jednat o operace k prosazování stability, k obnově míru a usmíření nepřátelených stran konfliktu. V těchto podmínkách bude pravděpodobně položen menší důraz na užití bojových sil a větší na síly bojového zabezpečení. Přechod od bojových k poboječným operacím bude představovat významný úkol a bude vyžadovat zvláštní opatření v oblasti výcviku, tvorby doktrín a plánování.

Požadavky na ozbrojené síly

Budoucí ozbrojené síly budou muset být agilní, společné (joint) a budou muset mít expediční charakter. Budou muset být schopny působit v širokém spektru konfliktů, mít schopnost rychlého nasazení a rozvinutí se do operačních sestav a musí být odolné po jakoukoli dobu trvání operace bez ohledu na její tempo. Měly by mít technologickou nadvládu nad protivníkem, měly by být zabezpečeny integrovanou mnohonárodní logistikou a být schopny operovat v integrovaném síťovém prostředí. Budou muset být schopny přizpůsobit se změnám podmínek operace, rychle adaptovat své struktury a zvládnout širokou škálu dovedností, podle potřeb mise. Musí být plně interoperabilní s ostatními ozbrojenými silami a být schopny bez problémů spolupracovat s civilními orgány, nevládními organizacemi a dalšími orgány ve společném operačním prostoru. Vzrostou požadavky na specialisty zejména v oblasti ženijní, spojovací, radiační, chemické a biologické ochrany, speciálních operací, civilně-vojenské spolupráce (CIMIC), logistiky a zdravotnické služby. V budoucnosti budou jednotlivé společné prvky aliančních sil spíše integrovány, než aby si konkurovaly.

Základem pro činnost v komplexním operačním prostředí budou vysoce vzdělaní a vycvičení důstojníci, praporčíci a poddůstojníci. To bude vyžadovat vyšší a více specializovanou úroveň výcviku a vzdělávání, která v některých zemích může vést k zvyšování úrovně profesionalizace. Pro vedení dlouhodobých operací budou rovněž mít velký význam i zálohy.

Rozvoj koncepcí

Komplexnost a neurčitost úkolů v novém strategickém prostředí bude vyžadovat uplatnění netradičních způsobů myšlení, plánování a jednání. Jedná se zejména o přístup, jenž při vojenských operacích zvažuje všechny souvislosti a důsledky (EBA - Effects-based Approach). Hodnocení účinků jednotlivých aspektů a fází vojenských operací není nové. Jedná se spíše o změnu filozofie ve způsobu plánování a vedení operací. V minulosti se kladl a stále klade důraz na zničení cíle (nepřítele). Nový přístup věnuje zvýšenou pozornost zejména komplexnímu odhadu důsledků, které operace přinese (politických, strategických, ekonomických, ekologických, morálních, psychologických, etických, mediálních apod.). Tento přístup může být použit na všech úrovních velení a řízení v celém spektru konfliktů.

Vedení operací založených na principu EBA bude vyžadovat ozbrojené síly, které umožní dosažení následujících účinků na bojišti:

- a) **Převaha v rozhodování**, které se dosahuje rychlejším přijetím rozhodnutí než protivník a dosažením efektu jeho překvapení. Převaha v rozhodování je závislá na dosažení informační převahy a na úrovni sdílení informací o situaci během všech fází operace.
- b) **Koherentní účinky**, kterých se dosahuje zejména integrací schopností a aktivit aliančních ozbrojených sil s mezinárodními, národními a nevládními organizacemi, které působí v prostoru operací.
- c) **Dosažení schopnosti operačního rozvinutí společných sil a udržitelnosti** které se dosahují včasným rozmísťováním sil podle potřeb operace zejména z hlediska prostoru a času. Síly Aliance by měly mít schopnost vést nepřetržitě a zároveň i nesouvislé operace v jednom nebo více od sebe vzájemně oddělených prostorech po nezbytně dlouhou dobu v celém spektru možných operací.

Zvýšení operačních schopností

Efektivnost Aliance ve zvládání obtížných vojenských úkolů budoucnosti spočívá v její dovednosti transformovat své operační schopnosti. Stávající síly a prostředky Aliance a jejich operační schopnosti musí být nadále posuzovány ve vztahu k využitelnosti v operacích budoucnosti s důrazem na výše uvedené požadavky.

Převaha v rozhodování

Převaha v rozhodování závisí na přesných a včasných informacích a prostředcích k jejich bezpečné výměně a využití v rámci všeobecně platných procesů. Obecný základ tvoří sběr zpravodajských informací, jejich analýza, distribuce a sdílení mezi státy. Aliance musí mít co nejdříve schopnost nepřetržitého získávání zpravodajských informací a jejich včasného využívání. Nezbytností je výstavba globální integrované společné operační sítě, která propojí ozbrojené síly, vládní, nevládní a jiné organizace ve společném informačním prostředí jak vertikálně, tak i horizontálně.

Základem je obsah a hodnota informací. Ve společném operačním prostředí jsou důležité nejen vojenské, ale i politické, ekonomické, civilní a další informace, které ovlivňují všechny aktéry působící v prostoru operace. Do tohoto systému, včetně tvorby databází, budou muset být zapojené orgány národního i aliančního zpravodajství.

Vytvoření integrovaného bojového informačního prostředí (Network-Enabled Capability, dále jen NEC) poskytuje schopnost výměny přesných a věrohodných informací mezi aktéry rozhodovacího procesu, senzory a zbraňovými systémy v čase, který je blízký reálnému.

Koherentní účinky

Všechno úsilí Aliance musí být zaměřeno na integraci politických, vojenských, civilních a ekonomických procesů. V multilaterálním prostředí to vyžaduje mnohonárodní spolupráci mezi různými organizacemi a orgány CIMIC. Vojenské zásahy a akce v operacích, včetně použití letálních a neletálních prostředků, musí být přesné a adresné. To bez vzájemné spolupráce všech činitelů v prostoru operace není možné. Základem vojenských akcí v takovémto prostředí budou plně připravené síly mající schopnost pružného zasazení a operačního rozvinutí v kombinovaných společných a vysoce manévrových operacích. Nezbytnou podmínkou je vzájemná interoperabilita včetně partnerských koaličních sil, které mohou být jejich součástí. Dalším požadavkem je schopnost Aliance rozšiřovat spolupráci a konzultace s různými organizacemi o oblastech možných konfliktů.

Stále více budou v operacích používány vysoce přesné zbraně podporované systémy přesného navádění. Smyslem je dosažení cílů (jak letálními, tak i neletálními prostředky) s maximálním omezením ztrát na životech nebo škod na civilní infrastruktuře. Tato schopnost zároveň významně usnadní rychlou stabilizaci a rekonstrukci krizové oblasti (státu) po skončení konfliktu.

Je velmi pravděpodobné, že mírové, stabilizační operace a operace na rekonstrukci při konfliktech nízké intenzity, budou v budoucnu nejfrekventovanějšími operacemi. K zdokonalení schopností sil vést tyto typy operací bude nutné zaměřit obsah výcviku a dále rozpracovat způsoby CIMIC ve všech fázích operací a napříč celým spektrem konfliktů.

Operační rozvinutí společných sil a jejich udržitelnost

Je pravděpodobné, že rizika a konflikty mimo euroatlantickou oblast budou v budoucnu dominovat. Proto budou pravděpodobně dominovat i vojenské operace v těchto oblastech, proto musí být ozbrojené síly Aliance ve své povaze a struktuře stále víc expediční. Tyto síly musí být rychlejší, rozsáhlejší, větší a musí být přepravitelné do prostoru i v rámci prostoru operace. Schopnost operačního rozvinutí bude klíčovým faktorem, který bude určovat organizaci jednotek, systém logistického zabezpečení a provádění přípravy vojsk, včetně jejich výcviku a cvičení.

Integrovaná logistika se musí stát stěžejním prvkem kolektivního (aliančního) zabezpečení operací. Ozbrojené síly nasazené do operace musí být od počátku soběstačné s cílem působit bez dodatečných požadavků na materiál a služby. V další fázi operace musí logistické systémy vzájemně kooperovat s cílem zajistit případnou výměnu materiálu a vzájemnou pomoc. To bude vyžadovat další růst kompatibility, komonality (shodnosti) a zvýšení spolehlivosti a všeobecné použitelnosti výzbroje a výstroje.

Odolnost sil

Ochrana a obrana vojsk a schopnost přežít v operacích, zvláště v chemickém, biologickém a radioaktivním prostředí, bude i nadále jedním z prioritních požadavků. Aliance v této oblasti musí využívat všech možností k dosažení schopností čelit potenciálním hrozbám vzniklých rozrůstáním nových technologií a jejich zneužíváním.

Ozbrojené síly Aliance si musí udržet schopnost vést konflikt vysoké intenzity, zastavit válku mezi státy, obnovovat mír v místech regionální nestability a zajistit kolektivní obranu států Aliance dle článku 5. To předpokládá udržování schopnosti použít jaderný potenciál Aliance jako prostředek odstrašení států a dalších aktérů neváhajících použít ZHN k dosažení svých cílů. Prioritu musí mít i schopnost Aliance zabránit rozšiřování ZHN.

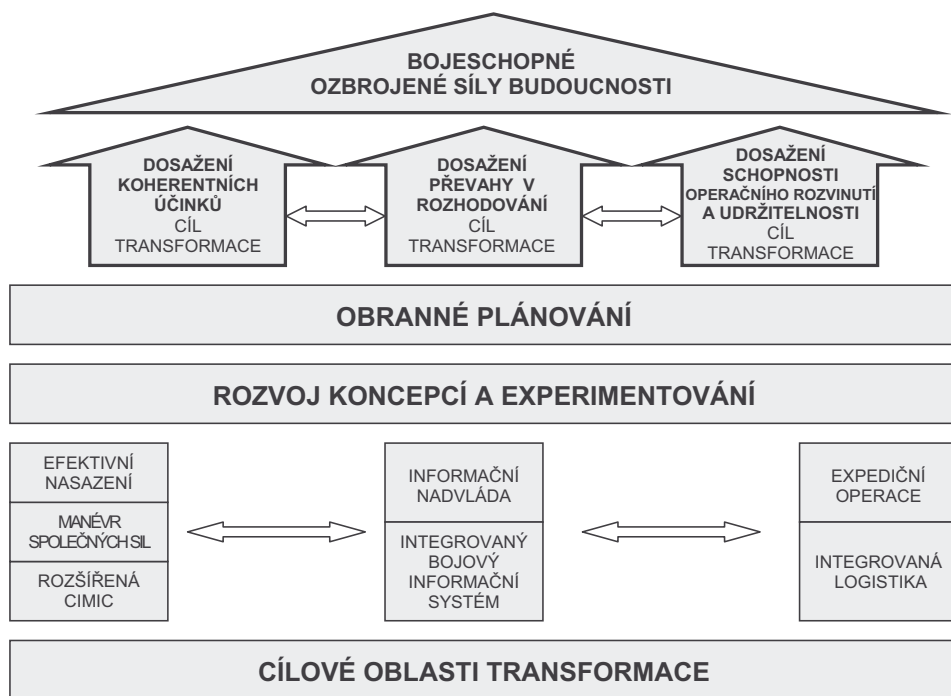
Transformace NATO

Před Alianci stojí složitý a obtížný úkol: vybudovat síly schopné uplatňovat EBA k vojenským operacím. Jednotlivé země NATO i Aliance jako celek k tomu budou muset přizpůsobit své ozbrojené síly, jejich schopnosti a přijaté koncepce. To ovlivní všechny aspekty plánování, přípravy, výcviku, budování operačních uskupení, rozvinutí, nasazení a dlouhodobou udržitelnost sil v operacích. Uvedené požadavky a aspekty tvoří rámec pro transformaci NATO (viz **obr.** na následující straně).

Důležitým nástrojem transformace je i výzkum a vývoj. Ty budou zaměřeny na nejslibnější transformační koncepty, které se budou muset ověřovat v procesu experimentování. To umožní, aby nejlepší projekty byly uvedeny do praxe hned, jak se potvrdí jejich správnost. Tyto koncepty budou přetransformovány do požadavků a plánů prostřednictvím procesu obranného plánování a začleněny do systému a obsahu výcviku a vzdělávání.

Jak dál ...

Tato vize je základem pro budoucí koncepční práci. Vytýčuje široké zaměření pro koncepční práci a experimenty v rámci NATO i v rámci jednotlivých členských zemí Aliance. Zároveň vytýčuje zaměření rozvoje výzkumu, vývoje a tvorby doktrín. Dokument by měl stimulovat diskusi o transformaci uvnitř Aliance a na základě jejího výsledku a vývoji praxe bude dále rozpracováván a následně i novelizován.

Obr.: Obecný rámec pro transformaci NATO

1. Úvod

Hrozby 21. století ilustrované spektakulárními útoky mezinárodního terorismu podstatným způsobem mění pohled společnosti i politických reprezentací na existenci a fungování zpravodajských služeb. Málokdo už je dnes označuje za nepotřebné nebo dokonce škodlivé. Sílí naopak volání po jejich efektivitě a kvalifikované koordinaci jejich činnosti. Pokusme se tedy ohlédnout do vzdálenější i zcela blízké minulosti, stručně zmapovat základní legislativní rámec ve kterém zpravodajské služby České republiky působí, naznačit některé problémy a snad i jistá obecná východiska.

Z pochopitelných důvodů se text pohybuje na úrovni všeobecně dostupných informací a základních právních norem, nebere v úvahu ani normy podzákonné a ani žádné jiné podklady, byť i na nejnižším stupni utajení. Nedotýká se žádných jednotlivých případů a tím méně jednotlivých osob.

2. Zpravodajské služby České republiky

Odpovědná bezpečnostní politika a dokumenty, které jsou jejím vyjádřením, se neobejdou bez pojmenování a kvantifikace bezpečnostních hrozeb a rizik a bez jejich zařazení do časových horizontů. Pouze kvalitní informace se ale mohou stát východiskem pro tuto klasifikaci a následná politická rozhodnutí zákonodárná i výkonná. K získávání takových informací slouží též zpravodajské služby.

Tak to definuje i zákon č.153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, který v § 2 říká: „Zpravodajské služby jsou státní orgány pro získávání, shromažďování a vyhodnocování informací důležitých pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnost a obranu republiky.“

Uvážíme-li, že se jedná o informace, které nelze získat jinak než specifickými postupy (které jsou pro zpravodajské služby charakteristické), vyvstane zřetelně nezastupitelná role zpravodajských služeb při tvorbě a realizaci bezpečnostní politiky státu.

Podle § 3 uvedeného zákona v České republice oficiálně pracují tři zpravodajské služby - dvě civilní a jedna vojenská. Je to **Úřad pro zahraniční styky a informace (ÚZSI)**, organizačně začleněný ve struktuře ministerstva vnitra, **Bezpečnostní informační služba (BIS)** a **Vojenské zpravodajství (VZ)** působící jako součást ministerstva obrany.

Mimo tři ryze zpravodajské služby působí ještě další speciální útvary Policie ČR a Celní správa, které taktéž naplňují řadu znaků, jimiž jsou zpravodajské služby definovány a jejichž úkoly se do jisté míry s úkoly zpravodajských služeb (i mezi sebou) prolínají.

Je nesporné, že role zpravodajských služeb vzrůstá přinejmenším ze dvou důvodů. Tím prvním jsou narůstající projevy mezinárodního terorismu, a tím druhým trvalý tlak na snižování rozpočtové zátěže.

Měla by totiž existovat nepřímá úměra mezi kapacitami vojenských a bezpečnostních složek na straně jedné a schopnostmi zpravodajských služeb na straně druhé. To proto, aby zpravodajské služby dokázaly s dostatečnou přesností a v dostatečném předstihu varovat před narůstajícím nebezpečím a vytvořit tak časový prostor nezbytný pro zaplnění kapacitního deficitu.

V současné době je tento požadavek reflektován v čl. 40 a 41 Vojenské strategie České republiky.

40. Zajištění obrany České republiky na národní i alianční úrovni bude nadále realizováno především preventivními opatřeními. Účinnost preventivního (odstrašujícího) působení snižuje nutnost reaktivních opatření.

41. Preventivní působení bude založeno hlavně na:

účinnosti vojenského zpravodajství, spočívající zejména v trvalém vyhodnocování bezpečnostní situace a intenzivní výměně zpravodajských informací se spojenci s cílem včas odhalit potenciální hrozby a eliminovat možnost překvapení,

Je otázkou, zda probíhající redukce kapacit armády je dostatečně vyvažována reálnými schopnostmi Vojenského zpravodajství.

Zpravodajské služby nejsou samozřejmě jedinými subjekty, které informace podobného druhu zpracovávají. Existuje celá škála institucí a prostředků od diplomacie přes vědecké ústavy, vědeckovýzkumnou činnost vysokých škol, odbornou publicistiku až po odbornou veřejnost, které se mohou podílet na tvorbě kvalitních podkladů. Obrovské množství všeobecně dostupných informací proudí v současnosti médií a počítačovými sítěmi. Profesionálně vyhodnocené informace z tzv. otevřených zdrojů jsou cenným zdrojem poznatků a ani zpravodajské služby nemohou tento pramen informací opomíjet.

Zpravodajská činnost se neobejde bez výkonných a odborně připravených analytických pracovišť. Pokud by o tom někdo pochyboval, je třeba mu připomenout, že jen díky pečlivé analýze amerického tisku získali Němci už na jaře 1942 tajný americký zbrojní plán, který existoval jen v osmi výtiscích.

Podstatné je, jak skutečná **zpravodajská informace** vzniká, a jaké jsou její nezbytné atributy.

Podle M. Hermana se „*shromážděné údaje stávají informací zpracováním do použitelné formy, jakou je zpráva, popis snímku apod. Tato informace je transformována do zpravodajské informace cílevědomou analýzou, výkladem, porovnáním s dalšími relevantními informacemi, promítnutím na širší pozadí atd., aby vyhověla a odpovídala specifickým potřebám uživatele*“.

[2] Herman zde vytváří konstrukci jakési triády: *údaje – informace – zpravodajská informace*. Kvalitní zpravodajská informace tedy představuje zcela novou kvalitu.

Zpravodajské služby musí být schopny na základě získaných informací jednotlivé analýzy, dedukce, hypotézy a samozřejmě též deklarace verifikovat a zpracovávat do objektivních a věrohodných podkladů.

3. Historická ohlédnutí

3.1. Nevyužitě poučení generála Františka Moravce

Z české odborné i memoárové literatury zabývající se zpravodajskými službami mezi první a druhou světovou válkou můžeme vyvodit několik závěrů, které lze dobře poměřovat i s naší vlastní zkušeností.

Nejen společnost obecně, ale i odpovědné činitele ovládla po první světové válce nezdravá bezstarostnost, jejíž důsledky se projeví v celém státním zřízení včetně armády a její zpravodajské služby. [3]

Ještě koncem dvacátých let byla zpravodajská služba i těmi nejpovolanějšími považována za službu v podstatě *memorální*. [4]

Do počátku třicátých let považovala vojenská zpravodajská služba za hlavní nebezpečí snahy o restauraci habsburské monarchie, tajná výstavba německého reichswehru ale její pozornosti unikala. Pokud šlo o Německo, tak ještě na jaře 1936 nebylo 2. oddělení hlavního štábu s to zodpovědět žádnou z rozhodujících otázek. [3, 4]

V důsledku hospodářské krize došlo ke škrtům ve vojenském rozpočtu, což se projevilo zkrácením vojenské služby, snížením početních stavů a snížením výdajů na materiální vybavení armády. [3]

Zpravodajské úsilí bylo roztříštěné, chybělo jednotné řízení a odpovědnost, nad spoluprací převládala rivalita jednotlivých ministerstev. [3]

Tato rivalita byla zesilována politickými zájmy jednotlivých ministrů, které nebyly vždy v souladu se zájmy státními. [3]

Zanedbání systematické přípravy vedlo potom v průběhu druhé světové války k řadě zbytečných odhalení a bolestných ztrát. Statečnost a vlastenecký zápal nemohly vyvážit základní nedostatky plynoucí z neznalosti zásad konspirace a dalších rutinních postupů zpravodajské práce, která byla jednou z hlavních náplní jak domácího odboje, tak výsadků organizovaných ze zahraničí.

Ani zpravodajské služby ale nevstupují dvakrát do téže řeky. Současná situace České republiky je přece jen odlišná.

„ČR se nachází v relativně příznivém bezpečnostním prostředí. Tento stav je dán zejména dobrými vztahy se sousedními zeměmi a členstvím v NATO a Evropské unii (EU). Tímto členstvím se Česká republika stává zemí, která je uvnitř prostoru těchto uskupení, což výrazným způsobem zvyšuje její bezpečnost. Uvedené členství současně znamená převzetí závazku podílet se konkrétním způsobem na realizaci společné bezpečnostní a obranné politiky obou organizací.“ [5]

Bezpečnost ČR je zajištěna účinnějším způsobem, než byla smlouva s Francií a Malá dohoda. **Na druhé straně ovšem zesilují tzv. asymetrické hrozby včetně možného užití ZHN. Zejména tyto hrozby spolu s nezbytností dostát převzatým závazkům jsou dostatečným důvodem k tomu, aby výše zmíněná poučení byla vzata v úvahu.**

3.2. Vláda jedné strany

V dubnu 1945 ovládla Komunistická strana Československa ministerstvo vnitra (MV) a na základě vládního usnesení ze 17. dubna téhož roku bylo započato s budováním Sboru národní bezpečnosti (SNB), zahrnutého do kompetence komunistického ministra. Tento stav

skončil až po téměř pětadvaceti letech v prosinci 1989 s pádem totalitního režimu v tehdejší ČSSR. Komunisté, kteří se cílevědomě připravovali na dobytí veškeré moci ve státě, si postupně podřídili veškeré bezpečnostní a zpravodajské složky a to jim také spolu s dalšími okolnostmi umožnilo dodat únorovému převratu zdání legitimacy.

Není cílem studie popisovat proces budování bezpečnostního aparátu komunistického režimu. Připomeňme jen, že MV se stalo úřadem v podstatě policejním – většina jeho zaměstnanců byla ve služebním poměru k vojensky organizovanému SNB. Veškeré policejní i zpravodajské centrály se staly integrální součástí obrovského aparátu. MV, řízené ve skutečnosti nikoliv předsedou vlády ale špičkami totalitní strany, se stalo nejobávanější institucí ve státě. Jeho nejvýznamnější represivní složky, Státní bezpečnosti (StB), se obávaly i vysoké nomenklaturní kádry režimu. Pravomoc StB nebyla jen zpravodajská (rozvědná a kontrarozvědná), ale i výkonná a do jejích oprávnění patřily i domovní prohlídky, zatýkání a vyšetřování. Používání zpravodajské techniky se neopíralo o souhlas prokuratury nebo soudu, ale řídilo se interními směrnici MV. K tomu všemu je nutno připočítat faktickou podřízenost československého bezpečnostního systému zájmům SSSR, ať již prostřednictvím sovětských poradců nebo prostřednictvím komunistické strany. Všeobecný strach se stal základním tmelem totalitní společnosti. Ani po odeznění nejbrutálnějších represálií tento strach nepominul a přes formální odsouzení metod padesátých let byl trvale nejrůznějšími způsoby přživován.

Pokud jde o zpravodajské služby je třeba uvést, že na tzv. ofenzivním úseku kromě hlavní správy SNB pracovala po vzoru sovětské GRU (rozvědka generálního štábu Sovětské armády) také Zpravodajská služba Generálního štábu (ZSGŠ), podřízená ministerstvu obrany. Ministerstvo vnitra projevovalo čas od času více či méně intenzivní snahu vojenskou zpravodajskou službu pohltit nebo alespoň personálně ovládnout.

Vojenská kontrarozvědka (VKR), byť plně etablovaná v armádních strukturách a personálně dotovaná vojáky z povolání, byla jakožto III. hlavní správa SNB organizačně včleněna do MV.

3.3. Po pádu režimu

Je logické, že po listopadu 1989 bylo nutno hypertrofovanou moc ministerstva vnitra zlomit. To se však ukázalo velmi komplikované. Nastupující společenská síla měla s fungováním této silové složky zkušenosti jen z „druhé strany“, z role pronásledovaných. Výjimku, do jisté míry však z mnoha důvodů problematickou, tvořili jen její bývalí reaktivovaní příslušníci. Všichni však tušili, že ovládnutí bezpečnostních struktur je v dané chvíli i pro budoucnost jednou z klíčových otázek. Proto se také jmenování ministra vnitra stalo otázkou velmi kontroverzní a protáhlo se až do konce prosince 1989, kdy byl jmenován představitel lidové strany JUDr. Richard Sacher.

Nový ministr vnitra zrušil – též na nátlak veřejnosti – počátkem února 1990 StB a svým rozkazem zřídil koncem února Úřad na ochranu ústavy a demokracie (ÚOÚD). Ten se po řadě reorganizací a personálních změn 1. 7. 1991 osamostatnil pod názvem Federální bezpečnostní informační služba (FBIS) a po rozpadu ČSFR přetransformoval v současnou Bezpečnostní informační službu (BIS).

Rozvědka, tedy I. hlavní správa SNB, zůstala po zrušení StB zachována pod názvem Úřad FMV pro zahraniční styky a informace a v říjnu 1990 prošla zásadní redukcí počtu zaměstnanců. Po rozpadu ČSFR zůstal úřad (ÚZSI) organizačně přičleněn k ministerstvu vnitra ČR.

Ministr Sacher také převedl III. hlavní správu SNB, tj. Vojenskou kontrarozvědku, do působnosti ministerstva obrany, kde byla po mírné reorganizaci přejmenována na Vojenské obranné zpravodajství (VOZ).

Nový ministr obrany Luboš Dobrovský několik dnů po svém nástupu do funkce v říjnu 1990 činnost VOZ pozastavil. Počátkem roku 1991 pak na základech VOZ vznikla pod původním názvem početně výrazně zredukovaná zpravodajská složka podřízená ministru obrany a uniformovaná Vojenská policie (VP), která byla podřízena náčelníkovi generálního štábu.

3.4. Kritická reflexe polistopadového období

Objektivní potřeba paralyzovat moc StB, změnit cíle bezpečnostních složek (včetně zpravodajských) a oprostít jejich činnost od zkompromitovaných forem a metod práce nebyla a zřejmě ani nemohla být provázena ucelenou představou o jejich budoucnosti. Zpočátku šlo zejména o to, aby se tyto složky nestaly rizikem procesu demokratizace a změn zahraničně politických priorit. Zpravodajství bylo diverzifikováno, byly mu odebrány výkonové pravomoci a použití technických zpravodajských prostředků bylo následnou legislativní úpravou podmíněno souhlasem prokuratury nebo soudu.

Stejně jako po první světové válce se i nyní projevoval neopodstatněný optimismus, určitá bezstarostnost, nepřesný odhad bezpečnostních rizik. Přetrvávala neujasněnost a nejednoznačnost názoru na úlohu a postavení zpravodajství v bezpečnostním systému státu, jehož koncepce ale také chyběla.

Po rozpadu ČSFR přestala působit i Rada obrany státu a trvalo pět let, než byla Ústavním zákonem č. 110/1998 Sb. zřízena Bezpečnostní rada státu. Koncepti – lze-li o něčem podobném hovořit – si určovaly rezorty samy, aniž se projevoval vliv politické reprezentace včetně parlamentu. Zpravodajské služby se sice pokoušely přehodnotit své zaměření, formy a metody práce, i ony však zůstávaly v zajetí minulých představ a vlastních možností. Vedl se spor mezi koncepcí výstavby zpravodajství „na zelené louce“ a koncepcí kontinuální přestavby.

Zpravodajské služby byly v prvních letech (snad s výjimkou ZSGŠ) v objektivně složité personální situaci. Disponovaly jednak příslušníky bývalé StB nebo VKR, kteří sice prošli sítím prověrek, ale přesto se jim (dílem i právem – viz aféra Wallis) nedůvěřovalo a byli zákonitě poznamenáni předchozí službou. Druhou kategorií byli reaktivovaní bývalí příslušníci, kteří sice poznali perzekuci režimu na vlastní kůži a měli k demokratizaci poměrů vřelý vztah, byli však již většinou v pokročilejším věku a také oni byli teoreticky zakotveni v minulé době. Třetí kategorií (nikoliv co do významu) byli nově příchozí. Kromě lidí schopných, vzdělaných a ochotných ujmout se nelehkého úkolu však mezi nimi byli i dobrodruzi, kamarádi kamarádů, lidé bez vzdělání a někdy i s pochybnou minulostí. Ironií osudu byli mezi nově příchozími i mezi reaktivovanými také spolupracovníci StB či VKR.

Celý proces přestavby bezpečnostního systému byl poznamenán silnými osobními animozitami, bojem o moc, často až paranoidním strachem ze *starých struktur* (ale i *nových*), politickým prospěchářstvím, *odvahou* pět minut po dvanácté a kariérismem. Novinkou na zdejším zpravodajském poli bylo řešení koncepčních i personálních sporů pomocí kampaní ve *spřáteleném* tisku. Někde tady jsou možná i kořeny přetrvávajícího nihilismu ve vztahu k zákonům a služebním předpisům. Beztrestně se zveřejňují tajné informace i písemnosti, které nikdo neodtajnil, rozkrývají se nejen formy a metody práce StB, které musely být odstraněny, ale i ty, které de facto nahradit nelze. Každá hospodská společnost dnes ví, co je agent, lustrace, odposlech, krycí jméno, každý lokálkář regionálních novin ví, jak by tajné služby měly být reorganizovány. Odpovědné orgány uhranuty hadím pohledem *svobodného* tisku upadly do strnulé nečinnosti.

Příznačným jevem permanentních reorganizací bylo, že postihovaly zejména složky zabývající se tzv. ochranou ekonomiky. Následným efektem této skutečnosti je, že relativně vzdělaná a zejména obrovským množstvím informací a styků disponující skupina osob přešla do nově vznikajícího ekonomického prostředí a řada z nich se etablovala i v ekonomice *šedé*. Je přitom zřejmé, že nejzávažnější rizika v hospodářské oblasti nelze včas odhalit a zadokumentovat běžnými policejními metodami. Pravděpodobně i to je vedle politické nechuti jedním z důvodů, proč řada *nadějných případů* končí ve ztracenu. Cui bono, cui prodest?

Zcela zvláštní kapitolu tvoří zákon č. 451/91 Sb. zvaný *lustrační*. Ponechme stranou jeho aspekty právní a etické i jeho úroveň věcnou, která je svědectvím fatální neznalosti nezbytných reálií. Je třeba přiznat, že plošné zveřejnění a zostuzení spolupracovníků (Cibulkovy seznamy) podlomilo schopnost služeb získávat spolupracovníky nové. Pokud nějaká možnost zbyla, týkala se převážně skupin s nižším mravním kreditem. Problémem je, že byla zveřejněna také řada spolupracovníků cizí státní příslušnosti (např. studentů), což může narušovat nanejvýš aktuální potřebu pronikání do teroristických sítí.

Další zvláštní kapitolu tvoří prověřování ke styku se služebním a státním tajemstvím, které je prozatím upraveno zákonem č. 148/1998 Sb. Ponechme stranou spekulace o tom, co stálo v pozadí skutečnosti, že legislativní úprava oblasti, která mohla ušetřit společnost (zpravodajské služby nevyjímaje) řady problémů, přišla s takovým zpožděním. Ponechme stranou také úroveň této úpravy, o níž vypovídá nejen dosavadních jedenáct novel, ale zejména dosud neúspěšná snaha o její přepracování. Ponechme stranou i úroveň personálního obsazení Národního bezpečnostního úřadu (NBÚ).

Skutečností zůstává, že do doby platnosti zákona dávalo souhlas ke styku se státním tajemstvím ministerstvo vnitra způsobem, který lze jen s notnou dávkou eufemismu nazvat formálním. Po dlouhou dobu tak zůstal nevyužit nástroj k ovlivňování personální úrovně. Zpravodajským službám byla výše uvedeným zákonem svěřena pravomoc prověřovat svůj personál vlastní činností (viz § 9 zákona). Je to krok s ohledem na nezbytnou konspiraci zcela logický. Problémem však zůstává, že zatím platná právní úprava neřeší prověřování vrcholového vedení služeb.

Postupně byli i legislativně zakonzervován takový stav v organizaci a řízení zpravodajských služeb, jaký se vyvinul v podmínkách nedostatečně formulované (nebo dokonce absentující) bezpečnostní politiky státu. Je to stav, který dostatečně nereflektuje ani posuny, ke kterým v uplynulé dekádě došlo, ani nabyté zkušenosti. Přežívá rezortismus, neopodstatněné rozdíly v postavení služeb a jmenování jejich ředitelů, neopodstatněné rozdíly v politické odpovědnosti za jejich činnost, rozdílná úroveň parlamentní kontroly a také zcela nesystémové začlenění civilní rozvědky (ÚZSI) v rezortu ministerstva vnitra.

Odpovědnost za neutěšený stav zpravodajské komunity leží i na politické reprezentaci, která význam zpravodajských služeb dlouhodobě podceňovala a nedokázala je ani úkolovat, ani koordinovat, ani kontrolovat, ani hodnotit. Usnesením vlády ČSFR z 5. března 1992 č. 140 byla sice zřízena Rada pro zpravodajskou činnost jako „*koordinační, iniciativní a poradní orgán pro tvorbu bezpečnostní politiky vlády*“, ale přesto, že předsedou Rady byl premiér, nebyla její role nikterak významná.

Politická reprezentace nedokázala ani odpovědně pracovat s informacemi zpravodajských služeb. Řada afér má počátek v indiskreci různých činitelů, včetně ústavních. Problémem zůstává, že postavení a personální obsazování zpravodajských služeb se stalo předmětem politických obchodů.

4. Platná právní úprava

4.1. Základní normy

Základní právní normou upravující činnost českých zpravodajských služeb je již zmíněný zákon č.153/1994 Sb. V dohledu je jeho další novela v důsledku (ne příliš šťastně koncipovaného!) poslaneckého návrhu [6] i systémově podobné vládní předlohy zákona o Vojenském zpravodajství.

Jak již bylo uvedeno, pracují v České republice **tři** zpravodajské služby. Ve skutečnosti jsou ale **čtyři** a mají dokonce **pět** ředitelů. Vojenské zpravodajství, které jako součást ministerstva obrany má svého ředitele (ovšem bez výkonných pravomocí, a tudíž zcela zbytečného), se totiž prozatím skládá ze dvou relativně samostatných služeb, a sice z Vojenské zpravodajské služby (VZS) a z Vojenského obranného zpravodajství (VOZ) - viz § 3, písm. c).

Bezpečnostní informační služba se řídí zákonem č. 154/1994 Sb. a Vojenské obranné zpravodajství zákonem č. 67/1992 Sb. Úřad pro zahraniční styky a informace vlastní zákon nemá a stejně tak Vojenská zpravodajská služba. To se má však podle předpokládané právní úpravy změnit vytvořením jednotné zpravodajské služby Vojenské zpravodajství, jehož rozvědné i kontrarozvědné úkoly mají být plněny podle společné právní normy.

4.2. Jmenování a odpovědnost ředitelů (§ 4 zákona č.153/94 Sb.)

Ředitele Bezpečnostní informační služby jmenuje, po projednání ve výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu příslušném ve věcech bezpečnosti, vláda. Z výkonu své funkce je ředitel Bezpečnostní informační služby odpovědný vládě, která ho též odvolává.

Ředitele Úřadu pro zahraniční styky a informace jmenuje a odvolává ministr vnitra se souhlasem vlády. Z výkonu své funkce je ředitel Úřadu pro zahraniční styky a informace odpovědný ministru vnitra.

Ředitele Vojenského zpravodajství jmenuje a odvolává na návrh náčelníka generálního štábu Armády České republiky ministr obrany se souhlasem vlády. Z výkonu své funkce je ředitel Vojenského zpravodajství odpovědný ministru obrany.

Zákonem č.153/1994 Sb. byl zrušen § 4 zákona č. 67/1992 Sb., který upravoval jmenování ředitele VOZ, jmenování ředitele VZS nebylo zákonem upraveno.

Jako problematické se v této úpravě jeví zejména začlenění ÚZSI do struktury ministerstva vnitra a velmi rozdílné postupy při jmenování jednotlivých ředitelů.

Způsob jmenování ředitele Vojenského zpravodajství je přinejmenším zvláštní a odráží zřejmě rozporuplnost spojení rozvědné a kontrarozvědné funkce – **vláda schvaluje funkcionáře, který má následně postavení metodického orgánu!**

Problematická je i politická odpovědnost za výkon funkce ředitele BIS, která spočívá na kolektivní odpovědnosti vlády.

4.3. Působnost zpravodajských služeb (§ 5 zákona č.153/94 Sb.)

Bezpečnostní informační služba zabezpečuje informace:

- a) o záměrech a činnostech namířených proti demokratickým základům, svrchovanosti a územní celistvosti České republiky,

- b) o zpravodajských službách cizí moci,
- c) o činnostech ohrožujících státní a služební tajemství,
- d) o činnostech, jejichž důsledky mohou ohrozit bezpečnost nebo významné ekonomické zájmy České republiky,
- e) týkající se organizovaného zločinu a terorismu.

Úřad pro zahraniční styky a informace zabezpečuje informace mající původ v zahraničí, důležité pro bezpečnost a ochranu zahraničně politických a ekonomických zájmů České republiky.

Vojenské zpravodajství zabezpečuje informace

- a) o záměrech a činnostech představujících vojenské ohrožení České republiky,
- b) o zpravodajských službách cizí moci v oblasti obrany,
- c) o záměrech a činnostech namířených proti zabezpečování obrany České republiky,
- d) o činnostech ohrožujících státní a služební tajemství v oblasti obrany České republiky.

Zpravodajské služby plní další úkoly, pokud tak stanoví zvláštní zákon nebo mezinárodní smlouva, jíž je Česká republika vázána.

Zákonem č.153/1994 Sb. byl zrušen § 2 zákona 67/1992 Sb., který upravoval působnost VOZ, působnost VZS nebyla zákonem upravena.

Působnost Vojenského zpravodajství řešená zákonem č. 153/1994 Sb. je úzká a nezbytně předpokládá extenzivní výklad některých ustanovení.

Ponechme stranou, že rozvědná část VZ zabezpečuje podobně jako ÚZSI „informace mající původ v zahraničí“, což působnost VZ explicitně neřeší.

Pro kontrarozvědnou část VZ působnost **nepokrývá explicitně např. významné ekonomické zájmy v oblasti obrany. Předpoklad, že tato oblast může být pokryta působností BIS, je zpochybněn možnostmi této služby v podmínkách rezortu obrany. Nelze ovšem ani předpokládat, že rozšíření působnosti VZ o tuto oblast by v současných podmínkách postavení VZ uvnitř rezortu mohlo být efektivní.**

4.4. Odpovědnost a koordinace (§ 7 zákona č.153/94 Sb.)

Za činnost zpravodajských služeb odpovídá a koordinuje ji vláda.

V souvislosti s uvedeným zákonem vláda svým usnesením č. 73 ze dne 12. února 1997 nově stanovila působnost Rady pro zpravodajskou činnost (RZČ) jako *stálého poradního a iniciativního orgánu vlády pro otázky řízení, koordinaci a kontrolu zpravodajské činnosti a spolupráci těch státních orgánů a jejich útvarů, které získávají, shromažďují a vyhodnocují informace důležité pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnost a obranu České republiky.*

V současnosti zabezpečuje koordinaci činnosti zpravodajských služeb Výbor pro zpravodajskou činnost (VZČ), který vznikl na základě usnesení vlády č. 423 ze 3. května 2000 transformací Rady pro zpravodajskou činnost do systému Bezpečnostní rady státu. V působnosti VZČ jako stálého orgánu Bezpečnostní rady státu je vedle koordinace také *plánování opatření*

k zajištění zpravodajské činnosti a spolupráci státních orgánů, které získávají, shromažďují a vyhodnocují informace nezbytné pro zajištění bezpečnosti České republiky.

Představu o jasné koncepci vlád při koordinaci služeb poněkud narušuje bližší pohled na to, kteří funkcionáři byli vedením „rady“ a později „výboru“ pověřováni:

- ❑ na základě usnesení vlády č.676 ze dne 2. prosince 1992 byl předsedou RZČ **pověřený člen vlády**,
- ❑ na základě usnesení vlády č. 73 ze dne 12. února 1997 byl předsedou RZČ **ministr bez portfeje**,
- ❑ na základě usnesení vlády č.720 ze dne 4. listopadu 1998 byl předsedou RZČ **předseda vlády** a výkonným místopředsedou **ministr bez portfeje**,
- ❑ na základě usnesení vlády č.423 ze dne 3. května 2000 byl předsedou VZČ **místopředseda vlády a ministr zahraničních věcí** a místopředsedou **1. místopředseda vlády a ministr práce a sociálních věcí**,
- ❑ na základě usnesení vlády č.741 ze dne 24. července 2002 byl předsedou VZČ **předseda vlády** a výkonným místopředsedou **1. místopředseda vlády a ministr vnitra**,
- ❑ na základě usnesení vlády ze září t.r. je předsedou VZČ **předseda vlády**.

Z hlediska zaměření studie není účelné detailně rozebírat právní úpravu, zejména v jejích částech technologických. I stručný exkurz do nejobecnějších ustanovení ale vypovídá o jisté nedostatečnosti bezpečnostně politických východisek a zřetelné koncepci. Z toho pak zřejmě plyne bezradnost zastíraná snahou řešit parciální otázky technologické povahy a nebezpečí, že dílčí reformy „předskočí“ řešení otázek podstatných podobně jako Koncepce AČR přepracovaná na nový zdrojový rámec. Dokladem toho jsou i zmiňované návrhy zákona o Vojenském zpravodajství.

Přes všechny nedostatky platné legislativy je nesporné, že základní rámec činnosti zpravodajských služeb je vymezen a že žádný jiný subjekt nemá zákonem stanovenou odpovědnost za plnění úkolů, které jsou v jejich působnosti. Zdaleka ne všechny existující problémy lze připsat na vrub okolnostem ležícím mimo služby samé.

Na službách záleží, jak kvalitní informace a podklady předávají příslušným orgánům. I kvalitní zpravodajské informace bývají ale častěji oslyšeny než vyslyšeny. Svědčí o tom mj. i výrok pronesený v britském parlamentu šéfem slavné MI 6:

„Je údělem zpravodajců, že oslovují často ty, kteří nechtějí naslouchat věcem, které nechtějí slyšet. Přinášet nežádoucí zprávy je ale jejich práce!“

Horší je ale, předkládají-li se místo zpravodajských informací dokumenty, které se následně proslaví jako *dopis tetě* [7].

5. Úskalí a problémy

5.1. Dvě koncepce

Bylo by jistě iluzorní domnívat se, že revoluční doba, jakou byl (byť *sametový*) přechod od totality k demokracii, je příležitostí k ideálnímu řešení. Neexistovalo nic, čemu se v předchozím režimu říkalo *kádrové rezervy*. I snad dobře míněné kroky v personální oblasti byly ovlivňovány způsobilostí jejich aktérů a poznamenány osobními ambicemi a mocenským

bojem. Příznačný je v tomto smyslu rychlý sled reorganizací a personálních výměn především v ÚOÚD a následně v FBIS a BIS.

Od počátku byl zřejmý střet koncepce výstavby služeb na zelené louce a koncepce kontinuálního přechodu a i v této oblasti se odrazila absence konzistentní bezpečnostní politiky a zřetelně artikulovaného politického zadání.

Rozdílnost názorů na udržení či popření personální kontinuity není ostatně nic nového a i zcela opačné názory mohou mít své logické zdůvodnění.

Ocitujeme dva tak či onak významné šéfy zpravodajských služeb. „*Vůdčí myšlenka každé zpravodajské činnosti musí být v přímém poměru k politické koncepci kolektivu, jemuž slouží. A je osudovým zákonem, že jakmile se tato myšlenka změní, není v silách zpravodajské organizace, aby se této změně se stejnou pružností přizpůsobila. Zpravidla taková změna vyžaduje změnu osob a vždy změnu osob vedoucích,*“ píše ve své knize generál František Moravec. [8]

Jeho někdejší protivník generál Reinhard Gehlen naopak píše: „*Bylo jasné, že pokud by byla přerušena kontinuita, bylo by vybudování fundované a výkonné zpravodajské služby po několika letech velmi obtížné, ne-li nemožné.*“ [9]

Bylo tedy na uvážení příslušných rezortů, kterou cestou se vydají. Roli sehrálo i vyhodnocování aktuální bezpečnostní situace, bohužel zase jen dílčí a nikoliv ze strany vrcholné politické reprezentace. Není třeba popisovat jednotlivé události, které měly často skandální nebo skandalizující nádechy. Použijme jen několik obecných příkladů.

Díky rozdílnému pohledu mohlo dojít k tomu, že v době po přepadení Kuvajtu Irákem a zapojení Československa do protiirácké koalice prožíval ÚOÚD jednu z mnoha reorganizací a personální zemětřesení, zatímco Zpravodajská služba Generálního štábu (ZSGŠ) zůstala ušetřena. Napomohla tomu zajisté i skutečnost, že ZSGŠ – byť přísně řízená KSČ a těsně spolupracující se sovětskou GRU i s I. hlavní správou SNB – nebyla organizačně přičleněna k StB a neležel na ní viditelný stín represálií.

Lustrační zákon byl jistým signálem vítězství koncepce diskontinuity. Vypovídací hodnota tohoto signálu však byla sporná, protože konečné znění zákona znamenalo odmítnutí původní vládní předlohy a vítězství *poslanecké tvořivosti*. Technická ustanovení zákona přinesla podstatné rozdíly při jeho aplikaci. Příslušníci SNB zařazení ve složkách StB (tedy v rozvědce i v kontrarozvědce) byli postiženi bez rozdílu – viz § 2, odst. 1, písm. a) zákona. Pokud byl zájem na jejich setrvání ve službě, musela jim být udělena výjimka. Příslušníků Vojenské kontrarozvědky, která také byla organizační součástí StB, se však zákon prakticky nedotýkal. Nebyli totiž ve své drtivé většině příslušníky SNB podle zákona č. 100/1970Sb., o služebním poměru příslušníků Sboru národní bezpečnosti, ale vojáky z povolání podle zákona č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků. Bývalých příslušníků VKR a příslušníků ZSGŠ se tedy *lustrační zákon* dotýkal jen tehdy, byli-li *spolupracovníky* StB či VKR, a to ještě jen těch, kteří byli ve funkcích s plánovanou hodností plukovník nebo generál nebo ve funkcích vojenských přidělců – viz § 1, odst. 1 zákona.

Nebylo by třeba vracet se ke třinácti let starým událostem nebýt toho, že řada ne příliš dávných personálních opatření v rezortu obrany je jimi stále ještě poznamenána. I přesto, že vlivem technické úrovně zákona došlo k rozdílným postupům v personální politice, dalo by se právem očekávat, že v rezortu obrany bude dosaženo alespoň dvou věcí: za prvé, že bude po čtrnácti letech možno s vysokou mírou pravděpodobnosti posuzovat spolehlivost, loajalitu a celkovou způsobilost pracovníků a za druhé, že bude v tomto časovém rozmezí připravena jejich adekvátní náhrada. Nestalo se pravděpodobně ani jedno, ani druhé. A tak působí v mezích přijatá řešení a jejich důsledky dojmem kampaňovitosti, účelovosti, nepromyšlenosti.

Není ale smyslem těchto odstavců kritizovat ta či ona opatření. Smyslem je jen připomenout, jak důležitá je ona „vůdčí myšlenka“.

5.2. Kolik a jakých zpravodajských služeb

Vede se trvalý spor o to, zda mít služby centralizované nebo diverzifikované. Obojí má své klady a své zápory. Centralizované služby jsou přehlednější, ovladatelnější a zejména lacinější. Lze je také lépe chránit před infiltrací. Diverzifikované služby mohou sloužit ke vzájemné kontrole, k vzájemné verifikaci poznatků, jejich zneužití je složitější. Také důsledky případné infiltrace některé z nich nejsou v případě diverzifikovaných služeb tak fatální. Rozhodnutí tohoto sporu bude však ležet v rovině politické a nemohou při něm být opomenuty ani aspekty ekonomické. Mimo diskuzi ale je, že současná situace víc než kdykoliv v minulosti vyžaduje vysokou míru spolupráce a trvalou koordinaci nejen služeb, ale celého bezpečnostního systému.

Pokus o sloučení služeb rozvědného a kontrarozvědného charakteru (který je v této chvíli aktuálním tématem) se však zdá být scestný. I tato praxe je sice známa, jde ale o to, jak dalece ji známe do detailů, včetně jejího legislativního ošetření, odpovědností a kontrolních mechanismů. Zatímco služby kontrarozvědného charakteru působí zcela v intencích zákona, služby rozvědné působí v těžišti své činnosti extra lege a contra lege. Sloučením se tedy vytváří nebezpečí zneužití zákonných oprávnění kontrarozvědných služeb.

Poukazuje na to i Henry Kissinger, který se zapojil do diskuse k návrhu prezidenta G. W. Bushe na zřízení funkce národního ředitele pro zpravodajské služby:

„Až do nynějška politika velela vztyčit zeď mezi zahraniční a domácí zpravodajskou službou, aby nevznikla jediná, dominantní, nekontrolovatelná zpravodajská služba. Události 11. září ukázaly, že toto úsilí zašlo příliš daleko a bránilo koordinaci informací týkajících se terorismu. Z toho ale neplyne, že nejlepším řešením by bylo uvedené rozdíly úplně odstranit.“ [10]

Pravda, za dob Františka Moravce pracovaly armádní služby „pod jednou střechou“. Tenkrát si ale nikdo příliš nelámal hlavu s legislativou a Listina základních práv a svobod nebyla součástí ústavního pořádku. Tou se stala až přijetím ústavního zákona č.23/1991 Sb. Její čl. 4 stanoví:

1. Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.
2. Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“) upraveny pouze zákonem.
3. Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky.
4. Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.

Je mimo pochybnost, že značná část oprávnění zpravodajských služeb do základních práv a svobod zasahuje. Z logiky věci by tedy rozvědná zpravodajská služba neměla mít takovou legislativní oporu jako zpravodajská služba kontrarozvědná (která je primárně zaměřena na odhalování latentní i reálné trestné činnosti), a to ani vůči občanům vlastního státu. Tím méně lze zákonem stanovit její oprávnění na teritoriu státu jiného.

Pokud má být přijato odpovědné politické rozhodnutí o redukcí počtu služeb, bylo by legislativně čistší uvažovat o sloučení služeb rozvědného charakteru a služeb kontra-rozvědného charakteru.

Také podřízení rozvědné služby stejnému režimu parlamentní kontroly jako služby kontrarozvědné – které s sebou vládní i poslanecký návrh na vytvoření jednotného Vojenského zpravodajství přinášejí – by mohlo ve svých důsledcích znamenat rizika přesahující obvyklou míru.

5.3. Nejen zpravodajské služby

Úvahy o účelu, organizaci, legislativě a dalších aspektech týkajících se zpravodajských služeb nemohou probíhat odděleně od celostního pohledu na komplex bezpečnostních prvků, kterými stát disponuje. Řada speciálních útvarů policie se svými možnostmi blíží zpravodajským službám a je navíc vybavena i policejními pravomocemi (zákon ČNR č. 283/1991 Sb. o Policii České republiky, § 3, odst.3). Podobným organizačním prvkem disponuje i Celní správa České republiky (zákon ČNR č.13/1993 Sb. Celní zákon). Prvkem, který též nepochybně zasahuje do zpravodajské komunity, je Národní bezpečnostní úřad (zákon č. 148/1998 Sb. o ochraně utajovaných skutečností). Nelze ovšem opomenout ani soukromé bezpečnostní entity a také subjekty, které používají zpravodajské prostředky mimo právní úpravu event. protiprávně.

Zásadnímu politickému rozhodnutí by tedy měla předcházet jakási „inventura“ prostředků, které má stát při realizaci záměrů své bezpečnostní politiky k dispozici, s cílem nalézt neopodstatněné duplicity na straně jedné a bílá místa tam, kde nejsou definované hrozby a rizika adekvátně pokryta, na straně druhé. Teprve na základě této analýzy a srozumitelného politického zadání lze přistoupit k projektu zpravodajské části bezpečnostního systému s důrazem na funkcionální provázanost jeho prvků. Převést nalezená věcná řešení do legislativní podoby je poté již jen otázkou technologickou.

5.4. Mezinárodní spolupráce

Vojenská strategie České republiky (viz) klade v čl. 41 důraz na ... intenzivní výměnu ... zpravodajských informací se spojenci Ve smyslu § 10 zákona 153/1994 Sb. „spolupráci se zpravodajskými službami cizí moci mohou zpravodajské služby uskutečňovat pouze se souhlasem vlády“. V praxi se tak děje vládním usnesením.

Aniž bychom jakkoliv zpochybňovali nezbytnost a dokonce narůstající důležitost intenzivní spolupráce, pokusíme se pojmenovat několik *možných* úskalí:

- ❑ Spolupráce s ostatními zpravodajskými službami nesmí být zaměňována s rezignací na vlastní odpovědnost při zabezpečování obrany země.
- ❑ Spolupráce s cizími (i spojeneckými) zpravodajskými službami může probíhat pouze na schválených oficiálních úrovních. Je nutno dát jednoznačně najevo, že soukromé aktivity jsou nepřipustné a budou sankcionovány.
- ❑ Těsná spolupráce nesmí svádět k opomíjení účinného zajištění ochrany zdrojů. Každé rozhodnutí v této oblasti by mělo být provázeno pečlivou analýzou rizik a opatřením k jejich eliminaci.
- ❑ Je třeba udržovat spolupráci pouze na základě vzájemné výhodnosti a usilovat o vytvoření mechanismů výměny informací v reálném čase.

- ❑ Spolupráce může být nevyvážená, pokud partneři mají rozdílnou působnost a rozdílné postavení v rámci zpravodajského systému své země.
- ❑ Předmětem výměny by měly být pouze takové informace, které partneři sami získali a zpracovali.
- ❑ Výměna informací na úrovni dlouhodobých analýz a hodnocení konfliktů může, kromě efektivní shody, vést i k situaci, kdy informace „putují“ tam a zpět nebo v kruhu mezi více partnery a představují tudíž potenciál vzájemného potvrzování chybných závěrů.
- ❑ Výměnou získané informace musí být zabezpečeny před zneužitím a jejich poskytování dalším subjektům spolupráce by nemělo být realizováno bez souhlasu partnera.
- ❑ Nedostatečná kontrolní vazba mezi vynakládáními prostředky a efektivitou spolupráce může vést ke zbytečnému plýtvání jak finančními prostředky, tak i kapacitami zpravodajských služeb.
- ❑ Velké objemy nevyhodnocených informací (zejména z otevřených zdrojů) mohou neefektivně zahlcovat kapacity analytických pracovišť.

Úroveň vzájemné důvěry zpravodajských služeb mohou negativně ovlivňovat (někdy i cílené) mediální kampaně. Těmito kampaněmi (ale též skutečnými prohřešky) může být zpochybňována schopnost zpravodajských služeb pracovat v efektivním režimu utajení a zároveň zvýrazňována neschopnost příslušných orgánů odhalovat zdroje úniku informací a postihovat jejich nositele.

Jedním z důležitých úkolů spolupráce zpravodajských služeb by mělo být prokazování schopností a upevňování důvěryhodnosti České republiky.

5.5. *Homo emissarius*

Otázka nejsložitější, nejobtížnější, nejcitlivější – člověk. Liší-li se někdejší současníci Moravec (*nar. 1885*) a Gehlen (*nar. 1902*) v náhledu na kontinuitu vedení zpravodajských služeb, v názoru na osobnostní profil zpravodajce jsou prakticky zjedno.

„Ideální zpravodajský důstojník musí být, abych tak řekl, fanatikem své práce, píše František Moravec. „Nesmí se dívat na své přidělení jako na obyčejné zaměstnání s pravidelnými úředními hodinami, ve kterém může mít čas na rodinný život a osobní záliby. Naopak: musí považovat omezení, které zpravodajské povolání přináší, jako samozřejmá; musí být za všech okolností schopen postavit zájmy státu nad zájmy vlastní nebo, což je ještě těžší, i nad zájmy své rodiny musí se spokojit s tím, že se o jeho úspěších doví jen jeho nadřízení a nikdo jiný ... musí být ctižádostivý, aniž vyžaduje veřejné uznání, popularitu Vlastnosti, které umožňují splnit tyto vysoké požadavky jsou podle mého názoru: hluboký cit vlastenectví, neotřesitelná osobní morálka a osobní statečnost.“ [11]

Inteligence, vzdělání, charakter, nepodplatitelnost, loajalita, vědomí občanské odpovědnosti, psychická a fyzická odolnost, schopnost podstupovat rizika, komunikativnost a další osobnostní charakteristiky by tedy měly být vlastní profesionálním pracovníkům zpravodajských služeb. K tomu přistupuje relativně dlouhá profesní příprava a nejružnější omezení v průběhu činné služby (žádoucí by pravděpodobně byla i jistá omezení po jejím skončení). Je to jistě značná suma požadavků, zejména vezme-li se v úvahu úroveň celé společnosti a klima, které v ní panuje vč. vysoké míry tolerance ke korupčnímu jednání. Pokud vůbec takto

vybavení jedinci existují, nemůže státní správa v jejich ohodnocení konkurovat nejrůznějším soukromým subjektům. Aby bylo splněno alespoň základní penzum požadavků, je zapotřebí při výběru vhodných pracovníků preferovat uchazeče s pevně zakotveným hodnotovým systémem prověřeným předchozím zařazením.

Uchazeče? Spíš vytypované jedince. Zpravodajské služby nemohou dělat veřejný nábor. Ani používat služeb úřadů práce nebo inzertních rubrik. A z hlediska vlastní bezpečnosti musí být zvlášť ostražití vůči tzv. *samouchazečům*. Bezpečnost služeb musí být při přijímání pracovníků rozhodující. Pokud se nepodaří vyloučit bezpečnostní rizika, nebo je alespoň snížit na minimum, je třeba se vzdát i takových osob, které jinak splňují všechny předpoklady.

5.6. Všechno bude jinak

Pokud si snad ještě někdo po 11. září 2001 myslel, že hrozba mezinárodního terorismu se dotýká jen Spojených států, pak události v Madridu a samozřejmě také v severoosetském Beslanu tuto představu vyvracejí. Terorismus neohrožuje jen euroatlantickou civilizaci, ale svět jako takový. Konfrontace s terorismem narostla do globálních rozměrů a zásadním způsobem mění požadavky na zajištění elementární bezpečnosti. Zkušenosti ze dvou světových a jedné studené války jsou v boji s protivníkem, který nemá ani dislokaci, ani pevnou organizační strukturu, ani normy pro vedení boje a který především nerespektuje žádné konvence, málo použitelné. Žádný stát nebude mít nikdy dost policistů a vojáků k ostraze všech citlivých míst, jimiž se kromě elektráren, zdrojů pitné vody a letišť staly i autobusové zastávky a školy.

Žádný demokratický stát také, aniž by ohrozil vlastní podstatu, nemůže trvale žít ve výjimečném stavu. Je mimo pochybnost, že v této situaci **nebývalým způsobem vzrůstá význam výkonných a efektivním způsobem koordinovaných zpravodajských služeb, které by mohly být jedním z nejúčinnějších prostředků pro vyrovnávání omezení a deficitů.**

Zdá se, že Českou republiku tato výzva zastihla v „nedbalkách“. O nezbytné reformě systému zpravodajských služeb se sice již dlouho debatuje, ale její realizace, tím méně na základě politického konsenzu, je v nedohlednu. Závěry a doporučení auditu zpravodajských služeb, který se uskutečnil v době působení ministra Bašty, vyzněly zřejmě do prázdna.

Vojenské zpravodajství svoji reformu již nějakou dobu prožívá a chystá se i její legislativní zakotvení. Existují ale vážné pochybnosti o jejím smyslu. Bylo by tedy nanejvýš žádoucí, aby se hrozba, která je stále hmatatelnější, stala impulsem k rychlým, nicméně promyšleným opatřením, pro která bude získána co nejširší podpora. Vláda i opozice mají příležitost projevit svoji odpovědnost vůči občanům.

Reforma zpravodajských služeb nesmí znamenat ani dočasné snížení jejich dosavadních schopností. Rizika jsou aktuální a nelze si tudíž stavět horizonty, kdy služba dosáhne *počátečních* a kdy *plných* schopností – schopnosti služeb mohou být jen posilovány.

Při použití zpravodajských prostředků vzrůstá význam lidského činitele, kterého nelze v řadě případů nahradit ani nejvyspělejší technikou. Budování agenturních sítí bude ale v tomto případě nesrovnatelně složitější a nesrovnatelně nebezpečnější. Tím dále narůstá význam důsledné ochrany zdrojů.

Vzrůstá význam vyhodnocování informací. Myšlení teroristů se ubírá cestami, které jsou našemu chápání na hony vzdáleny. Podklady, na jejichž základě probíhají rozhodovací procesy, musí být ale co nejpřesnější. Jak podcenění rizika, tak neopodstatněná preventivní opatření mohou mít fatální důsledky.

Vzrůstá význam průběžné spolupráce a koordinace všech složek, které jsou na zajišťování bezpečnosti účastny: všechny útvary a složky policie, armáda, zpravodajské služby, záchranné sbory, zdravotnická zařízení atd. Musí být odstraněny byrokratické bariéry při získávání informací. Informace musí být k dispozici v reálném čase.

Vzrůstá význam mezinárodní policejní a zpravodajské spolupráce.

Soustředění úsilí na boj s terorismem nesmí znamenat ústup od boje s xenofobií a rasově motivovaným násilím. Etnické a náboženské komunity vydané napospas extrémistům se mohou stát za jistých okolností základnou podpory terorismu.

Základnou podpory terorismu se mohou etnické a náboženské komunity stát i v případě, že případná bezpečnostní opatření nebo zásahy nebudou selektivní, ale plošné. I tady vystupuje do popředí potřeba kvalitních informací.

Jako reakci na růst terorismu lze očekávat růst podpory politického extremismu a nacionalistických stran s vůdci typu Le Pena, Žirinovského, Heidera nebo Sládka.

Nárůst role zpravodajských služeb se odehrává ve dvou rovinách: jednak jako důležitého zdroje kvalifikovaných podkladů pro tvorbu bezpečnostní politiky státu a jednak jako nezastupitelného zdroje informací při průběžném zvládání bezpečnostní situace v zemi.

V těchto souvislostech jsou na pořadu jak požadavky na posílení pravomocí bezpečnostních složek, tak zcela legitimní opONENTURA ve jménu lidských práv a svobod. Nezbývá než doufat, že politická grémia přijmou moudrá a vyvážená rozhodnutí. Škoda jen, že se debat, které nás na toto téma čekají, nebudou už moci zúčastnit mrtví z New Yorku, Madridu a Beslanu. Jejich názory by byly jistě zajímavé.

6. Nezbytný předpoklad

Většina trvale frekventovaných otázek dotýkajících se tak či onak zpravodajských služeb je pohříchu spíš charakteru technologického než základního. Ve skutečnosti jde o problém daleko hlubší, než jsou pouhé počty zpravodajských služeb, jejich organizační uspořádání nebo jimi používané prostředky.

Politická reprezentace si musí především ujasnit účel a smysl existence zpravodajských služeb. Bylo by příliš nákladným přepychem vydržovat je jen proto, že jsou jakýmsi atributem úplné státní správy. Absentují-li však srozumitelná politická zadání v celé oblasti branné a bezpečnostní politiky, nemůže tomu být jinak ani v této oblasti speciální.

Nejsou-li – pokud možno konsenzuálně! – politicky definovány základní bezpečnostní zájmy státu, je těžké očekávat od vlády, event. jednotlivých vládních činitelů, že budou zpravodajské služby adekvátním způsobem úkolovat, výsledky jejich práce vyhodnocovat a používat je k průběžnému zpřesňování branné a bezpečnostní politiky.

Právě tato oblast by ale měla být primárním předmětem parlamentní kontroly, zatímco otázky povahy technologické se z tohoto pohledu zdají být až druhotné. Aktivní podíl demokratické části politického spektra včetně opozice je přitom nezbytnou podmínkou výkonnosti služeb a jejich kontinuity. Jejich úkoly, organizace a personální obsazení nemohou být závislé na aktuálních volebních výsledcích.

Neexistence konzistentní branné a bezpečnostní politiky státu zakládá překážku vzniku funkční legislativy a schopnosti exekutivy zpravodajské služby efektivně řídit, úkolovat, kontrolovat a hodnotit. Zároveň podporuje objektivně existující tendenci exe-

kutivy využívat služby ve prospěch partikulárních stranických (pokud ne přímo osobních) zájmů na straně jedné a tendenci služeb stanovovat si úkoly samy (často i pro zachování smyslu své existence) na straně druhé.

Odpovědná politická grémia musí ve spolupráci s odborníky nalézt vyvážená řešení mimo jiné v těchto otázkách:

- ❑ efektivita zpravodajských služeb a jejich koordinace ve vztahu k účinné demokratické kontrole,
- ❑ dostatečné a kvalitní personální obsazení ve vztahu k hospodárnosti vynakládaných prostředků,
- ❑ zvýšení pravomocí zpravodajských služeb ve vztahu k dodržování občanských práv a svobod, přístup k nezbytným informacím ve vztahu k ochraně osobních údajů, ochrana významných ekonomických zájmů ve vztahu k riziku kriminalizace podnikání etc.

Jsou to požadavky do jisté míry protichůdné a nalezení funkčních kompromisů bude velice obtížné. Prestižní hašteření politických subjektů může tuto obtížnou ale nezbytnou práci jen neodpovědně mařit.

Shrnutí

Bez spolehlivé klasifikace hrozeb a rizik nelze odpovědně formulovat žádnou bezpečnostní politiku. Stejně tak není možné bez spolehlivých informací naplňovat cíle této politiky a zajišťovat každodenní bezpečnost státu, jeho institucí a především jeho občanů.

Trvalý tlak na snižování rozpočtové zátěže spolu s dalšími faktory se projevují vytvářením kapacitních deficitů jak v oblasti vnější, tak v oblasti vnitřní bezpečnosti. Na druhé straně však přetrvávají hrozby jak vojenské, tak nevojenské a vzrůstá zejména aktuálnost hrozeb asymetrického charakteru – terorismus, gerila. To objektivně zvyšuje požadavky na efektivní fungování a účinnou koordinaci zpravodajských služeb, které mohou být jedním z nejúčinnějších nástrojů pro vyvažování vznikajících deficitů. Měla by platit nepřímá úměra: čím méně prostředků k zajištění bezpečnosti je připraveno k okamžitému nasazení, tím komplexnější, věrohodnější a včasnější zpravodajské informace musí být k dispozici.

Nezastupitelná role zpravodajských služeb tedy vyplývá z nutnosti vytvářet včasnou identifikaci hrozeb a rizik dostatečný časový prostor pro aktivaci bezpečnostních systémů včetně pokrytí deficitních oblastí.

Pád totalitního režimu v roce 1989 se nemohl obejít bez jisté destrukce jeho bezpečnostních, zejména pak represivních složek a bez obměny jejich personálu. Zároveň bylo nezbytné vybudovat bezpečnostní systém nový, který by reflektoval i snahy České republiky o zapojení do integračních seskupení a posléze i členství v Severoatlantické alianci a v Evropské unii. Tento proces se objektivně vyznačoval nejen střetem s minulostí, ale i střety konceptními.

Euforie po pádu nemilovaného režimu a konci studené války přinesla i jistou bezpečnostní bezstarostnost. Otázky obrany a bezpečnosti byly společností i její politickou reprezentací dlouhodobě podceňovány a ani v oblasti, která by neměla podléhat partikulárním zájmům, nebyla nalézána politická shoda. Výrazem toho je například i více než pětiletá absence orgánu typu Bezpečnostní rady státu. Nezbytnost demokratického řízení a kontroly bezpečnostních systémů našla i svoji odvrácenou stránku v neadekvátních politických a přehnaných odbor-

ných ambicích laického prvku. To vyústilo do situace, ve které jsou i legislativně zakonzervovány výsledky nedostatečně promyšlených, nedostatečně koordinovaných a někdy i iracionálních přístupů ještě v době, kdy lze již právem požadovat funkčnost celého systému.

Zatímco v prvních polistopadových letech převládaly vůči bezpečnostním složkám obavy, nechuť a dokonce i jistá a ne zcela nepochopitelná štitivost, které část politické reprezentace využívala k osobnímu zviditelnění, současná politická reprezentace si již delší dobu uvědomuje nedostatečnou efektivitu systému. Politické soupeření jí však často brání v nalézání společných východisek. Z pohledu občana i odborné veřejnosti jsou často nepochopitelně upřednostňovány partikulární zájmy před zájmy společnosti. To vytváří situaci, která brzdí snahy o komplexnost pohledu i následných řešení. Předkládané návrhy bývají jen parciální povahy a navrhovaná řešení častěji rázu technologického než koncepčního. Dělicí čára v mnohých sporných otázkách nebývá vedena jen mezi stranami koaličními a opozičními, ale také uvnitř vládnoucích koalic samých. Patnáct let po pádu totalitního režimu je to vizeka pozoruhodné nedospělosti.

Vývoj bezpečnostní situace, zejména pak růst terorismu, jsou nepřehlédnutelnou výzvou k tomu, aby kroky potřebné k zefektivnění zpravodajské činnosti byly realizovány co nejrychleji. V průběhu tohoto procesu však nesmí ani dočasně dojít k poklesu již dosažených schopností zpravodajských služeb. Signály tohoto typu se však objevují i z relevantních míst. Situaci silně komplikuje fakt, že mezinárodní terorismus vnáší do bezpečnostního prostředí prvky, které se vymykají dosavadním zkušenostem našeho civilizačního okruhu a staví demokratické státy do obtížně řešitelných situací. Hrozba terorismu přináší rizika vývoje demokracie samé.

Řada zcela konkrétních případů také svědčí o tom, že není dostatečným způsobem zabezpečena ochrana významných ekonomických zájmů, byť ji některé služby explicitně a jiné v extenzivním výkladu mají ve své působnosti. Místo spolupráce a koordinace v této oblasti panuje vzájemná a často i důvodná nedůvěra umocňovaná nejrůznějšími aférami.

Ke zlepšení stavu nemohou přispět jednotlivé izolované kroky, ale jen komplexní řešení opřené o srozumitelnou zahraničněpolitickou koncepci a na základě konsenzu formulovanou bezpečnostní politiku. Projekt zpravodajské části bezpečnostního systému musí předcházet analýza současného stavu zaměřená na odstranění neodůvodněných duplicít na straně jedné a pokrytí doposud nedostatečně zpracovávaných hrozeb a rizik na straně druhé.

Poznámky a odkazy:

- [1] Svými náměty a kritickými připomínkami se na zpracování studie podíleli Jiří Růžek, Andor Šándor a Stanislav Thurnvald.
- [2] HERMAN M. *Intelligence Services in the Information Age*. London, UK: Frank Cass Publishers, 2001, str. 50.
- [3] MORAVEC František. *Špión jemuž nevěřili*. Praha: Rozmluvy, 1990.
- [4] KOKOŠKOVI Jaroslav a Stanislav. *Spor o agenta A 54*. Praha: Naše vojsko, 1994.
- [5] Vojenská strategie ČR schválená usnesením vlády č. 578 z 9. června 2004, čl. 4.
- [6] *Tisk č. 661*. Parlament ČR, Poslanecká sněmovna, návrh zákona o Vojenském zpravodajství.
- [7] „Dopis tetě.“ Tak byl počátkem devadesátých let posměšně nazýván seznam novinářů-agentů StB, kteří údajně mohli destabilizovat naší politickou scénu. Někteří ze seznamu vypracovaného tehdejší FBIS byli ale už dávno po smrti.
- [8] MORAVEC, Fr., 1990, str. 4.
- [9] GEHLEN Reinhard. *Tajná služba v akci*. Praha: Naše vojsko, 1994, str. 41.
- [10] KISSINGER Henry. *Posouvání obdélníků nic nezmění*. Tribune Media Services, Inc., 2004.
- [11] MORAVEC, Fr., 1990, str. 70.

Prameny:

FROLÍK Josef. *Špión vypovídá*. Praha: Orbis, 1990.
GEHLEN Reinhard. *Tajná služba v akci*. Praha: Naše vojsko, 1994.
HERMAN M. *Intelligence Services in the Information Age*. London, UK: Frank Cass Publishers, 2001.
HOY Claire, OSTROVSKY Victor. *Lstí a klamem*. Bratislava: Ikar, 1991.
KOKOŠKOVÍ Jaroslav a Stanislav. *Spor o agenta A 54*. Praha: Naše vojsko, 1994.
MORAVEC František. *Špión jemuž nevěřili*. Praha: Rozmluvy, 1990.
PACNER Karel. *Československo ve zvláštních službách*. I.-IV. díl. Praha: Themis, 2002.
Encyklopedie špiónáže: ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti. Praha: Libri, 1993.
Sborníky ÚDV Securitas Imperii. Praha: vydavatelství MV ČR.
Vojenská strategie České republiky, schválená usnesením vlády č. 578 z 9. června 2004.
Zákon č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků.
Zákon č. 100/1970 Sb., o služebním poměru příslušníků Sboru národní bezpečnosti.
Zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky.
Zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích ČSFR, ČR a SR.
Zákon ČNR č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky.
Zákon č. 67/1992 Sb., o Vojenském obranném zpravodajství.
Zákon ČNR č. 13/1993 Sb., celní zákon.
Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách české republiky.
Zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě.
Zákon č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a změně některých zákonů.
Tisk č. 661. Parlament ČR, Poslanecká sněmovna, návrh zákona o Vojenském zpravodajství.

Užité zkratky:

BIS	Bezpečnostní informační služba
BND (Bundesnachrichtendienst)	Spolková zpravodajská služba
CIA (Central Intelligence Agency)	Ústřední zpravodajská služba
FBIS	Federální bezpečnostní informační služba
GRU (Gossudarstvennoje razvedyvajemoje upravlenie)	Státní správa rozvědky (sovětská vojenská zpravodajská služba)
NBÚ	Národní bezpečnostní úřad
RZČ	Rada pro zpravodajskou činnost
ÚOÚD	Úřad na ochranu ústavy a demokracie
ÚZSI	Úřad pro zahraniční styky a informace
VKR	Vojenská kontrarozvědka
VOZ	Vojenské obranné zpravodajství
VP	Vojenská policie
VZ	Vojenské zpravodajství
VZČ	Výbor pro zpravodajskou činnost
VZS	Vojenská zpravodajská služba
ZSGŠ	Zpravodajská služba Generálního štábu

Téma předkládaného článku navazuje na předchozí, ve kterém jsem se zabýval výpadky zpravodajství a jeho hodnověrností. Je poznámkou k současnému dění, které je charakteristické obecnými diskuzemi na téma výkonnosti zpravodajských služeb, významu a spolehlivosti jimi předkládaných závěrů pro tvorbu relevantních politických a vojenských rozhodnutí. Tyto diskuze jsou aktuální zejména v souvislosti s tažením USA proti terorismu v Afghánistánu a především na území Iráku. Za velmi závažné z hlediska pohledu na činnost zpravodajských služeb demokratických států lze považovat sdělení bývalé britské ministryně zahraničí o údajném zpravodajském monitoringu hovorů vedených generálním tajemníkem Organizace spojených národů v době, která byla rozhodující pro vytváření stanovisek mezinárodního společenství k zamýšlené operaci USA v teritoriu Iráku.

Jedná se o zpravodajskou činnost, která nemá za prioritní cíl vytvoření dostatečných podmínek pro mocenskou převahu některého státu na poli politickém, vojenském či hospodářském. Cílem zpravodajství, které mám na mysli, je využívání jím získaných poznatků a informací k vytváření a podpoře míru v určité geografické oblasti. Všeobecně bychom mohli takové snahy označit jako tvorbu mezinárodní bezpečnosti či mezinárodního bezpečnostního prostředí, které se v praxi projevuje jako zabránění válkám či teritoriálnímu omezení jejich vlivu a rozšiřování.

Zpravodajství vyvíjí svou činnost nejen ve prospěch jednoho státu, který ho provádí, ale mnohdy plní i úkoly v době hrozícího nebo existujícího konfliktu mezi jinými státy či společenskými strukturami, aniž by stát provádějící předmětnou zpravodajskou činnost byl do tohoto konfliktu zainteresován nebo jím byl jakkoli ohrožen. V době hrozby ozbrojeného konfliktu mohou být zpravodajské výsledky vhodně využity v průběhu jednání znesvářených stran.

Spojené státy jako supervelmoc s globálními národními zájmy často vystupují v roli tzv. „světového četníka“ a zúčastňují se nepřeborné řady negociací a intervencí. Síla jejich vyjednávací pozice je nezřídka dána právě jejich možnostmi disponovat informacemi či je získat. Efektivní zpravodajská činnost podporující diplomacii pravděpodobně dopomohla Henrymu Kissingerovi připravit cestu k dosažení arabsko-izraelského porozumění po tzv. válce Jom Kippur a prezidentu Carterovi k uzavření dohod v Camp Davidu. Obdobně mírotrvné se projevují i jiné státy, jako např. Velká Británie v případě kyperského problému.

Síly a prostředky zpravodajství mohou být v takových případech využity též jako nástroj záruk pro vyjednávání a kontrolu dodržování zásad dohodnutých jednotlivými vyjednávacími stranami. Po jom kippurské válce nabídl Kissinger oběma stranám konfliktu výsledky optoelektronického průzkumu (IMINT - Imagery Intelligence) prováděného letouny U-2 nad zónou separace vojsk, což umožňovalo předejít překvapení ze strany protivníka.

Po tzv. dohodě Sinaj II. z října 1975 byly materiály IMINT dodávány Egyptu a Izraeli, obvykle na jejich požádání, co sedm až deset dní. Americké návrhy rovněž zahrnovaly instalaci různých čidel a monitorovacích zařízení, která měla usnadnit činnost mírovým silám OSN. K dalšímu využívání amerického IMINT došlo v roce 1979 po dosažení egyptsko-izraelské mírové dohody.

Mezinárodní síly a pozorovatelé dostávali od americké strany již analyzované (nikoli originální nezpracované) výsledky IMINT a těchto využívali k hodnocení situace a v diskuzi s oběma stranami. Výsledky zpravodajské činnosti byly též využity USA v roce 1990 při jednáních, která měla zabránit zhoršování se vztahů mezi Indií a Pákistánem v případě sporu o Kašmír. Zde se nabízí otázka, zda by výsledky kosmického zpravodajství mohly posloužit k vyřešení nebo zmírnění napětí i v jiných sporných oblastech Blízkého východu, např. vytvoření záruk Izraeli po jeho eventuálním opuštění současných pozic na Golanských výšinách.

Národní zpravodajské potenciály je též možno využívat v případě zabezpečování společného zájmu několika států, a to jak v době války, tak v době míru. Společná činnost byla využita kupř. při monitorování porušování sankcí proti bývalé Jugoslávii, ale i v rámci systému kontroly raketové techniky (Missile Technology Control Regime), ve skupině jaderného průmyslu (Nuclear Suppliers Group) apod. Taková opatření mají za cíl zpravodajsky pokrýt rizika plynoucí z proliferace technologií a koordinaci jednotlivých činností proti obdobným nelegálním globalizujícím se aktivitám.

Možnosti využívání prostředků národního zpravodajství existují i v případech, kdy rozhodnutí jsou přijímána ve strukturách oficiálních mezinárodních institucí. Válka v Koreji a konflikt v Perském zálivu jsou typickými příklady organizace a využívání „spojeneckého zpravodajství“, v největší míře však opřené o americké zpravodajské zdroje, ačkoli jsou tyto války a zásahy vedeny s mandátem a pod vlajkou OSN. V těchto operacích se jedná o využívání zpravodajských informací proti společnému protivníkovi. Takové informace jsou však nezbytné i tehdy, když OSN zastává neutrální stanovisko nebo při operacích svým charakterem podobným vyslání mnohonárodnostních sil OSN do Libanonu v roce 1982 a sil pod velením NATO do zemí bývalé Jugoslávie.

Mírové operace OSN měly donedávna pasivní charakter a nevyžadovaly většího zaangažování sil a prostředků národního zpravodajství. V posledních letech se však tyto operace svým charakterem staly aktivními. Neutrální činnost mající za cíl udržení míru se změnila v preventivní operace a operace prosazující mír i bez souhlasu stran konfliktu. Takové operace zahrnují vyjednávání s účastníky konfliktu a dalšími zainteresovanými stranami, tvorbu návrhů a přijímání rozhodnutí, plánování a provádění humanitárních akcí a ochranu vlastních mnohonárodnostních sil rozmístěných na teritoriu konfliktu.

Všechny tyto činnosti vyžadují důkladnou informační podporu, kterou mohou síly OSN získat pouze z národních zpravodajských zdrojů. To se významně projevilo při operacích OSN v Somálsku a bývalé Jugoslávii, kde nejcennějšími informacemi byly ty, které prezentovaly záměry lokálních účastníků konfliktu. Zde se nabízí k zamyšlení stanovisko vysokého důstojníka britského generálního štábu, podle kterého jsou zpravodajské informace základním článkem každé operace vojenského charakteru a OSN musí vypracovat systém sběru informací bez ohledu na zásadu své neutrality.

Zpravodajská činnost, ač se to může zdát jakkoli podivné, posloužila nejen podpoře velmocenských ambicí bipolárního světa před rokem 1990, ale též k redukci napětí mezi tehdejšími potenciálními účastníky jaderného konfliktu.

Období studené války bylo charakteristické udržováním rovnováhy prostřednictvím politiky zastrasování, která využívala vzájemné nejistoty obou velmocí – USA a SSSR – stran velikosti a účinnosti svých jaderných potenciálů. Zpravodajství bylo využíváno ke kontrole a verifikaci zbrojení a budování vztahů vzájemné důvěry mezi oběma stěžejními vojenskými bloky. Zpravodajské služby výsledky své tajné činnosti pomáhaly inspekcím, které byly prováděny na základě podepsaných smluv o redukci vojenského potenciálu.

Prvopočátkem takových snah byla realizace opatření vyplývajících ze smluv SALT I (Strategic Arms Limitation Talks/Treaty – počty pozemních raketových sil a komor na ponorkách sloužících k odpálení raket) a SALT II. Byl vytvořen stálý americko-sovětský konzultační výbor (US-Soviet Standing Consultative Committee) představující mechanismus a fórum pro prezentaci úvah a názorů obou stran na pokusy porušování ustanovení smluv. Obě strany se prostřednictvím svých zpravodajství propracovaly k tzv. satelitnímu kontrolnímu systému (Reconnaissance Satellite Regime).

Již v roce 1963 bylo akceptováno využívání průzkumných satelitů ke zpravodajským účelům. Taková akceptace byla formulována v článku XII. smlouvy o protiraketové obraně ABM (Anti-Ballistic Missile), v článku V. smlouvy SALT I a článku XV. smlouvy SALT II. Je tedy evidentní, že tehdejší dvě světové supervelmoci potvrdily význam zpravodajských opatření pro verifikaci dodržování smluv majících bezprostřední vliv na bezpečnostní prostředí tehdejšího světa.

Nelze beze zbytku vyjmenovávat všechny smlouvy a dohody, jejichž dodržování bylo verifikováno zpravodajskými prostředky. Jednalo se však nejen o výše uvedené, ale např. i o dohodu v oblasti redukce jaderných zbraní středního dosahu INF (Intermediate-Range Nuclear Forces/Treaty) a o strategických jaderných zbraních START (Strategic Arms Reduction Talks/Treaty) u kterých byl např. dohodnut způsob umístění sledovaných zbraňových systémů tak, aby byly tyto „viditelné“ pro satelitní průzkum. Toto vytvořilo zcela nové podmínky pro spolupráci obou velmocí i paktů v oblasti kontroly zbrojení.

Tato „legalizace“ národních zpravodajských prostředků a sběr informací s vědomím potenciálního protivníka představovala v dané době zcela novou dimenzi vztahů. V návaznosti na tyto aspekty smluv byly realizovány tzv. **inspekce na místě** jako hlavní nástroj verifikace dodržování smluvních ujednání.

Národní prostředky technického průzkumu NTM (National Technical Means of Collection) byly rovněž implementovány do smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě CFE (Conventional Forces Europe), kdy signatáři CFE se dohodli nevyvíjet takové činnosti, které by ohraničily možnosti a ztěžovaly využitelnost zpravodajských výstupů NTM ke kontrole obsahu smlouvy.

Ve stockholmském dokumentu OBSE podepsaným třiceti pěti zeměmi v roce 1986 jsou NTM uznány jako prostředek určený ke kontrole dohodnutého a přijaty jako standardní mezinárodní prostředek budování důvěry. Po skončení studené války se však tato role národních zpravodajských prostředků v oblasti kontroly zbrojení postupně minimalizovala.

V novém globálním světě však význam národních zpravodajských prostředků využívaných k prospěchu nikoli či nejen jejich provozovatele bude naopak vzrůstat v souvislosti s hrozbou lokálních konfliktů, proliferace technologií a mezinárodního terorismu.

Obsahově smysluplná a o důvěru opřená mezinárodní spolupráce zpravodajských služeb různých států vytváří novou dimenzi na poli nových fenoménů v oblasti hrozeb a rizik pro mezinárodní bezpečnostní prostředí. Mezinárodní organizace v čele s OSN, které usilují o aktivnější a důraznější roli při prosazování míru a bezpečnosti ve světě, by měly dospět k názoru o nezbytnosti využívání národních zpravodajských zdrojů pro dosahování svých cílů.

Literatura:

HERMAN, M. *Potęga wywiadu*. Warszawa: Dom wydawniczy Bellona, 2002.

**Přídavek na bydlení – požehnání,
nebo prokletí?**

Od roku 1999 existuje možnost přiznat vojákovi z povolání přídavek na bydlení. Tento zaměstnanecký požitek vyřešil v rezortu obrany bytový problém, který nebylo MO ČR schopno řešit administrativními nástroji. Způsob poskytování přídavku na bydlení však naboural spravedlnost a efektivnost soustavy zaměstnaneckých požitků, a tudíž vznikly nové problémy. Tento článek tyto problémy analyzuje a ukazuje na nejzávažnější nedostatky přídavku na bydlení. Analýzy jsou provedeny pro léta 1999 až 2003.

Úvod

Přídavek na bydlení vyřešil v rezortu Ministerstva obrany ČR (MO ČR) chronický problém s bydlením vojáků z povolání. Se zánikem bytového problému se však díky nevhodnému způsobu poskytování přídavku na bydlení objevily nové problémy. Přídavek na bydlení, původně zamýšlený jen jako doplněk bytové politiky ozbrojených sil [19], se stal novým druhem velmi vyhledávané zaměstnanecké výhody vojáků z povolání. Díky tomu došlo k „nabourání“ spravedlnosti v soustavě zaměstnaneckých výhod a vzniku skrytého sociálního konfliktu. V důsledku „plošného“ poskytování přídavku na bydlení se snížila efektivnost poskytování odměny za vykonanou práci vojákům z povolání, kterým byla tato dávka poskytnuta [2, 17]. Analýze těchto dvou zásadních problémů se věnuje následující článek, který vznikl na základě podkladů získaných v projektu specifického výzkumu SV04-VVŠ-K02-06-PER.

Od 1. 12. 1999 existuje díky ustanovení § 61 zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání možnost přiznat vojákovi z povolání přídavek na bydlení. Tato finanční dávka má povahu kompenzace vojáka z povolání ze strany státu za to, že nemohl vojákovi z povolání poskytnout zaměstnaneckou výhodu v podobě úředně přiděleného bytu nebo ubytování [25, 26]. Toto administrativní selhání státu jako zaměstnavatele, který vojákům z povolání určuje rozkazem místo jejich služby, je řešeno „vybavením“ vojáka z povolání přídavkem na bydlení ve vyšší finanční částky, která mu umožňuje tržním způsob řešení problému bydlení, tj. bydlení alespoň v nájmu.

Původně byla výše přídavku na bydlení určena jako 1,5 násobku minimální mzdy (MMz), přičemž nebyla rozlišena ani kvalita bydlení v nájmu, ani cenové rozdíly v nájmech mezi obcemi, kde vznikal nájemní vztah. Přídavek na bydlení v tomto pojetí představoval doplněk bytové politiky ozbrojených sil [19], tzn. neměl charakter zaměstnanecké výhody, kterou by ozbrojené síly konkurovaly jiným institucím na trhu práce [2].

Ke změně postavení přídavku na bydlení v zaměstnavatelské (sociální) politice MO ČR došlo až v roce 2002, když zákonem č. 254/2002 Sb. byly stanoveny čtyři kategorie obcí se stanovenými koeficienty pro výpočet výše přídavku na bydlení. Došlo tak k rozlišení cenových rozdílů nájemního bydlení mezi obcemi a MO ČR prakticky rezignovalo na bytovou politiku do které investovalo nemalé prostředky prostřednictvím programu č. 307 130 – PaTOIM bytového hospodářství a později prostřednictvím programu č. 307 770 – Rozvoj bytového programu.

Od poloviny roku 2002 se přírůstek na bydlení se začal určovat v rozmezí 1,4 až 1,7 násobku MMz. Postupem času, když rostla v důsledku vydávání nových a nových nařízení vlády výše minimální mzdy bez toho, aniž by úměrně tomu rostly ceny nájmu v kategorizovaných obcích, docházelo ke snižování koeficientů na dolní hranici rozmezí a ke zmenšování počtu kategorií obcí až na současné dvě kategorie. Blíže **tab. 1**.

změna minimální mzdy	1.7.1999	1.1.2000	1.7.2000	1.1.2001	1.1.2002	1.1.2003	1.1.2004
minimální mzda (Kč)	3 600	4 000	4 500	5 000	5 700	6 200	6 700
výše koeficientu/od:	1.12.1999				28.7.2002	1.1.2003	1.1.2004
- hl. město Praha	1,50	1,50	1,50	1,50	1,70	1,56	1,44
- obec nad 50 000 obyv.	1,50	1,50	1,50	1,50	1,60	1,48	1,40
- obec 5 000 – 50 000 obyv.	1,50	1,50	1,50	1,50	1,50	1,40	1,40
- obec do 5 000 obyv.	1,50	1,50	1,50	1,50	1,40	1,40	1,40
přídavek na bydlení (Kč)							
- hl. město Praha	5 400	6 000	6 750	7 500	9 700	9 700	9 700
- obec nad 50 000 obyv.	5 400	6 000	6 750	7 500	9 200	9 200	9 400
- obec 5 000 – 50 000 obyv.	5 400	6 000	6 750	7 500	8 600	8 700	9 400
- obec do 5 000 obyv.	5 400	6 000	6 750	7 500	8 000	8 700	9 400

Tab. 1: Vývoj přírůstku na bydlení v letech 1999 až 2004

Pramen: z. č. 221/1999 Sb.; n. v. č. 257/2002 Sb.; n. v. č. 563/2002 Sb.; n. v. č. 481/2003 Sb.; n. v. č. 131/1999 Sb.; n. v. č. 313/1999 Sb.; n. v. č. 162/2000 Sb.; n. v. č. 529/2000 Sb.; n. v. č. 436/2001 Sb.; n. v. č. 559/2002 Sb.; n. v. č. 463/2003 Sb.

Nutnost upravovat koeficienty v závislosti na růstu základny pro výpočet přírůstku na bydlení a brzdit jeho růst ukazuje na nevhodnost zvolené výpočtové základny přírůstku na bydlení a na neschopnost MO ČR určit objektivní, tj. pro danou kategorii obce typické tržní nájemné. Díky tomu tak přírůstek na bydlení dostal charakter „podivně určené“ paušální částky, protože růst přírůstku nekopíroval růst minimální mzdy a nekopíroval ani růst cenových indexů spotřebitelských cen či stavebních prací, tj. veličin, podle kterých se posuzuje reálná hodnota peněžních příjmů domácností a životních nákladů. Přírůstek na bydlení tak ztratil charakter „sociální“ dávky, který měl v původním návrhu zákona č. 221/1999 Sb., *o vojácích z povolání* [25]. Blíže **obr. 1**.

Z obr. 1 je zřejmé, že výše přírůstku na bydlení v žádném případě nemá souvislost s vývojem životních nákladů v České republice. Jeho účel je proto jiný než jen řešení problému bydlení a díky tomu svému příjemci umožňuje řešit i jiné než bytové problémy nebo problémy s ubytováním. Svým charakterem přírůstek na bydlení blíží k náborovému příspěvku, který jako by byl zaměstnanci vyplácen „permanentně“ po celou dobu trvání jeho služebního poměru, tzn. jde o doplňkový příjem nad rámec odměny za vykonanou práci. V souvislosti s takovýmto charakterem přírůstku na bydlení jako úředně určené (paušální) částky, která má učinit služební poměr vojáka z povolání atraktivním, je záhadou, proč pro určení přírůstku na bydlení byla zvolena výpočtová základna, kterou plátce přírůstku na bydlení, tj. MO ČR, nemá a v žádném případě nemůže mít pod kontrolou, a proč nebyl zvolen jednodušší a transparentnější způsob určování částek přírůstku na bydlení. Situace, kdy vláda na popud Ministerstva práce a sociál-

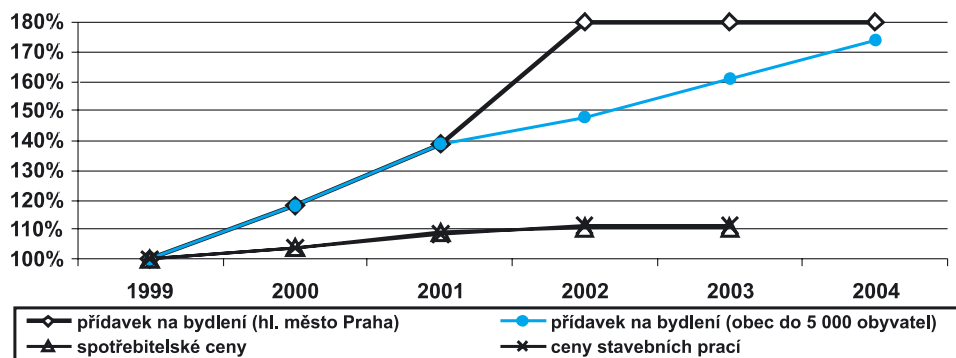
ních věcí ČR zvýší svým nařízením minimální mzdu a zároveň na popud MO ČR dalším nařízením sníží koeficienty pro výpočet přídatku na bydlení je poněkud absurdní. Vhodnější by bylo, kdyby částky přídatku na bydlení byly vyhlášovány nezávisle na minimální mzdě a jejich výše byla určována, podobně je tomu např. cestovních a obdobných náhrad, na základě statisticky sledovaných ukazatelů. Potřebné ukazatele však nebyly k dispozici ani v roce 2004. [21]

Přídavek na bydlení a otázky spravedlnosti

Pomineme-li technickou nedokonalost mechanismu určení přídatku na bydlení, nejednoznačnost vztahu adekvátnost částky přídatku na bydlení a ceny tržního nájemného v lokalitách, kde vojáci vykonávají službu, nejzávažnějším problémem přídatku na bydlení je jeho nespravedlivý charakter. Nespravedlnost totiž nabourala celou soustavu zaměstnaneckých výhod/požitků, které stát poskytuje vojákům z povolání jako výsledný produkt sociální politiky MO ČR. Základním cílem této politiky je u všech zaměstnavatelů v souladu s teorií [např. 20] stejný: najmout na trhu práce vhodné osoby do zaměstnaneckého poměru a udržet kvalitativně vhodné zaměstnance ve své organizační struktuře, tzn. v nájemním vztahu.

Soustavy zaměstnaneckých výhod/požitků jsou konstruovány vždy na principech spravedlnosti. V souladu s významem slova „spravedlnost“ je za spravedlivé považováno to, co je všeobecně přijímáno za „správné, pravdivé, náležité, pravé“. [11] Podle výkladu [18] je za „pravé“, „správné“, „normální“ považováno to, co uznává většina společnosti, co je většinou společností kodifikováno jako správné, a proto normální. A vzhledem k tomu, že naprostá většina lidí přirozeně používá k výkonu manuálních činností od přírody pravou ruku, je normální, morálně kodifikované, to co není levé, co je „pravé“, co je podle práva přijatého většinou. Co je „pravé“, tedy „spravedlivé“, to také posunuje existenci společnosti dopředu, neboť to pomáhá mírnit sociální konflikt.

Zde je třeba si uvědomit, že v případě jednoho zaměstnavatele či jedné ekonomiky je spravedlnost subjektivně určovaná kategorie na základě názoru zaměstnanců a účastníků trhu práce a nikoliv na základě názoru zaměstnavatele. Chce-li tudíž zaměstnavatel získat ty „pravé“ zaměstnance a udržet je dále v nájemním vztahu, musí tomu přizpůsobit svou sociální politiku a také soustavu nabízených a poskytovaných zaměstnaneckých výhod/požitků tak, aby odpovídala přijímané spravedlnosti v cílové skupině. Plnění plynoucí zaměstnancům ze soustav zaměstnaneckých výhod/požitků jsou konstruována na principech ekonomické

Obr. 1: Vývoj přídatku na bydlení cen v ČR v letech 1999 až 2004 (1999 = 100 %)

spravedlnosti, tj. u těchto plnění je posuzována horizontální, vertikální nebo distribuční spravedlnost [16].

Horizontální spravedlnost je zaručena, když jednotlivcům ve stejném postavení, které může být určeno důchodem, příjmem, sociální situací, hierarchickým postavením, pracovní/služební pozicí, kategorií personálu, zásluhami apod., je poskytnuto plnění uspokojující stejnou potřebu a oba z toho mají stejný prospěch. Na principu horizontální spravedlnosti jsou v České republice poskytovány zaměstnancům např. cestovní náhrady. – Vojákům z povolání se poskytuje stravné ve stejné výšce podle délky trvání služební cesty, nikoliv podle příslušnosti k hodnotnímu sboru, protože z pohledu uspokojení potřeby jíst jsou si všichni vojáci rovni. Princip horizontální spravedlnosti je uplatněn také v konstrukci soustavy odměňování zaměstnanců českého státu. Za stejnou práci náleží stejná odměna. Plnění poskytována na principu horizontální spravedlnosti pravděpodobně vnitřně stabilizují personální strukturu, protože nemotivují zaměstnance k pohybu uvnitř personální struktury, tj. k vyhledávání ekonomických výhod. Výše těchto plnění se určuje na základě určitých statistických veličin, které objektivizují potřebu peněz na uspokojení lidských potřeb.

Vertikální spravedlnost znamená spravedlivý přístup k jednotlivcům, kteří se nacházejí v různém postavení. Vertikální spravedlnost je spojena s proporcionalitou plnění ve vztahu k výkonům, spotřebě, velikosti důchodu jednotlivce, hierarchickému postavení apod. [16]. Princip vertikální spravedlnosti se objevuje v soustavě odměňování zaměstnanců českého státu [20]. – Voják z povolání s vyšší hodnotí má v rámci hodnotního sboru vyšší hodnotní příplatek. Voják z povolání, který řídí určitou část organizační struktury, má příplatek za řízení vyšší, oč vyšší je jeho hierarchické postavení. V závislosti od nároků na kvalifikaci a jejího dosažení je zaměstnanec zařazen do platové třídy. Plnění poskytována na principu vertikální spravedlnosti mají za cíl motivovat zaměstnance k pohybu uvnitř personální struktury a ke vstupu a výstupu do organizace. Výše těchto plnění se odvíjí od zdrojových možností každého zaměstnavatele a jeho postavení na trhu práce.

Distribuční spravedlnost je zaručena při poskytování plnění v poměru k příspěvku každého jednotlivce k celkovému produktu [16]. Na principu distribuční spravedlnosti se poskytuje v České republice např. plat za práci přesčas [22]. – Voják z povolání dostává takový plat za práci přesčas, který odpovídá době, kterou strávil v práci na stanovenou dobu, kvalifikačním nárokům jeho služebního zařazení a dalším charakteristikám jeho služební pozice. Princip distribuční spravedlnosti je využit při konstrukci dávek vyplácených vojáku z povolání po skončení jeho služebního poměru [24]. Princip distribuční spravedlnosti je sledován i při určování platového tarifu, tj. určení platového stupně při znalosti platové třídy na základě tzv. započitatelné praxe. Plnění poskytována na principu distribuční spravedlnosti mají za cíl stabilizovat personální strukturu. Výše těchto plnění se odvíjí od zdrojových možností každého zaměstnavatele a jeho postavení na trhu práce.

Posuzujeme-li právní úpravu poskytování přídatku na bydlení z pohledu ekonomické spravedlivosti, je třeba říct, že nebyla nikdy ekonomicky spravedlivá. Porušena byla jak horizontální, tak vertikální, tak i distribuční spravedlnost.

Přídatek na bydlení, jako kompenzace státu za nesplněný závazek bydlení, představuje veřejný výdaj [27], pro který se z pohledu výše definované horizontální spravedlnosti požaduje, aby jednotlivci se stejným důchodem nebo potřebami měli z takového veřejného výdaje stejný prospěch.

Vzhledem k tomu, že i ve služebních bytech se musí platit nájem, pak **dva hodnotí, služebním zařazením a platem shodní vojáci z povolání měli ze dvou různých způsobů zajiš-**

tění svého bydlení různý prospěch. Oba měli sice vyřešenu svou bytovou situaci, ovšem příjemce přídatku na bydlení měl pokryty náklady nájmu, kdežto uživatel služebního bytu musel platit nájem ze svého platu.

V případě vertikální spravedlnosti je u přídatku na bydlení zřetelné, že přídatek na bydlení, v době, kdy každý voják dostával 1,5 násobku MMz, nesplňoval kritérium vertikální spravedlnosti. Tato skutečnost se nezměnila ani poté, co byl příplatek na bydlení určován na základě velikosti obce. Stále platilo, že **dva jedinci v různém postavení dostávali stejné plnění. Výše přídatku na bydlení totiž není vázána ani na velikost bytu nebo jeho kvalitu, který by odpovídal potřebě vojáka z povolání ubytovat svou rodinu v místě výkonu své služby, ani není vázána na postavení příjemce plnění v hierarchii ozbrojených sil, kam se dostal svými výkony. Přídatek na bydlení smazal rozdíly, které byly zohledněny bytovými komisemi ve vojenských posádkách při přidělování bytu.**

K porušení spravedlnosti distribuční došlo u přídatku na bydlení tím, že **za různé výkony pro stát, provedenými různými vojáky z povolání z různé hierarchie organizační i příjmové, nebylo poskytováno plnění odpovídající těmto výkonům.** V konečném důsledku všichni, kdo splnili formální kritéria nároku na přídatek na bydlení na jednom území, dostávali stejná plnění bez ohledu na skutečnou potřebu a na odváděný výkon a zásluhy pro český stát.

Přestože je poskytování přídatku na bydlení součástí sociální politiky rezortu obrany MO ČR, kterou láká z trhu práce zájemce o službu vojáka z povolání, charakter této dávky není paradoxně sociální. Nedochází totiž k udržování či dokonce prohlubování principů spravedlnosti uvnitř organizace, ale k jejich narušování. To přirozeně nese riziko vzniku sociálního konfliktu, oslabení vztahu zaměstnanců a postupnému vytvoření nového ideálu spravedlnosti, tj. ke změnám společenských preferencí uvnitř organizace ke změně chování zaměstnanců, které může vyvolat vyšší tlak na zdroje nebo snížit ochotu zaměstnanců odvádět práci v požadované kvalitě.

Přídatek na bydlení a problém účelnosti, efektivnosti a hospodárnosti

Přídatek na bydlení je veřejný výdaj [27]. Z tohoto titulu by u něj měla být posuzována jeho účelnost, hospodárnost a efektivnost. Účelnost je definována v § 2 písm. o) zákona č. 320/2001 Sb., ... (*zákon o finanční kontrole*) ve znění pozdějších předpisů jako: „... *takové použití veřejných prostředků, které zajistí optimální míru dosažení cílů při plnění stanovených úkolů.*“ Předpokládejme, že z pohledu úkolů stanovených ústřednímu orgánu v oblasti obrany a ozbrojeným silám zákony [23, 24] je přídatek na bydlení považován za účelný, protože zajišťuje dostatek vojenského personálu pro optimální plnění těchto úkolů.

Hospodárnost je definována v § 2 písm. m) zákona č. 320/2001 Sb., ... (*zákon o finanční kontrole*) ve znění pozdějších předpisů jako: „... *takové použití veřejných prostředků k zajištění stanovených úkolů s co nejnižším vynaložením těchto prostředků, a to při dodržení odpovídající kvality plněných úkolů.*“ Vzhledem k nákladům na zabezpečení alternativy vystavět a udržovat služební byty pro vojáky z povolání, nebo poskytovat vojákovi z povolání vyšší plat, k němuž se váže povinnost zaměstnavatele odvádět dodatečné náklady ve formě pojistného na sociální pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti [29] a pojistného na všeobecné zdravotní pojištění [28] lze poskytování přídatku na bydlení považovat za hospodárné. Kalkulaci dodatečných nákladů při zanedbání vlivu daně z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti je řešen v **tab. 2.**

	1999	2000	2001*	2002	2003	2004*
Přídavek na bydlení	0	2 341	50 000	713 646	1 873 628	2 257 564
Čistý plat vojáka	0	2 341	50 000	713 646	1 873 628	2 257 564
Hrubý plat vojáka	0	2 675	57 143	815 595	2 141 289	2 580 073
Pojistné a příděl do FKSP	0	936	20 000	285 458	749 451	903 026
CELKEM	0	3 612	77 143	1 101 054	2 890 740	3 483 099

Tab. 2: Dodatečné náklady poskytnutí příjmu ve výši přídávku na bydlení ve formě platu (tis. Kč)

Pozn.: *... údaje z návrhu státního rozpočtu

Pramen: Státní závěrečný účet ČR – kapitola MO ČR. 1999 – 2003. Praha: MO ČR. Návrh státního rozpočtu ČR – kapitola 307 – MO ČR. 2001, 2004. Praha: MO ČR.

Z tab. 2 je patrné, že přídavek na bydlení představuje vzhledem ke zdanění práce v České republice hospodárnou variantu financování práce zaměstnance ve služebním poměru. Otázkou je hospodárnost této dávky ve vztahu k jiným zaměstnaneckým výhodám, jako jsou např. dávky při skončení služebního poměru.

Efektivnost je definována v § 2 písm. n) zákona č. 320/2001 Sb., ...*(zákon o finanční kontrole)* ve znění pozdějších předpisů jako: „...*takové použití veřejných prostředků, kterým se dosáhne nejvýše možného rozsahu, kvality a přínosu plněných úkolů ve srovnání s objemem prostředků vynaložených na jejich plnění.*“ Efektivnost poskytování přídávku na bydlení v tomto pojetí lze jen těžko hodnotit. Ke zhodnocení by bylo třeba více statistických informací. Ty nejsou k dispozici, protože jen velmi málo procesů je v rezortu obrany skutečně ekonomicky (statisticky) kontrolováno, aby bylo možné posoudit jejich skutečnou efektivnost. Navíc hodnocení efektivnosti ve výše uvedeném pojetí se nezakládá na výdajových nebo příjmových tocích státního rozpočtu, ale vyžaduje ocenění nejen vstupů procesu poskytování přídávku na bydlení, ale zejména efektů plynoucích z poskytování přídávku na bydlení. To není vůbec jednoduché. S ohledem na nedostatek informací o dopadu celého procesu poskytování přídávku na bydlení a nákladů na jeho realizaci se pokusíme pomocí jednoduchého modelu zhodnotit pouze efektivnost poskytování přídávku na bydlení ve vztahu k odměně za vykonanou práci, která by měla být hlavním příjmem plynoucím ze zaměstnání.

Přídavek na bydlení je dodatečným příjmem plynoucím vojákovi z jeho služebního poměru. To jej činí odlišným od takových příjmů, jako jsou cestovní náhrady, finanční náhrada přepravních náležitostí, odškodnění za služební úraz nebo nemoc z povolání. Tato **odlišnost přibližuje přídavek na bydlení k dávkám při skončení služebního poměru**, které jsou v podstatě vypláceny na principu distribuční spravedlnosti za „zásluhy“ vojáka z povolání. Touto „zásluhou“ je množství práce vojáka z povolání, které odvedl během své kariéry v ozbrojených silách. Hodnota tohoto množství práce se vyjadřuje ve výpočtu dávek při skončení služebním poměru časem stráveným ve služebním poměru a výpočtovou základnou ve formě odměny za vykonanou práci. Touto základnou je průměrný měsíční hrubý plat a strávený čas je transformován do koeficientu, kterým se tento plat násobí.

Příjmy vyplácené osobám na principu zásluhy, odměny za vykonanou práci, nebo jako dodatečné příjmy (náborový příspěvek, přídavek na bydlení) působí nejen během trvání zaměstnaneckého poměru, ale zejména především ovlivňují rozhodování zaměstnance vstoupit nebo setrvat v zaměstnaneckém poměru. V každém případě má způsob poskytování těchto příjmů odpovídat zájmům zaměstnavatele. Za základní zájem zaměstnavatele je třeba považovat to, aby poskytované příjmy plynoucí zaměstnanci z existence zaměstnaneckého poměru nutily

jej k plnění zadanych úkolů v nejvyšším možném rozsahu, kvalitě a přínosu. To předpokládá motivaci zaměstnance. V ekonomickém pojetí je zdrojem motivace soustava výše uvedených příjmů. Tato finanční stimulace by měla zaměstnance nutit k požadovanému výkonu a ke snaze udržet se v zaměstnaneckém poměru.

Dlouhodobé výzkumy [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10] ukazují, že čím je perspektiva trvání služebního poměru vojáka z povolání kratší, tím více potenciální voják z povolání preferuje okamžitou odměnu. Tou je odměna za vykonanou práci ve formě platu nebo nějaký druh zaměstnaneckých výhod, např. byt, služební auto apod. V tomto případě je ovšem důležitý poměr mezi odměnou za vykonanou práci, která je zaměřena na stimulaci k výkonu, a zaměstnaneckými výhodami, jež jsou zaměřeny na udržení zaměstnance v zaměstnaneckém poměru. Protože výkon zaměstnance může být proměnlivý, je v odměně za vykonanou práci zabudována pohyblivá složka pro ohodnocení změny výkonu. Tuto vlastnost zaměstnanecké výhody nemají, protože se všeobecně předpokládá jejich poskytování až po otestování zaměstnance na jeho výkon.

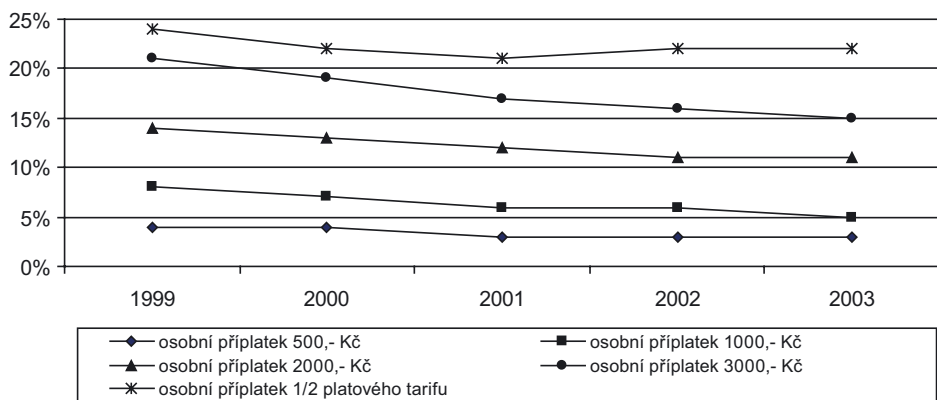
Lze předpokládat, že u krátkodobých zaměstnaneckých poměrů, které se ze strany zaměstnavatele těžko přerušují, buď protože není dostatek vhodné pracovní síly na trhu práce, která by mohla nahradit propuštěného zaměstnance, nebo protože propuštění zaměstnance je složité, dochází ke splnutí vnímání odměny za vykonanou práci se zaměstnaneckými výhodami. Při nevhodně nastaveném poměru pohyblivých složek odměny za vykonanou práci a pevnými složkami odměny za vykonanou práci a zaměstnaneckými výhodami mohou poskytnuté zaměstnanecké výhody působit demotivačně. V tomto případě je poskytování je poskytování zaměstnaneckých výhod považováno vzhledem k výše uvedené definici efektivnosti za neefektivní. A k této situaci dochází také u vojáků z povolání v základních hodnotách nejnižších hodnotních sborů. Jako příklad použijeme sbor rotmistrů a vojáka v hodnosti rotmistra. Tento příklad shrnuje **tab. 3**.

	1999	2000	2001	2002	2003
hrubý plat	9 300	9 300	9 950	10 990	11 750
- platový tarif (6. platová třída/1. platový stupeň)	5 180	5 180	5 500	6 280	6 830
- zvýšení platového tarifu	2 020	2 020	2 150	2 410	2 620
- hodnotní příplatek	1 100	1 100	1 300	1 300	1 300
- zvláštní příplatek	500	500	500	500	500
- příplatek za vedení	0	0	0	0	0
- osobní příplatek	500	500	500	500	500
čistý plat	7 343	7 343	7 866	8 641	9 201

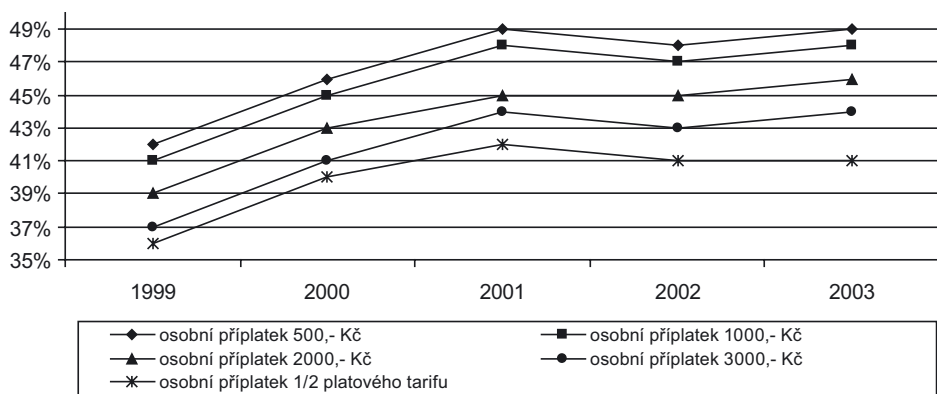
Tab. 3: Modelový příjem ze služebního poměru vojáka z povolání v letech 1999 až 2003 (Kč)

Pramen: Vlastní výpočet

V tab. č. 3 jsou uvedeny základní údaje charakterizující modelový příjem svobodného, bezdětného rotmistra po absolvování náhradní vojenské služby, který vykonává služební zařazení bez povinnosti vést podřízené. U osobního příplatku, který je fakultativní a tudíž motivační složkou platu, předpokládáme jako základní částku 500,- Kč. Podíl této částky je srovnáván s celkovým čistým příjmem. Srovnání násobků základní částky osobního příplatku až do jeho maximální výše s čistým příjmem rotmistra v letech 1999 až 2003 uvádí obr. č. 2. V obr. č. 3 je dále srovnán podíl příjmu z odměny za vykonanou práci (čistý plat) a podíl příjmu plynoucí z přídatku na bydlení.

Obr. 2: Podíl osobního příplatku na modelovém čistém příjmu rotmistra (%)

Obr. 3: Podíl přídatku na bydlení na modelovém čistém příjmu rotmistra (%)

Z obr. 2 vyplývá, že při nízkém podílu osobního příplatku vůči čistému příjmu vojáka nemá smysl mluvit o motivačním účinku této složky. V praxi to znamenalo, že stát novým vojákům z povolání „nabídl“ jistotu příjmu, aniž by bylo možné si za tento příjem vynutit tvorbu nějakých hodnot. Lze jen souhlasit s Čechem [3], že jistota více než 90 % čistého příjmu oproti ztrátě nízkého osobního příplatku pravděpodobně nikoho nedonutí změnit jeho chování. Aby neměl přírůstek na bydlení demotivační účinek, musel by se zvýšit podíl osobního příplatku na 15 až 20 % čistého příjmu.

Při dané výši částky přídatku na bydlení by toto řešení bylo nadmíru nákladné. Jak však ukazuje obr. č. 3, i přes uvedené a prokázané [17] poruchy stimulace vojáka z povolání v nejnižších hodnotných sborech odměnou za vykonanou práci ve formě platu s vývojem výše minimální mzdy a výše platů ve veřejném sektoru posílil přírůstek na bydlení postupně svůj podíl v čistém příjmu vojáka! To jen dále oslabilo efektivnost jednotné soustavy odměňování zaměstnanců českého státu v rezortu obrany.

Závěr

Otázky spravedlnosti a efektivnosti patří mezi důležité problémy, které musí řešit každý zaměstnavatel při konstruování soustavy požitků poskytovaných zaměstnanci v souvislosti

s trváním zaměstnaneckého poměru. Každý ze zaměstnavatelů by se měl snažit, aby jeho soustava zaměstnaneckých požitků poskytovaných dané kategorii personálu byla harmonická, tzn. aby nedocházelo k porušení principu spravedlnosti plnění a aby poskytování jednoho plnění nesnižovalo účinnost jiného. Přídavek na bydlení poskytovaný vojákům z povolání však spravedlnost v soustavě zaměstnaneckých požitků narušuje a snižuje efektivnost odměny za vykonanou práci. Tento nedostatek musí být odstraněn, nemá-li být přídavek na bydlení „prokletím“ profesionální armády.

Použitá literatura:

- [1] ČECH, V., JEVICKÝ, J. Analýza základních vlastností nestabilních hierarchických organizačních struktur organizací. In *Sborník příspěvků z konference o informatické podpoře personálních procesů*. MO ČR, 1998.
- [2] ČECH, V. *Některá úskalí na cestě k plně profesionálnímu ozbrojeným silám České republiky*. Brno, 2002 [nepublikováno].
- [3] OTTO, Pavel. Vojáci budou placeni bez ohledu na svou práci [diskuze k poskytování přídavku na bydlení s účastí Čech, Dzvonič, Nečas] *Hospodářské noviny*. 2003, roč. 14, č. [7. 1. 2003], s. 3.
- [4] Fakta 1/98. Motivace k volbě vojenského povolání. *Výběr statí...* 1998, leden, s. 1 – 8.
- [5] Fakta č. 3 – Vojenský ústav sociálních výzkumů informuje. Kde hledat adepty na vojenské profesionály. *Výběr statí...* [příloha].
- [6] Fakta 5/98. Hodnocení podmínek služby vojáků z povolání. *Výběr statí...* 1998, září, s. 57 – 64.
- [7] Fakta 6/94. Půjdou vysokoškoláci do Armády České republiky. *Výběr statí...* 1994, červenec, s. 53 – 64.
- [8] Fakta 9/97. Hodnocení podmínek služby vojáků z povolání. *Výběr statí...* 1997, září, s. 73 – 80.
- [9] Fakta č. 14 – Vojenský ústav sociálních výzkumů informuje. Budou chtít sloužit. *Výběr statí...* [příloha].
- [10] Fakta č. 16 – Vojenský ústav sociálních výzkumů informuje. Atraktivnost vojenského povolání v naší republice. *Výběr statí...* [příloha].
- [11] MÜLLEROVÁ, P. Naplnění aspektu spravedlnosti v případě fondu kulturních a sociálních potřeb [práce Studentské vědecké odborné činnosti] in *Zborník anotací študentských vedeckých odborných prác celoakademického kola*. Liptovský Mikuláš: Vojenská akadémia, 2004. ISBN 80-8040-234-5.
- [12] Nařízení vlády č. 79/1994 Sb., ... (služební platový řád) ve znění pozdějších předpisů.
- [13] Nařízení vlády č. 257/2002 Sb., o stanovení kategorií obcí výkonu služby vojáků z povolání a koeficientů pro výpočet přídavku na bydlení.
- [14] Nařízení vlády č. 481/2003 Sb., o stanovení kategorií obcí výkonu služby vojáků z povolání a koeficientů pro výpočet přídavku na bydlení.
- [15] Nařízení vlády č. 563/2002 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 257/2002 Sb., o stanovení kategorií obcí výkonu služby vojáků z povolání a koeficientů pro výpočet přídavku na bydlení.
- [16] PEARCE, D., W. aj. *Macmillanův slovník moderní ekonomie*. 2. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-42-2.
- [17] PERNICA, B. *Problém hospodárnosti při zajištění kariéry vojáka v profesionální armádě*. In *Služební kariéry v průsečíku sociální politiky*. [CD] Praha: Carolina, 2003.
- [18] REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. 1. vyd. Praha: Leda, 2001. ISBN 80-85927-85-3.
- [19] *Strategie bydlení 2000* [příloha k čj. 6437/7], verze z 4. 8. 1998. Praha: SPS MO ČR, 1998.
- [20] VODÁČEK, L. VODÁČKOVÁ, O. *Management Teorie a praxe 80. a 90. let*. 1. vyd. Praha: Management press, 1994. ISBN 80-85603-55-1.
- [21] VORLÍČKOVÁ, Hana, NĚMEČEK, Jiří a KALÁB, Vladimír. Statisticko málo sledují realitní trh. *Hospodářské noviny*. 2004, roč. 14, č. 230 [26. 11. 2004], s. 17.
- [22] Zákon č. 143/1992 Sb., o platu a odměně... ve znění pozdějších předpisů.
- [23] Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a... ve znění pozdějších předpisů.
- [24] Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky ve znění pozdějších předpisů.
- [25] Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání [důvodová zpráva].
- [26] Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání ve znění pozdějších předpisů.
- [27] Zákon č. 320/2001 Sb., ... (zákon o finanční kontrole) ve znění pozdějších předpisů.
- [28] Zákon č. 586/1992 Sb., o pojištění na všeobecné zdravotní pojištění ve znění pozdějších předpisů.
- [29] Zákon č. 589/1992 Sb., o pojištění na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů.

Pád berlínské zdi v roce 1989 sice symbolizuje ukončení studené války, ale skutečně nová éra započala teprve 11. září 2001. Jen málo lidí si dnes ještě opravdu myslí, že s rozpadem Sovětského svazu nastal „konec historie“. Historie prokázala, že je mnohem odolnější, krize neustávají. Studenou válku nahradila koncepce globalizované války s terorismem, podle které může být zasaženo jakékoli místo světa, jakékoli místo světa se může stát bojištěm. Ohroženi nejsou jen Spojené státy a Evropa, ale i Afrika, Asie.

Bezprostředně po r. 1989 si většina obyvatel světa neuvědomovala jaká vážná globální ohrožení bezpečnosti stále existují. Opakuje se situace studené války, kdy společně sdílené vědomí ohrožení přimělo svobodný svět k tomu, aby se semkl.

Irácká invaze do Kuvajtu v roce 1991 byla vyřešena poměrně jednoduchým způsobem: širokou koalici pod vedením Spojených států, což vyvolalo naději, že bude možné dosáhnout nového mírového světového řádu. Tato naděje se bohužel ukázala jako iluzorní, stejně jako očekávání, že šíření demokracie je nevratným trendem, který by mohl stabilizovat mezinárodní vztahy. Jakmile totiž pominula hrozba jaderného konfliktu mezi supervelmocemi, vznikl názor, že svět konečně dosáhl potřebné „geopolitické rovnováhy“. Žádný z konfliktů v Africe, na Balkáně nebo na Středním východě nebyl považován za její reálné ohrožení.

Útok dne 11. září tyto předpoklady smetl. Otrásl představou Spojených států o jejich vlastní bezpečnosti a změnil pojetí úlohy USA ve světě. Spojené státy jsou odhodlány pro vlastní ochranu zahájit boj proti nepřítelům, ať jsou kdekoli. Vzhledem k jejich globální převaze to technicky možné je. Geopolitika v období po skončení studené války se tak stala geopolitikou války proti terorismu.

Boj proti terorismu bude trvat výhledově několik desetiletí, stejně jako studená válka. Avšak nelze se domnívat, že problém terorismu je takto věčně chápán všude. A to je jedním z hlavních nebezpečí a problémů geopolitiky po studené válce. Neexistuje totiž žádný všeobecný strategický konsenzus o hrozbě terorismu, a hlavně o způsobu a prostředcích boje proti němu.

Stejně jako studená válka je boj proti terorismu jak ideologickým, tak geopolitickým zápasem. Existuje však zásadní rozdíl. Sovětský svaz asi od roku 1930 dával přednost státním zájmům před ideologií, proto SSSR – ať byly jeho rozpory s protivníky jakékoli – kalkuloval především cenu a zisk možného konfliktu. Nejdůležitější byla priorita přežití, proto Západ mohl používat vyzkoušené nástroje diplomacie – odstrašování a zadržování – aby udržel obranu proti komunismu, dokud jeho vnitřní a neodmyslitelné protiklady nepřivodí zhroucení Sovětského svazu.

Jak ale uplatňovat diplomacii vůči náboženské ideologii, která považuje zápas za hru s nulovým výsledkem, bez žádného prostoru pro kompromis, s výjimkou taktické výhody?

Jak chcete zadržovat protivníka, který nedrží žádné území, ale sídlí v „myslích a srdcích“ lidí? Jak chcete odstrašovat protivníka, který se nebojí smrti, a který naopak touží pro svou ideologii zemřít?

Jak porazit teroristy?

Teroristé jsou podněcováni ideologickou touhou vnutit své pojetí islámu jiným, jejich cíle a metody boje jsou geopolitické. Proto musí být válka proti terorismu vedena současně na dvou frontách: na ideologické a na geopolitické. Spojené státy v podstatě nemohou vést ideologický zápas, mají pouze možnost vést geopolitický boj.

O co vlastně jde? Teroristé si přejí svrhnout světské vlády, nejdříve na Středním východě, aby si zajistili kontrolu ropy, což jim poskytne finanční prostředky k dosažení konečného cíle, tj. vlády nad celým islámským společenstvím. Bylo by ale chybou považovat je za pouhé fanatiky. Mají mezi sebou strategické myslitele, jejichž oblast vlivu je globální. Přitom se zdá, že jejich strategické a globální uvažování je lepší než strategické a globální plány mnohých vlád.

Teroristé přesně rozpoznali hlavní ohrožení svého cíle: geopolitický trend vytváření regionálních bloků v Americe, v Evropě, Asii. Obecně považují podporu rozvoje, šíření demokracie a moderního způsobu života za ohrožení své představy o ideální společnosti založené na jejich výkladu koránu.

Jejich hlavním nepřítelem jsou Spojené státy, protože jsou záštitou moderní civilizace a hlavní překážkou jejich plánů. Teroristé vědí, že spojenectví Spojených států, Evropy a Asie bude stále narůstat, proto usilují o izolaci Spojených států od jejich evropských a asijských spojenců.

Pro dosažení svých cílů jsou teroristé ochotni spáchat cokoli, včetně hromadných vražd nevinného obyvatelstva. Právě z tohoto důvodu musí civilizovaný svět udělat vše, co je v jeho silách, aby teroristům zabránil zmocnit se zbraní hromadného ničení.

I když v tomto ohledu bude mít Západ úspěch, nebude to konečné vítězství. Teroristé nepotřebují velké armády, respektive složité zbraňové systémy. Stačí jim primitivní bomby, po domácku vyráběné zbraně, sebevražední atentátníci. Jejich hlavní taktikou je vyvolávat strach a trvalý pocit zranitelnosti a ohrožení. Mohou využívat nesouhlas amerických spojenců s globální převahou USA a jejich některými politickými opatřeními. Klasickým příkladem toho jsou pumové útoky v Madridu v březnu 2004.

Na celém světě je rozšířen antiamerikanismus, zvláště v některých intelektuálních kruzích. Jeho hlavní příčinou je zřejmě samotný rozsah moci Spojených států. Ostatní mocnosti se cítí odstrčeny, mají pochybnosti o své úloze ve světě, o svém mocenském postavení. Volají po „mocenské rovnováze“, avšak pouhé přání dosáhnout dokonalejší rovnováhy ve světě nestačí.

Je nutno konstatovat to, co je zřejmé, avšak nepopulární: Spojené státy nejsou nepřítelem, tím jsou teroristé. Ať jsou názory na akce Spojených států v Iráku jakkoli rozdílné, Evropa i USA musí odložit stranou různé rekriminace a spolupracovat pro stabilizaci Iráku. Spojené státy za vstup do Iráku zaplatily vysokou cenu. Tato cena se vyplatí, bude-li po válce existovat stabilní a mírový Irák, který přispěje k míru a stabilitě na Středním východě.

Naopak, povede-li chaos v Iráku ke zmatku na Středním východě, zaplatí Evropa vysokou strategickou cenu. Nejvyšší cenu ale bude platit celý civilizovaný svět, pokud Spojené státy prohrají, nebo budou-li je teroristé považovat za poražené.

Izraelsko-palestinská překážka

Střední východ je prostorem, kde jsou západní státy a jejich spojenci znepokojeni zdánlivě bezpodmínečnou podporou, kterou Izraeli poskytují Spojené státy. Ano, USA jsou pro řešení problému důležité, jsou neoddělitelnou součástí tohoto problému, a právě proto se ústředním pilířem globální války proti terorismu musí stát vyváženější a citlivější přístup uznávající, že existuje právo a bezpráví na obou stranách, že izraelsko-palestinský konflikt není pouze regionálním problémem, ale důvodem sjednocujícím terorismus.

Jeho řešení nebude znamenat konec terorismu, ale pomůže překonat nesnáze, jež omezují schopnost vést ideologický dialog, jež pociťují muslimové na celém světě v souvislosti s politikou Spojených států na Středním východě.

Jednota je důležitá

Strategicky se bude terorismus snažit narušovat transatlantické partnerství, a tím Spojené státy izolovat. Příměří, které v dubnu 2004 Usáma bin Ládín nabídl Evropě, bylo předneseno tak primitivně, že jasně prokázalo jeho skutečné záměry.

Lze očekávat, že v průběhu doby budou teroristé svou strategii přizpůsobovat. V současné době některé evropské vlády čelí silným domácím tlakům pro svou podporu Spojených států v Iráku. Mnozí Evropané by rádi věřili, že dohoda s teroristy je možná. Nejsou schopni považovat toto ohrožení za dlouhodobý problém. Nejsou schopni pochopit, že každá dohoda s teroristy by byla nevhodná. Situaci nelze srovnávat s hrozbou, jaké čelí Evropa, například od baskických separatistů, jejichž cíle jsou omezené. Pokud teroristé dojdou k závěru, že je možné evropskou veřejnost využívat k nátlaku na vlády evropských států, budou se snažit jimi manipulovat. Budou mávat mečem dalšího Madridu.

Ani Asie nebude ušetřena. Sekulární vlády Indie a Pákistánu stály na frontových liniích zápasu proti islámskému extremismu po mnoho let. Ať už jsou jejich neshody o Kašmír jakékoli, v tomto směru nemají žádné iluze. Po 11. září a po pumových útocích na ostrově Bali se postavily do hlavní fronty ve válce proti terorismu.

Naproti tomu severovýchodní Asie si nebezpečí terorismu uvědomuje relativně méně. Čína má svoje vlastní problémy s muslimskými separatisty, terorismem se příliš nezabývá. Japonsko a Koreu chránila až donedávna jejich etnická a náboženská homogenita a ani teroristé vedoucí „svatou válku“ si jich příliš nevšímalí. V Japonsku způsobilo otřes zjištění, že al Kajda působila také na jeho území.

Nicméně dříve nebo později budou i vlády v severovýchodní Asii nuceny čelit hrozbě teroristického útoku na mezinárodní vodní cesty v jihovýchodní Asii. Kdyby k něčemu podobnému došlo, mohlo by to mít katastrofální následky, a to nejen pro jihovýchodní Asii – tímto prostorem procházejí všechny životně důležité trasy Japonska, Koreje a Číny.

Asie (podobně jako Evropa) je zneklidněna globální dominancí Spojených států, avšak je si mnohem více než Evropa vědoma důležité úlohy, kterou USA hrají při udržování globální stability. Bez ohledu na výhrady vůči Spojeným státům se jen málo asijských států – a určitě žádný jejich velký asijský spojenec – nestaví proti jejich akcím v Iráku. Je tomu tak mj. i proto, že Asie stále čelí mnoha vážným bezpečnostním problémům. Potenciálními ohnisky konfliktu jsou Kašmír, Severní Korea a vztahy v Tchajwanské úžině. Pokud by se situace zhoršila, mohlo

by dojít dokonce k jadernému konfliktu (Indie, Pákistán). A právě Spojené státy jsou rozhodujícím činitelem pro vyřešení všech tří ohnisek konfliktů v Asii.

Asijská ohniska konfliktů

Řešení indicko-pákistánského sporu o Kašmír je obtížné jak z náboženských, tak historických důvodů. Jestliže vypukne konflikt, lze si snadno představit, že se Kašmír stane válčištěm „svaté války“ a úrodnou půdou pro šíření terorismu. Indie i Pákistán dobře vědí, že konflikt o Kašmír by měl zhoubné důsledky pro obě země i pro celý jihoasijský region. Potřeba Islámá-bádu a Dillí udržovat dobré vztahy se Spojenými státy poskytuje Washingtonu účinný nástroj, jehož použily např. v roce 2001 pro odvrácení možné jaderné války.

Dalším potenciálním místem potíží je Severní Korea. Zde by se teroristé mohli pokusit využít situace k získání materiálu a zařízení pro zbraně hromadného ničení. Naštěstí rozhovory šesti stran toto nebezpečí zmírnily.

Nebezpečí nesprávného odhadu hrozí pokud jde o Tchaj-wan. Problém je velmi složitý, neboť se dotýká vnitřní politiky Číny, Spojených států a Tchaj-wanu, jakož i vzájemných vztahů mezi těmito třemi státy. Zdá se, že nezávislost je pro Tchaj-wan předem ztracenou věcí. Žádná asijská, ani žádná evropská vláda jeho svrchovanost pravděpodobně neuzná. Oficiálně připustit nezávislost Tchaj-wanu by vyvolalo trvalé nepřátelství Číny, která se v tomto století stává ekonomickou velmocí. Spojené státy nemají žádné dostačující důvody otevřít frontu proti Číně kvůli Tchaj-wanu, a to nejen vzhledem ke svým strategickým prioritám v Iráku a na Středním východě, ale také vzhledem ke globálnímu boji proti terorismu.

Základem stability ve východní Asii jsou stabilní vztahy Spojených států s Čínou. Bude-li tato stabilita zajištěna, oblast východní Asie se bude rozvíjet a prospěch z toho budou mít i Spojené státy. Pokud by však existovalo trvalé napětí a nepřátelství mezi Čínou a Spojenými státy, zastavil by se rozvoj nejen ve východní Asii, ale utrpěl by tím celý region. Prospěch by měli pouze teroristé. A terorismus je klíčovým problémem geopolitiky po studené válce.

Z projevu singapurského předsedy vlády Goh Chok-tonga, předneseného 4. června 2004 na konferenci Mezinárodního ústavu pro strategická studia v Singapuru. Podle Defense News č. 26/2004. (nas)

Účelem války, říkal Clausewitz, je sloužit politickým cílům. Podstata války, podařilo se mu prosadit, je sloužit pouze sobě. Dalo by se tedy logicky dospět k závěru, že ti, kdo učiní z války cíl sám o sobě, budou úspěšnější než ti, kteří se snaží zmírnit její charakter politickými cíli.

**John Keegan: Historie válečnictví
Beta-Dobrovský, Ševčík
Praha - Plzeň 2004**

Zde v Evropě si téměř neuvědomujeme, že to, co nyní probíhá na Blízkém východě, je skutečná válka. Tomu odpovídá i příslušná taktika a strategie. Hamas útočí na izraelská města raketami a izraelské vojsko se k nim probíjí s posláním je zničit.

Izraelské obranné síly byly určeny k vedení krátkých konvenčních válek, a to až do počátku druhé palestinské intifády před čtyřmi léty, kdy začaly postupně přizpůsobovat svou strukturu, vybavení, výcvik a vojenskou doktrínu k vedení vleklého konfliktu nízké intenzity. Náčelník štábu tzv. Izraelských obranných sil však považuje současný konflikt za „subkonvenční“ válku, protože zahrnuje vedle konfliktu nízké intenzity také teroristické a protiteroristické operace a různé formy gerilového boje.

Přestože Izraelské obranné síly měly zkušenosti z dřívějšího asymetrického boje na západním břehu řeky Jordánu, v pásmu Gazy a i v Libanonu, byly překvapeny rozsáhlým násilím, které vypuklo v září roku 2000. Byl zahájen ozbrojený boj proti izraelským silám, který se vyvinul v rozsáhlý teror uvnitř Izraele.

Izraelské obranné síly v roce 2002 obsadily západní břeh řeky Jordánu, kde probíhaly nepřetržité boje, hlavně v hustě osídlených palestinských městech. Dosavadní izraelská doktrína rychlých a rozhodných úderů proti konvenčním silám nebyla za nové situace vhodná, stejně jako nebyla vhodná jejich dosavadní taktika a způsob myšlení. Izraelské obranné síly jednaly rychle a zahájily přípravy k řešení konfliktu. Všechny jejich zdroje, hlavně zpravodajství a průzkum, včetně vybavení a personálu, byly zasazeny do boje a po osmnácti měsících vedly k pozitivním výsledkům.

Podařilo se zmařit 90 procent plánovaných palestinských útoků proti Izraeli. Počet sebevražedných útoků v Izraeli vedených převážně ze západního břehu řeky Jordán se značně snížil. Motivace teroristických organizací zůstala vysoká, avšak jejich praktické možnosti se značně snížily.

Západní břeh řeky Jordánu byl od Izraele oddělen ochrannou zdí vybavenou dokonalým pozorovacím systémem za účelem znemožnit infiltraci do Izraele a předcházet teroristickým útokům.

Účinnost ochranné zdi je vysoká: nejen že brání nekontrolovanému vstupu do Izraele, ale také umožňuje Izraelským obranným silám ve spolupráci s civilní Všeobecnou bezpečnostní službou zatknout sebevražedné atentátníky již před přiblížením k ochranné zdi.

Izraelská Všeobecná bezpečnostní služba zpravidla neposkytovala zpravodajské údaje jiným organizacím, avšak v uplynulých čtyřech letech navázala úzkou spolupráci s Izraelskými obrannými silami, kterým poskytuje zpravodajské údaje, definuje cíle a stanoví jejich priority, a dokonce vojenským silám doporučuje metody operací. Pracovníci Všeobecné bezpečnostní služby působí jako zpravodajští důstojníci pozemního vojska. Velitelé brigád a praporů spolupracují s civilními protějšky Všeobecné bezpečnostní služby.

Na velitelském stanovišti Všeobecné bezpečnostní služby působí její orgán pro agenturní zpravodajství v jedné místnosti s důstojníkem ozbrojených sil pro snímkový průzkum. Velitelé letectva a speciálních sil si vzájemně předávají informace z různých průzkumných senzorů a koordinují operace pro zkrácení času mezi zjištěním a zničením časově náročných cílů na několik minut. To je důležité nejen pro konflikty nízké intenzity, nýbrž i pro konvenční válku. Umožňuje negovat časovou dimenzi cílů a jednat v důležitých prostorech nejen jako pozorovatelé, ale také jako útočníci. Pojem „útočícího pozorovatele“ vyjadřuje propojení průzkumu a palby.

Izraelské letectvo využívá hlavně palebné mohutnosti bojových vrtulníků AH-64 Apache a AH-15 Cobra. V budoucnosti mají tento úkol převzít bezpilotní bojová letadla, kombinující dlouhou dobu letu a schopnost přesných úderů.

Izraelské obranné síly během tohoto konfliktu vyvinuly efektivní střediska velení a průzkumu propojené s různými senzory, včetně bezpilotních letadel. Je možno přenášet obrazy mezi stálými velitelskými stanovišti a veliteli. V roce 2000 byl zřízen „polní zpravodajský sbor“ pro získávání zpravodajských údajů a jejich stálý přenos na teritoriální velitelství. Všeobecná bezpečnostní služba a Izraelské obranné síly rozšířily svoje možnosti spojovacího průzkumu pro dokonalé pokrytí válčiště nevelké rozlohy, přičemž nezanedbávají agenturní průzkum jako optimální zpravodajský zdroj.

Tyto možnosti usnadnily vedení pozoruhodných operací zaměřených na likvidaci teroristů a na zbavení teroristických organizací jejich vedení. Tentýž tok zpravodajských údajů každou noc vyvolal desítky drobných operací, na nichž se podílely stovky vojáků.

Na počátku konfliktu neexistovala ani doktrína, ani metody pro boj v konfliktu nízké intenzity v obydlených městských oblastech. Situace se měnila každý den a bylo nutno nalézat možná řešení jedinečných situací. Bojové jednotky se učily během boje a jejich poznatky vyústily do účelné doktríny. Byl vytvořen ad hoc systém výcviku pro získání poučení z okamžitých situací, pro přeměnu poučení do metody a pro předání metody jiným jednotkám.

Protože ulice ve městech byly zaminovány a opatřeny nástrahami, a protože bylo nutno vyloučit vlastní ztráty i ztráty mezi obyvatelstvem, byla přijata myšlenka prorážet průchody ve zdech, a tak se vyhnout ulicím a zároveň překvapit nepřitele. Metoda se osvědčila, byla přijata a zařazena do výcvikového programu.

Tanky se ve městech používají jednotlivě jako mobilní pevnůstky pro pozorování a palebnou podporu pěchoty.

Osvědčilo se zatýkání v noci, spojené s obklíčením domů a míst, kde se nacházeli podezřelí teroristé.

Většina izraelských jednotek má nyní zkušenosti, které byly dříve považovány za výlučné pro speciální síly.

Veškeré vojenské kurzy, od základních výcvikových kurzů až po kurzy vyšších velitelů, se soustřeďují na konflikt nízké intenzity. Téměř všechny bojové jednotky mají zkušenosti z působení pod palbou. Pro výcvik v boji ve městě bylo zřízeno cvičiště, které je maketou palestinského sídla a ve výstavbě je podobné cvičiště pro stupeň praporu. Nevýhodou je, že existují jednotky, které nejsou vycvičeny v konvenčním boji. Přestávek mezi operacemi se používá k výcviku jednotek. V roce 2004 každá jednotka absolvovala cvičení v rámci praporu a některé jednotky v rámci brigády.

Během konfliktu bylo zdokonaleno pancéřování obrněných vozidel a zlepšeno vybavení bojových jednotek prostředky osobní ochrany. Málo chráněná vozidla byla nebo budou

nahrazena odolnějšími. Byl zvýšen počet ostřelovačů. Byl zaveden obrněný buldozer odolný proti minám a nástrahám.

Izraelské obranné síly, které byly dříve závislé na zálohách, se postupně mění v profesionální armádu se snižující se úlohou záložních jednotek. Bylo zřízeno šest mechanizovaných pěších praporů a každému z nich byl přidělen úsek na západním břehu řeky Jordánu. Důkazem, že stále existuje izraelská „armáda lidu“, jsou vojáci základní služby pravidelně zařazováni do bojových jednotek.

V souvislosti s výstavbou ochranné zdi a rozšířením zpravodajského pokrytí je pro palestinské organizace stále obtížnější infiltrovat do Izraele. Proto jsou útoky těchto organizací stále častěji zaměřeny na izraelské jednotky na palestinském území.

Nelze tvrdit, že palestinské povstání bylo poraženo, avšak Izrael dosáhl toho, že toto povstání změnilo zásadně svou povahu: Palestinci postupně upouštějí od rozsáhlé teroristické kampaně a přecházejí ke gerilové taktice.

Nicméně vzhledem k surovým metodám boje obě strany postupně ztrácejí legitimitu svých akcí a projevují se na nich známky únavy.

Pramen: Alon Ben-David. "Israel's Low Intensity Conflict Doctrine."
Jane's Defence Weekly, č. 35/2004.
(nas)

Válka není pokračováním politiky jinými prostředky. Svět by bylo snadné pochopit, kdyby toto Clausewitzovo rčení bylo pravdivé. Clausewitz, pruský veterán napoleonských válek, který využil svá léta v důchodu k napsání knihy, jejímž osudem bylo, aby se stala tou vůbec nejslavnější knihou o válce – nazvanou *O válce* –, ve skutečnosti napsal, že válka je pokračováním „politických styků“ (des politischen Verkehrs) „vmíšením jiných prostředků (mit Einmischung anderer Mittel)“. Němčina originálu vyjadřuje tuto myšlenku daleko jemněji a komplexněji než anglická slova, jimiž je tak často citována. V obou jazycích je však Clausewitzova myšlenka neúplná. Předpokládá existenci států, státních zájmů a rozumové kalkulace, jak by měly být prosazeny. Avšak válka je o mnoho tisíciletí starší než státy, diplomacie a strategie.

John Keegan: Historie válečnictví
Beta-Dobrovský, Ševčík
Praha - Plzeň 2004

Kritický význam zajištění bezpečnosti zbraní hromadného ničení v Ruské federaci a v některých dalších zemích Společenství nezávislých států

Podle některých odhadů má Ruská federace, která ročně demontuje přibližně dva tisíce bojových jaderných hlavic, asi deset tisíc jaderných zbraní v operačním použití a přibližně stejný počet zastaralých nebo nerozmístěných hlavic, které čeká demontáž. Množství štěpného materiálu se odhaduje na 1365 tun vysoce obohaceného uranu a 156 tun plutonia. Malé množství štěpného materiálu se údajně také nachází v Bělorusku, Kazachstánu, Lotyšsku, na Ukrajině a v Uzbekistánu. Zvýšené bezpečnostní riziko spočívá v přetrvávajících těžkostech Ruské federace v ekonomické a finanční sféře, které neumožňují dostatečně účinně zabezpečit jaderná zařízení a laboratoře, ani pravidelně platit všechny zaměstnance a vědce pracující v oblasti vojenskoprůmyslového komplexu, zejména na úseku zbraní hromadného ničení. Vážné bezpečnostní obavy vyvolává stav ruských jaderných ponorek. V důsledku snížených bezpečnostních podmínek tak existuje riziko šíření buď raketové technologie, nebo používaného či vyhořelého paliva pro uvedené ponorky, obsahující vysoce obohacený uran či plutonium. Velké nebezpečí představuje také enormní množství skladovaných chemických zbraní určených k likvidaci.

Z hlediska narůstající hrozby terorismu po skončení studené války se jedním z hlavních bezpečnostních problémů stalo v první řadě enormní množství často nedostatečně zabezpečených skladovaných zbraní hromadného ničení, včetně vojensky využitelného štěpného materiálu, v Ruské federaci, ale také na území dalších zemí nově vzniklého Společenství nezávislých států (SNS). Např. roku 1991 tehdejší Sovětský svaz vyrobil např. přes 40 000 jaderných zbraní a velké množství vojensky využitelného štěpného materiálu, tj. vysoce obohaceného uranu a plutonia, který by mohl být použit k výrobě dalších cca 40 000 kusů jaderných bojových hlavic [1].

V průběhu posledních více než deseti let kontrolně zbrojní opatření a kooperativní bezpečnostní dohody uzavřené mezi USA a zeměmi bývalého Sovětského svazu přispěly podstatným způsobem ke snížení tohoto zbrojního arzenálu. Z původního programu **kooperativního snížení hrozby** (CTR - Cooperative Threat Reduction) z r. 1991, známého také pod názvem Nunn-Lugarův program, který zpočátku financovalo pouze Ministerstvo obrany USA, vznikly postupně další programy zahrnující široké spektrum různých aktivit souvisejících s nešířením a demilitarizací, ve kterých se angažují další ministerstva.

Pod vedením Ministerstva energetiky USA se realizuje např. program **Material Protection, Control and Accounting** (program MPC&A), Ministerstvo zahraničí USA zajišťuje program **International Science and Technology Center** (program ISTC). Díky těmto iniciativám došlo k eliminaci všech jaderných zbraní, které zůstaly po rozpadu SSSR v prosinci 1991 v Bělorusku, Kazachstánu a na Ukrajině.

Důležitost a naléhavost urychlené realizace těchto aktivit zaměřených na zabránění šíření ZHN a jejich nosičů s cílem vytvořit bezpečnostní předpoklady k vyloučení přístupu teroristů

k těmto zbraním vzrostla po teroristickém útoku proti USA v září r. 2001. Vláda USA věnuje v současné době na uvedené programy ročně přibližně mezi 900 mil. až 1 mld. USD [2].

Kromě rozhodující úlohy USA se na této pomoci podílely i další země např. Kanada, Japonsko, Norsko a výrazným způsobem rovněž Evropská unie a její některé členské země. V r. 2002 schválil summit zemí G-8 na svém jednání v kanadském Kananaskis významnou desetiletou mnohostrannou iniciativu pod názvem „Globální partnerství proti šíření zbraní a materiálů hromadného ničení“, čímž navázal na předchozí aktivity tohoto orgánu zaměřené zejména na zabránění šíření zbraní hromadného ničení ze zemí SNS a na ochranu životního prostředí před radioaktivním znečištěním.

1. Americký program tzv. kooperativního snížení hrozby (CTR - Cooperative Threat Reduction)

1.1 Důvody vzniku programu CTR

Z iniciativy dvou amerických senátorů reprezentujících obě hlavní politické strany Sama Nunna (demokratický senátor za stát Georgia) a Richarda Luga (republikánský senátor za stát Indiana) uvolnilo Ministerstvo obrany USA začátkem 90. let finanční prostředky na zabezpečení zejména jaderných a chemických zbraní v SSSR před možností jejich zneužití organizovaným zločinem či teroristy. Zmíněná iniciativa vznikla na pozadí významných událostí, ke kterým došlo koncem 80. a začátkem 90. let v americko-sovětských vztazích a v důsledku vývoje situace v tehdejší Sovětské svazu vrcholící jeho rozpadem.

V rámci úsilí o snížení počtu chemických zbraní v USA a SSSR podepsali prezidenti G. Bush st. a M. Gorbačov ve Washingtonu dne 1. června 1990 **dohodu o bilaterálním ničení** (BDA - Bilateral Destruction Agreement). Na základě dohody BDA mělo být zničeno do 31. prosince 2002 v každé zemi cca 35 000 tun chemických zbraní včetně jejich výrobních zařízení [3].

Ve vztahu k jaderným zbraním podepsali oba zmínění prezidenti v červenci r. 1991 smlouvu o snížení a omezení strategických útočných zbraní (tzv. START I), v jejímž důsledku mělo dojít k výraznému snížení strategických bojových hlavic a jejich nosičů [4]. V září téhož roku americký prezident G. Bush st. oznámil jednostrannou iniciativu zaměřenou mj. na snížení počtu taktických jaderných zbraní [5]. Obdobnou iniciativu vyhlásil v říjnu 1991 také sovětský prezident M. Gorbačov, jehož prohlášení potvrdil s menšími odlišnostmi prezident B. Jelcin začátkem r. 1992. Dne 21. prosince 1991 Bělorusko, Kazachstán a Ukrajina souhlasily s přesunem všech taktických jaderných zbraní dislokovaných na jejich územích na území Ruské federace do 1. července 1992. K úspěšné realizaci těchto přesunů došlo v období leden až květen 1992, s výjimkou taktických jaderných zbraní umístěných na ponorkách a povrchových vojenských plavidlech Černomořské flotily [6].

V důsledku prohlubující se eroze Sovětského svazu koncem 80. let minulého století a jeho následným rozpadem v prosinci r. 1991 bylo mezinárodní společenství postaveno před hrozbu možnosti teroristického zneužití sovětských jaderných zbraní zejména těch, které byly rozmístěny mimo ruské hranice. Jak známo, tehdejší vývoj v SSSR byl charakterizován chaotickým a nepředvídatelným vývojem, celkovou nestabilitou a výrazným snížením morálky a kázně v ozbrojených silách. Po rozpuštění SSSR dne 25. prosince 1991 vzniklo dvanáct nezávislých států, které vytvořily Společenství nezávislých států (SNS) v čele s Ruskou federací, která se stala nástupnickým státem SSSR. Tímto rozpadem došlo mj. k tomu, že jaderné zbraně

– jež byly až dosud rozmístěny pouze v jedné zemi tj. v SSSR – byly nyní umístěny na území čtyř států SNS tj. Ruské federace, Ukrajiny, Kazachstánu a Běloruska.

Realizace závazků vyplývajících z výše uvedených smluv a jednostranných prohlášení by však byla bez vyčlenění dostatečných finančních prostředků těžko uskutečnitelná, což se stalo pro tehdejší SSSR a nástupnickou Ruskou federaci a zmíněné tři nové nezávislé státy vážnou překážkou. Navíc celý složitý proces související se snižováním počtů strategických a taktických jaderných zbraní a jaderných zbraní středního a kratšího dosahu vedl k oprávněným obavám, zejména americké strany, aby v tomto procesu nedošlo v důsledku nedostatečných bezpečnostních opatření při převozech, demontáži a skladování ke krádežím a následnému možnému zneužití významných komponentů uvedených jaderných zbraní, včetně vyřazeného štěpného materiálu.

1.2 Přijetí zákona o snížení sovětské jaderné hrozby a zahájení programu CTR

Americký Kongres z výše uvedených důvodů schválil dne 27. listopadu 1991 **zákon o snížení sovětské jaderné hrozby** (Soviet Nuclear Threat Reduction Act) přijatý z podnětu již uvedených dvou senátorů Nunna a Lugara. Ten opravňoval k převodu až do 400 mil. USD z fondů Ministerstva obrany USA na finanční rok 1992 k **zajištění pomoci Sovětskému svazu při likvidaci jaderných, chemických a jiných zbraní, převozu, skladování, vyřazení z provozu a zabezpečení těchto zbraní v souvislosti s jejich likvidací a při budování bezpečnostních opatření proti jejich šíření.**

Ve dnech 26. srpna - 2. září 1993 podepsaly Ruská federace a USA realizační dohodu umožňující poskytnutí finančních prostředků v rámci Nunn-Lugarovy pomoci na demontáž ruských strategických nosičů. USA také souhlasily poskytnout 75 mil. USD na výstavbu a provoz zařízení pro skladování štěpného materiálu v RF. Celý program pomoci se začal nazývat **Kooperativní program USA pro snížení hrozby v bývalém Sovětském svazu** neboli program CTR (CTR - U. S. program of Cooperative Threat Reduction with the Former Soviet Union).

Původní cíle programu CTR zahrnovaly:

- a) přepravu jaderných hlavic z ostatních zemí SNS do Ruska,
- b) ničení a demontáž jaderných zbraní,
- c) zajištění bezpečnosti bývalého „sovětského“ jaderného materiálu,
- d) pomoc při likvidaci chemických a biologických zbraní,
- e) podpora demilitarizaci.

Od r. 1993 se program dále rozšířil a začal zahrnovat široký rozsah různých aktivit z oblastí nešíření a demilitarizace, na kterých se začaly podílet kromě ministerstva obrany rovněž ministerstva energetiky, zahraničí a jiné vládní agentury USA. Od poloviny 90. let se do programu CTR zapojila také EU a některé její členské státy, dále např. Kanada, Norsko a Japonsko.

1.3 Další rozvoj programu CTR po nástupu Bushovy administrativy

Po nástupu první Bushovy administrativy v lednu 2001 zesílily snahy republikánských představitelů v Kongresu USA výrazně snížit rozsah financování programů CTR. V březnu 2001 vyhlásila Bushova administrativa celkové zhodnocení účinnosti vynakládaných finančních

prostředků USA týkající se asi třiceti bezpečnostních programů v zemích bývalého SSSR. K oznámenému hodnocení výše americké finanční pomoci došlo na pozadí americko-ruských sporů v souvislosti s neshodami ohledně získání práva přístupu na příslušná jaderná zařízení v obou zemích a americkým znepokojením nad rozsahem ruské pomoci Íránu, včetně dodávek citlivých technologií při budování jaderné elektrárny v Bušebru. Teroristický útok proti USA dne 11. září zvýšil obavy USA z možnosti zneužití skladovaných ruských jaderných zbraní a jaderného štěpného materiálu teroristickými skupinami. Kongres USA proto schválil mimořádnou částku ve výši 223 mil. USD na rozšíření neproliferačních a jaderných bezpečnostních aktivit v bývalém Sovětském svazu.

Z této částky bylo vyčleněno 120 mil. USD na program pomoci činnostem spojeným s ochranou a kontrolou stavu štěpného materiálu – **program MPC&A** (fissile Material Protection, Control and Accounting) a 10 mil. USD pro zlepšení bezpečnosti jaderných reaktorů a dalších zařízení vybudovaných za sovětské éry.

Kongres také schválil dodatečných 15 milionů na **Russian Transition Initiative**, která konsolidovala dva programy zaměřené na zabránění tzv. úniku mozků, to jest expertů z bývalých vojenskoprůmyslových komplexů orientovaných na výrobu jaderných, chemických a biologických zbraní, vytvořením nových pracovních příležitostí v civilní sféře [7].

Hodnotící zpráva Bushovy administrativy z prosince 2001 došla k závěru, že většina programů si vede dobře, jsou zaměřeny na prioritní oblasti a jejich správa je bez vážnějších problémů. Současně identifikovala čtyři programy předurčené pro rozšíření pomoci:

1. Program MPC&A, včetně spolupráce s Ruskou federací při instalování detekčních přístrojů na hraničních přechodech.
2. Program ministerstva energetiky zaměřený na transparentnost ve vztahu k bojovým hlavicím a štěpnému materiálu (Warhead and Fissile Material Transparency program).
3. Mezinárodní vědecká a technologická střediska (ISTC - International Science and Technology Centers) pod patronací ministerstva zahraničí.
4. Program na „přesměrování“ pracovní činnosti biotechnologických vědců (Redirection of Biotechnological Scientists).

Zpráva také doporučila urychlení projektu CTR orientovaného na vybudování pilotního zařízení na ničení chemických zbraní v Ščučje. V žádosti o navýšení rozpočtu na r. 2003 administrativy prezidenta Bushe požádala o zvýšení financování uvedených kooperativních programů v zemích bývalého SSSR v celkové výši přes 1 mld. USD, přičemž největší navýšení je ve prospěch programu MPC&A a těch programů, které jsou zaměřeny na disponování se štěpným materiálem [8].

1.4 *Iniciativa pro „jaderná města“ (Nuclear Cities Initiative)*

Ruští jaderní odborníci, kteří jsou objektem znepokojení jako potenciální proliferanti možným sdílením svých znalostí a citlivých informací s představiteli tzv. problémových zemí (rogue states), žijí především v deseti ruských jaderných městech. V těchto městech se uskutečňoval základní výzkum jaderných zbraní a existovala zde i jejich výrobní zařízení. Vzhledem k utajované povaze jejich činnosti se v době sovětské éry jednalo o města uzavřená, což v praxi znamenalo, že každé město, včetně jeho obytných částí, škol, parků a jiných zařízení, bylo obklopeno dvojitým oplocením a střeženo jednotkami ministerstva vnitra. Až do poloviny 50.

let nesměli obyvatelé těchto měst je opustit, s výjimkou služebních záležitostí. Uvedená omezení kompenzovala tehdejší sovětská vláda vyššími platy, různými výhodami v oblasti zdravotní péče, zásobování potravinami a spotřebními předměty apod. Až do roku 1992 byla existence těchto měst skrývána a jejich názvy se neobjevovaly na žádných sovětských mapách.

Každé jaderné město mělo a má svou specifickou funkci. Koncem 80. let v nich bylo zaměstnáno přibližně 150 000 osob pracujících v oblasti výroby jaderných zbraní. V minulosti i v současné době se přijímají rozhodnutí týkající se těchto měst na federální úrovni a jejich chod je nadále financován přímo ministerstvem pro atomovou energii (dále MinAtom) [9].

K omezování rozsahu jaderné zbrojní výroby došlo koncem 80. let, kdy sovětské vedení v důsledku plánovaného snížení jaderných zbraní, nadměrných zásob štěpného materiálu a zastaralosti reaktorů vyrábějících plutonium, přijalo rozhodnutí o ukončení výroby vysoce obohaceného uranu a plutonia pro jaderné zbraně. Místo toho jaderná města začala plnit různé vnitrostátní a zahraniční zakázky týkající se aktivit se vztahem k mírovému využití jaderné energie, včetně obohacování uranu a řešení otázek spojených s využíváním použitého jaderného paliva.

Od začátku 90. let se neustále zvyšoval počet ruských jaderných vědců, inženýrů a techniků, kteří v době existence Sovětského svazu patřili k hýčkané elitě a nyní čelili neustále se zhoršujícím životním podmínkám a ztrátě zaměstnání. Zhoršená ekonomická situace země, zejména v první polovině 90. let minulého století, se odrazila mj. na nevyplácení mezd a vedla ke stávkám a protestům pracovníků jaderných měst. V červnu 1998 schválil MinAtom program restrukturalizace a konverze jaderného zbrojního komplexu. Podle této iniciativy měly náklady spojené s konverzí ruských jaderných měst dosáhnout částky 1 mld. USD. Z této sumy mělo být věnováno 500 mil. USD na konsolidaci aktivit souvisejících s jadernými zbraněmi a vyklizením budov pro komerční rozvoj, zbývajících 500 mil. USD na vytvoření civilních pracovních míst pro nadbytečné pracovníky. Podle sdělení MinAtom byla první fáze konverzního plánu dokončena v prosinci r. 2001 a její náklady činily cca 500 mil. USD. Revidovaný konverzní plán s termínem provedení do konce roku 2006 by měl vyžadovat dodatečné investice ve výši cca 600 mil. USD. MinAtom informoval, že jeho konverzní úsilí v letech 1998-2000 vedlo k vytvoření 8100 pracovních míst, což je však mnohem méně, než plánovaných 10 000 míst. Od konce r. 2001 se začala situace ve vyplácení mezd i jejich výše zlepšovat, nicméně riziko možnosti „prodeje“ znalostí vědců za účelem řešení jejich osobní svízelné finanční situace zůstává nadále vysoké [10].

V posledních deseti letech se snížil počet pracovníků z jaderných měst ze 150 000 na 60 000 - 67 000 osob. Navíc cca 20 % z uvedeného počtu bude do roku 2005 blízko důchodového věku, přičemž průměrná penze v Ruské federaci je velmi nízká. Hledají se proto cesty, jak těmto budoucím důchodcům a nezaměstnaným, jež jsou současně nositeli velmi důležitých informací a znalostí, jejich tíživou ekonomickou situaci ulehčit. Podle plánu MinAtom se má uvedený počet 60 000 - 67 000 osob snížit v letech 2005-2012 o dalších 35 000 pracovníků.

USA pomáhají Rusku s jeho jadernou konverzí a úsilím o vytvoření civilních pracovních míst od začátku 90. let minulého století. V průběhu tohoto období byly vytvořeny tři programy americké pomoci:

1. Iniciativa pro jaderná města čili program NCI (*NCI - Nuclear Cities Initiative*).
2. Iniciativa pro prevenci šíření neboli program IPP (*IPP - Initiatives for Proliferation Prevention*).

3. Mezinárodní vědecké a technologické středisko, program ISTC (*ISTC - International Science and Technology Center*).

Program NCI vznikl v roce 1998 v rámci amerického ministerstva energetiky. Je nejnovějším, avšak nejmenším z uvedených tří programů. Má však nejširší mandát, protože usiluje nejen o vytvoření „nevojenských“ pracovních míst, ale rovněž o snížení rozsahu ruského zbraňového komplexu. Podle implementační dohody uzavřené mezi vládou USA a RF může být tento program realizován na zkoušku pouze ve městech Sarov, Sněžinsk a Železnogorsk a pouze v případě prokázání úspěchu i v dalších městech [11].

Program IPP byl vytvořen v r. 1994 rovněž Ministerstvem energetiky USA, které ho také spravuje. Program dohlíží na projekty přidělené na základě kontaktů mezi americkými vědci a ruskými laboratoři pro jaderné zbraně. Prostřednictvím projektů IPP dostávají ruští vědci platy za práci týkající se nevojenské oblasti. Projekty s komerčním potenciálem mohou přejít do druhé fáze, ve které se američtí vědci snaží zainteresovat americký průmysl ke spolufinancování dodatečného výzkumu a vývoje. Nejslibnější projekty přejdou do třetí fáze, ve které je financování z programu IPP nahrazeno partnerstvím mezi americkým průmyslem a ruskými pracovníky.

Program ISTC je financován Spojenými státy, Evropskou unií, Japonskem, Norskem, a Jižní Koreou, účastnickými státy jsou Arménie, Bělorusko, Gruzie, Kazachstán, Kyrgyzská republika a Ruská federace. Středisko bylo založeno v Moskvě v r. 1992. Každý účastník sám rozhoduje o přidělení svých peněz na projekty předložené v rámci tohoto programu. Americká účast je spravována Ministerstvem zahraničních věcí USA. Sesterským střediskem ISTC je Vědecké a technologické středisko v Kyjevě. Kanada, EU, Japonsko a Spojené státy v rámci tohoto ukrajinského střediska financují projekty na Ukrajině, v Gruzii a Uzbekistánu.

Klientelu programů IPP a ISTC tvoří odborníci z celého bývalého Sovětského svazu se znalostmi a dovednostmi potřebnými k výrobě jaderných, chemických nebo biologických zbraní [12].

2. Zapojení EU do programu CTR

EU se do CTR zapojila v polovině 90. let a v té době rozsah tohoto zapojení zdaleka nedosahoval úrovně pomoci poskytované Spojenými státy. Vytváření právního a institucionálního rámce EU pro zapojení do aktivit CTR bylo zahájeno v r. 1994 uzavřením **Dohody o partnerství a spolupráci** (Partnership and Cooperation Agreement) mezi EU a Ruskou federací. K další specifikaci uvedeného rámce došlo přijetím tzv. **společné strategie vůči Rusku** (Common Strategy on Russia) v červnu 1999.

O celkovém zřetelném nasměrování ve specifické oblasti snížení hrozby však můžeme hovořit až po přijetí **společné akce zřizující kooperační program EU pro nešíření a odzbrojení v Ruské federaci** (Joint Action Establishing a European Union Cooperation Programme for Non-proliferation and Disarmament in the Russian Federation - dále **Joint Action**) v prosinci 1999 [13]. V současné době je EU největším poskytovatelem ekonomické a technické pomoci Ruské federaci [14]. Dokladem toho je celková částka pomoci poskytnuté Rusku, která v letech 1991-2000 činila 2,281 mld. eur.

Projekty přijaté v rámci zmíněné Joint Action doplňují ty projekty, které byly přijaty výhradně Evropskou komisí nebo členskými státy. Prosincová Joint Action výslovně zmiňovala dva projekty, ke kterým by chtěla přispět v první fázi: pilotní destrukční zařízení na likvidaci

chemických zbraní ve městě Gornyj a řada studií týkajících se přepravy plutonia, jeho skladování a disponování s ním (disposition). Poté co Rada přijala rozhodnutí k realizaci uvedené Joint Action bylo v červnu 2001 zahájeno pět dodatečných projektů:

- ❑ podpora ruskému Úřadu pro jadernou bezpečnost (Russian Nuclear Safety Authority - Gosatomnadzor) při vypracování regulační základny a dokumentů pro zacházení s vojensky využitelným plutoniem,
- ❑ podpora studiím a experimentálním studiím týkajících se demonstrativních ukázek a licencování paliva MOX (Mixed Oxide fuel),
- ❑ kooperativní proveditelná studie pro imobilizaci ruského jaderného odpadu obsahujícího vojensky využitelné plutonium,
- ❑ podpora Ruské agentury pro munici (RAA - Russian Ammunition Agency) při plnění závazků vyplývajících pro Ruskou federaci z Úmluvy o zákazu chemických zbraní,
- ❑ podpora výstavbě infrastruktury týkající se zařízení na ničení nervově paralytických látek ve městě Ščuče.

Aby se zajistila soudržnost a jednoduchost při plnění projektů, je technická implementace těchto projektů prováděných v rámci Joint Action delegována na členské státy, které daný projekt řídí. Finanční zisk pro členské státy z této aktivity je dosti omezený, avšak existují jiné výhody hovořící ve prospěch propojení národních projektů s Joint Action. Projekty mají větší popularitu a stávají se částí širšího úsilí založeného na společně definovaných standardech a hodnotách. Multilaterální rámec také dává projektům větší stabilitu a mohou se jich zúčastnit i menší členské státy, pro které by to jinak znamenalo velké náklady. Největší výhodou je však možné propojení mezi projekty, které spadají do prvního a druhého pilíře [15], v závislosti na tom, zda se jedná o vojenskou či nevojenskou oblast činnosti. Příkladem takového propojení byla výstavba zmíněného zařízení na likvidaci chemických zbraní ve městě Gornyj [16], kde s ohledem na vojenskou stránku by taková výstavba nebyla možná v rámci prvního pilíře, a proto je realizována v rámci druhého pilíře. V rámci prvního pilíře se na této činnosti podílí projekt technické pomoci zemím SNS (TACIS - Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States) pod názvem TACIS ENVRUS 9705 [17].

2.1 Iniciativa pro evropská jaderná města (European Nuclear Cities Initiative)

V prosinci 1999 navrhlo italské ministerstvo zahraničních věcí program nazvaný Iniciativa pro evropská jaderná města (ENCI - European Nuclear Cities Initiative). Program doplňuje americko-ruskou iniciativu pro jaderná města (NCI - Nuclear Cities Initiative) za účelem napomáhat hospodářskému rozvoji a snížit rozsah ruského jaderného zbrojního komplexu. Podobně jako NCI rovněž program ENCI se zaměřuje na cesty k vyloučení ekonomického tlaku na klíčová zařízení ruského jaderného komplexu, zvláště ve městech Sarov a Sněžinsk.

Tímto způsobem by se měl eliminovat zdroj potenciálních ztrát štěpných materiálů a únik předních vědců do zemí představujících proliferační riziko.

V rámci programu ENCI byla zřízena pracovní skupina složená ze zástupců evropských zemí, Ruska a USA ke koordinaci různých vstupů evropských zemí do ruských neproliferačních projektů s cílem zamezit zdvojení tohoto úsilí. Bezprostřední prioritou ENCI je zaměřit se na rozvoj harmonogramu (tzv. roadmap) pilotních projektů v ruských jaderných městech. Financování projektů ENCI probíhá prostřednictvím výše uvedeného programu

TACIS, Mezinárodního vědeckého a technologického střediska v Moskvě a za pomoci různých bilaterálních programů.

3. Aktivity ke snížení rizika šíření vojensky využitelného štěpného materiálu

Vojensky využitelným štěpným materiálem rozumíme plutonium a vysoce obohacený uran (HEU - High Enriched Uranium). Znepokojení vzbuzují především jeho nadměrné zásoby a ne vždy bezpečně uložené množství vojensky využitelného štěpného materiálu, nedostatky v souvislosti s evidencí a ochranou jeho přepravy a pokračující činnost zastaralých ruských reaktorů vyrábějících plutonium. Výroba HEU byla v bývalém Sovětském svazu zastavena v r. 1989, Ruská federace výrobu plutonia pro jaderné zbraně ukončila v r. 1992. Tento štěpný materiál je rozptýlen ve vojenských a civilních zařízeních, včetně výzkumných a výrobních ústavů a středisek a podniků na výrobu jaderného paliva. Většina těchto zařízení je na území Ruska, avšak několik se nachází v dalších zemích SNS, včetně Běloruska, Kazachstánu, Lotyšska, Ukrajiny a Uzbekistánu [18].

Americké programy na snížení rizika šíření tohoto štěpného materiálu jsou v kompetenci ministerstva energetiky. Následující výčet některých z těchto programů s uvedením jejich zaměření dokumentuje široký záběr neproliferačních aktivit.

3.1 Budování zařízení na bezpečné skladování vojensky využitelného štěpného materiálu

K zajištění bezpečného skladování ruského vojensky využitelného štěpného materiálu se v Ruské federaci buduje s pomocí USA např. speciální skladovací zařízení Mayak Fissile Material Storage Facility, které po svém dokončení bude moci uskladnit štěpný materiál z přibližně 12 500 demontovaných jaderných bojových hlavic. Nevylučuje se rovněž možnost využívat zařízení k uskladnění vyhořelého paliva z reaktorů jaderných ponorek. Transparentnost tohoto skladovaného štěpného materiálu bude zajišťována na základě třístranné iniciativy USA, Ruské federace a MAAE (Trilateral Initiative of the U.S., Russian Federation, and the International Atomic Energy Agency), verifikační činností MAAE v rámci jejího zárukového systému [19].

Tzv. **třístranná iniciativa** byla zahájena v září 1996 s cílem vyvinout nový verifikační režim pro štěpné materiály získané při likvidaci jaderných zbraní v obou zemích.

3.2 Americko-ruská dohoda o likvidaci nadbytečných zásob plutonia

Nadbytečné množství skladovaného plutonia, použitelného pro výrobu cca 25 000 jaderných zbraní, vedl nejvyšší představitelé USA a Ruské federace – prezidenty Clintona a Putina – v červnu 2001 v Moskvě k podpisu dohody **Plutonium Management and Disposition Agreement** zavazující především každý z obou států dát k dispozici 34 tun tohoto vojenského štěpného materiálu k jeho konverzi či likvidaci. Podle zmíněné dohody je možné plutonium dále využít jeho přeměnou na palivo MOX (Mixed Oxide fuel) pro jeho další použití v jaderném reaktoru nebo jeho vázáním s vysoce radioaktivním odpadem pro trvalé uložení. Dohoda zavazovala rovněž oba státy zahájit provoz příslušných průmyslových zařízení do prosince 2007 k likvidaci 2 tun plutonia ročně [20]. S ohledem na různé překážky (technického a politického charakteru v programu USA, nedostatek financí na ruské straně) se však jeho realizace začala opožďovat.

V lednu 2003 oznámil americký ministr energetiky Spencer Abraham přijetí plánu Bushovy administrativy na likvidaci nadbytečného plutonia jeho použitím v palivu MOX pro jaderné reaktory. Výstavba příslušných zařízení v Ruské federaci a USA má začít v r. 2004, celkové náklady spojené s konverzním procesem mají v průběhu 20 let dosáhnout přibližné výše 3,8 mld. USD [21]. K překonání finančních problémů ruské strany USA přislíbily poskytnout RF 200 mil. USD pro zahájení konverzního programu, jehož celkové náklady by měly dosáhnout cca 1,7 mld. USD [22]. Summit zemí G-8 v červenci 2000 na Okinawě vyzval účastnické země k přípravě mezinárodního finančního plánu do příští schůzky G-8 v italském Janově, avšak k jeho vypracování nedošlo. Naděje na poskytnutí mezinárodní finanční pomoci ruskému úsilí vzrostla po jednání G-8 v kanadském Kananaskis v r. 2002 přijetím programu „Globální partnerství proti šíření zbraní a materiálů hromadného ničení“ (blíže viz samostatná pasáž věnovaná této iniciativě G-8).

3.3 Programy se vztahem k HEU

Pokud se týče HEU, probíhají různé programy, které jsou v kompetenci a s finančním zabezpečením Ministerstva energetiky USA. Např. program **HEU Transparency Implementation** rozvíjí a realizuje vzájemně dohodnutá transparentní opatření na základě americko-ruské dohody HEU Purchase Agreement z r. 1993. Tento program napomáhá zvyšovat důvěryhodnost faktu, že se jedná o štěpný materiál zbraňového původu a je pomocí směšovacího procesu (down-blended) přeměněn na ochuzený uran (LEU - Low Enriched Uranium), a ne recyklován do nových zbraní.

Novější iniciativou je program pod názvem **Accelerated Material Disposition**, který byl vytvořen na základě prezidentského summitu v květnu 2002. Iniciativa znovu zavazuje obě země k likvidaci nadbytečného množství vojensky využitelného HEU a zabývá se mj. problematikou nákupu a skladování HEU/LEU. Zahrnuje rovněž činnosti spojené s konverzí výzkumných a zkušebních reaktorů spojené s odstraněním jejich závislosti na palivu HEU a převedením na palivo LEU v rámci projektu **Reduced Enrichment for Research and Test Reactors** (RERTR). [23].

Program pod názvem **Russian Research Reactor Fuel Return** (RRRFR) je zaměřen na stažení civilně využívaného paliva HEU ve výzkumných reaktorech ruského původu v různých zemích zpět do Ruské federace, což by mělo snížit vážnou proliferační hrozbu. Na tomto programu spolupracuje také *Nonproliferation and Disarmament Fund* (NDF) Ministerstva zahraničních věcí USA.

V souvislosti s programem RRRFR USA dovřily přípravu dohody s Uzbekistánem na odsun jeho HEU do Ruska a následnou konverzi jeho výzkumného reaktoru z paliva HEU na LEU. Dohoda také zahrnuje opatření ke zvýšení bezpečnosti a ochrany provozu a zvýšení úrovně skladování v místě činnosti reaktoru [24]. Úzká americko-ruská spolupráce se projevila rovněž účastí amerických a ruských jaderných expertů při plánování a realizaci bezpečnostní operace v srpnu 2002, zaměřené na převoz 45 kg paliva HEU (dostatečné množství štěpného materiálu pro výrobu tří jaderných hlavic) ze zastaralého jugoslávského jaderného reaktoru v bělehradském Ústavu Vinca pro jaderné vědy, do Ruska k jeho dalšímu zpracování pro civilní využití [25]. Kromě zmíněných expertů se na akci podíleli vědci a vládní činitelé republiky Srbsko a Černá hora a zástupci MAAE [26]. Obdobně bylo dne 21. září 2003 staženo 14 kg HEU z rumunského jaderného výzkumného zařízení v Pitești a převezeno do Ruské federace k přepracování na LEU [27].

3.4 Americko-ruská dohoda o uzavření tří ruských reaktorů vyrábějících plutonium

V rámci americko-ruské spolupráce na realizaci eliminace programu výroby vojensky využitelného plutonia (EWGPP – Elimination of Weapons-Grade Plutonium Production Program) podepsali americký ministr energetiky Abraham a ruský ministr pro atomovou energii Rumjancev v březnu 2003 ve Vídni dohodu o uzavření posledních tří zbývajících ruských reaktorů vyrábějících plutonium (jeden v Seversku a dva v Železnogorsku). V květnu téhož roku Ministerstvo energetiky USA poskytlo celkovou částku 466 mil. USD pro *Washington Group International and Raytheon Technical Service* na splnění uvedeného úkolu. Reaktory by měly být nahrazeny zařízeními na výrobu elektrické a tepelné energie, vytápěných fosilním palivem. Přestavba zmíněných reaktorů by se měla uskutečnit v průběhu 5-8 let [28].

4. Likvidace vyřazených ruských jaderných ponorek

Ruská federace má okolo 150 jaderných ponorek vyřazených z operačního použití [29]. S demontáží jaderných ponorek se strategickými balistickými řízenými střelami, jejichž likvidace probíhá v rámci bilaterální smlouvy START (Strategic Arms Reduction Treaty), pomáhají Spojené státy prostřednictvím již uvedeného programu CTR a dalšího programu pod názvem **Arctic Military Environmental Cooperation Program**, financovaném USA a Norskem [30]. Ke zničení těchto ponorek budují USA v některých ruských loděnicích příslušnou infrastrukturu.

K demontáži ruských ponorek všeobecného určení začínají Norsko a Japonsko vytvářet pilotní projekty. Na základě německo-ruské dohody z října 2003, podepsané prezidenty obou zemí, zahájilo Německo šestiletý program pomoci v hodnotě 300 mil. eur při likvidaci cca 120 ponorek ruské Severomořské flotily [31].

Problémem však zůstává, že většina ruských zastaralých ponorek jsou útočná plavidla kratšího dosahu, z nichž více než 60 kusů ještě nebylo demontováno. Zničení těchto ponorek je naléhavě důležité jednak z bezpečnostního hlediska a rovněž z důvodu ochrany životního prostředí. Většina z nich má na palubě jaderné palivo a jaderný odpad a mnohé jsou ukotveny v nedostatečně střežených docích. Některé jsou v tak špatném stavu, že např. v důsledku poškozeného palivového reaktoru vyžadují zvláštní manipulaci. Tyto ponorky obsahují „surovinu“ pro jaderné teroristy tj. vysoce obohacený uran k event. výrobě jaderných hlavic a radiologický materiál k případné výrobě tzv. špinavých pum [32]. Tragédie, ke kterým došlo na atomové ponorce Kursk v srpnu r. 2000 a potopením vyřazené jaderné ponorky K-159 v Barentsově moři v srpnu r. 2003 při její přepravě na demontážní základnu, svědčí o naléhavosti urychleného řešení této problematiky s jejími možnými nedozírnými následky pro životní prostředí [33].

5. Likvidace ruských chemických a biologických zbraní a další preventivní opatření proti jejich šíření

5.1 Chemické zbraně

Ruská federace má ve světovém měřítku největší zásoby chemických zbraní. Odhadované množství těchto zbraní, rozmístěných v sedmi skladovacích zařízeních, dosahuje hmotnosti cca 40 000 tun. Hlavní část skladovaných chemických zbraní (81 %) se skládá z nervových

látek, včetně sarinu, somanu a látky VX. Zbývajících 19 % činí různé zpuchýřující látky. Tento materiál je skladován jak v menších muničních kontejnerech, tak ve velkokapacitních skladovacích zařízeních.

Ruská federace je jedním z několika smluvních států **Úmluvy o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení** (CWC - Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction) – dále jen **úmluva CWC** – deklarujících vlastnictví chemických zbraní (blíže viz pasáž věnovaná chemickým zbraním). Ruská federace v této souvislosti oznámila, že není z finančních důvodů způsobilá splnit závazek likvidace 1 % skladovaných chemických zbraní do dvou let od vstupu úmluvy CWC v platnost a požádala o prodloužení termínu o další dva roky tj. do dubna 2002. Ani tento termín však Ruská federace nesplnila, ohroženo je rovněž splnění další fáze likvidace, tj. 20 % skladovaných zbraní v průběhu čtyř let.

Dne 5. července 2001 přijala ruská vláda nový plán pro likvidaci chemických zbraní, který počítal s výstavbou likvidačních zařízení v Ščuče, Kambarce a ve městě Gornyj a snížil náklady spojené s likvidačním úsilím z původních 7 mld USD na 3,5 - 4, 9 mld. USD. Ščuče by se mělo stát hlavním likvidačním zařízením pro ničení nervově paralytických látek a mělo by být postaveno za podpory USA a Německa. Ostatní dvě likvidační zařízení by se zaměřila na likvidaci zpuchýřujících látek [34].

Podle oznámení amerických sdělovacích prostředků z ledna 2003 [35] USA uvolnily dalších 450 mil. USD k zajištění bezpečnosti a ničení ruských jaderných, chemických a biologických zbraní. Z uvedené částky bude 150 mil. USD vyčleněno na výstavbu závodu na likvidaci téměř dvou milionů dělostřeleckých granátů a pum s nervově paralytickými látkami ve Ščuče. Česká republika poskytla v říjnu 2003 částku ve výši 2 mil. Kč do britského projektu výstavby zařízení na likvidaci chemických zbraní v Ščuče. Zmíněná finanční pomoc je jedním z konkrétních kroků při realizaci Rozhodnutí Rady EU č. 2001/493/CFSP z 25. 6. 2001, ustanovujícího program spolupráce EU a RF v oblasti odzbrojení a budování infrastruktury v Ruské federaci pro likvidaci arzenálů chemických zbraní.

5.2 Biologické zbraně

Pokud jde o biologické zbraně, prováděl bývalý Sovětský svaz jejich rozsáhlý program pro který využíval jak různé výzkumné ústavy, které mělo k dispozici ministerstvo obrany, tak některá civilní zařízení ministerstva zdravotnictví. V r. 1992 připustil tehdejší prezident B. Jelcin, že Rusko pracovalo na ilegálních ofenzivních programech biologických zbraní, a to dvacet let poté, co tehdejší SSSR podepsal Úmluvu o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení!

Ruská vláda několikrát jednoznačně odmítla zprávy obviňující ji z vlastnictví arzenálu těchto zbraní. Nejasné však dosud zůstává, kam zmizela zásoba biologických zbraní bývalého SSSR [36].

V rámci programu **Biological Weapons (BW) Proliferation Prevention** Ministerstva obrany USA existují tři hlavní projekty, které se věnují preventivním akcím k zabránění šíření biologických zbraní:

1. Projekt **Security Enhancement** se zaměřuje na biobezpečnost a bioochranu především v ruských, ale také kazachstánských a uzbekých biologických výzkumných a výrobních ústavech a střediscích. V Rusku se mnohé z těchto činností uskutečňují prostřednictvím

Mezinárodního vědeckého a technologického střediska ISTC (International Science and Technology Center) se sídlem v Moskvě.

2. Projekt **Cooperative BioDefense Research** se orientuje na zabránění šíření biologických zbraní pomocí ofenzivních postupů ke zvýšení transparentnosti a posílení ochranných kapacit amerických ozbrojených sil. Děje se tak prostřednictvím výzkumných projektů s bývalými vědci pracujícími v oblasti biologických zbraní v biologických výzkumných a výrobních ústavech a střediscích tehdejšího SSSR. Rovněž tyto aktivity se realizují prostřednictvím střediska ISTC. S ohledem na zaměření těchto činností se mj. začal budovat *Projekt včasného varování a přípravy na biologický útok* (Bioattack Early Warning and Preparedness Project) s několika středoasijskými státy.
3. Projekt **Dismantlement** usiluje o eliminaci infrastruktury a vybavení biologických výzkumných a výrobních středisek, která mají kapacity pro vojenské zaměření své činnosti. I tyto projekty se realizují prostřednictvím výše uvedeného střediska ISTC. Na základě tohoto projektu např. začala demontáž zařízení v Biomedpreparat v kazachstánském městě Stěpnogorsk a došlo ke zničení živých spor antraxu (sněť slezinná) uložených ve 100 tun antraxových zbraní, nalezených na uzbekistánském ostrově Vozrožděnja v Aralském jezeře, kde se nacházela Vědecká laboratoř praktických testů [37].

Ministerstvo zahraničních věcí USA realizuje ve vztahu k biologickým a chemickým zbraním jeden program pod názvem **Biological and Chemical Redirection**. Program zahrnuje 30 ústavů ve státech bývalého Sovětského svazu. Stimuluje bývalé vědce z oblasti biologických zbraní, aby se zabránilo „prodání“ jejich znalostí do tzv. problémových zemí a teroristům a podporuje rovněž přístup a transparentnost bývalých sovětských výzkumných a výrobních zařízení na biologické zbraně. Americké ministerstvo zahraničních věcí v této souvislosti koordinuje a řídí aktivity některých dalších amerických ministerstev, programů a agentur [38].

6. Iniciativa G-8 „Globální partnerství proti šíření zbraní a materiálů hromadného ničení“

Účastníci summitu zemí G-8 (USA, Kanada, Japonsko, Německo, Francie, Velká Británie, Itálie a Ruská federace) v kanadském Kananaskis v červnu 2002 schválili z podnětu USA významnou mnohostrannou iniciativu v rámci úsilí o omezení působení terorismu pod názvem *Globální partnerství proti šíření zbraní a materiálů hromadného ničení* (dále jen Globální partnerství). Přijetím tohoto politického závazku summit G-8 navázal na předchozí iniciativy G-7 (v té době ještě bez plné účasti Ruské federace) zaměřené specificky na bezpečnost jaderných reaktorů, nebezpečí radioaktivního znečištění životního prostředí a na hrozbu šíření jaderných zbraní ze zemí SNS.

Jak uvedl americký náměstek ministra zahraničních věcí pro kontrolu zbrojení a mezinárodní bezpečnost John Bolton v jeho prohlášení v průběhu slyšení před zahraničním senátním výborem Kongresu USA dne 9. října 2002, tato iniciativa USA z širšího pohledu vyplynula z „Nového strategického rámce pro kooperativní vztahy s Ruskou federací“ prezidenta G. Bushe zabývající se bezpečnostními problémy světa po skončení studené války [39]. Jedná se de facto o mezinárodní rozšíření již dříve uvedeného amerického programu CTR [40].

Hlavním konkrétním závazkem pro realizaci záměru G-8 je schválená suma ve výši 20 mld. USD pro desetileté období, věnovaná na pomoc Rusku při likvidaci jeho zbraní hromadného

ničení, zejména jaderných a chemických zbraní a jejich nosičů, včetně zajištění realizace různých bezpečnostních a ochranných opatření.

Předmětem znepokojení členů G-8 bylo především ničení chemických zbraní, disponování se štěpným materiálem, zaměstnávání bývalých zbrojních vědců a demontáž vyřazovaných jaderných ponorek. V průběhu zmíněného desetiletého období chtějí USA investovat do programu pomoci miliardu dolarů ročně, evropští, japoňští a kanadští partneři mají uhradit do r. 2012 druhou polovinu z celkové schválené sumy tj. 10 mld. USD. Např. Kanada by měla pro uvedený účel vyčlenit 650 mil. USD, Velká Británie 750 mil. USD, Francie 750 mil. USD, Německo 1,5 mld. USD, Evropská komise 1 mld. USD, počáteční vklad Japonska by měl činit 200 mil. USD. Účast v Globálním partnerství nebude omezena pouze na členy G-8 a že i další země mohou významně přispět ukazuje příklad Švédska, Norska a Nizozemska, kteří se již na zmíněné pomoci Ruské federaci a dalším zemím SNS rovněž podílejí. Pro zvýšení důvěryhodnosti a transparentnosti ruská strana přislíbila zajistit partnerům z G-8 přístup na zařízení, kde bude probíhat demontáž např. vyřazovaných jaderných ponorek a rovněž kontrolu nad účelovým využitím vyčleněných finančních prostředků. Na schůzce G-8 v kanadském Kananaskis byly také projednány směrnice (Guidelines for New or Expanded Cooperation Projects) obsahující základní prvky vedoucí k odstranění různých přetrvávajících právních a byrokratických překážek na straně Ruska a dalších přijímajících států, které dosud brání rychlejší realizaci poskytované pomoci.

Prameny a poznámky:

- [1] *NATO Parliamentary Assembly Report AU 220 STC (01) 7 rev.1 „General Report Safeguarding the Nuclear Complex in Russia and the Newly Independent States“*, October 2001, <http://www.nato-pa.int/publications/comrep/2001/au-220-e.html>, s.1-2.
- [2] Testimony of Kenneth N. Luongo, Executive Director, Russian-American Nuclear Security Advisory Council to the Committee on Foreign Relations United States Senate, October 2002, http://www.ransac.org/new-web-site/whatsnew/100902_sfrc_testimony.html, s.1.
- [3] <http://www.fas.org/nuke/control/bda/index.htm>.
- [4] Dne 23. května 1992 v portugalském Lisabonu podepsaly USA, Bělorusko, Kazachstán, Ruská federace a Ukrajina *Protokol ke smlouvě START I*. Podle tohoto protokolu se všech pět zemí stalo členy smlouvy START I a Bělorusko, Kazachstán a Ukrajina souhlasily připojit se ke Smlouvě o nešíření o jaderných zbraních jako nejaderné státy „v co nejkratší možné době“. Přílohou protokolu byly dopisy prezidentu G. Bushovi, ve kterém se nejvyšší představitelé uvedených tří států zavazovali zlikvidovat všechny strategické jaderné zbraně na svých územích v průběhu sedmiletého období platnosti smlouvy START I. Senát USA ratifikoval smlouvu START I dne 1. října 1992, Ruská federace dne 4. listopadu 1992 s tím, že k výměně ratifikačních listin přistoupí až po dosažení dohody Běloruska, Kazachstánu a Ukrajiny o demontáži jejich jaderných zbraní a připojení se k NPT.
- [5] Ve vztahu k taktickým jaderným zbraním (TJZ) není důvodem znepokojení pouze skutečnost, že taktické jaderné zbraně nejsou předmětem žádné mezinárodní právně závazné dohody, ale rovněž jejich některé charakteristiky, které je činí relativně snadným terčem krádeží či navozují možnost jejich neúmyslného či neoprávněného použití. Tento druh zbraní má především malý rozměr a relativně malou hmotnost. K možnosti jejich zneužití přispívá mj. neexistence pojišťovacích elektronických zámek u starší generace ruských TJZ. Předpokládané použití TJZ na bojišti a v operacích na válčišti, ve spojení s konvenčními silami, vede ke snahám o jejich předem umístění, zejména v krizové době a k převedení pravomoci rozhodnout o jejich použití na nižší velitelské stupně (<http://www.nato-pa.int/publications/comrep/2001/au-220-e.html>, s.6).
- [6] V souvislosti s americko-sovětskou *Smlouvou o snížení jaderných zbraní středního a kratšího doletu* (smlouva INF), podepsanou mezi USA a SSSR v prosinci 1987 se členské státy SNS na své schůzce v hlavním běloruském městě Minsku dne 9. října 1992 rozhodly přistoupit k uvedené smlouvě. Dne 3. listopadu 1994 USA, Bělorusko, Kazachstán, Ruská federace a Ukrajina podepsaly dokument zajišťující pokračování realizace smlouvy INF.
- [7] SIPRI 2002, s. 519 – 521.

- [8] Tamtéž, s. 521, 522.
- [9] WEINER Sharon K. Preventing Nuclear Entrepreneurship in Russia's Nuclear Cities, *International Security*, Vol. 27, Fall 2002, s. 128, 129.
- [10] Tamtéž, s. 129, 132 a 134.
- [11] Dne 22. září 2003 vypršela platnost americko-ruské dohody zřizující NCI. Nicméně obě strany souhlasily pokračovat v plnění 69 existujících projektů po dobu dalších třech let. Vzhledem k problémům ruské strany ve vztahu k plnění některých svých závazků obě země vyjádřily ochotu obnovit NCI s novými projekty až po překonání současných těžkostí. Viz Controlling Nuclear Warheads and Materials, NTI. http://www.nti.org/e_research/cnwm/overview/cnwm_home.asp.
- [12] WEINER Sharon K. Preventing Nuclear Entrepreneurship in Russia's Nuclear Cities, *International Security*, Vol. 27, Fall 2002, s. 139, 140.
- [13] HOHL K., MULLER H., SCHAPER A. EU cooperative threat reduction activities in Russia, *Chaillot Papers*, No. 61, June 2003, the European Union Institute for Security Studies, s. 16.
- [14] Tamtéž, s. 25.
- [15] „Z nadnárodního rozhodovacího mechanismu prvního pilíře EU, ve kterém má Komise oprávnění předkládat legislativní iniciativy a disponuje výkonnými a regulativními kompetencemi, Rada hlasuje v souladu s pravidlem kvalifikované většiny a do jednání je zapojen Evropský parlament, je bezpečnostní politika v širší míře vyloučena. V mezvládním systému druhého pilíře, který se zabývá bezpečnostními otázkami, dominuje Rada s jejími pracovními výbory, Komise je pouze asociovaná a „soutěží“ s vysokým představitelem pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (CFSP), zatímco působnost Evropského parlamentu je okrajová.“ Viz Burkard SCHMITT. Introduction; HOHL K., MULLER H., SCHAPER A. EU cooperative threat reduction activities in Russia, *Chaillot Papers*, No. 61, June 2003, the European Union Institute for Security Studies, s. 7.
- [16] Likvidační zařízení na likvidaci chemických zbraní ve městě Gorny bylo uvedeno do provozu v prosinci 2002. Viz tamtéž, s. 48.
- [17] Tamtéž, s. 19, 20.
- [18] General Report Safeguarding the Nuclear Complex in Russia and the Newly Independent States. *NATO Parliamentary Assembly Report, Science and Technology*, October 2001, s. 8.
- [19] ROSTON M., SMIGIELSKI D. *Accomplishments of Selected Threat Reduction and Nonproliferation Programs in Russia*. Russian American Nuclear Security Advisory Council, June 10, 2003, s. 2 a 6.
- [20] CIRINCIONE J., WOLFSTHAL JON B., RAJKUMAR M. *Deadly Arsenals*. Carnegie Endowment for International Peace, 2002, s. 118.
- [21] *US Announces Plutonium Disposition Plans*, January 23, 2002, <http://www.acronym.org.uk/docs/0201/doc10.htm>.
- [22] Tamtéž, s. 118, 119. Rozpočet Bushovy administrativy předložený Kongresu v dubnu 2001 snížil finanční pomoc Ruské federaci ze 39 mil. USD v r. 2001 na 15 mil. USD v r. 2002. Rozpočet Bushovy administrativy v r. 2003 již předpokládal zvýšení financování ruského úsilí v konverzi plutonia na 98 mil. USD.
- [23] ROSTON M., SMIGIELSKI D. *Accomplishments of Selected Threat Reduction and Nonproliferation Programs in Russia*. Russian American Nuclear Security Advisory Council, June 10, 2003, s. 11 a 12.
- [24] Tamtéž, s. 5.
- [25] WARRICK J. Uranium is whisked away from Yugoslavia, *International Herald Tribune*, August 24–25, 2002.
- [26] Podle studie *Harvard University's Project on Managing the Atom*, uveřejněné na jaře r. 2001, byl zmíněný jugoslávský reaktor jedním z přibližně 350 výzkumných reaktorů v 58 zemích, používajících jako palivo HEU. Zmíněná studie popsala tyto reaktory jako jednu z největších proliferačních hrozeb s ohledem na jejich „zranitelnost“ ve vztahu k možnosti krádeže uvedeného paliva. Viz tamtéž.
- [27] *Controlling Nuclear Warheads and Materials*, NTI. http://www.nti.org/e_research/cnwm/overview/cnwm_home.asp.
- [28] *US Assistance in Russian Plutonium Reactor Shutdowns*, Energy Department Press Release, May 27, 2003, <http://www.acronym.org.uk/docs/0305/doc22.htm>.
- [29] GOODMAN S., GOTTEMÖLLER R. Raw Material for terror – Dismantling Russia's submarines. *New York Times*, May 26, 2003.
- [30] SARKISOV S. Russia is failing to get the job done. *International Herald Tribune*, October 1, 2003.
- [31] Rusko chce zastavit hry ponorek. *Právo*, 29.11.2003, s. odvoláním na ČTK, DPA, řík.
- [32] Tamtéž.
- [33] *NATO Parliamentary Assembly Report AU 220 STC (01) 7 rev. 1* „General Report Safeguarding the Nuclear Complex in Russia and the Newly Independent States“, October 2001, <http://www.nato-pa.int/publications/comrep/2001/au-220-e.html>, s. 2.
- [34] CIRINCIONE J., WOLFSTHAL JON B., RAJKUMAR M. *Deadly Arsenals*. Carnegie Endowment for International Peace, 2002, s. 124.

- [35] *Russia gets U.S. aid to destroy weapons*. IHT, January 16, 2003; ROŠKOT J. USA dají Rusku 450 mil. dolarů na ničení arzenálů. *Právo*, 15. 1. 2003 s odvoláním na USA Today. „Dosavadní americká pomoc přispěla k vyřazení 6032 ruských jaderných hlavic, 491 balistických raket, 101 strategických bombardérů a 25 jaderných ponorek.“
- [36] STŘEDA L. *Šíření zbraní hromadného ničení – vážná hrozba 21. století*. Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného boru ČR, Praha 2003, s. 66 a 67.
- [37] ROSTON M., SMIGIELSKI D. Accomplishments of Selected Threat Reduction and Nonproliferation Programs in Russia. Agency. Russian American Nuclear Security Advisory Council, June 10, 2003, s. 3 a 4. STŘEDA L. *Šíření zbraní hromadného ničení – vážná hrozba 21. století*. Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného boru ČR, Praha 2003, s. 66.
- [38] ROSTON M., SMIGIELSKI D. Accomplishments of Selected Threat Reduction and Nonproliferation Programs in Russia. Agency. Russian American Nuclear Security Advisory Council, June 10, 2003, s. 15.
- [39] Náplň nového strategického rámce byl po nástupu Bushovy administrativy posuzován v průběhu americko-ruských konzultací na různých úrovních v roce 2001 a v první polovině r. 2002. Její formální vyjádření představovala Společná deklarace, podepsaná prezidenty obou zemí v průběhu květnové návštěvy prezidenta G. Bushe v Moskvě v r. 2002.
- [40] Dne 24. května 2002 prezident G. Bush a V. Putin podepsali mimo Smlouvy mezi Spojenými státy americkými a Ruskou federací o strategických útočných sníženích rovněž Společnou deklaraci obsahující šest oblastí, na které se obě země zaměří při prohlubování „nového rámce strategických vztahů“. V páté oblasti, pod názvem Zabránění šíření zbraní hromadného ničení: nešíření a mezinárodní terorismus, se uvádí, že obě země zintenzívní společné úsilí na bilaterální a mnohostranné bázi zejména v boji proti těsně spojeným hrozbám mezinárodního terorismu a šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů. Proti mezinárodnímu terorismu, který představuje nebezpečí zejména mezinárodní stabilitě, by měly rozhodně bojovat všechny státy. Prioritou všech států musí být rovněž boj proti zmíněnému šíření především z toho důvodu, že tyto zbraně a jejich nosiče by mohly padnout do rukou teroristů nebo států, které je podporují. Americko-ruská spolupráce bude rovněž zaměřena na kooperativní programy k zajištění bezpečnosti zbraní hromadného ničení a raketových technologií aj. K snížení množství štěpného materiálu pro vojenské využití budou vytvořeny společné expertní skupiny, zintenzívní se rovněž spolupráce v oblasti ničení chemických zbraní. Spojené státy a Rusko budou také hledat širokou mezinárodní podporu pro „strategii proaktivního nešíření“, včetně realizací a podporou Smlouvy o nešíření jaderných zbraní a úmluv o zákazu chemických a biologických zbraní. V závěru této části oba státy vyzývají všechny země k posílení a striktnímu vynucování kontrol vývozu a příslušných aktivit k prevenci a ochraně proti uvedenému šíření.

Některé použité zkratky:

CTR

Cooperative Threat Reduction

program kooperativního snížení hrozb
(tzv. *Nunn-Lugarův program*)

CWC

Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction

úmluva CWC
(úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení)

HEU

High Enriched Uranium

vysoce obohacený uran

IAEA

International Atomic Energy Agency

Mezinárodní agentura pro atomovou energii
(česká zkratka MAAE)

IPP

Initiatives for Proliferation Prevention

iniciativa pro prevenci šíření zbrojního arzenálu, ZHN

ISTC

International Science and Technology Center

Mezinárodní vědecké a technologické středisko

MPC&A

fissile Material Protection, Control and Accounting

program MPC&A
(program ochrany a kontroly stavu štěpného materiálu)

NCI

Nuclear Cities Initiative

iniciativa pro tzv. jaderná města

1. Úvod

Armáda jako nástroj státní moci organizovaný na byrokratických principech je budována k výkonu a realizaci státní politiky, a proto je od ní jako instituce vyžadována politická neutralita. Zároveň je ale armáda sociálním prostředím, ve kterém se generují specifické (rozuměj s existencí armády spojené) zájmy. Bez existence armády by neexistovaly zájmy vojáků, vojensko-průmyslového komplexu, občanských zaměstnanců armády, záložních důstojníků, vojenských veteránů a další. Všichni nositelé těchto zájmů (včetně vojáků) se je snaží uspokojit v procesu tvorby politické vůle demokratické společnosti.

Postavení armády ve společnosti je ve většině demokratických zemí řešeno implementací obecných principů západního modelu civilního řízení a demokratické kontroly armády (blíže Kříž 2001). Jak již bylo výše uvedeno, armádě jako instituci nepřísluší tvořit politiku státu a armáda by měla být politicky neutrálním nástrojem na realizaci rozhodnutí politických elit. Na straně druhé jsou vojáci zároveň občany, a tudíž v demokracii mají právo se tvorby politické vůle účastnit a na politickém procesu participovat.

Jinými slovy: **armáda jako instituce by v demokracii politiku tvořit neměla, vojáci jako občané ale mohou zcela legitimně vznášet požadavky na participaci při tvorbě politické vůle v rámci demokratického politického procesu.**

Proto je v rámci západního modelu civilního řízení a demokratické kontroly armády obecně jistá míra participace vojáků na politickém procesu umožněna a rozdíly mezi státy spočívají v jejím rozsahu. V teorii civilního řízení a demokratické kontroly armády se při řešení problému participace vojáků na demokratickém politickém procesu můžeme setkat se dvěma koncepcemi. První z nich je koncepce výrazného omezení politických práv vojáků vyplývající z teze S. Huntingtona o objektivní kontrole armády prostřednictvím vojenského profesionalismu. V druhém případě jde o koncepci voják-občan v uniformě, připouštějící velkou míru participace vojáků na demokratickém politickém procesu, jež spjata se jménem W. G. Baudisina.

2. Participace vojáků na politickém procesu v USA a SRN. Koncepční přístupy a jejich aplikace

2.1 Huntingtonova koncepce objektivní kontroly

Huntingtonova koncepce **objektivní kontroly armády** preferuje při aplikaci obecných principů západního modelu civilního řízení a demokratické kontroly armády posilování vojenského profesionalismu. Jádrem objektivní kontroly dle Huntingtona spočívá v uznání autonomie vojenského povolání a vojenského profesionalismu. Politika dle Huntingtona leží za hranicemi vojenské kompetence a účast vojáků v ní podkopává jejich profesionalismus, a proto by bylo ideální je z politického procesu – a to i z politického procesu demokratického

režimu – vyloučit. Na základě jeho názorů se vyvozuje, že posilování takto chápaného vojenského profesionalismu, včetně vštěpování vojákům v procesu výcviku, vzdělávání a výchovy přesvědčení, že politika jim nepřísluší a omezení možností jejich participace na politickém procesu, nejvíce napomůže civilnímu řízení a demokratické kontrole armády, protože profesionální armáda bude nástrojem každé legitimní státní moci, aniž by si činila nárok účastnit se politických rozhodovacích procesů. Tím se dosáhne její politické neutralizace (Huntington 1957). Příklon k omezení participace vojáků na demokratickém politickém procesu – vyplývající z Huntingtonovy koncepce kontroly armády prostřednictvím vojenského profesionalismu – mohou indikovat následující jevy: omezení volebního práva vojenských osob, omezení sdružovacího práva a omezení svobody slova ve vztahu k politickým osobám.

Výše uvedený přístup je prakticky aplikován ve Spojených státech. V USA je obecně považováno za vhodné omezit vstup vojáků (podobně jako dalších státních zaměstnanců) do politického prostoru. Politickou činnost zaměstnanců federální vlády omezuje několikrát pozměněný Hatchův zákon schválený Kongresem Spojených států již roce 1939. Jeho obsahem je omezení politické činnosti federálních zaměstnanců za účelem efektivnějšího fungování státu. Politické aktivity důstojníků, poddůstojníků a mužstva aktivní armády USA, záložní armády (USAR) a armádní národní gardy (ARNG) se řídí DODD (směrnici ministerstva obrany) 1344.10 a nařízením AR 600-20, paragraf 503.

Omezení obsažená v AR 600-20 se vztahují na vojáky v aktivní službě, která se definuje jako aktivní vojenská služba USA na plný úvazek (full-time) bez ohledu na délku jejího trvání či účel, včetně aktivní služby v rámci výcviku, každoročních cvičení, studia na vojenských školách a služby na plný úvazek v Národní gardě. Tato omezení se nevztahují na neaktivní službu za účelem výcviku a na vojáky národní gardy, jejichž služba má státní status. Na tomto základě americké vojáky omezuje při prosazování vlastních zájmů v demokratickém politickém procesu řada zákonů.

Příslušníci ozbrojených sil v aktivní službě se nemohou ucházet o (či zastávat) volené posty ve federální vládě nebo ve vládě nějakého státu, teritoria, Distriktu Kolumbie, ani v jakékoli politické sekci výše uvedených politických útvarů (10 U.S.C. § 973).

Vojáci z povolání se nemohou zapojovat jako členové do činnosti politických organizací, zveřejňovat svá mínění k politickým otázkám a zneužívat služebního postavení k ovlivňování politických názorů podřízených. Dále se nesmějí podílet na pořádání (tj. organizování) finančních sbírek ve prospěch politických organizací. V neposlední řadě vojáci z povolání mají zakázáno rozšiřovat materiály v kampaních prováděných před stranickými volbami a kandidátské petice, psát a publikovat stranicko politické články, které apelují na čtenáře, aby volili či nevolili politickou stranu či kandidáta, vystupovat na stranicko politických shromážděních či v stranicko politických rozhlasových či televizních programech. Aktivní vojáci se také nemohou odborově organizovat.

Ve Spojených státech je profesionálním vojákům odepřeno i právo (urážlivě) kritizovat vysoké politické činitele. V souvislosti s volební kampaní B. Clintona několik vysokých důstojníků kritizovalo jeho vyhnutí se vojenské službě ve Vietnamu a byli na základě toho propuštěni z armády.

Američtí vojáci ale nejsou zcela vyloučeni z participace na demokratickém politickém procesu. Volební právo je vojákům ve Spojených státech zachováno a řídí se právní regulací voleb platnou v jejich rodišti nebo místu trvalého bydliště. Vojáci odevzdávají ve volbách hlas převážně prostřednictvím pošty.

Vojáci z povolání mohou ve Spojených státech vyjadřovat jako soukromé osoby své názory na politické problémy, podepisovat petice a přispívat na činnost politických stran. Při volební kampani mohou jako soukromé osoby vyjadřovat podporu jednotlivým kandidátům. V civilním oděvu jim je povoleno účastnit se mítinků politických organizací i demonstrací nepolitického charakteru.

Dále vojáci mohou pomáhat při registraci voličů, účastnit se kampaní, kde žádný z kandidátů není kandidátem politické strany, přispívat finančními prostředky na činnost politických organizací a účastnit se pořádaných sbírek a účastnit se kampaní zaměřených na řešení politických problémů v rámci všelidového referenda, k dodatkům Ústavy a městských nařízení.

2.2 Baudisinova koncepce voják – občan státu s uniformě

Připuštění velké míry participace vojáků na demokratickém politickém procesu vyplývá z koncepce **voják-občan státu v uniformě**. Formování této koncepce v Německu na pozadí zkušeností s nacionálně-socialistickým režimem je spojeno s mnoha jmény, mezi kterými však nesporně vyniká osoba jejího ideového otce, W. G. Baudisina. Koncepce voják – občan státu v uniformě se zaměřuje na přenesení maximálního možného množství elementů demokratického režimu do armádní instituce, při kterém však nesmí dojít k narušení její funkčnosti (Huntingtonovou terminologií jde o subjektivní kontrolu). Hlavním cílem koncepce voják – občan státu v uniformě – je vybudování vnitřního přesvědčení vojáka k obraně demokratického režimu. Předpokládá se, že toho nelze docílit bez zapojení vojáků do jeho struktur a umožnění participace na výhodách demokracie při tvorbě politické vůle společnosti. Jako nástroj slouží politické vzdělávání, které ale není možné ztotožňovat s indoktrinací.

Americký autor S. D. Westbrook v této souvislosti upozorňuje, že rozdíly mezi politickou indoktrinací a politickým vzděláváním spočívají v cílech, metodách i obsahu. Pro politické vzdělávání je charakteristické, že informace jsou předkládány nezaujatě, v logickém rámci a na základě posledních znalostí vědeckého výzkumu. Obecně se předpokládá, že obsah politického vzdělávání je na rozdíl od indoktrinace platný a pravdivý alespoň vzhledem k aktuálním znalostem vzdělávajícího (Westbrook 1979).

Terminologií S. Huntingtona, při uplatnění tohoto koncepčního přístupu se armáda zcivilňuje a stává se věrným obrazem společnosti. Zapojení vojáka do struktur demokratického režimu, jeho sebeidentifikace s jeho pravidly, politickými postupy, požadavky na občana jsou hlavním cílem tohoto konceptu. Při aplikaci takového přístupu nejde o separaci vojáků a společnosti (což je do určité míry charakteristické pro USA), nýbrž o maximální možnou míru integrace. Té je dosaženo zapojením vojáků do občanského života země, neboť jejich občanská a politická práva jsou narušena pouze v minimální míře. Příklon ke koncepci voják – občan státu v uniformě bude na základě výše uvedeného indikovat zejména neomezování sdružovacího práva a volebního práva vojenských osob a snaha o přenesení demokratických postupů a hodnot do armádní instituce.

V Německu se v takzvaném „vojenském zákoně“ v paragrafu 6 uvádí: *„Voják má stejná občanská práva jako každý občan státu. Jeho práva jsou omezena v rámci požadavků vojenské služby zákonem odůvodněnými povinnostmi.“*

Důsledkem tohoto přístupu je plné zachování politických práv pro příslušníky Bundeswehru. Vojáci požívají v SRN aktivního i pasivního volebního práva, práva spolčovacího a sdružovacího, svobodu vyznání a mimo službu i svobodu slova a pohybu. Němečtí vojáci

mohou být i členy politických stran (Lauterer 1997: 81). Výběr politických stran jim je však omezen, neboť na základě zákona o vojácích mají výslovně zakázáno činit cokoli proti demokratickému režimu. Nemohou se proto jakkoli vázat na krajně levicové a pravicové strany. Maximální možné zajištění politických a lidských práv pro vojáky v činné službě se podílí na skutečnosti, že přístup společnosti ke službě v armádě je relativně stabilní a není vyloženě negativní, přestože ani SRN se nevyhýbají obecné tendence ztráty legitimacy a podpory armády v demokratických režimech industriálních a postindustriálních společností.

Z hlediska možnosti participovat na politickém procesu je výsledkem koncepce voják-občan státu v uniformě to, že němečtí vojáci mohou vykonávat vliv na tvorbu politických rozhodnutí v oblasti vlastních zájmů a aktivně spolupodílet se na rozhodování prostřednictvím formálních politických institucí a to jak politických stran, tak zájmových organizací. Důležité je, že nejde pouze o možnost, nýbrž o běžnou praxi v Německu. **Jediným významným omezením politických práv je pro německé vojáky zákaz stávk**y (Lauterer 1997, Steinkamm, Lowtzw 1999, Beck 1999).

Významným formálním nástrojem pro prosazování zájmů vojáků v politickém systému SRN jsou vojenské zájmové organizace, které mají mnoho rysů profesních sdružení. Orientují se zejména na prosazování zájmů členů v oblasti pracovních podmínek a sociálního zajištění. Nejvýznamnější z těchto organizací je *Deutsche Bundeswehr Verband (DBwV)* s přibližně 265 000 členy, z čehož je 197 000 aktivních vojáků.

Zákon o vojácích (Soldatengesetz) zajišťuje profesním skupinám německých vojáků právo na spolupodílení se při utváření zákonů ovlivňujících jejich pracovní podmínky. Hlavní metoda prosazení zájmů vojenských profesionálů spočívá, jak je v západních demokratických režimech obvyklé, ve vyjednávání s institucemi politicko-rozhodovacího systému a zejména s byrokratickým aparátem ministerstva obrany.

Protože většinou je značná část zákonných předloh předjednána, dochází pouze výjimečně ke střetu názorů mezi svazem DBwV a ministerstvem obrany, v čemž se odráží německý liberálně-korporativní model zprostředkování zájmů.

Jeho vliv je v politickém systému SRN tak silný, že ve sporu s ním lze pouze obtížně prosadit změnu pravidel regulujících život vojáků (Gertz 1994: 115-124). Na konci 90. let se svaz ústy svého předsedy B. Gertze významně angažuje v diskuzích o míře úsporných opatření v Bundeswehru (blíže Kříž 2003).

Ve SRN působí i několik sdružení záložních vojáků, která na sebe přebírají částečně úkoly státu, neboť například organizují kurzy pro své členy sloužící k udržení získaných vojenských návyků a dovedností, k čemuž dostávají od státu finanční příspěvek. Tyto spolky jsou aktivně činné i při obhajobě zájmů vlastních členů v politickém procesu. Nejvýznamnější je *Der Verband der Reservisten der Deutschen Bundeswehr* se zhruba 135 000 členy.

Z hlediska tématu této statí je významné, že **pro oba dva přístupy k participaci vojenských osob na demokratickém politickém procesu je společné umožnění určité minimální míry participace aktivních vojáků**. Ani ve Spojených státech, ve kterých jsou politická práva vojáků výrazně omezena, nejsou aktivní vojáci z politiky zcela vyloučeni.

V neposlední řadě se **tyto přístupy shodují i ve vykazání povolené politické činnosti za hranice kasáren a mimo služební čas**. V dalších pasážích se, za použití indikátorů obou přístupů, zaměříme na problém, ke kterému z těchto dvou přístupů inklinuje stav v této oblasti při aplikaci obecných principů civilního řízení a demokratické kontroly armády v České republice.

3. Možnosti participace vojáků na politickém procesu v České republice

Problém jakou míru participace vojáků na politickém procesu připustit se otevřel záhy po listopadových událostech roku 1989. V souvislosti se snahami o dekomunizaci armády byly politické aktivity v armádě zakázány v prosinci 1989 a od března 1990 byla vojákům zapovězena všechna politická činnost. Hlavním smyslem těchto opatření bylo zahájit dekomunizaci armády ve smyslu zpřetrhání vazeb zejména důstojnického sboru ke KSČ, o což aktivně usilovalo Občanské fórum.

Po dalším kole politických diskuzí o tomto problému byl výsledný stav byl zakotven v zákoně č. 361/1992, který zakázal vojákům pouze část politických aktivit, zejména však členství v politických stranách. Díky tomuto zákonu nebyli v tomto období vojáci zcela postaveni mimo politický prostor. Vojáci se mohli nadále jako nečlenové politických stran zúčastnit voleb na celostátní nebo komunální úrovni na kandidátkách politických stran. Na základě neúplných údajů víme, že vojáci tyto možnosti také využívali.

Z hlediska teorie šlo tedy o kombinaci koncepce S. Huntingtona a koncepce W. G. Baudisina. Omezení možnosti participovat na tvorbě politické vůle pro vojáky nezašlo tak daleko jako v USA, protože pasivní volební právo zůstalo zachováno.

Na straně druhé odejmutím práva organizovat se v politických stranách vojáci ztratili možnost aktivně participovat na jejich práci. Reakcí vojáků na zákaz členství v politických stranách, který se prosadil po listopadových událostech roku 1989, bylo formování vojenských profesních sdružení a dalších vojenských zájmových organizací sloužících ke zprostředkování jejich zájmů v politickém procesu, které se začaly utvářet od počátku roku 1990 (Balabán 1997, Balabán 1999).

V zásadě podobný přístup k možné participaci vojáků na politickém procesu se prosadil po rozdělení federace. Také v České republice nemohou politické strany působit v armádě ani v ní nemohou zakládat organizační jednotky (výše uvedené platí i pro zbývající složky ozbrojených sil), protože jedním z významných cílů civilního řízení a demokratické kontroly armády je zajištění její politické neutrality [1]. Ze stejného důvodu mají vojáci zakázáno pořádat ve vojenských objektech politická shromáždění a organizovat i provádět politickou agitaci. Voják v aktivní službě nemůže být členem politické strany, politického hnutí nebo odborové organizace.

Z politických institucí, kterými civilní občané demokratického státu zprostředkovávají svoje zájmy a participují na politickém procesu, mohou aktivní vojáci v České republice využít pouze profesních zájmových organizací. Jejich činnost ale musí být zajištěna dohodou o spolupráci s ministerstvem [2].

Žádná zákonná norma vojákům ale neodjímá pasivní volební právo za předpokladu, že budou kandidovat jako nezávislí kandidáti, a to i jako nezávislí kandidáti na kandidátní listině politické strany. Aktivní volební právo vojáků v činné službě také není dotčeno.

4. Závěr

Pokud hodnotíme, ke které z výše uvedených koncepcí, tedy Huntingtonově koncepci objektivní kontroly nebo Baudisinově koncepci voják – občan státu v uniformě, stav v oblasti participace vojáků na politickém procesu v České republice inklinuje, musíme konsta-

tovat, že osciluje v prostoru jimi vymezeném. Čeští vojáci na rozdíl od situace v Německu mají omezené sdružovací právo, neboť členství v politických stranách jim je zapovězeno, avšak na rozdíl od situace v USA mají možnost využít pasivního volebního práva, protože žádná zákonná norma jim nezakazuje ucházet se o volené posty. Proto mohou vojáci v České republice kandidovat jako nezávislí kandidáti na kandidátkách politických stran. Také systém vojenských zájmových skupin v České republice je formálně velmi blízký struktuře tohoto systému v Německu.

Proto platí, že možnosti českých vojáků participovat na demokratickém politickém procesu jsou větší než v USA, avšak menší než v Německu.

Nejdůležitějším prostředkem participace vojáků na demokratickém politickém procesu, kromě volebního práva, jsou vojenské zájmové skupiny. Protože pouze menšina aktivních vojáků, kterou můžeme odhadnout maximálně v intervalu 5–8 %, využívá vojenské zájmové organizace (Svaz vojáků z povolání, Svaz důstojníků a praporčíků AČR, Sdružení veteránů a další) k participaci na politickém procesu v České republice, je možné konstatovat, že reálné využití existujících možností ze strany aktivních vojáků Českou republiku z hlediska participace vojáků na demokratickém politickém procesu spíše **fakticky přibližuje situaci v USA než Německu.**

Velká většina vojáků se totiž aktivně na demokratickém politickém procesu nepodílí a jejich participace se omezuje na využití aktivního volebního práva. Dosavadní právní úprava participace vojáků na politickém procesu je dle mého soudu z hlediska civilního řízení a demokratické kontroly armády celkem vyhovující a ani v podmínkách plně profesionální armády ji není nutné měnit.

Článek byl zpracován v rámci řešení grantu GA AV ČR „Civilní řízení a demokratická kontrola AČR“ č. B7607201.

Poznámky:

- [1] *Zákon o ozbrojených silách České republiky* č. 219 ve znění zákona č. 352/2001 Sb. a 320/2002 Sb., paragraf 4.
- [2] *Zákon o vojácích z povolání* č. 221/1999 Sb. ve znění zákonů č. 155/2000 Sb., 129/2002 Sb., 254/2002.

Literatura:

- BALABÁN, M. Nevládní organizace a armáda. In SARVAŠ, Š., STACH, S. *Bezpečnost a armáda v moderní demokracii*. Praha: Katedra veřejné a sociální politiky FSV UK, 1997.
- BALABÁN, M. Nevládní organizace jako významný prvek demokratické kontroly armády. In *Armáda v demokracii*. Praha: Konrad Adenauer Stiftung, 1999.
- BECK, H. Ch. Německý koncept vnitřního vedení. In *Armáda v demokracii*. Praha: Konrad Adenauer Stiftung, 1999.
- GERTZ, B. Möglichkeiten und Grenzen der Einflussnahme auf Machtausübung der Bundeswehr durch Wahrnehmung des Koalitionsrechtes. In BRECHT, R., KLEIN, P. (Hrsg.). *Streitkräfte in der Demokratie*. Baden-Baden, 1994.
- HUNTINGTON, S. *The Soldier and the State*. Cambridge, Massachusetts, 1957.
- KŘÍŽ, Z. *Německá bezpečnostní politiky v militární dimenzi: Politické souvislosti, průběh a důsledky reformy Bundeswehru v letech 1998–2002*. Brno, 2003.
- KŘÍŽ, Z. *Armáda v demokracii: Civilní řízení a demokratická kontrola armády*. Brno, 2001.
- LAUTERER, F. Civilní řízení a demokratická kontrola ozbrojených sil SRN. In KŘÍŽ, Z. (ed.): *Civilní řízení a demokratická kontrola ozbrojených sil*. [Sborník]. Brno, 1997.
- PURKRÁBEK, M. Armáda dneška – nové pohledy, nové cíle, nové úkoly. In *Armáda v demokracii*. Praha: Konrad Adenauer Stiftung, 1999.
- STEINKAMM, A. A., LOWTZWOW, J. *Demokratická kontrola armády – německý příklad*. Praha, 1999.
- WESBROOK, S. D. *Political Training in the United States Army*. Columbus, 1979.

Standardizace v zemích Severoatlantické aliance a v zemích Evropské unie ve vztahu ke krizovému plánování železniční dopravy České republiky

Základní povinností státu v odvětví národního hospodářství doprava je rozvíjet dopravní infrastrukturu. Provozoschopná a odolná dopravní síť slouží k uspokojování přepravních potřeb a je základním předpokladem pro úspěšné podnikání v dopravě. Každé její narušení negativně ovlivňuje tržní prostředí České republiky. Dopravní síť je jednou ze základních oblastí kritické infrastruktury ČR. Gestorem, který odpovídá za řízení a koordinaci dopravní kritické infrastruktury, je Ministerstvo dopravy. Převážná část dopravní cesty, včetně objektů a zařízení, je veřejně přístupná, a proto také snadno zranitelná. Zkušenosti uplynulých let dokládají, že útoky proti bezpečnosti dopravy (dopravním prostředkům, zařízením, objektům) jsou reálné a představují významné bezpečnostní riziko.

Snahou autorů je informovat o některých standardech, které platí nebo vstupují v platnost v zemích Severoatlantické aliance a Evropské unie. Postupným zaváděním těchto standardů v ČR je posilována bezpečnost železniční dopravy, snižována míra rizika pro vznik mimořádných událostí a zodolňována železniční infrastruktura pro případ vzniku a řešení krizových situací.

Severoatlantická aliance

Standardizační dohoda NATO (STANAG) je záznam dohody mezi některými nebo všemi členskými státy NATO, které se zavazují k zavedení stejné nebo obdobné výzbroje, munice a jiného materiálu a stejných nebo obdobných způsobů činnosti v oblasti operační, logistické a administrativní. Standardizačním dokumentem NATO je „spojenecká publikace“ (AP). Jako společně přijatý dokument se jej dohodly používat buď některé, nebo všechny členské země NATO, a následně je distribuován na uživatelské úrovni.

Česká republika má způsob přistoupení ke standardizační dohodě NATO upravený zákonem č. 309/2000 Sb. V souladu s § 1 tohoto zákona byl zřízen Úřad pro obrannou standardizaci, katalogizaci a státní ověřování jakosti (dále jen ÚOSKJ), který je podřízen Ministerstvu obrany.

Pod pojmem obranná standardizace se rozumí přistupování ČR ke standardizačním dohodám NATO, tvorba českého obranného standardu a způsob jeho provádění. Katalogizací se potom rozumí pořízení a aktualizace katalogizačních dat o výrobku, výrobci a dodavateli. Pojem státní ověřování jakosti znamená zjišťování toho, zda dodavatel plní požadavky na jakost vyplývající ze smlouvy.

Standardizační dohoda NATO umožňuje zavést do užívání stejnou nebo podobnou výzbroj, munici, případně jiný materiál. Umožňuje také podobné způsoby činnosti v oblasti operační, logistické a administrativní.

Na základě uzavřené dohody je zajištěna spolupráce ÚOSKJ s Úřadem pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví. Tento úřad nese v souladu se zákonem č. 22/1997 Sb., odpovědnost za oblast technické normalizace, za tvorbu českých technických norem a za jejich harmonizaci s normami EU.

Pravidla připomínkového řízení k návrhu na přistoupení ke standardizační dohodě NATO a způsob vypořádání připomínek jsou přílohou usnesení vlády ČR ze dne 27. 11. 2000 čí. 1194. Pokud standardizační dohoda přesahuje působnost Ministerstva obrany a zasahuje do působnosti Ministerstva dopravy, zašle ÚOSKJ tuto dohodu spolu s návrhem na přistoupení Ministerstvu dopravy ke stanovisku. Lhůta pro sdělení stanoviska činí 15 pracovních dnů ode dne doručení návrhu na přistoupení. Ministerstvo dopravy se jako připomínkové místo vyjadřuje především k tomu zda:

- ☐ jsou požadavky STANAG obsaženy v právních předpisech,
- ☐ jsou požadavky STANAG obsaženy v českých technických normách,
- ☐ je potřebné vytvořit nebo změnit český obranný standard,
- ☐ jsou požadavky STANAG obsaženy v interních normách Ministerstva dopravy,
- ☐ bude potřebné pro realizaci STANAG navýšit počet pracovních sil, případně věcných a finančních zdrojů,
- ☐ souhlasí se zavedením STANAG a nemá výhrady k jejímu celému znění.

Stanovisko Ministerstva dopravy slouží mj. jako podklad k vydávání interních normativních aktů (INA), metodik, směrnic a pomůcek jak Ministerstva obrany, tak dalších ústředních správních úřadů. S touto činností je přímo spojena příprava národních stanovisek pro jednání Rady pro standardizaci NATO. Národní stanoviska obsahují také analýzy a doprovodné zprávy k jednotlivým standardizačním dohodám NATO a ke spojeneckým publikacím.

Vlastní přistoupení ke standardizační dohodě NATO je realizováno formou tzv. Prohlášení o přistoupení ke standardizační dohodě NATO. Prohlášením se přijímá obsah standardizační dohody NATO buď v celém rozsahu, nebo s výhradou k některé z jejích částí. Přistoupení ČR ke standardizační dohodě NATO oznamuje ÚOSKJ příslušným orgánům NATO. Tentýž úřad dále standardizační dohody NATO eviduje, uchovává a zpřístupňuje. Oznámení o přistoupení ČR ke standardizační dohodě NATO je zveřejněno ve Věstníku Úřadu pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví. V návaznosti na přijatou standardizační dohodu NATO zajišťuje ÚOSKJ následně tvorbu, schvalování, vydávání a evidenci českého obranného standardu.

Při koncipování zásad pro krizové plánování železniční dopravy v ČR je nezbytné vycházet nejen z úkolů spojených s řešením vojenských krizových situací, ale také z úkolů souvisejících s civilním nouzovým plánováním.

Hlavním orgánem pro plánování, zabezpečování, operativní řízení a realizaci mezinárodních přesunů a přeprav v ČR je Centrum vojenské dopravy. Je součástí Ředitelství logistiky a zdravotnické podpory dislokované ve Staré Boleslavi a od 1. 1. 2004 nahradil tento organizační prvek bývalé Národní centrum pro koordinaci přesunů a dopravy ozbrojených sil. Centrum vojenské dopravy odpovídá mj. za koordinaci opatření mezi vojenskými a civilními orgány k podpoře a zajištění požadavků na přesuny a dopravu ozbrojených sil jiných států. Dále plánuje, koordinuje a řídí mezinárodní přesuny a dopravu ozbrojených sil, zabezpečuje přepravu občanů, jednotek a prostředků do postižených zemí v rámci humanitárních operací a pomoci. Pro krizové plánování železniční dopravy je tento orgán partnerem pro České dráhy, a.s. (dále jen ČD).

České dráhy, a.s. provozují veřejnou přepravu podle obecně platných přepravně právních norem a předpisů. Vojenská přeprava po železnici zahrnuje přepravu osob, techniky a mate-

riálu ozbrojených sil a dalších armád po síti ČD. Orgány vojenské dopravy Armády ČR mohou takto označit také další přepravy.

Vojenská přeprava je zajišťována přednostně a pokud o to orgány vojenské dopravy AČR písemně požádají odpovědné orgány ČD, zajistí železnice vojenskou přepravu i na úkor přepravy veřejné. Pro vzájemné vztahy mezi AČR a ČD při zajišťování a realizaci těchto přeprav platí zásadně pravidla stanovená ČD (přepravní ustanovení, interní předpisy, tarify).

Přeprava vojenských osob s vojenskou technikou a materiálem je vojenským převozem. Ten může být přepravován ve vlacích s přepravou cestujících, ve vlacích bez přepravy cestujících nebo ve vojenských vlacích.

Vojenský převoz musí být vždy instradován. Instradace je příkaz pro určený okruh zaměstnanců ČD k provedení vojenské přepravy. Vydán může být telefonicky, dálnopisem, faxem, elektronickou poštou, nebo písemně. Musí obsahovat všechna potřebná opatření k zabezpečení a realizaci vojenské přepravy a musí být splněn přednostně. Ve vlacích s přepravou cestujících musí být nejméně jeden oddíl vyhrazený pro vojenské osoby, a také označený.

Pokud je přepravována vojenská technika nebo materiál, a to nejméně v jednom železničním voze, jedná se o vojenský transport. Ten může být doprovázený (střežený) nebo nedoprovázený (nestřežený). O tom, zda bude transport instradovaný nebo neinstradovaný, doprovázený vojenskou stráží nebo ochrannou směnou nebo nedoprovázený, rozhoduje orgán vojenské dopravy v součinnosti s odesílací vojenskou součástí AČR podle povahy zásilky.

V případě, že vojenské přepravy, transporty i převozy nejedou jako samostatný vlak, jsou přepravovány pravidelnými vlaky veřejné přepravy. Odstavení vlaku veřejné přepravy se zařazenou vojenskou dílčí přepravou je možné pouze se souhlasem odpovědného orgánu ČD.

Pokud vlak přepravuje pouze vojenské osoby nebo zásilky (materiál, techniku) jedná se o vojenský vlak. Ten může být zaveden z provozních důvodů železnice, případně na zvláštní písemnou žádost předloženou orgány vojenské dopravy AČR. K vojenskému vlaku nelze bez souhlasu orgánu vojenské dopravy AČR připojovat žádné nevojenské zásilky. Vojenský vlak může být sestaven z několika vojenských převozů nebo transportů, případně může být dalšími vojenskými přepravami doplňován nebo dělen. Nesmí být odstaven.

Do vojenského vlaku lze zařadit vozy ložené výbušninami, municí, lehce zápalnými tuhými látkami, pohonnými hmotami a mazadly v obalech i automobilních cisternách, nádržkové vozy plněné stlačeným nebo zkapalněným plynem a jinými nebezpečnými látkami. Podmínky pro jejich zařazení do vlaku stanoví předpis ČD s označením D2, čl. 1252, 1253 a předpis ČD s označením D1, příloha 5. Pro přepravu musí být splněny podmínky stanovené *Řádem pro mezinárodní železniční přepravu nebezpečného zboží* (dále jen RID).

Pokud je munice uložena na jednotlivých motorových vozidlech, tancích, apod. a tato jsou převážena na otevřených železničních vozech musí být splněny další specifické podmínky. Vozidla takto ložená musí být během přepravy střežená a železniční vozy nelze použít jako ochranné vozy u jiných zásilek s nebezpečným zbožím. Přepravovaná motorová vozidla musí být v bezvadném stavu a nesmí docházet k úniku paliva z nádrží. Tímto způsobem se smí přepravovat munice pouze ve vnitrostátní přepravě, přičemž vozidla i vozy musí být řádně označeny podle ustanovení předpisu ČD označeného D1, příloha 5 a podle RID.

Ve vojenské dopravě jsou pro přepravu osob používány zásadně osobní vozy 2. třídy. Vozy 1. třídy, případně lehátkové a lůžkové vozy v mezinárodní přepravě, se mohou použít pouze na zvláštní požadavek Centra vojenské dopravy.

Pásová technika je přepravována na vozech plošinových, kolová výhradně na vozech nízkostěnných. Pohonné hmoty, maziva a jiné hořlavé kapaliny jsou přepravovány v nádržkových vozech nebo v krytých vozech, pokud jsou v obalech. Lze je také přepravovat v automobilních cisternách naložených na plošinových vozech.

Převozy a transporty jsou nakládány nebo vykládány v železničních stanicích na všeobecných nakládkových a vykládkových kolejích, na vlečkách a výjimečně i na volné trati. Nakládka nebo vykládka zboží, které by mohlo ohrozit vodní hospodářství, je povolena jen v případech, kdy odesílatel (příjemce) má zpracovaný a schválený havarijný plán pro dané místo. K nakládání těžkých předmětů může vojenská součást AČR použít nakládacích zařízení ČD (jeřáby, zdvihače, transportéry), která obsluhují výhradně zaměstnanci ČD. Za správné naložení a zajištění nákladu odpovídá vždy odesílatel.

Pro zpracování instradací vojenských, případně státně důležitých přeprav je základní pomůckou platný Grafikon vojenské dopravy a některé další předepsané plány (např. Plán vlakotvorby, Plán řadení nákladních vlaků). Všechny vojenské přepravy jsou označeny šestimístním číslem přepravy, které určuje příslušná Správa vojenské dopravy. K zabezpečení vojenských a státně důležitých přeprav je vedena předepsaná dokumentace (viz čl. 403 předpisu ČD označený D33).

Pro mezinárodní přepravu vojsk zemí NATO po železnici jsou stanoveny závazné normy, jež se zásadně liší od ustanovení vnitrostátních předpisů ČD. „Spojenecká publikace NATO AMovP-4“ platná od 1. 1. 1994 určuje technická pravidla pro nakládání a přepravu vojenského zařízení na železničních vozech. Přepis platí pro přepravy mezi železnicemi jedenácti evropských zemích NATO včetně ČD.

Pro případ překračování státních hranic ČR příslušníky AČR, případně příslušníky jiných armád a pro zabezpečení jejich pohybu na území cizího státu v rámci operace NATO (přesuny a přeprava jednotlivců nebo skupin) jsou nezbytné předepsané dokumenty.

Základním dokumentem je **Cestovní příkaz NATO**. Je určen pro individuální a společnou přepravu vojenských osob, jejich zavazadel, zbraní a dokumentů. Zaručuje osvobození oficiálních dokumentů od celní prohlídky, pokud jsou uvedeny v seznamu a opatřeny pečeti. Osoby cestující s Cestovním příkazem NATO jsou zproštěny od celní registrace podle národních předpisů. Příkaz vydává pověřený úřad státu odesílatele, a to v jazyce státu odesílatele, angličtině a francouzštině.

Pokud je vyžadována přeprava přes území jiného státu NATO, je odpovědným úřadům tohoto státu předložen „Požadavek na pozemní přepravu“, který je standardizován. Veškeré přepravní požadavky jsou plánovány orgány vojenské dopravy jednotlivých států NATO, které postupují v součinnosti. Pokud odpovědné velitelství pozemní přepravu schválí, vydá „Potvrzení požadavku na pozemní přepravu“ a informuje určené jednotky o přípravě přepravy.

Jednotlivé státy NATO mají pro značení vojenských vlaků pohybujících se na jejich území stanovený odlišný postup. Proto jsou vojenské vlaky určené pro operace NATO označeny vlastním číselným kódem. Jedná se o **mezinárodní identifikační kód pro vojenské vlaky**, který je neměnný během přepravy po území všech zúčastněných států NATO.

Kód obsahuje následující údaje: přednostní priorita přepravy, vysílající země, datum odjezdu (měsíc, den), vlastník nákladu, druh nákladu, hostitelská země. Označení upřesňuje STANAG 1059.

V ČR přiděluje identifikační číslo Centrum vojenské dopravy. Železniční organizace jednotlivých států přitom postupují podle svých předpisů a např. ČD označí vojenskou přepravu předepsaným šestimístním číslem přepravy.

Evropská unie

Právní akty Evropských společenství tvoří jako celek zvláštní a samostatný systém práva, který nelze podřadit nebo ztotožnit s vnitrostátními právními systémy (právními řády) členských zemí stávající Evropské unie, ani se systémem mezinárodního práva. Tento soubor právních aktů bývá označován jako právo EU nebo jako komunitární právo, případně jako právo Evropských společenství. Všechna tato označení jsou pro běžnou legislativní praxi v zásadě rovnocenná.

Podstatu komunitárního práva tvoří dvě skupiny pramenů:

- ❑ primární prameny (primární komunitární právo) - mezinárodní smlouvy o založení Evropských společenství, EU a další smlouvy, popř. jiné akty, kterými byly zřizovací smlouvy doplněny nebo změněny,
- ❑ sekundární prameny (sekundární komunitární právo) - akty orgánů Evropských společenství a EU, které tyto orgány schvalují na základě primárních pramenů; publikovány jsou v *Official Journal of the European Communities*, který je jakousi obdobou Sbírky zákonů ČR.

Normativní právní akty EU tvoří:

- ❑ nařízení - má obecnou platnost, je závazné ve všech svých částech, platí přímo v každém členském státu a je proto přímo aplikovatelné,
- ❑ směrnice - nemá obecnou platnost, je závazná pouze pro ty členské státy, jímž je určena a to ne jako celek, ale pouze ve smyslu výsledku, který má být dosažen,
- ❑ rozhodnutí - nemá obecnou platnost, je závazné jen pro adresáta, kterému je určeno, avšak je závazné ve všech svých částech,
- ❑ doporučení - právně nezávazný pokyn, vysvětlení, názor a stanovisko vydané k určité problematice.

V procesu sbližování bylo a je základním úkolem ČR zajistit slučitelnost právních předpisů ČR s právními předpisy EU. Řešeny byly otázky adaptace ČR na podmínky tržního hospodářství, vztahu soukromého a veřejného práva, právního zabezpečení mezinárodních závazků, které ČR převzala.

Normativní právní akty EU neobsahují pojem krizová situace, ani neřeší situace, které jsou v obecně závazných právních předpisech ČR jako krizové vymezeny. Je proto nezbytné respektovat požadavky EU, jež se týkají především odborné způsobilosti, provozní bezpečnosti a interoperability konvenčního železničního systému. K provozování kolejové dopravy vydává EU směrnice, které jsou základním nástrojem pro sbližování právních předpisů v jednotlivých členských státech EU.

K posílení liberalizace v železniční dopravě došlo v EU po přijetí směrnic č. 2001/12/ES, 2001/13/ES, 2001/14/ES a 2001/16/ES. Tyto směrnice byly následně změněny a doplněny směrnici Evropského parlamentu a Rady s označením 2002/0022(COD), 2002/0023(COD), 2002/0025(COD).

Posílen byl především přístup železničních dopravců na stávající železniční infrastrukturu. Bylo rozšířeno právo přístupu na vybranou síť železničních tratí EU pro všechny oprávněné železniční dopravce. Těmi jsou dopravci kteréhokoliv státu EU s licenci udělenou na mezinárodní nákladní dopravu. Úprava vstoupila v platnost dnem 20. 4. 2003 na dobu pěti let.

Týká se všech tratí EU bez rozdílu, zda jde o tratě ve vlastnictví států, regionů či soukromých vlastníků. Evropská unie doporučila současně členským státům liberalizaci ve vnitrostátní dopravě dále rozšiřovat.

Směrnice 2002/0022(COD) Evropského parlamentu a Rady, o bezpečnosti železnic EU a změně směrnice Rady 95/18/ES, o poskytování licencí železničním podnikům a směrnice 2001/14/ES, o přidělování kapacity železniční infrastruktury a zpoplatnění použití železniční infrastruktury a o bezpečnostní certifikaci. Účelem směrnice je zajistit rozvoj a zlepšování bezpečnosti na železnicích prostřednictvím následujících činností:

- harmonizace regulační struktury v členských státech,
- definování odpovědností mezi subjekty,
- vytvoření společných bezpečnostních cílů a společných bezpečnostních metod,
- vytvoření národního bezpečnostního orgánu a nezávislého národního orgánu pro vyšetřování nehod v každém členském státě,
- definování společných zásad pro management, regulaci a dohled v oblasti bezpečnosti železnic.

Směrnice vymezuje mj. podmínky k provozování metra, tramvají a dalších systémů tzv. „lehké železnice“ (light railway – úzkokolejná, polní železnice). V mnoha členských státech podléhají tyto dráhy místním nebo regionálním bezpečnostním pravidlům a dohled je prováděn místními nebo regionálními orgány. Nevztahují se na ně požadavky na interoperabilitu nebo poskytování licencí v rámci EU. Tramvaje navíc často podléhají právní úpravě pro bezpečnost silničního provozu a z tohoto důvodu nemohou být plně pokryty bezpečnostními pravidly stanovenými pro železnice. Z těchto důvodů a podle zásady subsidiarity, je členským státům dovoleno vyloučit takové místní železniční systémy z oblasti aplikace této směrnice.

Směrnice 2002/0023(COD) Evropského parlamentu a Rady, kterou se mění směrnice Rady 96/48/ES a směrnice 2001/16/ES o interoperabilitě transevropského železničního systému. Směrnice stanoví podmínky k dosažení interoperability transevropského vysokorychlostního železničního systému na území EU. Podmínky se týkají návrhu, konstrukce, uvedení do provozu, modernizace, obnovy, provozu a údržby součástí systémů uváděných do provozu. Dále se týkají odborné kvalifikace, zdravotních a bezpečnostních podmínek pracovníků, kteří provoz systémů zabezpečují.

Pro krizové plánování železniční dopravy ČR je třeba vzít v úvahu následující očekávané změny:

- působnost směrnice bude rozšířena od 1. 1. 2008 na celý železniční systém členských států EU,
- nová vozidla budou označena alfanumerickým identifikačním kódem podle pravidel stanovených Evropskou železniční agenturou,
- nová vozidla budou zapsána do národního registru, který bude přístupný všem oprávněným orgánům, především Evropské železniční agentuře, železničním společnostem a manažerům infrastruktury EU,
- notifikované osoby budou nezávislé na orgánech vydávajících licence, povolení k uvádění do provozu, bezpečnostní osvědčení a pověřených kontrolami v případě nehod,

- ❑ Komise EU zřídí koordinační skupinu notifikovaných osob,
- ❑ Evropská železniční agentura bude zpracovávat pro Komisi EU návrhy technických specifikací pro interoperabilitu.

Na kompatibilitě mezi charakteristikami infrastruktury (pevné části všech příslušných subsystémů) a charakteristikami vozového parku závisí úroveň železniční dopravy v EU. Týká se to jak úrovně výkonové, kvality poskytovaných služeb a vynaložených nákladů, tak bezpečnosti provozu.

Směrnice 2002/0025(COD) Evropského parlamentu a Rady, kterou se mění směrnice Rady 91/440/EHS o rozvoji železnic ES. Účelem směrnice je mj.:

- ❑ rozšířit přístupová práva na všechny druhy služeb v oblasti železniční nákladní dopravy, v souladu se zásadou poskytování služeb,
- ❑ vytvořit v železniční nákladní dopravě na národní i evropské úrovni příležitosti pro nové dopravní služby a pro zlepšování současných dopravních služeb,
- ❑ poskytnout komplexní služby v dopravě mezi členskými státy a v rámci členských států tak, aby železniční nákladní doprava byla plně konkurenceschopná.

Česká republika vyřešila otázku liberalizace s dostatečným předstihem. Zákon č. 266/1994 Sb., o dráhách, otevřel přístup k železniční infrastruktuře ČR všem oprávněným dopravcům. Liberalizace při provozování železniční dopravy dosáhla v ČR takového stupně, kdy cca 10 % nákladní přepravy zajišťují železniční dopravci mimo České dráhy, a.s.

Otevřít zcela železniční infrastrukturu ČR mezinárodním subjektům ještě před vstupem ČR do EU nebylo možné, neboť neexistovala možnost smluvně zabezpečit nezbytnou reciprocitu.

Použité prameny:

Směrnice 2002/0022(COD) Evropského parlamentu a Rady, o bezpečnosti železnic EU a změně směrnice Rady 95/18/ES, o poskytování licencí železničním podnikům a směrnice 2001/14/ES, o přidělování kapacity železniční infrastruktury a zpoplatnění použití železniční infrastruktury a o bezpečnostní certifikaci.

Směrnice 2002/0023(COD) Evropského parlamentu a Rady, kterou se mění směrnice Rady 96/48/ES a směrnice 2001/16/ES o interoperabilitě transevropského železničního systému.

Směrnice 2002/0025(COD) Evropského parlamentu a Rady, kterou se mění směrnice Rady 91/440/EHS o rozvoji železnic ES.

Zákon č. 266/1994 Sb., o dráhách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 309/2000 Sb., o obranné standardizaci, katalogizaci a státním ověřování jakosti výrobků a služeb určených k zajištění obrany státu a o změně živnostenského zákona.

Zákon č. 77/2002 Sb., o akciové společnosti České dráhy, státní organizaci Správa železniční dopravní cesty a o změně některých zákonů.

STANAG 2468 Technické aspekty přepravy vojenského materiálu po železnici - AmovP-4.

ČD D33 Předpis o vojenské přepravě, České dráhy, s.o., čj. 58132/00-011.

Tento článek se zabývá problematikou interpersonálních vztahů na pracovišti, které hrají velmi důležitou roli v oblasti řízení lidských zdrojů. Naším cílem je představit nové termíny jako je mobbing a bossing, které jsou shodně označovány termínem bullying. Pokusíme se objasnit chování a postupy, které jsou považovány za část psychického pracovního teroru, seznámíme se s fázemi a strategiemi mobbingového procesu. Zajímavou informaci jistě poskytne část, ve které jsou představeny způsoby, které užívá žena a muž coby mobber. Dotazník pak umožní vyhodnotit současnou situaci, tedy zda daný zaměstnanec je obětí mobbingu. Způsoby obrany proti mobbingu poskytnou jak vojenským, tak i civilním odborníkům základy pro úvahy nad pojetím psychického teroru na pracovišti.

V současné době se setkáváme nejen v podnikové praxi, ale i v ostatních organizacích s pojmy jako je mobbing a bossing, které odpovídají slangovému výrazu buzerace. Často jsou tyto termíny záměňovány se šikanou, která na rozdíl od mobbingu je zjevná, průhlednější a přináší okamžité utrpení oběti. Mobbing má pak dlouhodobější formu, je rafinovanější a zákeřnější, neboť přináší zejména psychické rány na duši oběti. Z tohoto důvodu je téměř nepostizitelný. Mobbing a bossing jsou označovány zejména v zahraničí souhrnným pojmem bullying (z angl. bully – hulvát, hňup).

Konrad Lorenz (1903-1989) mobbing spojuje s teritorialitou zvířat, neboli hájením vlastního území před vetřelcem. Za mobbing pak konkrétně považuje útok domovské smečky na vetřelce, ve snaze vypudit jej ze svého území. Následně tento pojem použil Peter-Paul Heinemann v roce 1972 při popisu agresivního chování dětí. Hainz Leymann (1932-1999) aplikoval termín mobbing v podnikové praxi při popisu způsobů chování na pracovišti. Dle prof. Leymanna mobbing představuje útoky na oběť nejméně jedenkrát za týden v časovém horizontu půl roku, přičemž jsou prováděny jednou nebo více osobami. Postižený je pak prakticky vyloučen z kolektivu, což mu přináší extrémní sociální stres. Dopadem mobbingu jsou psychické potíže v podobě poruch spánku, únavy, deprese, sklon k alkoholismu a drogám. V těch nejhorších případech teror na pracovišti končí sebevraždou. Mobbing má negativní dopady nejen na osobní život, ale i na pracoviště, s čímž souvisí výrazný pokles motivace a značný nárůst nemocnosti. Oběti – kvalifikovaní pracovníci jsou nuceni odejít a pro organizaci to znamená ztrátu kvalitního lidského potenciálu.

Mobbing (z angl. to mob – spílat, útočit, zákeřně napadat) je systematický, cílevědomý, a zejména opakovaný útok na konkrétní osobu. Může mít podobu zlomyslností, klepů, pomluv, intrik, podezírání nadměrné kritičnosti a zesměšňování. Je-li mobbing prováděn ze strany nadřízených, hovoříme o **bossingu** (z angl. boss – šéf). Nalezneme ho v podobě přidělování namáhavých a nesmyslných prací, nereálných projektů, nadměrné kontroly či překvapujících útoků.

Formy chování a postupy, které lze považovat za mobbing (dle Leymanna – min. 1x za týden po dobu minimálně šesti měsíců)

Kategorie I – útoky na možnost vyjádřit se příp. svěřit

- ☐ nadřízený omezuje vaše možnosti vyjádřit se (něco sdělit),
- ☐ neustále jste přerušován/a,
- ☐ kolegové omezují vaše možnosti se vyjádřit,
- ☐ jste terčem nadávek a křiku,
- ☐ vaše práce je neustále kritizována,
- ☐ neustále je kritizován váš soukromý život,
- ☐ jste vystaven „teroru po telefonu“,
- ☐ je vám ústně vyhrožováno,
- ☐ je vám vyhrožováno písemně,
- ☐ je vám upírán kontakt prostřednictvím znevažujících pohledů nebo gest,
- ☐ je vám upírán kontakt prostřednictvím různých náznaků, aniž by vám to bylo řečeno přímo.

Kategorie II – útoky na sociální vztahy

- ☐ „nemluví se“ s vámi,
- ☐ nemáte možnost dotyčného/ou oslovit,
- ☐ jste posazen/a do místnosti, která je daleko od vašich kolegů,
- ☐ kolegům je „zakazováno“ s vámi mluvit,
- ☐ je s vámi zacházeno, jako kdybyste byl/a „vzduch“.

Kategorie III – útoky na vaši pověst, úctu a vážnost

- ☐ za vašimi zády jsou o vás šířeny „zlé řeči“.
- ☐ rozšiřují se o vás pomlavy.
- ☐ zesměšňují vás,
- ☐ jste v podezření, že nejste duševně zcela v pořádku, máte se prý nechat vyšetřit psychiatrem,
- ☐ dělají se vtipy a legrace na adresu vašeho postižení,
- ☐ je napodobována vaše chůze, hlas nebo gesta za účelem zesměšnit vás či dělat si legraci na váš účet,
- ☐ je napadáno vaše politické či náboženské přesvědčení,
- ☐ je zesměšňován váš soukromý život,
- ☐ je zesměšňována či znevažována vaše národnost,
- ☐ nutí vás vykonávat práci, která zraňuje vaše sebevědomí,
- ☐ vaše pracovní místo je znevažováno a hodnoceno nevhodným (zaujatým, předpojatým) způsobem,
- ☐ vaše rozhodnutí jsou zpochybňována, příp. nejsou brána vůbec v potaz,
- ☐ jste častován/a obscénními nadávkami či znevažujícími výrazy.

Kategorie IV – útoky na kvalitu pracovního či osobního života

- ☐ nedostáváte žádné pracovní úkoly,
- ☐ je vám upírána činnost na pracovišti takovým způsobem, že si svoje pracovní úkoly ani nemůžete sám vymýšlet,

- ❑ dostáváte nesmyslné pracovní úkoly,
- ❑ dostáváte úkoly, které jsou hluboko pod úroveň vašich dovedností a možností,
- ❑ dostáváte stále nové úkoly,
- ❑ dostáváte obtížně splnitelné úkoly,
- ❑ dostáváte úkoly, převyšující vaši kvalifikaci s úmyslem, aby byla prokázána vaše neschopnost či abyste se blamoval/a.

Kategorie V – útoky na zdraví

- ❑ jste nucen/a do práce, která poškozuje zdraví,
- ❑ je vám vyhrožováno fyzickým násilím,
- ❑ je proti vám použito lehčího násilí, abyste si to „lépe pamatoval/a“,
- ❑ jste tělesně zneužíván/a,
- ❑ jsou vám způsobeny fyzické škody doma nebo na pracovišti jste sexuálně obtěžován/ý (osahávání apod.).

Příčin vzniku mobbingu je celá řada, mohou mít podobu snahy o likvidaci konkurence, špatné řízení, nudy, vlastní pocit méněcennosti či hledání obětího beránka za osobní neúspěch.

Prof. Leymann uvádí **deset základních „spouštěčů“**, tzv. příčin pro vznik mobbingu:

1. Nedostatečná kvalifikace pro vedení lidí, autoritářský styl vedení.
2. Nízká schopnost vypořádat se s konfliktem.
3. Permanentní tlak na zvyšování výkonů a snižování nákladů.
4. Firemní kultura s nízkou úrovní etiky.
5. Nedostatky ve vnitropodnikových strukturách.
6. Strach před ztrátou zaměstnání (napjatá ekonomická situace).
7. Závist a „konkurenční vztahy“ (konkurenční myšlení).
8. Nedostatek tolerance.
9. Destruktivní zacházení s chybami či omyly.
10. Struktura osobnosti mobbovaného.

Mobbing je nejen problémem mezi útočníkem a napadeným, ale i problémem organizace, neboť v jeho důsledku klesá morálka celé organizace a snižuje se úroveň léta budované firemní kultury. Řešení pak leží na bedrech manažerů a vedoucích pracovníků. Měli by tedy dohlížet na úroveň podnikové kultury, na identifikaci zaměstnanců s cíli, hodnotami a vizemi podniku.

„Mobberem“ se může stát prakticky každý, přičemž nejlepší podmínky má ten, kdo se zne-nadání dostane do vyšší funkce nebo zdědí prosperující továrnu či renesanční zámeček. Náhle se pak dostávají pocity, kdy „ON“ je ten vyvolený. Mnohdy stačí pouhé oslovení „manažer“. S takto získanou mocí, která člověka málokdy zušlechťuje, nabývá mobber gigantických rozměrů. Na druhé straně mobbing v sobě zahrnuje určitý druh dovedností, vyžaduje kreativní a racionální přístup. Musí se postupovat promyšleně s cílem zasáhnout oběť na tom nejcitlivějším místě. Většinou vzniká neplánovaně, spontánně, nejdříve jako nevinné poznámky, později bývá výstupem porad manažerů. Úspěšným mobberem může být jak muž tak, i žena, která více bazíruje na detailech, přičemž muž vyvíjí větší tlak na svou oběť.

Jak mobbuje žena

- ❑ Lstí připravuje konkurenta v podniku o možnost projevu a sebeprosazení.
- ❑ Omezí se spíše na mlhavé nářžky, než aby kolegovi nebo dokonce svému šéfovi přímo řekla něco nepříjemného.
- ❑ Ráda mluví o kolegovi za jeho zády špatně, aby z toho sama vytěžila výhody.
- ❑ Bez větších zábran se vysmívá slabým stránkám druhých.
- ❑ Vědomě rozšiřuje nepravdivé zvěsti, aby konkurentovi uškodila.
- ❑ Sama se chválí před nadřízenými; ráda by od šéfa častěji slyšela výslovnou pochvalu i za samozřejmé výkony.
- ❑ Příležitostně některého kolegu v přítomnosti jiných přímo očerní.
- ❑ Nemá zábrany předvést jakýkoliv herecký výkon, může-li to prospět její kariéře.
- ❑ Jako šéfka, zejména ve vztahu ke kolegyním, zneužívá svého postavení k nátlaku.
- ❑ Jako nadřízená je naježená a skeptická zejména vůči téměř pohlaví a obdobně silně ambiciózní ženy se pokouší vyštípat.

Jak mobbuje muž

- ❑ Je chladnější a tvrdší než paní kolegyně a dělá méně emocionálních oklik, chce-li nepřítele zasáhnout.
- ❑ Nátlak vykonává nikoliv písemnými příkazy, nýbrž ústními pohrůzkami.
- ❑ Trestá přímo - tak, že dotyčného často přesazuje z místa na místo. Rovnocenně postaveným kolegům rád dokazuje, kdo je tu silnější.
- ❑ Nemluví s kolegou, aby ho tím nahlodil a znejistil. Anebo naopak, konkurenta, který se mu znelíbí, neustále přerušuje a všechno ví lépe, což je také znejisťující taktika.
- ❑ Mužský šéf neoblíbeného kolegu chladnokrevně izoluje.
- ❑ S oblibou rovnocenně postaveného kolegu „knokautuje“ přímo u představeného sdělením typu: „Má obě ruce levé.“, „Je v nějaké sektě.“, apod.
- ❑ Jako šéf rád potrápí slabší podřízené tím, že jim přiděluje práce, které jsou pod úroveň jejich kvalifikace, což zraňuje jejich sebevědomí.
- ❑ Aby zajistil vlastní kariéru dobrý a rychlý start, postará se o zmizení dokladů anebo o takovou změnu časových harmonogramů, že spolukonkurent obdrží špatné informace.

Současné výzkumy jednoznačně ukazují závislost nárůstu mobbingu na růstu agresivity a stresu ve společnosti, na současné ekonomické situaci a zvyšující se míře nezaměstnanosti. Obecně je možné konstatovat, že prvky mobbingu se objevují především mezi duševně pracujícími a ve větších organizacích se složitější organizační hierarchií a architekturou. Je to dáno zejména tím, že na nižší úrovni řízení jsou dílčí úkoly pracovníka jednoznačně definovány a snadno kontrolovány, což prakticky znemožní druhým vytýkat něco odborného nebo zpochybňovat jeho výkon. Zde tedy dochází k útokům na osobnost oběti, vlastnosti, postoje, návyky, zájmy, charakter či na soukromý život. Na vyšších úrovních se spíše setkáváme se znevažováním výkonů, schopností druhého a k zatlačování do slepé uličky.

Fáze mobbingového procesu

Fáze 1: Konflikty, první útoky, první schválnosti či drzosti, jako je např. šíření pomluv, zadržování informací. V případě, že tyto první konflikty nejsou urovnány, naruší se celková pracovní atmosféra.

Fáze 2: Systematický psychoteror, oběť je vybrána a záměrně a plánovitě (jednou nebo více osobami) ničena. Dochází ke zhoršování psychického stavu, oběť je v defenzivě.

Fáze 3: Nezákonnosti, přehmaty a přestupky ze strany jak personálu, tak i vedení společnosti, dochází zde ke konkrétnímu napadání, ubližování nebo útokům (např. obvinění z duševní vyčerpanosti). Mobbovaný je před nadřízenými označen jako „černá ovce“, což samozřejmě vyvolává další krivdy či případné výhrůžky výpovědí.

Fáze 4: Zavržení a vyloučení z dané organizace – cíle je dosaženo, oběť je vypuzena. Obětní beránek je zlomen v celé struktuře své osobnosti a bohužel začíná obvykle vykazovat právě ty znaky chování, které mu byly od samého počátku (neoprávněně) vytýkány. Hovoříme o tzv. vymývání mozku.

V literatuře bývají fáze probíhajícího mobbingu přirovnávány ke stavbě dramatu, která začíná expozicí, zauzlením přes krizi a obratem dramatu, při kterém je nepohodlný člověk konečně zlikvidován.

Druhy strategií při mobbingu

- ❑ **Šíření pomluv** v podobě šuškání, tajuplných narážek, zveličování či zevšeobecnování bezvýznamných případů, zlomyslné osočování a v neposlední řadě očerňování u nadřízeného. Reagovat na tyto příznaky mobbingu je nezbytné ihned. Je třeba zavolat k zodpovědnosti šířitele pomluv a věcně, klidně a samozřejmě v přítomnosti ostatních spor vyřešit.
- ❑ **Izolace**, kde nejčastější metodou je odmítání podpory a spolupráce, zabraňování oběti vyjadřovat své názory, ignorace, zadržování či zapírání důležitých informací či náhlé ukončení rozhovoru při vstupu oběti do místnosti.
- ❑ **Sabotování práce** představuje mizení pracovních podkladů a přístrojů, falšování a poškozování, informační lži, krádeže nápadů a nových návrhů. Tento druh strategie opět vyžaduje okamžitou reakci.
- ❑ **Znevažování výkonů a schopností** dochází-li ke stále novým a novým útokům v podobě zbytečné dramatizace banálních případů, neustálé kritiky a výčitek, kompromitace, zrazování od motivace či zpochybňování odborné způsobilosti
- ❑ **Poškození soukromí a osobnosti** v nejčastějším projevu je vtípkování na adresu vzhledu, napodobování oběti, vysmívání se vadám, terorizováním prostřednictvím telefonu, podezíráním z duševní choroby. Obranou je okamžitý útok se zbraněmi vyššího kalibru.

Obětí mobbingu se většinou stávají pracovníci, kteří jsou svým způsobem výjimeční. Mohou se odlišovat rasou, náboženstvím či politickou příslušností. Oběť může být introvertem, může se jednat o velice kvalifikované, inteligentní a schopné zaměstnance ve srovnání s jejich kolegy na pracovišti. Obětí bývají také nově příchozí zaměstnanci. Mobbingu rychleji podléhají lidé, kteří mají snížené sebevědomí či kvalitní sociální a rodinné zázemí. Rovněž i obecně úspěšní lidé mohou díky mobbingu zažívat náročné období, přičemž je u nich větší šance, že se dají rychleji

a bez velkých šrámů dohromady. Autoritu či profesionální pověst je totiž velmi jednoduché poškodit a zničit, stačí k tomu jen vypustit několik pomluv týkajících se profesních schopností daného jedince. Získání ztracené pověsti je v podnikové praxi prakticky nemožné. Následujících 5 otázek je testem, který pomůže odhalit skutečnou situaci. Pokud na všechny uvedené otázky odpovídá pracovník kladně, je zřejmé, že patří k obětem mobbingu.

1. Máte pocit, že s vaší prací v poslední době něco nehraje?
2. Máte dojem, že vaše postavení, respektive „práva a povinnosti“ na pracovišti jsou jiné než povinnosti, ale především práva vašich kolegů?
3. Domníváte se, že způsob, jak s vámi zacházejí vaši kolegové, případně váš vedoucí, nejsou zcela v pořádku?
4. Víte a máte i dostatek důkazů o tom, že takovéto zacházení se opakuje a trvá již delší dobu (půl roku a více)?
5. Stálo vás to a stále vás to stojí hodně energie a osobního vypětí? Máte například obavy či výčitky z toho co na vás v práci čeká, trápí vás nepochopení a křivdy, trpíte nespavostí nebo máte nějaké tělesné potíže?

(pramen *Moderní řízení*)

Obrana proti cílenému mobbingu pak může spočívat v následujících postupech:

1. Snažte se najít na pracovišti spojence a proti psychické šikaně se hlasitě ozvěte.
2. Zajistěte si svědky, pište si deník událostí. Pokuste se řešit situaci s pomocí prostředníka (právník, krizová centra, psycholog, Český helsinský výbor).
3. Nebojte se o svých problémech hovořit. Nabídka setkání obou stran a hledání společného řešení pomocí prostředníka by měla přicházet v úvahu dříve než soudní proces, sebezničení mobbovaného nebo jeho útěk z pracoviště.
4. Jednejte proto racionálně, soudní spor je namáhavý (finančně i duševně) a zdlouhavé řešení.

Závěr

Kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde. Tímto českým rčením bychom mohli účinně charakterizovat situaci v současné době v oblasti řízení a vedení lidských zdrojů. Přestože v Armádě České republiky se jednalo spíše o šikanu, především v souvislosti s vojenskou základní službou, hrozba mobbingu se jistě vojenským profesionálům nevyhne. Vedení lidí v AČR by mělo vycházet z poznávání, pozitivního ovlivňování, a především rozvíjení vztahů vojenských profesionálů. Je tedy žádoucí, aby tento přístup byl zakomponován do oblasti personální práce, neboť jedině tak může být realizována prevence a likvidace případného mobbingu či dalších forem nezdravých vztahů v podmínkách AČR.

Literatura:

- BEDNÁŘ, M., BEŇO, P. *Patologie pracovních vztahů aneb opět mobbing: Psychické trýznění v práci je nepřípustné.* Praha: Soudy, 2000, roč.11, č. 2, 14 s.
- HUBEROVÁ, B. *Psychický teror na pracovišti.* Martin: Neografia, 1995, 143 s.
- Novák, T. *Sám proti agresí.* Praha: Grada, 1996, 123 s.
- Beňo, P. *Můj šéf, můj nepřítel?* Šlapanice: Era, 2003, 181 s. „Mobbing je nepřítel dobrého šéfa.“ *Moderní řízení.* Praha: Economia, 2004, roč. 39, č. 3, 115 s.

Jazyková příprava z pohledu studentů vojenské vysoké školy

V rámci výzkumné činnosti na katedře jazyků bývalé Vojenské akademie v Brně, která se zabývala optimalizací výuky anglického jazyka se zřetelem na vojenské prostředí, byli studenti osloveni formou dvou dotazníků. Cílem tohoto průzkumu, který proběhl v letním semestru roku 2004, bylo:

1. Zjistit a analyzovat současné názory studentů na výuku angličtiny pro vypracování nových metod a postupů, které by vedly k jejímu zefektivnění.
2. Vyhodnotit potřeby a zájmy dotazovaných vzhledem k přípravě pilotního e-learningového projektu pro potřeby AČR.
3. Zjistit jazykovou úroveň všech respondentů.

Protože dotazníky byly poměrně rozsáhlé, neuvádíme jejich kompletní analýzu a interpretaci. Zaměřily jsme se na zjištěná fakta, která by mohla zaujmout širší armádní veřejnost, a některá z nich jsme opatřily krátkým komentářem [*].

1. Názory studentů na výuku anglického jazyka

Pro zjištění názorů studentů na různé aspekty výuky anglického jazyka jsme použily dotazník, jehož vyplnění se zúčastnilo 100 studentů Fakulty vojenských technologií VA v Brně. Podrobná analýza tohoto dotazníku je součástí závěrečné zprávy vědeckého úkolu Optimalizace výuky anglického jazyka.

Postoj k výuce angličtiny

Nadpoloviční většina studentů (57 %) považuje angličtinu za středně oblíbený předmět. Co se týče pořadí důležitosti, řadí ji 52 % studentů k velmi důležitým a 41 % ke středně důležitým předmětům.

S postojem studentů k výuce angličtiny souvisí i jejich příprava na hodiny. 51 % studentů se věnuje přípravě na jedno zaměstnání angličtiny po dobu pěti až dvaceti minut. Je však alarmující, že 39 % studentů se přípravě nevěnuje vůbec, což značně snižuje efektivitu osvojování si anglického jazyka. Jedná se zejména o studenty šestého až desátého semestru, kteří nemají z angličtiny zápočet. U těchto studentů se často setkáváme s neochotou nejen na sobě pracovat, ale i účastnit se vyučování vůbec.

Na druhé straně však 90 % studentů (zejména nižších ročníků) projevilo ochotu studovat i mimo vyučovací hodiny - rádi by navštěvovali nepovinné odpolední kurzy, studovali v multimediální učebně a zúčastňovali se distančního studia.

Vstupní znalosti a problémy studentů na začátku studia

Největší procento studentů (42 %) bylo na střední škole hodnoceno známkou 2. Z dotazníku dále vyplynulo, že naprostá většina studentů přijatých na VA získala jisté znalosti ang-

ličtiny již na střední škole. V minulosti tomu tak vždy nebylo, a tak se učitelé občas potýkali s problémem nulových vstupních znalostí studentů.

Po přijetí na Vojenskou akademii jsou posluchači rozdělováni do studijních skupin podle své jazykové pokročilosti. Východiskem k jejich rozdělení jsou výsledky přijímacích testů. Z dotazníku vyplynulo, že 60 % studentů považuje své zařazení do studijní skupiny za odpovídající. Pokud v prvním ročníku vznikne důvod k přefazení studenta do jiné skupiny, řešíme tento problém individuálně.

Největší problémy, se kterými se studenti na začátku studia setkali, se týkaly dovednosti poslechu s porozuměním a slovní zásoby. Oba problémy spolu úzce souvisí – nedostatečná slovní zásoba může být jednou z překážek porozumění. Při poslechu student nemá dostatek času se hlouběji zamýšlet nad neznámými výrazy, jak mu to umožňuje například čtení s porozuměním. Příčinou potíží s poslechem může být i rozdíl v pozornosti, která je věnována poslechu s porozuměním na středních školách a na Vojenské akademii. Zatímco na středních školách není poslech s porozuměním u maturitní zkoušky testován, na VA je velmi významnou součástí jak zápočtových testů tak zkoušky podle normy NATO STANAG 6001.

Výukové materiály

Často diskutovanou otázkou je volba základního učebního materiálu. 47 % studentů považuje učebnici *True to Life* za vhodnou až optimální, 42 % studentů je s učebnicí nespokojeno. Nespokojení studenti však často nebyli schopni své výhrady vůči učebnici formulovat, přestože k tomu byli v dotazníku vyzváni. 85 % studentů je spokojeno s probíráním osmi lekcí za semestr a 79 % považuje odpovídající zápočtové testy za přiměřené.

Zvažování základních a doplňkových výukových materiálů patří mezi záležitosti, kterými se na katedře nepřetržitě zabýváme. V současné době, která přeje vzniku nových učebních řad s vojenskou tematikou, zkoušíme vhodnost použití některých lekcí 1. dílu učebnice *Campaign - English for the Military* (autoři Simon Mellor-Clark a Yvonne Baker de Altamirano, vyd. Macmillan, 2004). Na jejím vzniku se podílely i učitelky naší katedry, které části učebnice v praxi ověřovaly a svými připomínkami přispěly k jejímu úspěšnému dokončení.

První díl učebnice je určen pro začátečníky, a tudíž je jako hlavní učební materiál pro naše studenty nevhodný. Vkládáme však naději do dalších dílů, které by měly být v brzké době publikovány. Kombinace obecné a odborné angličtiny ve vojenském kontextu by mohla představovat řešení pro studenty, kteří dosáhli již na střední škole v angličtině středně pokročilé úrovně.

Nyní nabízíme těmto studentům v oblasti obecné angličtiny rozvíjení jazykových dovedností v rámci abstraktnějších témat (používáme např. učebnice *Taboos&Issues*, *Ideas&Issues*) a v oblasti vojenské angličtiny se soustředujeme na lexikální a funkční výrazové prostředky spojené s každodenním zaměstnáním studentů.

V současné době se někteří učitelé na katedře jazyků zaměřují na vytváření databanky dostupných výukových materiálů s vojenskou tematikou. Rovněž spolupracují s odbornými katedrami na specifikaci jejich požadavků ohledně jazykových potřeb budoucích odborníků.

Organizace výuky

Většinu studentů se jeví počet hodin v prvním až pátém semestru jako přiměřený (55 %) až nedostatečný (43 %). 63 % studentů považuje za nutné studovat angličtinu na VA po dobu

delší než pět semestrů. Počet studentů v jedné skupině by se měl podle názoru studentů pohybovat mezi pěti až deseti. Návrhy ohledně celkového zvýšení počtu hodin angličtiny a malého počtu studentů ve skupině se často objevovaly i ve slovním komentáři dotazníku.

Vybavení učeben považuje za dostatečné ta část studentů, kteří mají zaměstnání v učebnách vybavených sluchátky. Ostatní studenti volají zejména po základní audiovizuální technice nutné pro procvičování poslechu s porozuměním.

Nároky pedagogů vůči studentům se zdají být 74 % posluchačů přiměřené, 14 % studentů by dokonce přivítalo nároky vyšší. 25 studentů v komentáři vyjádřilo slovně svou spokojenost s přístupem učitelů. V připomínkách a návrzích k organizaci výuky studenti vyjádřili přání účastnit se zahraničních stáží, což je podle jejich zjištění v současné době víceméně nemožné. Ocenili by také možnost konverzace s rodilým mluvčím.

2. Potřeby a zájmy dotazovaných vzhledem k přípravě pilotního e-learningového projektu

Pro zjištění jazykových a odborných potřeb a zájmů jsme použily dotazník, jehož vyplnění se zúčastnilo 110 studentů Fakulty vojenských technologií VA v Brně. Úplná analýza je součástí projektu obranného výzkumu, který se zabývá jazykovou přípravou v rámci distančního vzdělávání.

Zájem o využití e-learningu

Pokud by existoval elektronický program zaměřený na výuku angličtiny pro vojenské zaměstnance a studenty, většina dotazovaných (95 %) by měla zájem ho využívat. Zajímavý je fakt, že více než 70 % studentů by tento program rádo používalo k rozšíření všeobecné slovní zásoby, gramatiky, odborné vojenské slovní zásoby a k poslechu. Polovina dotazovaných by se chtěla zdokonalit v mluvení a ve čtení technických materiálů a příruček. Nejmenší počet dotazovaných uváděl využití elektronického programu k učení se psaní (40 %).

Zkušenosti s používáním PC pro studium angličtiny

Téměř polovina dotazovaných se již zkusila učit angličtinu na počítači, z toho u 68 % šlo o zkušenosti vcelku dobré. Kladně hodnotili zejména možnost poslechu, učení se slovní zásobě, rychlého vyhledávání potřebné informace, kontroly správnosti vypracovaných úkolů, učení se gramatice, čtení článků, korekce výslovnosti, sledování audiovizuálních souborů a učení se zábavnými formami (např. hrou či sledováním videa). Záporně hodnotili stereotypnost některých úkolů, absenci nácviku produktivních dovedností (mluvení a psaní) a nízkou motivaci pro tento způsob studia.

Názory na důležitost jednotlivých jazykových dovedností z hlediska vojenské kariéry

Za nejdůležitější z hlediska vojenské kariéry považují dotazovaní schopnost mluvení (83 %), poslechu s porozuměním (74 %) a znalost všeobecné slovní zásoby (50 %). Méně než polovina respondentů pokládá za nejdůležitější pro svou profesi čtení s porozuměním, znalost technické angličtiny a znalost odborné vojenské slovní zásoby. Nejméně důležitou byla shledána dovednost psaní (24 %) a gramatika (15 %).

Preference jazykových témat

V oblasti tematické by se sice část respondentů (13 %) ráda věnovala osvojování angličtiny ve vojenském kontextu, ale větší část by dala přednost obecným tématům a situacím z každodenního života (30 %). Naprostá většina (57 %) by ráda studovala obojí – jak všeobecná, tak vojenská témata.

Zajímavé je, že nejvyšší zájem o vojenská témata se projevuje u 1. ročníků, kde značná část studentů má vcelku dobré základy obecné angličtiny ze středoškolského studia.

Ze *všeobecných* témat považovali dotazovaní za důležitá vědecko-technická témata (50 % respondentů), témata související se zaměstnáním (39 %), orientací ve městě a v terénu (32 %), popisem místa (30 %), telefonováním (27 %) a dovolenou a cestováním (14 %). Za méně důležité tematické okruhy byly považovány rodina, jídlo, vzdělávání, počasí, sport a nakupování.

Z vojenských témat byly za důležité považovány: základy vojenské angličtiny (64 %), zbraně a munice (35 %), radiokomunikace (35 %), rozkazy a pokyny /instrukce (33 %), vojenský brífink (28 %), bezpečnostní předpisy (25 %), udržení míru (23 %), struktura ozbrojených sil (22 %), letectví (20 %), vojenské psaní (20 %), vojenská cvičení (19 %) a mnohonárodní společné operace (17 %).

Další témata jako logistika, civilní obrana, lékařská terminologie, vojenská taktika a taktické činnosti byla shledána méně důležitými.

Je zřejmé, že pořadí těchto tematických preferencí může být ovlivněno studijním oborem respondentů.

Představy respondentů o praktickém využití jazyka

Z odpovědí dotazovaných vyplývá, že nejčastěji používají nebo budou používat angličtinu ke čtení manuálů (74 %), k neformální konverzaci (71 %), ke sledování televizních programů v anglickém jazyce (58 %), čtení knih v angličtině (45 %), k profesní diskusi (44 %), psaní zpráv a vzkazů (44 %), provádění zahraničních návštěv (41 %), poslechu rádia v angličtině (40 %) a čtení anglicky psaných novin (40 %). Méně než 40 % respondentů předpokládá využití angličtiny k psaní formálních dopisů, přípravě prezentací, udělování pokynů a instrukcí, přípravě vojenského brífinku a méně než 30 % ke zdůvodnění svého názoru, psaní zprávy či hlášení nebo při velení jednotce. Většinou nepředpokládají, že by angličtinu potřebovali k psaní neformálních dopisů, vyjednávání nebo předkládání požadavků.

Je zapotřebí vzít v úvahu fakt, že jde o studenty, kteří ještě nemají přesné informace o tom, kde a v jakých podmínkách budou pracovat po absolvování Vojenské akademie, a tudíž je pro ně mnohdy obtížné předvídat, v jakých situacích budou jako vojenští profesionálové angličtinu používat.

3. Zjištění jazykové úrovně všech účastníků průzkumu

V obou dotaznících byla zjišťována celková jazyková úroveň respondentů v angličtině na základě dosaženého stupně podle normy NATO STANAG 6001. Následující údaje byly získány vyhodnocením obou výše zmíněných dotazníků.

Téměř polovina dotazovaných splnila požadavky na dosažení úrovně 1 nebo 2 podle normy STANAG 6001. 25 % respondentů dosáhlo stupně 2 a přibližně 23 % získalo stupeň 1. Stupeň

3 byl zatím dosažen jen výjimečně. Nejlepší úroveň dosáhli dotazovaní doktorandi a studenti 3. ročníků (SLP 2 – 50 %) a nejméně úspěšní byli studenti 2. ročníků (SLP 2 – 0 %). Z hlediska jednotlivých jazykových dovedností bylo nejvíce dotazovaných úspěšných v dovednostech čtení, poslechu a mluvení, nejnižší úspěšnost vykazují v dovednosti psaní.

Závěr

Z průzkumu názoru studentů vyplynulo, že jsou s výukou angličtiny vcelku spokojeni. Rádi by se však intenzivně věnovali jejímu studiu po dobu delší než pět semestrů, jako je tomu na jiných evropských vysokých vojenských školách, kde je dotace hodin výuky cizího jazyka podstatně vyšší. Školní rok 2003/4 sice vrátil výuku angličtiny do šestého až desátého semestru studia, avšak bez formálního výstupu na konci jednotlivých semestrů, což se neprojevilo jako optimální řešení. Jelikož studium angličtiny není v těchto semestrech ukončeno zápočtem ani zkouškou, mnozí studenti dávají přednost jiným předmětům, ze kterých jsou povinni zápočty a zkoušky skládat. Častá neúčast studentů v hodinách (občas zaviněná i služebními povinnostmi) narušuje systematickou jazykovou přípravu.

Přáli bychom si společně s posluchači, aby mohli studovat anglický jazyk co nejvíce semestrů zakončených zápočtem nebo klasifikovaným zápočtem. Chceme studentům nabídnout kvalitní jazykovou přípravu s využitím nejvhodnějších aktuálních materiálů. Pro studenty, kteří přicházejí se středně pokročilou znalostí anglického jazyka, bude nutné vypracovat novou obsahovou náplň studia angličtiny. Její součástí by mělo být rozvíjení všech jazykových dovedností směrem k abstraktnějším polohám a postupné systematické začleňování autentických textů s obecnou a vojenskou tematikou v souladu s potřebami studentů.

K optimalizaci osvojování si anglického jazyka mimo pravidelnou výuku přispěje v blízké budoucnosti možnost rozvíjet své dovednosti samostatně podle vlastních potřeb studiem v moderně vybavené multimediální studovně, stejně jako možnost zapojit se do **pilotní fáze e-learningového projektu distančního studia**. Při vytváření projektu mohou jeho tvůrci přihlédnout k výsledkům těchto dotazníků, zejména pokud se jedná o představy, zájmy a preference vyjádřené v odpovědích respondentů tak, aby vytvořený program byl pro uživatele dostatečně atraktivní a přínosný.

Positivním zjištěním je skutečnost, že složení standardizované zkoušky podle normy NATO STANAG 6001 si studenti kladou za hlavní osobní cíl v jazykové přípravě. To dokazuje, že si posluchači plně uvědomují důležitost studia anglického jazyka pro práci vojenského profesionála. Pro zaměstnance katedry jazyků z toho vyplývá, že vedle řízení rozvoje jazykových dovedností studentů musí být toto pracoviště v kontaktu s Ústavem jazykové přípravy, který provádí testování podle normy STANAG 6001, aby vyučující mohli studenty včas informovat o všech podstatných změnách ve formátu zkoušky.

Je všeobecně známo, že úroveň jazykových dovedností výrazně klesá, pokud člověk není v pravidelném kontaktu s cizím jazykem. S touto skutečností koresponduje i zcela oprávněný požadavek na **obnovování platnosti jazykové zkoušky podle normy STANAG 6001 po pěti letech**. Osvojování angličtiny by proto nemělo skončit dnem vyřazení studentů z vojenské školy (Univerzity obrany), ale mělo by dále pokračovat některou z dalších forem studia, zaměřenou na prohlubování nebo alespoň na udržování stávající jazykové úrovně.

Poznámka:

[*] Oba dotazníky byly zadávány a vyhodnocovány na Fakultě vojenských technologií VA v Brně. Od 1. 9. 2004 je nástupnickou organizací VA Univerzita obrany.

Výuka anglického jazyka na bakalářském a magisterském stupni představovala na bývalé VA v Brně největší objem jazykové přípravy a logicky jí proto byla věnována největší pozornost. Jaké jsou faktory ovlivňující studium a výkon studenta? Jaké jsou vstupní předpoklady uchazeče o studium na vysoké vojenské škole, požadavky na studenta v jednotlivých semestrech? Jaký má být rozsah odborné jazykové přípravy, její hodnocení a klasifikace? Tento článek seznamuje čtenáře především s metodologií provedeného výzkumu a se závěry týkajícími se daných oblastí.

Aktivní znalost cizích jazyků v každodenním životě je v dnešní společnosti nepostradatelná. S nutností být schopen komunikovat cizími jazyky se setkávají uchazeči o zaměstnání v mnoha oborech lidské činnosti a ani armáda není z tohoto pohledu výjimkou. Důkazem toho je i vyjádření generálporučíka Pavla Štefky, náčelníka GŠ AČR, který říká, že „profesionální ozbrojené síly jsou reakcí na bezpečnostní rizika a výzvy 21. století. Pro úspěšné vedení soudobých vojenských operací je nutná důkladná příprava, stoprocentní odbornost a zvládnutí obsluhy zbraní a techniky. Takové nároky splňuje právě dobře připravený a motivovaný vojenský profesionál“ [1].

Tento fakt je reflektován v požadavcích na současného příslušníka AČR, které v sobě zahrnují mimo jiné i splnění kvalifikačních předpokladů stanovených pro služební zařazení. Již při prvním kontaktu s uchazečem o práci vojenského profesionála se služební orgány mimo jiné zajímají také o jeho jazykové znalosti a možnost jejich doložení složenými jazykovými zkouškami.

Armádu tvoří především lidé, profesionálové, odborníci na svých místech. Proto je také v armádě taková pozornost věnována přípravě lidí, proto také vojenské školství považuje jazykové vzdělávání za jednu ze svých priorit. Největší důraz je kladen na **zvládnutí anglického jazyka jako základního komunikačního prostředku v rámci mezinárodní vojenské komunikace**. Problematika jazykové přípravy v podmínkách AČR je náplní praktické i teoretické práce jazykových pracovišť. Jedním z nich je katedra jazyků Fakulty vojenských technologií Univerzity obrany. Pracoviště navazuje na dlouholeté tradice Ústavu jazykové přípravy Vojenské akademie v Brně.

Stav a optimalizace organizace a řízení výuky

V průběhu let 2000–2004 se kolektiv zpracovatelů pod vedením PhDr. Hany Bušinové [2] věnoval problematice organizace a řízení výuky anglického jazyka v podmínkách vysoké vojenské školy. Svou práci završil obhajobou závěrečné zprávy vnitřního vědeckého úkolu *Stav a optimalizace organizace a řízení výuky ve prospěch VA, MO a GŠ na OAJ ÚJP* [3].

V neustále se měnících vnějších podmínkách je k přihlášení vědeckého úkolu v roce 2000 vedla snaha po reflexi nové situace v potřebách jazykového vzdělávání studentů VA

a ostatních příslušníků AČR na přelomu tisíciletí. Ten zastihl zejména vysokoškolskou výuku jazyků na VA na rozcestí, kdy bylo potřeba ukončit období změn koncepce výuky po zlomovém roce 1989 a stanovit koncepci pro nové období vysokoškolské jazykové výuky.

Cílem daného vědeckého úkolu bylo na základě popisu současného stavu a zkušeností s výukou anglického jazyka na pracovišti provést analýzu organizace, forem a obsahu jednotlivých typů výuky. Tato analýza pak měla pomoci optimalizovat organizaci, obsah a formy výuky.

Práce vznikala na Ústavu jazykové přípravy VA Brno, jehož úkolem byla nejen přímá pedagogická činnost, ale také činnost výzkumná a teoretická. Cílem výzkumných a teoretických aktivit bylo neustále zvyšovat efektivitu a kvalitu výuky jazyků.

Ač šlo o vědecký úkol, jeho východiska, úkoly a cíle byly ryze praktické a byly vždy praxí silně ovlivňovány. Již v samotném začátku prací řešitelky uvedly, že výsledek vědeckého úkolu bude jednoznačně podmíněn stabilitou podmínek, za nichž k jazykové výuce dochází, respektive změnami podmínek, které požaduje škola samotná nebo resort MO, a které zevnitř lze ovlivnit jenom minimálně. Veškeré závěry, k nimž v průběhu řešení vědeckého úkolu dospěly, vycházely z této premisy.

Největší pozornost byla věnována přímé výuce. Tuto problematiku lze dále rozčlenit do dvou relativně samostatných oblastí. První oblastí je vysokoškolská výuka v bakalářském, magisterském a doktorském programu, druhou oblast v době existence ústavu tvořila výuka v kurzech pro MO a GŠ. Výuka anglického jazyka na bakalářském a magisterském stupni představovala největší objem výuky a logicky jí proto byla věnována největší pozornost. Autorky se zaměřily na faktory ovlivňující studium a výkon studenta VA. Zajímaly je zejména tyto aspekty: vstupní předpoklady uchazeče o studium na VA, přijímací zkoušky, požadavky na studenta v jednotlivých semestrech, problematika odborné jazykové přípravy, hodnocení a klasifikace.

Norma STANAG 6001

Druhý typ dotazníku byl určen studentům VA a zaměřil se na zjišťování jejich názorů na obsah a metody výuky a hodnocení. Významným stimulem pro jazykovou výuku ve vojenském vysokém školství byl **vstup České republiky do NATO a s tím úzce spojená implementace standardů NATO do všech oblastí vojenského života, tedy i do jazykové přípravy** stávajících i budoucích vojáků z povolání, respektive profesionálních vojáků. Z tohoto pohledu práce odrážela požadavky normy STANAG 6001 [4], stejně jako závěry konferencí BILC [5].

Norma STANAG 6001 je respektována ve všech oblastech jazykové přípravy a testování jazykových dovedností. Promítnula se zde výrazně prioritou řečových dovedností důležitých pro ústní komunikaci – poslech s porozuměním a mluvení.

Vědecký úkol se snažil nezkoumat problematiku jazykové výuky pouze z pohledu vysoké vojenské školy. Naopak, autorky využily i podnětů z činnosti CASAJC [6]. Je zcela zřejmé, že tato organizace ve svých snahách o zavedení jednotného jazykového portfolia a tzv. jazykového pasu reflektuje podobné potřeby mezinárodní komunikace jako STANAG 6001 ve vojenském prostředí.

Práce prokázala, že jedním z faktorů ovlivňujících úspěch při skládání přijímacích zkoušek na vysokou vojenskou školu je složení maturitní zkoušky z angličtiny. Na druhé straně, vzhledem k odlišné úrovni výuky angličtiny na středních školách, složení maturity neznamená automaticky i úspěch u přijímací zkoušky z angličtiny na vysoké vojenské škole.

Přijímací zkoušky představují zlomový okamžik v životě absolventa střední školy - uchaže o studium na vysoké vojenské škole. Řešitelky vědeckého úkolu jim proto také věnovaly pozornost, a to zejména z pohledu validity a reliability výsledků přijímacího testu.

Byla provedena položková analýza testu softwarovým programem ITEMAN [9]. Vzhledem k pevně stanoveným časovým limitům v průběhu přijímacího řízení není možné optimalizovat formát přijímací zkoušky a nadále se používají pouze testové položky s výběrem odpovědí.

Pro ulehčení práce učitelů i studentů byly v rámci vědeckého úkolu zformulovány celkové požadavky na studenty angličtiny v průběhu studia na vysoké vojenské škole do postupných kroků. Tyto požadavky slouží jako dílčí výukové cíle. Dále pak umožňují stanovit jednotná kritéria hodnocení v průběhu i na závěr semestru a studentovi dávají již na začátku studia, respektive každého semestru jasnou představu o tom, jaké požadavky musí zvládnout, aby byl v dané etapě jazykové přípravy úspěšný. Materiál existuje ve dvou verzích, a to zvlášť pro učitele a zvlášť pro studenty.

V souladu s odbornou literaturou zabývající se angličtinou pro speciální účely se řešitelky nedomnívají, že obsahem výuky anglického jazyka na vysoké vojenské škole by měla být výhradně vojenská terminologie (slova a slovní spojení). Výuka by měla využívat autentické materiály svým zaměřením blízké potřebám reálného života. U studentů by měla co nejvíce rozvíjet schopnost aplikace strategií a užívání jazyka ve všech řečových dovednostech a při respektování zásad teorie učení.

Studenti jsou na konci jednotlivých semestrů hodnoceni formou zápočtu nebo klasifikovaného zápočtu. Jejich konkrétní rozložení v průběhu studia není v kompetenci samotného jazykového pracoviště, ale je určeno centrálně školou. Důležitost normy STANAG 6001 se projevuje u klasifikovaných zápočtů. Aby byl student úspěšný u klasifikovaných zápočtů, musí jeho jazykové kompetence odpovídat stupni normy STANAG 6001 SLP 1, respektive 2 [8].

Doporučení plynoucí z vědeckého úkolu pro další práci

Je nutné stále věnovat pozornost zdokonalování formátu testu z angličtiny u přijímacích zkoušek tak, aby odpovídal podmínkám realizace přijímacích zkoušek na Fakultě vojenských technologií [9] Univerzity obrany, tj. **zaměřit se zejména na přípravu testů pro dovednost čtení s porozuměním** s použitím testových úloh s možností volby, respektive testových úloh s krátkou otevřenou odpovědí. Zvážit uplatnění testování produktivní dovednosti psaní.

Stálým imperativem musí zůstat reliabilita a validita používaných testů, jakož i zvyšování citlivosti testových položek. Každoročně se zvyšující jazyková úroveň kandidátů musí vyústit v jí odpovídající postupné zvyšování obtížnosti testu.

Požadavky specifikované pro jednotlivé semestry se staly důležitým faktorem pro zefektivnění výuky pomocí jasnějšího vymezení výukových cílů. Představují výraznou pomoc pro studenty i pedagogy. V závislosti na již zmíněné zvyšující se jazykové úrovni kandidátů, která se kladně projevuje v prvním semestru studia, je nutné uvažovat o vypracování nového návrhu kurzu (course design), do něhož by bylo vhodné zařadit odbornou jazykovou přípravu. Ve vývoji nového návrhu kurzu spatřujeme možnost dalšího pokračování vědecké práce na katedře.

Povzbudivě pro nás vyznívá zpětná vazba od studentů, kteří považují angličtinu za středně oblíbený a důležitý předmět, své zařazení do skupin uvádějí vesměs jako odpovídající, vyjadřují spokojenost s výukovými materiály, tempem výuky a přístupem učitelů, ztotožňují se s požadavky a testovými metodami zkoušky STANAG 6001.

Práce, o které se píše v tomto článku, zahrnuje všechny podstatné aspekty výuky anglického jazyka na vysoké vojenské škole v daných limitech místních a časových. Nutně odráží také neustálý vývoj vnějších podmínek. Tato skutečnost na jedné straně vnesla do zkoumání jistou dynamiku, na straně druhé z ní vyplývá, že zkvalitňování celého výukového systému je nekonečný proces, kterému budeme muset také nadále věnovat velkou pozornost v oblasti praxe i teorie.

Pro absolventa vojenské vysoké školy zůstává důležitým mezníkem získání SLP 2 u zkoušky podle normy STANAG 6001, proto před vědeckopedagogickým sborem katedry anglického jazyka vystávají nové úkoly, např. postupné vytvoření specificky orientovaných kurzů. Další výzkumná práce v oblasti jazykové přípravy by mohla zahrnovat analýzu jazykových potřeb v AČR a zní plynoucí inovaci kurikula, výukových cílů a zkvalitnění systému hodnocení výsledků.

Poznámky:

- [1] In katalog *Nová kariéra – Armáda České republiky pro 21. století*. www.army.cz.
- [2] PhDr. Hana BUŠINOVÁ, PhDr. Mária ŠIKOLOVÁ, RNDr. Eva STAŇKOVÁ.
- [3] VA - Vojenská akademie v Brně, MO - Ministerstvo obrany, GŠ - Generální štáb, OAJ - oddělení anglického jazyka, ÚJP - Ústav jazykové přípravy (jedná se o ÚJP, který byl součástí VA a byl zrušen v roce 2003).
- [4] STANAG - standardizační dohoda NATO, 6001 - standard v jazykové oblasti.
- [5] BILC (Bureau for International Language Coordination) - výkonný orgán NATO pro jazykovou spolupráci, zřízen v roce 1966. Jeho prvotní úkol se vztahoval k jazykovému vzdělávání a testování, v roce 1978 byl schválen jako poradní orgán NATO pro jazykové záležitosti. V rámci BILC se pořádá jedenkrát ročně konference, na které se řeší koncepční otázky.
- [6] CASAJC – Česká a slovenská asociace učitelů jazykových center na vysokých školách, sdružení učitelů těchto center, která spolupracuje s mezinárodní organizací CERCLES (organizace podporující jazyková centra na vyšších stupních vzdělávání, včetně univerzitních, a vytváření zdrojů pro jejich dostatečné technické a pedagogické vybavení).
- [7] ITEMAN - produkt firmy Assessment Systems Corporation, využíváný k vyhodnocování testů.
- [8] STANAG 6001 je standardizovaný jazykový profil jazykové způsobilosti. Kód SLP (Standard Language Profile) označuje specifickou způsobilost v jednotlivých jazykových dovednostech: poslechu s porozuměním, ústním projevem, čtením s porozuměním a písemným projevem. Má pět stupňů, ale v praxi se používají jen čtyři.
- [9] Katedra 264 je součástí Fakulty vojenských technologií.

Upozornění pro autory časopisu Vojenské rozhledy

Příspěvky v českém jazyce zasílejte na adresu redakce na disketě v textovém editoru (T602, RTF, Word), případně v jednom vytištěném exempláři, nebo prostřednictvím E-mailu voj.rozhledy@army.cz. Obrázky posílejte zvlášť, odděleně od textu (týká se hlavně příspěvků ve Wordu), studio zpracovává obrázky (grafiku) v programovém balíku Adobe Photoshop. Materiály určené ke skenování (fotografie, mapy) mají být kvalitní, obrázky dodávané v digitální podobě musí být skenované na 300 dpi velikosti 1:1 a uložené ve formátu EPS, TIFF, BMP, RAW či JPEG s minimální kompresí (tj. komprese = 10).

Vlastní text příspěvku pište vždy hned od prvního sloupce, pro odstavce nepoužívejte tabulátor, slova na konci řádku nedělte a nezarovnávejte. Tvrdé ukončení řádku (pomocí klávesy Enter) používejte pouze na ukončení odstavce, respektive titulu ap., ne jednotlivé řádky. V textu na zdůraznění používejte pouze *kurzivu* nebo **tučné písmo**, nikoliv podtržené písmo. Poznámky v textu označujte číslicí (ne indexem), nejlépe v hranaté závorce, a jejich vlastní text umístěte na konec příspěvku, bez použití poznámkového aparátu textových editorů (funkce: Poznámky pod čarou).

Motto: Znalost cizích jazyků – brána do Evropy a do světa

Schopnost aktivně užívat kromě mateřštiny i další jazyk se stala nezbytnou součástí profesní výbavy téměř každého pracovníka. Pro zaměstnance rezortu Ministerstva obrany České republiky se logicky angličtina stala dorozumívacím jazykem číslo jedna a pracovním jazykem příslušníků armád států sdružených v Severoatlantické alianci. Dalším návazným krokem se ve všech armádách NATO ukázalo prokazování způsobilosti platným osvědčením v souladu s normou Aliance STANAG 6001. Tato norma byla vzata v potaz jako jeden ze zdrojových materiálů při sestavování širšího evropského referenčního rámce pro jazyky navrženého a rozpracovaného Radou Evropy ve Štrasburku. Norma STANAG 6001 užívaná v armádě ČR je svým pojetím a zaměřením užší, specifičtější, a proto také detailnější.

Příspěvek stručně srovnává oba zmíněné systémy, tj. Evropský referenční rámec i normu STANAG 6001 a zdůrazňuje úlohu a závěry zasedání výkonného orgánu NATO pro spolupráci v oblasti jazykové přípravy BILC a roli tzv. deskriptorů této normy pro přípravu ke složení zkoušky.

Praktická schopnost užívat cizí jazyk nebo ještě lépe cizí jazyky je nepochybně jedním z ukazatelů kvalifikace každého pracovníka. Pro příslušníky malých národů byla znalost cizích řečí nezbytná v minulosti a významným faktorem se stala po otevření hranic a vstupu menších států do širších evropských i světových uskupení jakými jsou NATO nebo Evropská unie. Schopnost komunikace v cizím jazyce je však pojem velmi široký a proces učení se jazyku není vlastně nikdy dovršený a ukončený, protože každý uživatel mateřského i cizího jazyka prochází stálým a nikdy neuzavřeným vývojem rozšiřování svých schopností a praktických znalostí. Zaměstnavatelé ovšem požadují, aby kompetence v cizím jazyce byla prokazována jistými standardními a vzájemně srovnatelnými metodami, které by měly zajistit spolehlivost a srovnatelnost výsledků, a tudíž i kompatibilitu dovedností nositelů osvědčení o jazykové způsobilosti.

Lingvisté i běžní uživatelé jazyka pracující v rezortu ministerstva obrany jsou seznámeni minimálně se dvěma systémy hodnocení komunikativní kompetence. Jedním z novějších přístupů je systém hodnocení navržený a rozpracovaný Radou Evropy ve Štrasburku pod názvem Common European Framework of Reference for Languages (Společný evropský referenční rámec pro jazyky), druhým je hodnocení podle normy 6001 běžně označované zkratkovým slovem STANAG, které se v české i slovenské armádě používá již více než deset let.

Pokusme se krátce shrnout, co mají oba systémy společného a v čem se odlišují. Oba systémy člení komunikativní kompetenci do několika stupňů.

Společný evropský referenční rámec pro jazyky je určen všem lidem, kteří se podílejí na zvyšování jazykové vzdělanosti ve společnosti, tedy žákům, studentům, učitelům a examinátorům, tvůrcům výukových programů i autorům učebnic a institucím, které od zaměstnanců vyžadují jazykovou kvalifikaci. V rámci dlouhodobého projektu Rady Evropy se na jeho sesta-

vení podílela řada odborníků z 41 zemí, kteří vypracovali podrobné stupnice úrovní ovládnání jazyka, které se vztahují k různým typům cílových dovedností.

Lingvista i běžný uživatel jazyka v publikaci najde obecně a holisticky pojatá slovní vyjádření stupně ovládnutí jazyka na každé úrovni a také v každé z uvedených dovedností (viz **obr.**).

A Basic User uživatel základů jazyka	A 1 Breakthrough průlom
	A 2 Waystage na cestě
B Independent User samostatný uživatel	B 1 Threshold práh
	B 2 Vantage rozhled
C Proficient User zkušený uživatel	C 1 Effective Operational účinná operační způsobilost
	C 2 Mastery zvládnutí

Obr.

Všechny kategorie jsou v pojetí Rady Evropy chápány široce, definice označují typické znaky komunikace a jsou cenné také proto, že jsou vyjádřeny pozitivním způsobem. Popisují totiž to, **co student s jazykem dokáže a zvládá** spíše než to, co (ještě) neumí.

Pro běžného uživatele i učitele cizího jazyka je velmi přínosná jeho Příloha C prezentující projekt pod názvem DIALANG („jazykový diagnostik“), který poskytuje soubor prostředků určený dospělým studentům, kteří si přejí získat diagnostické informace o stupni ovládnutí studovaného jazyka, mají zájem zjistit svoje přednosti i nedostatky a zároveň získat radu, jak se v jazyce zlepšit. Součástí souboru jsou mimo jiné sebehodnotící výroky, testy daného jazyka a zpětnovazební informace. Soubor je zatím vypracován pro čtrnáct evropských jazyků a je uživatelům přístupný také na internetu např. pro jazyk anglický na adrese www.dialang.org/english nebo www.culture.coe.int/lang/. Soubor DIALANG provede diagnózu a může pozitivně motivovat jedince k další samostatné práci, nevydává však žádný oficiální certifikát.

V květnu 2003 se za předsednictví profesora Charlese Aldersona konala celoevropská konference EALTA (European Association of Language Testing and Assessment), která sdružuje zkoušející cizích jazyků z celé Evropy i několika mimoevropských států. Z jednání konference vyplynulo, že Evropa směřuje k vytvoření rozsáhlejšího a unifikovanějšího rámce přičemž testování podle normy STANAG může být integrální součástí tohoto širšího rámce pro hodnocení jazykové způsobilosti. Testování podle normy STANAG 6001 totiž bylo vzato v úvahu jako jeden ze zdrojů při tvorbě základních materiálů tohoto širšího evropského systému.

Testování podle normy STANAG 6001 má v AČR několikaletou tradici. Testovací systém odpovídající normě 6001 byl v armádě zaveden v souvislosti s předpokládaným vstupem České republiky do NATO. V praxi tak vznikla potřeba užívání oficiálního jazyka/oficiálních jazyků komunikace v Alianci.

Druhým logickým krokem byla nezbytnost vytvoření nástroje k měření stupně jazykové způsobilosti pracovníků plnit funkce, na které jsou zařazováni a úkoly, pro které jsou určeni. Za oficiální pracovní jazyky byly označeny jazyk anglický a francouzský.

V rámci NATO vznikl orgán, který se od roku 1966 zabývá zejména otázkami jazykové přípravy a připravenosti po stránce metodické **Bureau for International Language Coordination** (BILC). Tento orgán použil hodnotící škály americké instituce US Interagency Language Roundtable (ILR) a formuloval kategorie jazykové způsobilosti, které byly přijaty jako norma STANAG 6001 (Standardization Agreement). Na pravidelných zasedáních BILCu se metodický materiál dále rozpracovával a jeho druhá verze byla přijata v červnu 2002 v podobě dokumentu STANAG 6001 Edition 2 – Language Proficiency Levels (stupně jazykové způsobilosti). Ratifikovaný dokument byl akceptován Ministerstvem obrany ČR, a tato poslední verze norem neboli standardů by měla být k dispozici v anglickém i francouzském originále všem střediskům jazykové přípravy působícím v rezortu Ministerstva obrany České republiky. (Pozn. autorky: pracovníci oddělení metodiky a testování ÚJP VA pořídili v minulosti také neoficiální český překlad zmiňovaných standardů.)

0	no practical proficiency	bez praktické způsobilosti
1	elementary, survival	základní úroveň
2	fair, limited working	nižší, středně pokročilá úroveň
3	good, minimum professional (abstract)	vyšší, středně pokročilá úroveň s profesním minimem
4	very good, full professional (tailored)	pokročilá profesní úroveň
5	excellent, native/bilingual (educated native speaker)	úroveň rodilého mluvčího, bilingvní

Pozn. autorky: Na tomto místě je třeba uvést, že původní škály Interagency Language Roundtable (ILR) definovaly taktéž standardy pro úrovně 0+, 1+, 2+ a 3+ a v některých státech se tyto mezistupně používají i v současnosti.

Všechny systémy, tj. Evropský referenční rámec, ILR i norma STANAG 6001, člení komunikativní kompetenci do dvou **receptivních dovedností poslech a čtení** a dvou **produktivních dovedností mluvení a psaní**, přičemž standardizovaný jazykový profil (SLP) je ve státech Aliance vždy vyjadřován čtyřmístným kódem v pořadí poslech, mluvení, čtení, psaní.

Všechny výše zmíněné systémy užívají k popsání způsobilosti v dovednostech tzv. **deskriptory**, v nichž je obecně popsáno, do jaké míry uživatel cizí jazyk prakticky ovládá, co dokáže v jazyce vnímat a co dovede aktivně vyjádřit. Všechny systémy se zaměřují na užití jazyka v reálném světě, tj. na praktickou stránku věci, na úkoly, s nimiž by se student či pracovník mohl setkat ve svém životě, všechny se snaží o co nejvyšší míru autentičnosti a praktičnosti výuky i relevantnosti zkoušky.

V porovnání s jinými rezorty je jazyková příprava v armádě ve zdanlivé výhodě, protože požadavky na profil absolventa kurzu a nositele osvědčení o zkoušce jsou dány deskriptory jednotlivých stupňů podle normy STANAG 6001. Ovšem standardy BILCu jsou formulovány velmi obecně a národní týmy všech států bývalé střední a východní Evropy, které směřovaly nebo teprve směřují do Aliance, si musely tvořit vlastní programy a učební plány pro výuku, zvolit vhodné učebnice

a v neposlední řadě vytvořit vlastní systém hodnocení, tj. systém testování, který z těchto zastřešujících a zhuštěných deskriptorů vychází. Národním testovacím týmům však nikdy nebyla dána možnost prostudovat testy zemí, které dokumenty vypracovávají, ani možnost systematického porovnávání testových materiálů vytvořených kolegy z různých států Aliance.

Úkolem národních týmů tedy bylo normu 6001 dále **interpretovat** a rozpracovat do konkrétnější podoby vyjádřené obvykle v testových **specifikacích**. Jednotná interpretace a užití standardů jazykové normy STANAG 6001 není centrálně direktivně řízena, je však monitorována a diskutována na mezinárodních setkáních zástupců testovacích týmů a na četných pracovních seminářích.

Zpracování testů do konkrétní podoby tedy zůstalo a zůstává v plné kompetenci testovacích týmů v jednotlivých zemích. Každý národní tým vytvářel vlastní podobu formátu testu, tj. provedl např. výběr typů textu pro poslech i čtení, volbu typu položek, užití testovacích technik a volbu druhu úkolů, sestavení kritérií pro hodnocení produktivních i receptivních dovedností atd.

Tvůrci testu typu STANAG 6001 byli a jsou ovšem omezeni několika faktory. Jedním z nich je skutečnost, že nemají podrobnou analýzu jazykových potřeb kandidátů, neznají konkrétnější situace, ve kterých se mluvčí ocitnou při své pracovní činnosti.

V tomto směru jsou jednodušší podmínky práce těch kolegů, kteří učí nebo testují jazyk pro specifické účely, tj. například *English for Academic Purposes*, kde je sféra jazyka poměrně jasně vymezena budoucím či předpokládaným zaměřením studia posluchačů. Dalším omezujícím aspektem je fakt, že cílová populace, pro kterou jsou testy vytvářeny, není homogenní. Tvoří ji důstojníci, poddůstojníci, kadeti, studenti vojenských středních škol, civilisté pracující v rezortu MO i pracovníci z jiných institucí státní správy v České republice, které výsledek testu akceptují jako ekvivalent některé z jazykových zkoušek.

Celé věci by nepochybně prospěla hlubší analýza jazykových potřeb dané cílové populace i zpětná vazba od absolventů jazykových kurzů i těch, kteří úspěšně prošli u zkoušek. V neposlední řadě je také třeba konstatovat, že **deskriptory byly sepsány rodilými mluvčími pro rodilé mluvčí, kteří jazyk vnímají trochu jinak než nerodilí mluvčí**, kteří v cizím jazyce tvoří testové materiály pro své spoluobčany. Při sestavování a tvorbě materiálů je tedy vždy nezbytná konzultace nebo ještě lépe stálá přítomnost vzdělaného, vyškoleného a zkušeného rodilého mluvčího (ve výše uvedené tabulce kompetencí stupeň 5), který materiály kriticky posuzuje. Naprostou samozřejmostí a nezbytností je pretestace každého materiálu a následná analýza výsledků testu.

Z čeho vycházejí ti, kteří test tvoří?

Základním a neměnným normativem zůstává vždy **poslední verze deskriptorů BILCu**, která platí pro všechny členské země Aliance. Při interpretaci deskriptorů pro každou z úrovní a každou dovednost v každém jazyce se promítají tři navzájem propojené roviny komunikace:

1. OBSAH (content) – **téma**; o čem píšu, čtu, hovořím; o čem mluví lidé, které poslouchám?
2. ÚKOL (task) – lingvistická/é **funkce a chování**; co s jazykem dovedu dělat? K čemu umím využít jazykové prostředky?
3. PŘESNOST (accuracy) – **správnost**; jak přesně chápu a rozumím? Jak správně a adekvátně situaci a tématu se vyjadřuji?

Ad 1) Obecně lze říci, že okruhy pro SLP 1 zahrnují frekventovanou slovní zásobu každodenních situací občanského a pracovního života. Okruhy pro SLP 2 zahrnují obecnou slovní zásobu a týkají se rutinních pracovních a společenských záležitostí, předvídatelných a konkrétních věcí, zpráv a aktuálních událostí v konkrétní rovině. Okruhy pro SLP 3 zahrnují kromě konkrétních také abstraktní témata, argumentaci, úvahu na téma ekonomické, společensko-kulturní i profesní a předpokládají užívání frekventované i méně obvyklé slovní zásoby v percepci i produkci.^{*)}

V souvislosti s tématem se kandidáti často ptají, zda a do jaké míry se v testech objevuje specifická slovní zásoba, tj. vojenská terminologie. Standardy se v tomto směru nevyjadřují explicitně a jednoznačně a testy jsou vždy komponovány pro obecnou populaci. Převládá tedy obecná slovní zásoba; vojenská terminologie (pokud se vůbec vyskytne), musí být obecně srozumitelná a přijatelná pro každého pracovníka v rezortu MO. Každý vyšší stupeň ovšem předpokládá zvládnutí nižších stupňů, tedy slovní zásoba se rozšiřuje od okruhu osobních potřeb do rovin širších společenských souvislostí.

Ad 2) Lingvistické funkce pro SLP 1 mohou být např. pozdrav, představení se, omluva, podání informací, popis, vyjádření spokojenosti a nespokojenosti a jiné. Funkce pro SLP 2 zahrnují např. vyprávění, dotaz a vysvětlení, vystižení hlavní myšlenky, spontánní reakci v situaci s komplikací a jiné. Funkce pro SLP 3 zahrnují kromě konkrétních rovin také pochopení explicitních i implicitních informací, pochopení a vyjádření domněnky, argumentu nebo vyvození závěru a jiné. Každá vyšší úroveň opět předpokládá zvládnutí funkcí nižších.^{*)}

Ad 3) Přesnost se projevuje zčásti v receptivních dovednostech, ale hlavně v dovednostech produktivních a týká se výběru slovní zásoby, fonetické stránky, gramatiky, syntaxe a celkové adekvátnosti ústního i písemného vyjadřování tedy ve formální správnosti projevu.^{*)}

^{*)} Pozn. autorky: detailnější informace viz Deskriptory STANAG 6001 a Metodické pokyny pro jednotlivé stupně standardizovaného jazykového profilu, Ústav jazykové přípravy AČR, připravené oddělením metodiky, didaktiky a testování.

Závěr

Všem třem výše zmíněným aspektům komunikace v cizím jazyce tj. obsahu nebo tématu, lingvistickým funkcím a přesnosti a správnosti je třeba věnovat stálou pozornost při přípravě, aby studium každého cizího jazyka bylo co nejefektivnější a mělo co nejtrvalejší hodnotu. Aktivní znalost cizích jazyků je neoddelitelnou složkou profilu osobnosti každého člověka bez ohledu na obor, v němž pracuje. Mimořádně důležitá je jazyková gramotnost pro současného i budoucího vojenského profesionála či civilistu pracujícího pro armádu jednoho z členských států Aliance.

Použitá literatura:

STANAG 6001: Language Proficiency Levels. Edition 2, unclassified. Brussels: NATO/PfP, June 2002.

STANAG 6001: Standard Language Profile Descriptors in Amplification of NATO STANAG 6001, July 1996.

Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Strassbourg: Council of Europe, Modern Languages Division, 2001.

Společný evropský referenční rámec pro jazyky: Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme. Vydala UP v Olomouci 2002.

Sborník studií a zpráv vyučujících ÚJP VA, Bulletin 2002.

Alespoň částečně řízený proces změn v revolučním a v porevolučním období je nemyslitelný bez hlubší poznávací činnosti včetně sociálně politologických analýz. Tak tomu je i pokud jde o transformaci armády. Proto záhy po listopadu 1989 byly pro to v československé armádě vytvořeny základní institucionální podmínky, a to především vybudováním Vojenského ústavu sociálních výzkumů a Institutu pro strategická studia, ve kterých se soustředil za krátkou dobu solidní výzkumný potenciál. Byl založen i časopis Vojenské rozhledy.

V období existence československé armády, tj. do konce roku 1992, byla věnována analytická pozornost především vnější bezpečnosti republiky, rizikům jejího rozdělení, transformaci armády, postojům veřejnosti k armádě a problematice řízení v armádě, hodnotovým orientacím mládeže z hlediska jejich vztahů k obraně, a zvláště pak nejvýznamnějším sociálním skupinám v armádě - vojákům v základní službě a vojákům z povolání.

Tyto poznatky nemají jenom historickou hodnotu, ale i hodnotu nanejvýš aktuální.

Programy politických stran

Pro další vývoj armády a její transformaci mělo klíčový význam poznání, jak se problematika vnější bezpečnosti promítla v programech politických stran před volbami v roce 1992, a to jako součást analýzy a prognózy politických podmínek a potřeb obrany ČSFR. Obsahově analytické šetření prokázalo, že branné části programů rozhodujících politických stran korespondovaly se soudobými představami i směrem vývoje, jak byl stanoven novou vojenskou doktrínou ČSFR. Negativistický byl pouze obsah programu Klubu angažovaných nestraníků, jehož kandidáti se nedostali do parlamentu. Pasáže o armádě byly ve volebních programech lakonické, představu o transformaci armády nekonkrétní.

Bylo patrné, že vojenskobezpečnostní orientace politických stran souvisí s jejich zahraničně politickými představami. Většina stran předpokládala otevřenost zahraniční politiky a zájem o zapojení státu do evropských i světových bezpečnostních systémů. V žádném programu se nevyskytl požadavek vojenské neutrality. Výrazně převládala bezpečnostní orientace na Západ a na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE). Za rozhodující pro zajištění obrany byl považován vstup do NATO, s výjimkou krajní levice. Za nejvážnější bezpečnostní riziko se považovala destabilizace postkomunistických zemí.

Většina stran zastoupených v parlamentech předpokládala postupné budování menší, profesionální a moderně vyzbrojené armády. Současné ekonomické a z toho vyplývající finanční rozpočtové potíže však situovaly tuto cílovou představu do blíže neurčených časových horizontů. Důraznější postup formulovala pouze republikánská strana, která požadovala zrušit všeobecnou brannou povinnost. Vnější bezpečnostní politika vycházela ve většině programů z myšlenky rozumné obranné dostatečnosti a bez územních nároků vůči sousedům (opět s výjimkou republikánů, kteří požadovali znovupřipojení Zakarpatské Ukrajiny k ČSFR).

Ačkoliv většina programů politických stran neobsahovala požadavek (až na Slovenskou národní stranu), ani neanticipovala možnost rozdělení státu, nakonec k němu došlo. Další přístup k transformaci armády determinovaly faktické volební výsledky.

Z převahy pravicových sil v České republice se dalo konkrétně usuzovat, že při transformaci Armády České republiky převládnou radikálnější postupy, z jisté převahy levicových sil ve Slovenské republice se dalo předpokládat, že tu transformace Armády Slovenské republiky proběhne liberálněji. Taková nakonec byla i realita dalšího vývoje.

Vztah veřejnosti k československé armádě

Vztah veřejnosti k armádě se po listopadu 1989 dostal do popředí pozornosti jak samotné veřejnosti, státních orgánů, masových sdělovacích prostředků, tak samotné armády. Proto byl v roce 1991 zadán Institutu pro výzkum veřejného mínění výzkumný úkol **Názory na československou armádu**, který byl dokončen na sklonku téhož roku.

Podle tohoto výzkumu československá veřejnost většinou nepovažovala nebezpečí vzniku světové války za definitivně zažehnané, nepociťovala však – s výjimkou sedminy populace – bezprostřední vojenské ohrožení. Spíše než sjednocené Německo vyvolával obavy možný vývoj ve východní Evropě. Veřejnost spatřovala mírové garance v evropské integraci, nevěřila však v rychlé vytvoření celoevropského bezpečnostního systému a obávala se nacionálních konfliktů. Také nebyla připravena vzdát se jisté míry státní suverenity ve prospěch integrace. Další vývoj ukázal, že představy veřejnosti byly reálné.

Za podstatnou podmínku zajištění bezpečnosti byla považována armáda, převládalo přesvědčení, že bez ní je stát bezmocný. Větší důraz se kladl na mezinárodně smluvní záruky bezpečnosti. Do vztahu veřejnosti k armádě se příliš nepromítla skutečnost, že armáda nebyla nikdy v historii samostatného státu využita k obraně. Legitimita armády byla chápána nejen jako ozbrojená bojová instituce, ale také jako psychologický faktor v mezinárodních vztazích, zejména jako prostředek odstrašování potenciálního nepřítele. Dále jako nástroj použitelný v problémových situacích včetně vnitřní bezpečnosti, pro jejichž řešení stát nemá jiné vhodnější instituce. Překvapivě tak dvě třetiny populace akceptovaly vnitřní funkci armády. Od jara 1990 se jen velmi malá část občanů obávala zásahu armády proti polistopadovým změnám a nasazení vojáků v základní službě do pochůzkových hlídek společně s policií se setkalo se všeobecným souhlasem.

Převládalo mínění převážné části občanů, aby republika měla jednotnou armádu nebo alespoň ústřední armádní velení. Veřejnost však příliš nepodpořila myšlenku profesionalizace armády, a to zvláště z ekonomických důvodů a také jako funkční prostředek pro výchovu mladé mužské populace. Převládlo však mínění o roční základní službě a nutnost zlepšit podmínky jejího výkonu, zvláště pokud jde o vymýcení šikanování. Byla odmítána politická angažovanost aktivních vojáků. Polovina občanů se domnívala, že každý mladý muž by měl mít právo rozhodnout se pro vojenskou nebo civilní službu. Čtvrtina občanů se k možnosti civilní služby stavěla naprosto odmítavě. Ti, kdo volili civilní službu, nebyli občany hodnoceni příliš příznivě, byli sociálně vnímáni jako určitá odchylka od normality.

Legitimita armády nebyla provázána spokojeností s aktuálním stavem v armádě a na tento fakt nemělo vliv ani jmenování civilního ministra obrany. Armáda byla nadále vnímána jako instituce izolovaná od veřejnosti. Důvěřovala jí méně než polovina občanů. Základní zdrojem informovanosti o armádě přitom byli vojáci v základní službě. Vojenské povolání bylo běžně

chápáno jako zaměstnání kterékoli jiné. Zájem o jeho vykonávání však dlouhodobě klesal. Relativně větší zájem přitom byl, stejně jako jinde ve světě, mezi mladými lidmi z nižších sociálních vrstev, které jsou do určité míry spojeny s levicovými politickými orientacemi.

Bylo paradoxní, že většina občanů si vojáků z povolání vážila, ale zároveň vypovídala, že si jich ostatní lidé neváží. Podle výzkumu se zdálo, že ti, kdo si vojáků z povolání vážili, tvořili mlčenlivou většinu. Proto také podporovali některá sociální práva vojáků jako je přednostní přidělování bytů ap. Pozitivnější postoje k armádě byly patrné na Slovensku, negativnější ve velkých městech.

Celkově bylo patrné, že občané nepodceňovali potřebu obrany země a existence armády, méně však byli ochotní pro to sami něco podstatnějšího udělat a poskytovat armádě adekvátní ekonomické prostředky. Tato situace se v průběhu dalších let v podstatě neměnila a nemění.

Armáda a rozdělení československého státu

Armáda pro svůj nejen federální charakter, ale i federální vědomí jejích příslušníků možný rozpad jednotného státu nepodcenila a včas analyzovala vzniklou situaci a anticipovala důsledky případného rozdělení ČSFR. Studie vycházely z vědomí, že unitární podoba státu se již přežila a je nutno vytvořit novou podobu společného státu. To se v polistopadovém období nepodařilo, stejně tak ani při jednáních představitelů vítězných politických stran, a to Václava Klause z Občanské demokratické strany a Vladimíra Mečiara z Hnutí za demokratické Slovensko, kteří měli na státoprávní uspořádání, stejně tak na průběh ekonomické reformy odlišné názory.

Vzniklá situace vzbudila širší evropskou i světovou pozornost, protože teritorium naší společné republiky vždy představovalo geopoliticky velmi exponovaný prostor a neřízený rozpad mohl být další signálem k celkové destabilizaci postkomunistického světa. Ve světě však začalo převažovat mínění, že tento rozpad je neodvratitelný. Líčené scénáře rozpadu měly jak optimistický, tak také katastrofický charakter. V západních reakcích se ve vztahu k situaci projevovaly znatelné rysy appeasementu. Profederativní postoje zjevně projevily u zbývajících zemí tzv. visegrádské trojky. Obavy byly především z nacionálních důsledků rozpadu, a to zvláště pokud jde o slovensko-maďarské vztahy a podřízení českého prostoru německému státu. Upozorňovalo se na to, že rozpad prověří historicky vytvořený versailleský bezpečnostní systém.

Prognostické úvahy upozorňovaly, že důsledkem rozdělení státu nebo oddělením Slovenska by se mohla změnit situace v karpatské kotlině, dojít i k rozpadu visegrádské trojky, resp. nevytvoření visegrádské čtyřky, což by ve svém důsledku znamenalo i změnu pohledu na nově se vytvořivší samostatné státy. Kritickým místem se zvláště jevila existence maďarské menšiny na Slovensku, druhé největší maďarské menšiny po Rumunsku. A to zvláště proto, že by rozpadem státu došlo zároveň k eliminaci kladného působení Prahy. Toto jistě nebezpečí se ukázalo jako reálné (např. prohlášením maďarského předsedy vlády, že je představitelem všech Maďarů či prohlášením představitele maďarské menšiny na Slovensku, že v případě osamostatnění Slovenska budou žádat územní autonomii). K jistě pozitivní změně došlo v polovině roku 1994, kdy se změnila vláda jak na Slovensku, tak v Maďarsku.

Jisté reakce bylo možno zachytit i v Polsku, a to zvláště v prohlášení některých činitelů, že Slovensko jako státní útvar nemá historické oprávnění. Nebylo možné přehlédnout, jaký

vliv na vytvářející se situaci mohly mít historicky převážně pozitivní polsko-maďarské vztahy. Vznikající situace se odrazila i v určitých extrémních názorech na Ukrajině, zvláště těch lidí, kteří uvažovali o tom, že by se Ukrajina mohla stát v budoucnosti regionální velmocí, což se promítlo i ve sporadicky se objevujících územních požadavcích. Znepokojení vyvolávaly úvahy o event. reakcích Německa, zvláště sudetských Němců. Do určité míry i zvýšený tlak rakouské strany na zastavení výstavby atomové elektrárny v Temelíně.

Prognostická analýza ukazovala, že rozdělení Československa by pokud jde o Českou republiku skončilo s diskusí o možném rozštěpení ekonomické reformy do dvou národních systémově odlišných podob, vedlo ke snížení zátěže spojené s konverzí zbrojního průmyslu na Slovensku a celkově k urychlení ekonomického rozvoje. Pro Slovensko by pak znamenalo dovršení dlouhodobých emancipačních snah dosažením úplné nezávislosti i ve státoprávní podobě.

Na druhé straně se predikovalo, že rozpad by mohl vést k nové geopolitické situaci, a to až k balkanizaci středoevropského prostoru, což by ohrozilo bezpečnostní zájmy jak Čechů, tak Slováků, i destabilizovalo situaci ve střední Evropě. Vzniklé mocenské vakuum by se mohlo stát objektem zájmu některé z mocností, zvýšit hladinu konfliktnosti v Evropě a tím také zpomalit evropské integrační procesy. Nemluvě již o důsledcích postupného rozpadu vzájemné ekonomické závislosti obou republik a morální a psychické dopady.

Pokud šlo o Českou republiku, předpokládaly se problémy s obnovou mezinárodních smluv, snížení zahraničních kapitálových investic, zvýšení míry monetaristických tendencí v ekonomické reformě, snahy po radikálním se vypořádání s minulostí, zvýšení nebezpečí německého ekonomického vlivu, ztráta ekonomické nezávislosti, určitá míra germanizace atd.

Pokud šlo o Slovenskou republiku, předpokládal se růst národnostních sporů mezi Slováky a ostatními národnostmi (cca 20% populace), obnova nového státního centralismu, potlačování základních lidských práv a svobod, možné neuznání mezinárodně právní subjektivity Slovenska některými ze sousedů, vznesení nároků na revizi hranic, zvýšení nákladů na diplomatické zajištění samostatného státu, devalvace slovenské koruny, ztráta její konvertibility atd.

Je nutné uvést všechny tyto anticipované důsledky, i když se ve své katastrofické podobě při i po rozdělení Československa neprojeví. Přispělo k tomu i pokojné a profesionálně realizované rozdělení československé armády. Přesto některé uvedené problémy existují dále, a to jak aktuálně, tak v latentní podobě. A to ještě zčásti v celkovém postavení obou nových samostatných států a zvláště v česko-německých a slovensko-maďarských vztazích.

Vztah veřejnosti i příslušníků armády k Armádě České republiky

Po zrodu České republiky a Armády České republiky byla patrná změna ve vyjadřování důvěry armádě. Zatímco od listopadu 1989 ji do rozdělení republiky důvěřovali spíše levicově orientovaní občané, po rozdělení ji více důvěřovali pravicově zaměřením. Zároveň vzrůstalo přesvědčení, že vojáci z povolání mají pozitivní vztah k demokratickému vývoji. V roce 1991 se tak domnívalo 24 % a v roce 1992 a 1993 již shodně 33 % občanů.

Již několik měsíců po zrodu České republiky se uskutečnilo šetření **názorů civilní a vojenské veřejnosti na aktuální otázky života armády**. Dvě třetiny občanů se v něm vyjádřilo pro vstup do Evropských společenství a téměř polovina (42 %) pro vstup do NATO. Téměř všichni občané (89 %) se domnívali, že suverenitu státu je třeba bránit za každou cenu. Více než polovina (55 %) zároveň tvrdila, že náklady na obranu zbytečně zatěžují státní rozpočet, protože kdyby k něčemu došlo, stejně bychom se neubránili (65 %) a je zbytečné uvažovat o obraně

státu, protože o takové malé zemi, jako jsme my, stejně rozhodnou velmocí (58 %). Občané tedy zřetelně odlišovali mezi potřebou suverenity státu a možností ji ubránit. (Podobné údaje byly zjištěny i v roce 1992.)

Armádě důvěřovalo 36 % respondentů (v roce 1992 to bylo 51 %). Bylo tomu tak proto, že jen 43 % si myslelo, že je dobře vycvičena v ovládání bojové techniky a zbraní, jen 21 %, že má vysokou morálku a kázeň a 41 % podporu a důvěru obyvatelstva. (Ve srovnání s rokem 1992 byla patrná klesající tendence hodnocení u stavu vycvičenosti, u dvou dalších stoupající.) Kritické postoje měli zejména respondenti s vyšším vzděláním. Odbornou kvalifikaci vojáků z povolání hodnotilo kladně 46 %, morální předpoklady 29 %, fyzickou zdatnost 33 % a vztah k demokratickému vývoji u nás také 33 % respondentů. (Ve srovnání s lety 1991 a 1992 pokračoval pokles hodnocení osobnostních kvalit vojáků z povolání s výjimkou jejich vztahu k demokratickému vývoji.) **Příčinou pravděpodobně byl přesun zájmu veřejnosti z orientace na občanské postoje vojáků na funkčnost armády.** Paradoxní např. bylo kritičtější posuzování jejich fyzické připravenosti, i když se díky přezkušování objektivně zvýšila.

Vojáci z povolání byli ve srovnání s ostatními občany výrazněji pro vstup do NATO (62 %), a to zvláště mladší.

Potřebu bránit suverenitu státu preferovalo 98 % vojáků z povolání a jen 7 % si myslelo, že náklady na obranu zbytečně zatěžují státní rozpočet. 27 % vyjadřovalo rezignující postoje (kdyby k něčemu došlo, stejně bychom se neubránili) a 21 % si myslelo, že je zbytečné uvažovat o obraně státu. Použití armády pro plnění obranné úlohy bylo podle vojáků z povolání značně problematické vzhledem k zastaralé výzbroji i malé podpoře a důvěře obyvatelstva. Větší část velitelského sboru byla podle jejich názoru schopna plnit své úkoly. Spokojenost vyjádřili především s úrovní vzdělání a s odbornou kvalifikací, tedy s teoretickými předpoklady pro výkon funkcí. S praktickou realizací byla spokojenost nižší a nejhůře byla hodnocena fyzická zdatnost velitelského sboru. (Odbornou kvalifikaci hodnotilo kladně 77 %, morální předpoklady 65 %, fyzickou zdatnost 38 % a vztah k demokratickému vývoji u nás 60 %.) Kriticky byla posuzována znalost jazyků, zvláště angličtiny.

Jako zdroje osobních obav vojáci z povolání nejvíce pociťovali pokles životní úrovně (80 %), finanční nesnáze (78 %), ztrátu zaměstnání (75 %), nemoc (66 %), samotu (37 %), rozvod nebo rozchod s partnerkou (30 %) stáří (26 %). Z nadosobních obav to pak byla kriminalita (98 %), kriminalita Rómů (88 %), šíření drog (87 %), nárůst nezaměstnanosti (79 %), terorismus (78 %), ekologické katastrofy (72 %), masová imigrace z Východu (72 %), požadavky sudetoněmeckého landsmanšaftu (67 %), neúspěch ekonomické reformy (57 %), vliv německého kapitálu (54 %), válka v blízkosti našeho státu (53 %), světový válečný konflikt (39 %), snahy extrémní pravice (39 %), návrat ke stavu před listopadem 1989 (35 %), snahy extrémní levice (33 %), vliv islámského fundamentalismu (26 %) a posílení vlivu Židů (16 %).

Jak je patrné, promítaly se tu nejen specifika vojenského povolání, ale také důsledky minulé ideologické infiltrace vojáků z povolání, což se projevovalo zvláště u starších praporčíků a důstojníků. Ve srovnání s minulým rokem vzrostly zejména osobní obavy vojáků z povolání (strach ze ztráty zaměstnání), ale také obavy globálního charakteru.

Faktorová analýza prokázala jak latentní společný faktor vyjadřující obavy z přerušení vývoje k prosperující otevřené společnosti, tak i faktor vnímaných ekonomických obav. Exis-

tenční nejistotu vyjadřovalo 91 % praporčíků a 81 % důstojníků (u vyšších důstojníků to bylo 88 %). Dvě třetiny vojáků z povolání na to reagovalo aktivním způsobem - chtělo lépe pracovat. Jejich počet se však zmenšoval a posiloval druhou skupinu, která chtěla odejít z armády. Narůstal tedy počet vojáků z povolání, kteří začínali pochybovat o tom, že zvýšeným pracovním úsilím a kvalitnější prací přispějí k upevnění své existenční jistoty. Stejně procento (39 %) si zvyšovalo kvalifikaci, aby zůstalo v armádě, jako se snažilo najít vhodné místo v civilu (40 %). Každý sedmý si však zvyšoval kvalifikaci, aby mohl odejít do civilu. O odchodu uvažovali především technici (55 %) a velitelé čet a rot.

Z obav byl na prvním místě nízký rozpočet na obranu, zhoršení technického a materiálního vybavení armády, pokles vycvičenosti vojáků základní služby, příliš pomalá profesionalizace, zhoršení finančního zabezpečení vojáků z povolání, snížení kázně, bojové připravenosti, změny výstupních podmínek z armády, nárůst pracovního zatížení, příliv občanských pracovníků do armády, zhoršení vztahů mezi vojáky z povolání a vojáky v základní službě, mimořádné hodnocení důstojníků, nárůst šikanování a zvýšený zájem žen o službu v armádě. Kritičtější postoje měli zvláště příslušníci letectva a vojáci mladší třiceti let.

Se zkrácením vojenské základní služby na jeden rok souhlasilo dvě třetiny vojáků z povolání, další třetina se domnívala, že tato doba je na výcvik nedostatečná. Bylo zajímavé, že se zkrácením základní služby souhlasili především ti, kdo jinak měli nejkritičtější postoje (technici, příslušníci letectva a mladí), i ti, kdo souhlasili se zkrácením, avšak očekávali jeho negativní důsledky.

Vojáci z povolání souhlasili s vysíláním jednotek AČR v rámci OSN do konfliktních oblastí světa, většina však neměla zájem v těchto jednotkách sloužit. Vojáky, kteří těmito jednotkami prošli, by respondenti využili především při přípravě poddůstojníků ve výcvikových střediscích.

Výsledky šetření atraktivnosti vojenského povolání prokázalo u vojáků z povolání sestupný charakter. Volbu by opakovalo 35 % (v roce 1991 to bylo 44 %) a do armády by již nevstoupilo 48 % (37 % v roce 1991). Jen každý šestý by doporučil službu v armádě svému dítěti, více než polovina by s tím nesouhlasila.

Postoje populace k armádě

V pravidelném dotazování v lednu 1994 provedl Institut pro výzkum veřejného mínění GfA šetření s cílem zjistit **postoje populace k armádě, velitelskému sboru a k nejvyššímu velení, vnímání procesu transformace veřejností a úroveň veřejné informovanosti o armádě.**

Ze tří státních institucí, jejichž činnost ovlivňuje životy občanů, měla armáda důvěru 43 % respondentů. Nejvyšší důvěře se těšila vláda (56 %). Rostla-li důvěra ve vládu s výší dosaženého vzdělání respondenta, v armádě podobně jako u policie byla situace opačná. Podobné preference podle sociálního postavení respondenta byly zřetelné i u důvěry k nejvyššímu velení a velitelskému sboru armády. Nejvyššímu velení armády důvěroval více než každý třetí dotázaný (36 %) a velitelskému sboru jen o něco méně – 30 %. Nedůvěru vyslovilo jak nejvyššímu velení, tak i velitelskému sboru armády shodně 20 % dotázaných.

Kredibilita armády se však projevovala značně rozdílně, zejména podle jednotlivých oblastí a regionů. Největší důvěru AČR vyjadřovali obyvatelé moravského regionu a z hlediska hustoty osídlení se armáda těšila největší důvěře v obcích od 1000 do 20 000 obyvatel. Polovina populace si myslela, že změny, které probíhaly v AČR, vedou ke kompatibilitě s armádami NATO.

Při hodnocení důsledků personální transformace se ukázalo, že 35 % populace souhlasilo s tím, že na důležitá místa se dostávají schopní a profesionálně zdatní vojáci z povolání, ale 25 % bylo opačného názoru. Žádné změny v personální politice nevidělo 31 % dotázaných, dalších 33 % jich však bylo přesvědčeno o opaku. Pouze u dvou předložených výroků došlo k podstatnější shodě mezi dotázanými. Většina z nich byla přesvědčena, že došlo k výměně několika vojáků ve špičce armády, ale jinak se nic podstatného nezměnilo (44 %). Dvě třetiny dotázaných se domnívaly, že v armádě stále chybí dostatek velitelů na vysoké profesionální úrovni. O účinnosti personálních změn v AČR pochybovali nebo jí nedůvěřovali především muži ve věku 36 - 50 let, tedy generace, která už vojenskou základní službu absolvovala před více než 15 lety. Naopak generace ve věku 14 - 35 let byla ochotna více věřit tomu, že na důležitá řídicí místa se dostávají schopní a profesionálně zdatní vojáci z povolání.

Pokud jde o množství informací o činnosti AČR ve sdělovacích prostředcích, respondenti se názorově rozdělili na dvě podobně velké skupiny. První skupině (46 %) se zpráv o armádě nedostávalo, druhá byla informována dostatečně („tak akorát“ - 49 %). Jen ve výjimečných případech (4 %) se objevovali „přeinformovaní“ respondenti. Podle názoru většiny dotázaných (61 %) bylo jich ve sdělovacích prostředcích (a jiných informačních zdrojích) přibližně stejné množství jako v době výzkumu i před rokem. V 18 % případů respondenti považovali stávající množství zpráv o armádě za vyšší než před rokem a přibližně stejný počet dotázaných (20 %) zastávalo opačný názor. Nedostatek informací pocítovali nejvíce právě mladí lidé ve věku od 14 do 17 let (72 %) a obyvatelé západních Čech (55 %).

V červnu 1994 byla zveřejněna empirická studie na základě výsledků výzkumu veřejného mínění provedeného Institutem pro výzkum veřejného mínění a Střediskem empirických výzkumů. Při **analýze postojů obyvatelstva k armádě, obraně a vojákům z povolání** bylo možné vymezit dvě základní tendence:

- ❑ **u obyvatelstva dlouhodobě převládají nihilistické postoje k možnosti obrany, jakož i nedůvěra ke kvalitám armády,**
- ❑ **velice specifické postoje zaujímají občané k vojákům z povolání. Lidé podporující naši integraci s NATO k nim mají negativnější postoje než obyvatelstvo odmítající jakýkoliv způsob integrace.**

Podstatná část respondentů akceptovala proměnu armády a jejich úkolů, ale nedomnívala se, že podobná proměna probíhá i u vojáků z povolání. Přesto však od roku 1991 vzrostlo přesvědčení o tom, že vojáci z povolání mají pozitivní vztah k demokratickému vývoji u nás.

Průzkum Institutu pro výzkum veřejného mínění z roku 1994 ukázal, že **občané věřili armádě čím dále méně**. Armádě rozhodně věřilo 8 % obyvatel ČR, 42 % jí spíše důvěřovalo, 11 % rozhodně nevěřilo a spíše jí nevěřilo 30 % respondentů. Počet těch, kteří armádě rozhodně nebo spíše důvěřovali, poklesl oproti loňskému prosinci o 3 %. 19 % respondentů by souhlasilo, pokud by si některý člen jejich rodiny zvolil za své povolání službu v armádě. Proti by bylo 33 % dotázaných a 32 % by tuto volbu tolerovalo. 45 % Čechů si vojáků z povolání nevážilo.

Institut pro výzkum veřejného mínění uskutečnil ve dnech 28.5. - 3.6.1994 také šetření, v němž byli občané dotazováni na svůj **vztah k Armádě České republiky, k vojenskému povolání a k civilní službě**. Reprezentativní soubor obyvatelstva ČR od 15 let tvořilo 1094 osob. Čtvrtina respondentů (25 %) se domnívala, že má o české armádě dostatek informací, zbylé

tři čtvrtiny pociťovaly v tomto směru nedostatek. Častěji se jako neinformovaní vyjadřovali mladí lidé do 29 let (80 %), zvláště studenti a učni (88 %).

Ve výzkumech IVVM se opakovaně kladla otázka, zda občané důvěřují armádě. V **tab. 1** je uvedeno srovnání s předchozími údaji z konce roku 1993.

	XII/93	VI/94
Rozhodně ano	10	8
Spíše ano	43	42
Spíše ne	24	30
Rozhodně ne	8	11
Neví	15	9

Tab. 1: Důvěra armádě ČR (údaje v procentech)

IVVM zkoumal důvěru armádě už od roku 1990. Podíl důvěřujících (sloučena procenta odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“) se vyvíjel následovně (viz **tab. 2**).

Údaje naznačovaly stabilizaci podílu těch, kteří armádě důvěřují, kolem 50 %. Nedůvěru vyjadřovala více než třetina. Častěji armádě nedůvěřovali muži (50 %), ženy ve větší míře nevěděly (15 %). Volební preference

II/90	VI/91	III/92	IX/92	II/93	V/93	XII/93	VI/94
39	38	56	30	59	46	53	50

Tab. 2

	XII/93	VI/94
Rozhodně ano	2	3
Spíše ano	22	21
Spíše ne	19	22
Rozhodně ne	7	10
Neví	48	38
Neprobíhají žádné změny	2	6

Tab. 3: Hodnocení změn v armádě: „Myslíte si, že změny v naší armádě probíhají žádoucím směrem?“ (údaje v procentech)

tuto otázku příliš nediferencovaly, pouze lze zaznamenat častější nedůvěru sympatizantů KSČM. Výzkum rovněž zjišťoval, jak občané hodnotí transformaci české armády (**tab. 3**).

Za půlrok se tedy zhruba o pětinu se snížil podíl těch, kteří se necítili kompetentní transformaci armády posuzovat, poněkud se naopak zvýšilo procento negativních hodnocení (z 26 % na 32 %). Podíl těch, kteří považovali změny v armádě za pozitivní, byl stabilní. Z občanů, kteří měli podle vlastního

vyjádření o armádě dostatek informací, vidělo 37 % její transformaci pozitivně a 36 % negativně. Mezi těmi, kteří se necítili být informováni, činily tyto podíly 20 % a 30 %, přičemž 44 % nevědělo, jak změny v armádě hodnotit. Kritický názor na změny v armádě měli častěji muži (42 % „rozhodně ne“ + „spíše ne“), z žen plná polovina nevěděla, jak transformaci armády hodnotit. V příznivém světle viděli změny v armádě zejména příznivci ODS (37 % pozitivních odpovědí), méně je takovýchto odpovědí u potenciálních voličů ČSSD (21 %) a KSČM+SLB+SDL (14 %).

Vztah k vojenskému povolání a jeho případné volbě zjišťovala otevřená otázka: „Kdyby za Vámi přišel někdo z Vaší rodiny (syn, bratr, synovec apod.) s tím, že se chce stát vojákem z povolání, co byste mu řekl?“ Byly zjištěny tyto údaje:

- ❑ souhlasnou odpověď dalo 19 %,
- ❑ nesouhlasilo by 33 %,
- ❑ tolerantní nebo lhostejné stanovisko („je to jeho věc“, „ať se rozhodne sám“) vyjádřilo 32 %,

- neurčitou odpověď odkládající rozhodnutí („musí si to pořádně rozmyslet“, „ať zváží všechna pro a proti“) uvedlo 9 %,
- 2 % uvedla nezařaditelné odpovědi a 5 % nevědělo.

Ve srovnání s rokem 1991, kdy byla položena stejná otázka, se postoje české veřejnosti k volbě vojenského povolání nezměnily. Volbu vojenského povolání by častěji schválili občané šedesátiletí a starší (24 %), méně často lidé do 29 let (14 %), obyvatelé měst nad 100 000 obyvatel (13 %) a pracovníci v dělnických profesích (12 %). Se stoupajícím vzděláním bylo čtenější doporučení si tuto volbu „pořádně promyslet“. Regionální difference nebyly výrazné až na severní Moravu, kde bylo klima pro vojenské povolání příznivější (souhlas i nesouhlas po 24 %), a Prahu, kde bylo naopak častěji odmítáno (souhlas 12 %, nesouhlas 41 %). Do vztahu veřejnosti k volbě vojenského povolání se promítala i celková vážnost vojáků z povolání ve společnosti. Dvě pětiny populace si podle vlastní výpovědi vojáků z povolání vážilo (8 % „rozhodně ano“ a 33 % „spíše ano“), polovina nikoli (35 % „spíše ne“, 14 % „rozhodně ne“), 10 % nevědělo. Zároveň výrazně, ze dvou třetin, převažoval názor, že lidé si vojáků z povolání neváží (53 % „spíše ne“, 14 % „rozhodně ne“), jen asi pětina byla opačného názoru (2 % „rozhodně ano“, 17 % „spíše ano“), 14 % nedokázalo vážnost vojáků z povolání u české veřejnosti posoudit. Vezmeme-li v úvahu odpovědi na obě otázky, pak nejčastější byla kombinace „já ani veřejnost si vojáků z povolání nevážíme“ (45 %). Přibližně stejně byly rozšířeny názory „já i veřejnost si vojáků z povolání vážíme“ (18 %) a „já si jich vážím, ale veřejnost nikoli“ (17 %). Ostatní kombinace byly zastoupeny jen málo. Vážnost vojáků z povolání se od roku 1991 poněkud snížila: tehdy si vojáků z povolání vážila téměř polovina (48 %, nyní 41 %) a čtvrtina se domnívala, že si jich u nás lidé váží (25 %, nyní 19 %). Větší vážnosti se těšili vojáci z povolání u žen (46 % kladných odpovědí) než u mužů (34 %). Ženy rovněž častěji cítily prestiž vojenského povolání u veřejnosti (22 %, muži 15 %). Vážnost vojáků z povolání mírně stoupala s věkem a poměrně výrazně klesala s velikostí místa bydliště: v obcích do 5000 obyvatel si jich vážila téměř polovina, ve městech nad 100 000 obyvatel jen o něco více než čtvrtina (28 %), stejný podíl v Praze.

Názory na civilní službu

Samostatný blok otázek byl věnován názorům na **civilní službu** jako alternativu vykonání vojenské základní služby.

Každý mladý muž by měl mít právo se svobodně rozhodnout, zda vykoná základní vojenskou nebo civilní službu	43
Civilní službu by měli vykonávat jen ti, kteří prokáží, že jim náboženství nebo svědomí nedovoluje sloužit v armádě	14
Nebo by měli všichni mladí muži, kterým to zdraví dovoluje, projít základní vojenskou službou?“	8
Neví	5

Tab. 4: Názory na právo na civilní službu: „Zákon umožňuje mladým mužům vykonat místo vojenské základní služby civilní službu, tedy nějakou práci tam, kam je přidělí obecní zastupitelstvo. Jaký je Váš názor na tuto možnost?“ (údaje v procentech)

Dřívější výzkumy IVVM, zejména speciální šetření provedené v roce 1991, prokázaly, že v české populaci je dost rozšířené mínění, že **vojenská základní služba je významným**

prvkem výchovy mladé mužské populace. To se odráželo i v diferencovaných názorech na možnost civilní služby. Srovnáme-li získané údaje s daty z roku 1991, pak musíme konstatovat pokles zastoupení názoru, že každý mladý muž má právo se svobodně rozhodnout (o 10 procentních bodů) a vzestup podílu těch, kteří se k civilní službě stavěli zásadně odmítavě, tj. považovali vojenskou službu za nezbytnou (o 11 procentních bodů); procento zastánců možnosti civilní služby jen pro ty, kteří prokáží, že jim důvody svědomí (včetně náboženských) brání být vojáky, se prakticky nezměnilo.

Muži častěji než ženy prosazovali povinnou vojenskou službu (42 % : 34 %). Výrazné byly rozdíly podle věkových skupin: zatímco většina mladých bylo pro zcela svobodnou volbu, starší lidé častěji navrhovali povinnou vojenskou službu (**tab. 5**).

věk	svobodná volba	civilní služba jen z důvodů svědomí	povinná základní vojenská služba
15-29 let	55	17	25
30-44 let	45	14	37
45-59 let	37	15	45
60 a více let	30	12	49

Tab. 5: Názory na právo na civilní službu v závislosti na věku (údaje za věkové skupiny v procentech)

Všeobecná svobodná volba měla více zastánců ve městech nad 100 000 obyvatel (52 %), zvláště v Praze (57 %). Vzdělanostní úroveň nehrála roli.

Dříve než bude povolán k vojenské základní službě	68
Po nástupu vojenské základní služby	6
Nebo kdykoli?	24
Neví	2

Tab. 6: Názory na dobu rozhodnutí se pro civilní službu: „Kdy by měl mít mladý muž právo se rozhodnout pro civilní službu? (údaje v % za ty, kteří souhlasí s civilní službou)

Stejně jako v roce 1991 převažoval názor, že mladí muži by se měli mezi vojenskou a civilní službou rozhodnout dříve, než jsou povoláni k nástupu vojenské základní služby. Možnost rozhodnout se kdykoli podporoval tehdy každý pátý, v době výzkumu téměř každý čtvrtý zastánce civilní služby.

Měsíců:	1-5	6-11	12	13-17	18	19-23	24	25 a více
Uvedlo:	1 %	4 %	49 %	5 %	21 %	2%	17 %	1 %

Tab. 7: Představy o délce civilní služby: „Kolik měsíců by, podle Vašeho názoru, měla trvat civilní služba, když vojenská základní služba trvá 12 měsíců?“ (údaje za ty, kteří souhlasí s civilní službou)

Polovina respondentů navrhla roční délku civilní služby, tedy stejnou, jako v případě vojenské základní služby. Druhá polovina se klonila spíše k delší civilní službě. Průměrná navrhovaná doba civilní služby činila necelých 16 měsíců.

Nejednoznačný vztah české veřejnosti k armádě

Výsledky výzkumu vypovídaly o nejednoznačném vztahu české veřejnosti k armádě: **převažovala sice důvěra v armádu, nicméně její transformace byla sledována dosti kriticky.** Značné rezervy byly ve vztazích armády k veřejnosti, v informovanosti o armádě. Zejména mladí lidé pociťovali informační deficit. Postoje české populace k volbě vojenského povolání se stabilizovaly i přesto, že prestiž vojáků z povolání se spíše snížila. Možnost svobodné volby mezi vojenskou a civilní službou nadále prosazovali zejména mladí lidé, mezi staršími ročníky nad 45 let však převažoval názor, že všichni zdraví mladí muži by měli absolvovat vojenskou základní službu.

Vztah veřejnosti k evropské bezpečnostní integraci

Po rozdělení Československa na přelomu roku 1992 a 1993 se zajištění naší bezpečnosti stalo naléhavější. Začlenění do NATO bylo jedním z předních cílů naší zahraniční politiky. V polovině roku 1993 podporovalo tento krok 42 % občanů, 35 % bylo proti a 23 % se vyjádřilo, že neví. Podpora vstupu do NATO byla výrazně nižší než do Evropského společenství (Evropské unie) - (66 %). Mezi občany byla skupina, která vstup do NATO preferovala před vstupem do ES. Z vojáků z povolání se pro vstup do NATO vyslovilo 62 %, proti bylo 28 %. Tedy postoj pro mnohé kritiky vojáků z povolání jistě překvapivý.

Na začátku roku 1994 bylo pro členství v NATO 56 % našich občanů, proti bylo 44 %, ale dotazovaní nemohli vyjádřit neutrální postoje. Na tyto postoje měla vliv návštěva Billa Clintona a prezentace programu Partnerství pro mír. Výrazněji se pro vstup do NATO vyjádřili pravicově orientovaní občané (z výrazně pravicově orientovaných občanů bylo pro vstup do NATO 86 %, z výrazně levicově orientovaných jen 8 %). Celkově byl tedy patrný zvyšující se zájem o vstup do Atlantické aliance. Motivem byla především nestabilní situace v Rusku (uvádělo jej 52 % dotazovaných, situaci na Balkáně 30 %, německou hrozbu 28 %, islámské země 23 % a USA 4 %). Na německé nebezpečí upozorňovali zvláště levicově orientovaní občané.

O programu Partnerství pro mír byla podrobně informována jenom necelá desetina občanů, částečně téměř dvě třetiny. Třetina se domnívala, že jde o krok správným směrem, téměř polovina si však myslela, že je to pouze „lepší než nic“, vyjadřovala tedy skeptické postoje.

Ve vztahu k našim východním středoevropským partnerům se projevovaly rozporné postoje. Přesto byla patrná tendence, především u levicově orientovaných občanů, výrazněji se orientovat na visegrádskou čtyřku jako na bezprostřední sousedy. U levicově orientovaných občanů byl i patrnější názor, že NATO by nám mělo poskytnout bezpečnostní záruky, a to bez podmínky vstupu. Ve vědomí občanů převažovalo mínění, že Rusko nemá právo bránit nám ve vstupu do NATO. Ale pokud šlo o bezpečnostní otázky ve středoevropském prostoru, téměř třetina lidí si byla vědoma, že i Rusku jde o vlastní bezpečnost.

Ve výzkumech byla zpracována typologie občanů ve vztahu k evropské integraci. Převažoval typ **integrační** (37 %), podporující vstup do všech existujících západoevropských struktur, dále **ekonomicko-integrační** (29 %), podporující vstup do ES s výjimkou NATO, dále **indiferentní** (21 %), který se k problematice nevyjadřoval, **antiintegrační** (8 %) se záporným postojem a konečně **vojensko-integrační** (5 %), reprezentující skupinu občanů, která byla pro vstup do NATO, ale odmítala vstup do ES.

Z toho bylo patrné, že více než 70 % občanů bylo pro určitou integraci a jen necelá desetina zásadně proti. Integrační typy občanů byly zároveň spokojenější jak s politickou situací v zemi, tak s průběhem ekonomické reformy. Z antiintegračních typů bylo spokojeno s politickou situací jen 11 % a s úspěšností ekonomické transformace jen 3 %.

Bylo zřejmé, že přesvědčení o potřebě vstupu do NATO kladně ovlivňovalo i postoje k armádě a obraně. Vojenská integrace byla však spíše chápána jako jednosměnný proces, spočívající především v poskytnutí bezpečnostních záruk Severoatlantickým paktem, bez ohledu na jeho vlastní problémy.

Problémy řízení a velení

Zásadním cílem polistopadové transformace armády, vedle personálních změn, bylo změnit systém řízení a velení, především pak prosadit participativní styl řízení. K tomu bylo nutné nejen teoreticky, ale i výzkumně vyřešit jeho vztah k nedílné velitelské pravomoci. Výzkumy zjistily neuspokojivý stav řídicí práce v jednotkách a štábech armády. Nepodařilo se nejen zajistit výraznější změny, ani zlepšit situaci, dokonce se někde stav i zhoršil. Tato negativnější hodnocení byla do určité míry podmíněna důsledky reorganizace a redислоkace armády v souladu s novou vojenskou obrannou doktrínou.

Nedílná velitelská pravomoc byla stále chápána ve starém pojetí. Sice bez stranického vlivu, ale se všemi průvodními znaky. Nové participativní přístupy a metody se podařilo prosazovat jen sporadicky. Trvala přílišná centralizace rozhodovacích procesů, velení až do nejnižších velitelských stupňů s pomínutím mezičlánků. Tím se zužoval prostor pro samostatné rozhodování a jednání, což udržovalo vysokou míru pasivity.

Při řízení se stále výrazně větší množství času a intelektuální kapacity věnovalo operaativnímu řízení a řešení aktuálních otázek na úkor potřebné strategie a koncepce, docházelo k velkému množství změn v přijatých rozhodnutích. Řada z nich však byla determinována z vnějšího okolí armády. Zároveň chyběla adekvátní kritéria hodnocení činnosti řídicí práce velitelů a náčelníků v nových podmínkách. To vedlo i k řadě omylů v personální práci a výsledkem byla nespokojenost téměř pětiny vojáků z povolání s jejich zařazením. A to v situaci, kdy docházelo k výrazným mobilitním pohybům, které vytvářely objektivní podmínky pro optimální personální práci.

Základními příčinami nedostatků byl styl řízení a velení, nedostatečná připravenost velitelů na práci s lidmi, existující vojenské řády a předpisy a špatné organizační, časové a materiální podmínky pro práci. Tato situace jen konzervovala přežívající autokratický styl řízení a velení s výraznými administrativně byrokratickými prvky, ačkoliv 80 % podřízených preferovalo participativní styl řízení. Pětině však nadále vyhovoval styl autokratický.

Systém sociálního řízení

Při vytváření podmínek k prohloubení participativního stylu řízení se předpokládalo, že bude podpořen i vytvářejícím se novým systémem sociálního řízení, a tím i zvýrazněním úlohy lidského činitele v řízení. A to nejen při řízení sociálních procesů v armádě. Bylo proto zajímavé zjištění výzkumu, že u vojáků z povolání byla rozhodující potřebnost práce orgánů sociálního řízení (za potřebnou ji považovalo více než tři čtvrtiny vojáků z povolání), kdežto u vojáků v základní službě možnost setkávat se s jeho pracovníky (téměř 42 %). Nejlépe byla

hodnocena práce orgánů sociálního řízení při zabezpečování volna vojáků, méně pak vzdělávací činnost. Zajištění vojenskoobčanské výchovy bylo dobré spíše po organizační stránce, méně již po stránce obsahové. Značná absence orgánů sociálního řízení byla pociťována zvláště v individuální práci s lidmi. Mnohé problémy souvisely především s ne příliš dostatečným vymezením pravomocí pracovníků v sociálním řízení. Na druhé straně vojáci z povolání příliš nestáli o to, aby pracovníci těchto orgánů podstatně ovlivňovali rozhodovací procesy velitelů, personální práci a kázeňskou praxi. Stejně tak, aby náčelník skupiny sociálního řízení byl zároveň zástupcem velitele útvaru. Měl mu však být přímo podřízen.

Zkoumání potřebnosti jednotlivých odborností sociálního řízení na konkrétních stupních velení ukázalo, že převažovalo mínění, aby pedagogové a pracovníci kultury byli na stupni rota či baterie, psycholog na stupni prapor, sociolog a právník na stupni pluk a brigáda. Politologa požadovala většina respondentů na vyšších stupních velení. Nikde nebyl zpočtybněn názor, aby u útvarů působili odborníci společenskovědních služeb i nadále. Mezi vojáky z povolání nebyl příliš velký zájem o duchovní služby, protože jen šest procent z nich se účastnilo náboženského života.

Pokud jde o vojáky v základní službě, převážná část měla zájem především o to, aby mohli být s pracovníky sociálního řízení ve styku, což většina měla, ale málo této možnosti využívala. Proto pouze pětina vyslovila pracovníkům sociálního řízení důvěru, čtvrtina pak nedůvěru. Nebyli také příliš spokojeni se zabezpečováním osobního volna, v němž převažovaly především pasivní formy kulturního vyžití. Lépe než vojáci z povolání hodnotili úroveň vojenskoobčanské výchovy, a to zvláště vedou-li ji jejich velitelé. Chtěli se také účastnit častěji náboženského života než vojáci z povolání. Zavedení funkce vojenského duchovního by ve srovnání se sedminou vojáků z povolání uvítalo 41 % vojáků v základní službě.

Právní vědomí v armádě

Dosáhnout účinného řízení v nových podmínkách znamenalo i dobrou znalost práva. Výzkum právního vědomí v armádě ukázal, že vojáci z povolání nebyli s novou legislativou a právními normami dostatečně seznámeni, a to mj. i pro nedostatek příslušných zákonů, předpisů ap. Nejčastěji velitelé postrádali kontakt s právními odborníky. Výzkum prokázal, že k novým právním normám převažoval spíše záporný postoj, byly považovány za nedokonalé a výrazně omezující velitelské pravomoci. Konečně se to později ukázalo např. v potřebě novelizovat zákon o civilní službě. Mezi vojáky z povolání však v polovině roku 1992 převládal názor, že v ČSFR jsou lidská práva dodržována, avšak pokud jde o vojáky z povolání, tak polovina velitelů se domnívala, že se ke vztahu k nim nedodržují. To mj. vedlo ke zvýšené sociální nejistotě vojáků z povolání a k jejich masovým odchodům z armády. Z personální práce se stal převážně neřízený proces.

Literatura

(bude uvedena na konci 2. části studie)

Počet našich legionářů v Rusku se koncem roku 1918 ustálil na čísle 61 800. Toto pro nás dnes už stěží představitelné vojenské těleso pak putovalo celým Ruskem. Nebyli v něm jen Češi a Slováci (i když ti tvořili zdaleka největší položku vojska), do legií vstoupil také nezabíratelný kontingent ukrajinský, německý, rumunský, polský a maďarský. Osudovým přetřepem byla bitva u Zborova v létě 1917. Svým způsobem to byla bitva bratrovražedná. Češi v rakousko-uherských uniformách se ocitli v bojovém doteku s Čechy v legionářských stejnokrojích. A přestože se přebíhání k „Rusům“ trestalo na rakouské straně nelítostně, o to hojněji se rozrůstaly řady legií právě po zborovském střetu, dokonce takovou měrou, že se během pouhého roku téměř zdvojnásobily. Nepřekvapí proto, že tzv. zborovská tradice byla dlouho považována za jednu z klíčových státních tradic. Po vzniku Československé republiky se den zborovské bitvy, to jest 2. červenec, stal - až do r. 1950 - svátkem čs. armády. Zborov si však zaslouží náš zájem i dnes, zaslouží si klidnou, věcnou diskuzi nejen o vlastní bitvě, ale také o jejích širších souvislostech.

Dne 2. července 1917 prorazily u východohaličského městečka Zborova [1] tři pluky Čs. střelecké brigády prudkým útokem frontové linie rakousko-uherského armádního sboru a dosáhly přesvědčivého vítězství. Soudobá literatura mluvila o slavné bitvě u Zborova [2]. Tento článek chce po osmdesáti osmi letech připomenout toto dnes zapomenuté střetnutí Čechoslováků či spíše Čechů v uniformách ruských s Čechy v uniformách rakouských a posoudit dnešními očima bitvu, vyzvednutou v meziválečném Československu na hlavní svátek nové československé armády, každoročně slavený za spontánní účastí českých a z větší části i slovenských společenských institucí a za široké účasti občanské společnosti.

Z hlediska **Velké války 1914-1918**, v níž miliónové armády zápolily o příští uspořádání světa, představovala v podstatě nevýznamnou epizodu, o níž válečné analýzy evropských mocností vesměs mlčí. Pro ruskou východní frontu nebyla přínosem strategickým, ani taktickým, protože demoralizovaná a rozpadávající se ruská armáda nebyla schopna využít neočekávaného průlomu nepřátelských linií a obrátila se na bezhlavý ústup. Čeští vojáci se již dříve účastnili velkých bitev a prokázali v nich statečnost a kompetenci, ale vždy pod cizími prapory, za cizí zájmy a v cizích uniformách. Jen v letech 1914-1918 rakouská armáda

hnala v zájmu utlačovatelské monarchie do bojů na ruské a především na italské frontě přes jeden milión Čechů. Zůstaly po nich pomníčky padlých po českých městech a vesnicích, ale veteránům z rakouské armády se v nové republice poct a uznání nedostalo: bojovali za stát, který českému národu svobodu nepřál a který skončil na propadlišti dějin. Dnes památka slavné bitvy u Zborova a jejího významu pro český odboj a stát a pro jeho armádu v povědomí národa více méně vymizela.

Na otázku, v čem spočívá mimořádnost zborovské bitvy, odpovídá historik Jan Galandauer v zasvěcené monografii [3] z poslední doby citátem z pera spisovatele Karla Čapka:

Jsou v dějinách události, které postupem doby nabývají zvláštní a skoro symbolické hodnoty ... Zborovská bitva je (jednou z nich). Stala se skoro bezděčně představitelkou legionářské slávy. Bylo by zbytečné dokazovat, že heroický výkon našich legií neleží v jednotlivé bitvě ... Co dává zborovské bitvě tak mimořádné postavení ... ? Myslím, že to jsou dvě okolnosti: byla ... okázalým a samostatným vstupem českých vojsk na válečné dějiště a jako bitva se (odlišovala od) té ostatní anabáze, složené z bezejmenných aktů statečnosti, důmyslu, organizace a iniciativy... (Proto právem představuje) nejkrásnější tradici naší armády.

Tak odpověděl čelný představitel české kultury - k podrobnějšímu výkladu se ještě vrátíme.

Od České družiny k československé brigádě

Největší česká zahraniční kolonie v době před první světovou válkou žila v Rusku. Čítala na šedesát tisíc Čechů, z nichž třetinu tvořili zemědělci usazení v *druhé polovině 19. století na Volyni* a požívající ruské státní občanství. Ostatní krajané byli podnikateli, manažery, řemeslníky, učители či jinými odborníky, kteří přicházeli do země za výdělkem a ponechávali si příslušnost rakousko-uherskou. Žili na slušné životní úrovni, zakládali krajanské spolky a nezapomínali na vlast, i když se ztotožnili s ruskou společností a s ruským státním zřízením.

Na počátku první světové války vznikl z podnětu *Svazu československých spolků na Rusi*, hlásícího se k obnovení české státnosti pod romanovskou korunou, vojenský oddíl složený z místních dobrovolníků. Tzv. **Česká družina**, čítající na tisíc mužů pod ruským velením, odjela v říjnu 1914 na frontu, kde však nepůsobila jako celek. Její roty, půlroty a čtyry, přidělené k divizím a nižším vojenským svazkům jako rozvědná služba, doplňovaly ruský průzkum a dosahovaly se znalostí rakousko-uherských jazyků a zvyklostí a se schopností improvizace a samostatného rozhodování a jednání vynikajících výsledků. Tato nebezpečná a záslužná činnost zůstávala ruské veřejnosti utajena, i když zásluhou českých rozvědků byl na příklad na Bílou sobotu roku 1915 bez výstřelu převeden do ruského zajetí celý 28. rakouský pěší pluk „Českých dětí“ i s hudbou [4].

Přes intenzivní zájem ruské generality na posílení kvalifikovaných rozvědných služeb postupovalo rozšiřování České družiny pomalu. Carská vláda, těžkopádná byrokracie a místní gubernátoři soustavně bránili a překáželi českým zajatcům vstoupit do přímého boje za svobodu svého národa. Odvolávali se na mezinárodní právo, nedůvěřovali českému nacionalismu, liberalismu a katolictví nebo nedovedli rozlišit Čecha od *Austrijáka* (Rakušana). Iniciativně v tomto směru postupovali někteří velitelé ruských armád. Proto se přes velký zájem vlasteneckých zajatců v táborech v roce 1915 Družina rozšířila jen o jeden prapor a až počátkem příštího roku na střelecký pluk a v květnu 1916 na *střeleckou brigádu* o dvou plucích. Na podzim 1916 pak začala výstavba třetího pluku, formálně ukončená v dubnu 1917. Brigáda a její pluky neoperovaly stále jako

celky, ale zůstávaly rozděleny v malých skupinkách po celé jihozápadní ruské frontě. Přesto postupný příchod zajatců do českých útvarů pozitivně ovlivnil atmosféru a smýšlení rodícího se vojska, jeho vztah k demokracii a jeho názory na příští samostatný stát.

Rozšiřování československého vojska bylo v souladu se záměry politického vedení našeho odboje a jeho čelného představitele T. G. Masaryka, který považoval vytvoření početných a zdatných národních vojenských jednotek za jeden ze základních předpokladů úspěšného odboje a jeho politického či diplomatického uznání. Soudil, že samostatný stát a svobodu si zaslouží jen národ schopný vybojovat je se zbraní v ruce.

Podmínky pro rozvoj československého vojska se nezlepšily ani *po pádu carismu na jaře 1917*. V československém odboji v Rusku sice v květnu toho roku jednoznačně převážil vliv nové válečné emigrace, podporující prof. Masaryka a pařížskou Čs. národní radu, ale ruská občanská vláda setrvala na negativním stanovisku k rozvoji československého vojska a chtěla je dokonce rozpustit! Na hroutící se frontě pak ukáznění a bojechtiví Čechoslováci naráželi na nepochopení a na otevřené nepřátelství ruských vojáků, podléhajících bolševickým heslům o separátním míru a o půdě, opouštějících frontu a odmítajících pokračovat v boji.

Prozatímní ruská vláda soupeřící s bolševiky se v *květnu 1917* pokusila zabránit úplnému zhroucení východní fronty velkou ofenzivou, spojenou se jménem ministra války Kerenského [5]. Měla být vedena na jihozápadním úseku, nejméně zasaženém demoralizací, směrem na Lvov. Jejím jádrem měly být dobrovolnické úderné oddíly, které měly obnovit bojového ducha armády a strhnout k útoku oddíly váhající či odmítající poslušnost. Pro ofenzivu byly soustředěny rozsáhlé lidské i materiální zdroje.

K účasti na ofenzivě se přihlásila i **Československá střelecká brigáda**. Přihláška byla – po jistém váhání poukazujícím na nesecvičenost, na neúplný stav a na nedostatečné vyzbrojení a vystrojení – přijata. V ruských poměrech nešlo o velkou jednotku: čítala 3500 mužů ve třech plucích po třech praporech, z nichž jeden složený z volyňských krajanů odmítl pod vlivem prostředí k útoku nastoupit. Na prvním soustředění v Jezerné u Tarnopolu brigáda prožívala nepoznané nadšení a euforii: tolik Čechoslováků se shromáždilo ke společnému boji pod husitskými prapory a pochoduje za zpěvu sokolských písní! Vnímali pospolitost jako velký národní svátek – po třech stech letech od Bílé Hory české vojsko svobodně míří do boje za vlastní národní zájmy! Prostředí, v němž se pohybovali, jejich optimismus a bojechtivost nepodporovalo: ruští vojáci opouštějící frontu po celých praporech beze zbraní jim rozmlouvali úmysl nastoupit do útoku a z pochodu k frontě je zrazovali.

Jak probíhala bitva

Oblíbený velitel brigády ruský plukovník V. Trojanov prosadil, aby jednotka nebyla nasazena na hlavní směr ofenzivy, ale přeřazena na vedlejší úsek k 11. ruské armádě.

„Mám tu brigádu rád,“ řekl prý poručíku Rudolfovi Medkoví [6]. „Vím, že ti lidé jsou jako diví do ohně. Je to velkolepé, ale bylo by škoda, aby přišla nazmar. Brigáda totiž nemá co na sebe [7] a nemá čím střílet. Přihlásili se do úderných trup, aniž mají ... (potřebnou) výzbroj a výcvik. Když budeme útočit, bude po brigádě ... a bude zničeno, možná navždy, jádro našeho vojska.“

Brigáda obsadila **v noci na 22. 6. 1917** přidělený úsek na výšinách u obce Cecová (dnes Kalinivka), široký 6,5 km (tj. 2 m na vojáka) v podmínkách málo příznivých. Finský pluk, který střídala, opustil svévolně frontu a zbývající hrstka vojáků neochotně předala nefunkční či poškozené kulomety a přiznala, že zbylé střelivo bylo záměrně ukryto a zakopáno. Místo

zákopů našla napůl zřícený nehluboký příkop s nedostatečnými kryty a s chatrnými drátěnými překážkami. Zbývajících deset dnů věnovala opravě výchozího postavení, přípravě zbraní a pečlivému průzkumu terénu. Poslední noc rozvědky zjistila od zajaté polní stráže, že na rakouské straně stojí český pluk, což neproniklo do širší pozornosti. V posledních dnech ztratili dělostřelbou několik důstojníků, mimo jiné přišel o oko vyznamenaný velitel rozvědek, podporučík **Jan Syrový**, jeden z autorů plánu útoku [8].

Plán nezpracovali ruští velitelé pluků v hodnosti plukovníků, ale čeští poručíci-velitelé rot bez vojenského vzdělání, ale s bohatou praxí rozvědků. Neodpovídal tradičním ruských útočným postupům: byl rámcový a ponechával široké pole iniciativě a samostatnému rozhodování, jímž velitelé i vojáci průzkumných jednotek přivykli. Nepředpokládal útok v sevřených řadách, ale ve skupinkách využívajících terénu a momentu překvapení, schopných improvizace a nadaných uvědomelou kázní, bojovým elánem a obětavým nasazením. Účastník bitvy, pozdější generál **Karel Klapálek** (1893-1984), který bojoval za druhé světové války na východní i na západní frontě, vzpomínal, že se nesetkal s takovým nadšením, s nímž u Zborova útočili čeští vojáci. odhodlaní položit život za svobodu národa [9].

Brigáda útočila v rámci 49. armádního sboru mezi dvěma finskými divizemi [10], které měly na úzkých (jen 2 km širokých) úsecích operaci rozhodnout. Měly obsadit především strategickou výšinu Mogila, hlavní oporu nepřátelské fronty. Česká brigáda postupující v druhém sledu měla frontu vyrovnávat a udržovat spojení. Skutečnost dopadla opačně: z druhořadého posláni 11. armády se stal hlavní úspěch ofenzivy a československá brigáda se místo pomocné funkce stala strůjcem nečekaného vítězství a průlomu nepřátelské fronty.

Ráno dne 2. července 1917 nastoupila brigáda do výchozích pozic za soustředěné palby nepřátelského dělostřelectva, které útok očekávalo. V bitvě vlastně nebylo jednotné velení – roty vyrážely ze zákopů na všeobecný rozkaz k útoku. V 9 hodin vyrazili dobrovolně přihlášení granátníci s úkolem prorazit průchody v nepřátelských drátěných zátarasech. Jejich velitel *svobodník Sekanina* padl mezi prvními. Za nimi nastupoval na pravém křídle posílený 1. pluk. Poručík (pozdější plukovník) **Josef Švec** [11], velící 8. rotě, zachytil v deníku [12] autentický obraz útoku. Dobře zastřílené nepřátelské dělostřelectvo zuřivě zasypávalo palbou roty stísněné ve výchozích pozicích. Vyskočil ze zákopu a s povelem „Vpřed!“ vyrazil v čele rojnice a proběhl tři sta metrů země nikoho k nepřátelským zákopům. Proklouzli otvory v zátarasech a spojovacím zákopem pronikli do první linie, kde překvapili obránce očekávající útok zepředu u palebných postavení. Předstíraným vržením nefunkčního ručního granátu je Švec odzbrojil a s oddílem pronikal zákopem do dalších pásem obranných postavení. Zastřelil rakouského poddůstojníka z Plzně, který jej se zbraní ohrožoval, a s lítostí zjistil, že to byl Čech. Obratným manévrem se podařilo zneškodnit kulometná hnízda a obrátit zbraně proti nedůrazným protiútokům nepřítel. Při dalším postupu zajímali hloučky protivníků, kteří se vzdávali a po odzbrojení byli posíláni beze stráže do týlu. Rychlý postup si vynutil vyčkat na posily a žádal přeložení dělostřelecké palby kupředu.

O půl hodiny později vyrazil na levém křídle rovněž posílený 2. pluk, smetl předsunuté stráže a do 10 hodin dokončil obsazení prvního obranného pásma rakouského opevnění. Uvolnil tak prostor pro postup 1. praporu 1. pluku na pravém křídle, který byl zastaven a utrpěl velké ztráty boční palbou z opevněné Mogily, kterou finská divize na první pokus nedobyla. Teprve společným úsilím českých a finských oddílů byl uzel obrany obklíčen a kolem 14 hodin dobyt. Statečný odpor uherského praporu, který padl do posledního muže, zachránil rakouský armádní sbor před úplným zničením.

K poledni československé oddíly rychle pronikaly do dalších pásem rakouských opevnění. Postupovaly obratně a s velkou vynalézavostí, využívaly terénu, pronikaly spojovacími zákopy, vynořovaly se nenadále ze zákopů a opět mizely a vnášely zmatek do řad obránců, kteří měli dojem útoku zvlášť vycvičených úderných oddílů. Ranění dobrovolci odmítali návrat do týlu a chtěli pokračovat v boji s vítěznými druhy.

Útok československé brigády prolomil frontu v šíři 12 kilometrů a do hloubky 5 kilometrů a ustálil se ve vzdálenosti 3-5,5 kilometru od výchozích pozic. Zajali 62 důstojníků a 3150 vojáků včetně štábu rakouské brigády a ukořistili 20 děl a další vojenský materiál. Úspěch byl vykoupen vážnými ztrátami 190 padlých a pohřešovaných včetně 5 velitelů rot a 800-1000 raněných. Padlí byli 4. 7. 1917 pohřbeni ve společných hrobech nad vesničkou Cecová pod prostým památníkem.

Až večer za soumraku byla vyčerpaná vítězná brigáda vystřídána a odcházela do zálohy spokojena s prvním společným vystoupením. Provolávala slávu svým velitelům, vzpomínala na husitské bojovníky a vychutnávala pocity a vyměňovala si zážitky ze zdařilého společného vystoupení. Rozhodné vítězství nesecvičené a špatně vyzbrojené jednotky překvapilo ruské velení, které si znovu uvědomilo její kvality, nemělo však k dispozici spolehlivé zálohy k operačnímu využití průlomu ve prospěch ofenzivy. Zpráva o vítězství se rychle rozesla po celé frontě. Velitel armádního sboru generál Salivačev přispěchal na koni na místo, klaněl se raněným, vzdával poctu padlým a chválil „smělé orly a bílé sokoly, kteří strhli za sebou ruské slepice“. [13]

Míjela kolona zajatců, z nichž jeden později vzpomínal: „... pochoduji šťasten v zástupu zajatců městečkem Jezernou a ... slyším zpěv: Spějme dál, statně dál, za sokolským praporem! Vyběhl jsem ze zástupu a hlásím se ke svým, hlásím se do československého vojska.“ [14]

Zajatý maďarský major se rozčílil nad proradným vztahem českých vojáků k rakouské armádě, ale po úmorných letech pobytu v zákopech při špatné straně a při odloučení od rodin, při nervovém vyčerpání a lhostejném vztahu k válce měli Češi pochopitelně malý zájem bojovat za císaře pána.

Československá střelecká brigáda nadšeným vystoupením porazila na hlavu nepřítele dvakrát silnějšího, pečlivě opevněného a lépe vyzbrojeného. Její nečekaný úspěch spočíval v morálních kvalitách, které nepodlehly demoralizaci, a v originálním pojetí útoku, založeného na boji v malých skupinách a spoléhajícího na osobní kvality jednotlivce i sehraných kolektivů.

Na rakouské straně

Na rakouské straně fronty stál proti československé brigádě *prapor 86. uherského pluku a 19. pěší divize složená ze dvou českých pluků: 35. plzeňského (61 % Čechů) a 75. jindřichohradeckého (82 % Čechů)*. Obě jednotky byly útokem zničeny: maďarský prapor zcela při obraně Mogily a rakouská divize čítající na 6000 mužů utrpěla fatální ztráty: 75. pluk přišel o 70 důstojníků a 2400 mužů (z toho zajato 2000) a z 35. pluku zajato 1562 mužů.

Divize byla rozmístěna v zákopech z roku 1916, vyztužených traverzami a betonem a protkaných spojovacími okopy od polních stráží až ke třetímu obrannému pásmu. O důkladnosti výstavby svědčí nalezený nápis: „Kdo dobude těchto zákopů, zničí Rakousko.“ [15]. Stav jednotek i opevnění byl před útokem prověřen a schválen inspekci vysokých rakouských a říšskoněmeckých velitelů. Shodou okolností byla v den bitvy v Poslanecké sněmovně ve Vídni

oznámena amnestie nového rakouského císaře Karla Habsburského na trestné činy politické a vojenské včetně velezrady, uložené vojenskými i civilními soudy, určená především pro Čechy. V rámci politiky usmíření národů měla čelit obtížné situaci monarchie ve třetím válečném roce a uspokojit odbojné Čechy uznáním českého státního práva. Amnestie vyvolala u německých poslanců z Českých zemí rozhořčené reakce a protičeskou hysterii v rakouských médiích. Obojí spatřovali příčinu zborovské porážky ve velezrádné dohodě českých vojáků z 19. divize s českými odpadlíky v ruské armádě. Bylo proto nařízeno přísné vyšetřování zbylých důstojníků a vojáků divize a sousedících útvarů, zaměřené na účinnost obrany a na vztahy k útočníkům. Vyšetřování shodně dovozovali – jak bylo možno předpokládat – že se bránili ze všech sil přesile, nezaznamenali případy předčasného vzdávání ani projevy zbabělosti či poraženectví. Byli zaskočení nenadálým útokem speciálně vycvičených úderných oddílů, které postupovaly s nezvyklou razancí a pronikaly překážkami s obratností koček (*kanzenartig*). Útočníci nebyli Rusové, kteří se s nimi dříve přicházeli „bratřit“, snad představitelé kavkazských národů (Čerkesi), ale v žádném případě v nich nepoznali Čechy nebo Slováky, ani neslyšeli je mluvit česky či slovensky. Neměli tušení, že proti nim stojí a útočí krajané. Vínou za porážku přičítali pozdnímu příchodu říšskoněmecké zálohy na bojiště, která nena-stoupila do protiútoků a pomohla jen zacelit mezeru ve frontě. Rakouské armádní velení dospělo k obojakému stanovisku, že české pluky sice neselhal, v plném rozsahu, že však též nesplnily všechny obranné povinnosti. Podezření z velezrádného spojení s českými útočníky bylo však oficiálně vyvráceno i v parlamentě a proti 19. divizi ani proti jejím plukům nebyla uplatněna kárná opatření.

V rakouském a v českém tisku se v této souvislosti poprvé objevily oficiální informace o existenci Československé střelecké brigády v ruské armádě, které povzbudily domácí odboj.

V rakouských uniformách působili u Zborova dva čeští důstojníci [17]. Velitelem 19. divize byl generál polní podmaršál E. Boeltzt, jeden z mála Čechů ve vysokých armádních funkcích, mezi mužstvem oblíbený a hlásící se ke své národnosti. Byl přesvědčen, že jeho vojáci bojovali dobře a že si nezaslouží obviňování a osočování. Po drtivé porážce divize a po nenávislné kampani požádal o odvolání, jemuž bylo po čase vyhověno. Nešťastný český generál, jehož divize byla v konfliktu s československou brigádou zničena, spáchal koncem války na Ukrajině sebevraždu. Jiný důstojník Josef Koepl jako podplukovník 35. pluku a později sloužil jako generál v československé armádě. V rozsáhlém rozboru s využitím osobních zkušeností a dokumentů z rakouských archivů vyloučil velezradu pluku dohodou s útočníkem a poukázal na dvě hlavní příčiny porážky: na nedostatek pohotových záloh a na vadný projekt opevnění. Říšskoněmecký rezervní oddíl nespěchal na bojiště přímou cestou, ale oklikou, což při napjatých vztazích mezi rakouskými a říšskoněmeckými oddíly bylo vykládáno jako úmysl. Při výstavbě rakouských opevnění byl mechanicky uplatněn vzor ze západní fronty s podstatně hustší obranou. Soustavy spojovacích zákopů od stanovišť polních stráží až ke třetímu obrannému pásmu a nedostatečných vzdáleností mezi těmito pásmy obratně využili čeští útočníci.

Po bitvě

Ruské vrchní velení oznámilo 3. července 1917, že „*chrabrá vojska 4. finské divize a československé brigády opanovala silně opevněné nepřátelské pozice na výšinách (u Zborova) ...*

Finská brigáda zajala 1560 důstojníků a mužstva Československá brigáda 62 důstojníků, 3150 vojáků ... (a většinu ukořistěných zbraní obrátila proti nepříteli)“.

Šlo o první citaci československé jednotky ve zprávě vrchního velení, která předznamenala zásadní přelom v jejím rozvoji a postavení. Ruský tisk při kritickém nedostatku pozitivních zpráv z fronty palcovými titulky velebil zborovské vítězství hrdinných Čechoslováků, kteří vykonali na frontě více než tři armádní sbory.

Brigádě telegraficky blahopřál prof. T. G. Masaryk, který byl v té době v Petrohradě. Jeho upřímnou radost nad vítězstvím zachytil jeho tajemník J. Papoušek: po přečtení novinové zprávy na veřejné vývěsce pokynul prý „izvozcíku“ (drožkaři) na cestu do redakce Českoslováka s úsměvnými slovy: „Jednou za čas si to můžeme dovolit!“ Masarykovi naopak telegraficky blahopřál náčelník hlavního stanu generál A. A. Brusilov. Osobně brigádu navštívil a vyznamenal ministr války Kerenský, povýšil jejího velitele na generála a slíbil plnou podporu rozšiřování československého vojska. Ruská vláda a hlavní stan si uvědomily aktuální hodnotu ukázněné a morálně pevné československé brigády v době vrcholícího rozpadu armády a povolily neomezený nábor českých a slovenských zajatců. Tak vznikly příznivé podmínky pro rychlou výstavbu našeho vojska.

Československou brigádu čekaly po slavném vítězství velmi obtížné týdny. Již 8. 7. 1917 byla znovu povolána do zákopů, z nichž útočila 2. 7. 1917 a které ruské oddíly opustily. Krátce nato 16. 7. přešla německá a rakouská vojska do letní ofenzivy a změnila ruský, tak zvaný *tar-nopolský ústup* na bezhlavý útek. Prchaly desetitisíce a statisíce ruských vojáků beze zbraní, aby zachránili holý život. Čechoslováci, pro které zajetí znamenalo oprátku, opuštění všemi, nemohli ustupovat jako celek, ale po plucích a případně po menších jednotkách na vlastní pěst. V urputných bojích zachraňovali sebe i ruské oddíly z obklíčení za cenu větších ztrát než u Zborova a mnohdy se nestačili postarat o vlastní raněné. Mezi padlými byl i oblíbený velitel 3. pluku, ruský kapitán Alexejev. Ani v těchto kritických situacích Čechoslováci neztratili soudržnost, obětavost a morální integritu.

Koncem července 1917 byla brigáda soustředěna na Volyni kolem městečka Polonného, aby se zotavila, doplnila a připravila na náročné úkoly vyplývající z katastrofické situace ruské východní fronty. Přijímala spontánní mohutný příliv českých zajatců z táborů hlásících se do vojska. Během tří měsíců se brigáda čítající původně tři a půl tisíce mužů rozvinula v úplný samostatný armádní sbor desetkrát převyšující výchozí stav. Vznikla **1. československá střelecká divize „Husitská“** se čtyřmi pluky, nesoucími též jména husitských osobností [18], a současně vyrůstala *na levém břehu Donu* 2. náhradní divize rovněž se čtyřmi pluky. Sbor doplňovaly dva pluky dělostřelecké a dva pluky náhradní a další odborné útvary. Československý armádní sbor v počtu čtyřiceti tisíc mužů zůstával sice pod ruským velením, ale po politické stránce podléhal Čs. národní radě a byl určen výhradně k boji proti Ústředním mocnostem a nesměl být využit pro řešení vnitroruských záležitostí. Protože v zimě 1917 sovětská vláda zahájila s Ústředními mocnostmi jednání o separátní mír a uzavřela příměří, byl sbor znovu ohrožován rychlým postupem rakousko-uherských a říšskoněmeckých armád. Jeho převedení na francouzská bojiště se podařilo jen z malé části. Začínala československá či sibiřská anabáze, neuvěřitelné tažení obrovskou cizí zemí zmítanou občanskou válkou, kterou si mohlo dovolit jen vojsko náležitě velikosti a organizace a s mimořádnými morálními i vojenskými kvalitami a s vynikající organizací a vojenskou kompetencí. Utkalo se na Volze se silnými sovětskými ozbrojenými silami, které sice neporazilo, ale nebylo též jimi pora-

ženo, a vysloužilo si zaslouženou pozornost celého světa. Trvalo však ještě několik let, než se po válce mohl vrátit do osvobozené vlasti.

Zborovská bitva očima první republiky

Státy žijí ideály, z nichž vzešly: Československá republika jako nově vzniklý stát navázala v roce 1918 na zahraniční odboj, kterým prokázala světu všechny předpoklady pro samostatnou existenci, a přihlásila se plně k legionářským branným i morálním tradicím. Významné místo v nich zaujala slavná bitva u Zborova.

Bitvou se v meziválečném Československu zabývala rozsáhlá literatura vědecká, vzpomínková i pramenná včetně osvětových brožur a velkých reprezentativních děl pro širší veřejnost. Nechyběly ani rozborů a vyjádření vojenských odborníků. Autory těchto prací byli v převážné míře legionáři – přímí aktéři s osobním vztahem k odboji, k jeho nositelům a k jeho výsledkům. I když usilovali o objektivní postižení historie a pravdivé vyličení skutečnosti, nemohli nevyjadřovat pocity hrdosti a uspokojení, pociťované nad událostmi a činy, jimiž legie přispěly k osvobození národa a ke vzniku samostatného státu.

U zborovské bitvy se soustředili na její vítězný průběh a mimoděk pominuli některé vedlejší okolnosti. Nevěnovali pozornost okrajovému významu bitvy v rámci světové války a východní fronty, nepostrehli některé faktory usnadňující její průběh, například nedostatky rakouských opevnění a pozdní příchod říšskoněmeckých záloh.

Právem vysoce ocenili morální i vojenské kvality útočníků, ale hlouběji se nezabývali reakcí jejich českých protivníků v rakouských uniformách, součinností s finsko-ruskými spolubojovníky na křídlech a dalšími osudy česko-volyňského praporu, který odmítl do útoku nastoupit. Neměli možnost studia v rakouských vojenských archivech, a snad to ani nepovažovali za důležité. Přáli se svým prezidentem republiky alespoň padesát let svobodné existence, ale vývoj je zaskočil a krutě zasáhl v roce, kdy se chystali oslavit její dvacáté výročí.

Jen zcela ojediněle se v literatuře objevila upozornění, že oslavy zborovské bitvy vyjadřují pocity především českého národa a jsou lhotejné či dokonce odporují cítění a smýšlení silné německé a maďarské menšiny či mohou narazit na lhotejnost či pocit křivdy u českých veteránů z rakouské armády či u většiny zajatců, kteří do legií nevstoupili.

Na otázku po mimořádnosti či slávě zborovské bitvy odpovídala česká literatura vcelku shodně s citovaným stanoviskem Karla Čapka. Uveďme jiné hodnocení předního znalce bitvy, historika odboje PhDr. Josefa Kudely, z drobné práce určené sokolským vzdělávatelům k jejímu 10. výročí:

„(Zborov) umožnil a usnadnil vytvoření velkého československého vojska v Rusku i v druhých státech spojeneckých a dal mu pevný základ mravní a vysoký ideál vojenský, vykonal velmi mnoho pro rozšíření znalostí o našem národu v Rusku i v jiných zemích, ukázal celému světu, že náš národ svobodu opravdu chce a že je jí hoden, burcoval národ ve vlasti a tvořil v něm nezlomnou víru ve vítězství i důvěru ve vlastní síly. Zborov znamená ... (zásadní) přelom v našem odboji.“ [19]

S bitvou a jejími výročími byla spojena řada okázalých státních a veřejných akcí, například založení hrobu Neznámého vojína v Praze. Byly pro něj netradičně zvoleny ostatky jednoho z legionářů padlých u Zborova, nešlo tedy doslovně o neznámého vojína. Byly vyzvednuty koncem června 1922 ze společného hrobu u Cecové, s poctami převezeny do Prahy a slavnostně za rozsáhlé účasti legionářů a oficiálních hostů uloženy v Malé kapli Staroměstské radnice v místech, kde před třemi sty léty byli po bělohorské porážce popraveni čeští páni.

Hrob sloužil jako památné pietní místo do roku 1941, kdy byl zlikvidován německými okupanty. Obnoven byl na vrchu Žižkově až v roce 1949, kdy legionářského neznámého vojína nahradily ostatky vyzvednuté z bojiště u Dukly: legionářskou tradici nahradila ideologie druhého východního odboje.

Výročí zborovské bitvy si připomínali legionáři již na Sibiři od roku 1918 a později pravidelně s orgány státními a společenskými institucemi i se širokou veřejností ve vlasti. K 10. výročí v roce 1927 se na Bílé hoře za přítomnosti prezidenta republiky, vlády a politické a společenské reprezentace konala přehlídka vybraných armádních svazků včetně 25 letadel 1. leteckého pluku. Následovala slavnostní pouť armádních a legionářských delegací k pomníku padlých u Cecové.

V rámci 10. výročí vzniku Československé republiky v roce 1928 uložil ministr národní obrany všem útvarům československé armády *„uchovat v paměti pro příští pokolení národa slavnou tradici bitvy zborovské“ a každoročně důstojně „uchovat v paměti ... oslavit armádními přehlídkami, shromážděními a tryznou ve všech posádkách její výroční den“*, který se stal hlavním armádním svátkem. K těmto oslavám, které se staly též součástí školních osnov, se spontánně připojovaly československé obce legionářská a sokolská a jiné spolky a sdružení a česká a z větší části též slovenská veřejnost. K těmto výročí byla zahájena na Žižkově stavba monumentálního Památníku osvobození s jezdeckou sochou Jana Žižky z Trocnova a s administrativní budovou, s archivem a s muzeem na úpatí kopce podle projektu architekta-legionáře Jana Zázvorky.

Jeho slavnostní otevření připravené k 20. výročí vzniku ČSR bylo po mnichovských událostech odvoláno. Dne 22. 9. 1938 vláda vedená legionářským hrdinou a účastníkem bitvy u Zborova Janem Syrovým vyhlásila mobilizaci, v zápětí 30. 9. 1938 však pod těžkým nátlakem mnichovský diktát přijala. Památník byl v létech 1951-1989 přeměněn v československý komunistický panteon určený k pohřbu čelných představitelů KSČ. Dnes ve správě Národního muzea čeká na rekonstrukci a definitivní vymezení svého poslání.

Po rozbití ČSR

V roce 1941 se o zborovskou bitvu jako o symbol ruských legií a zahraničního branného odboje opovržlivě oťrel nacistický státní tajemník v protektorátě K. H. Frank [20], který odmítl „lež o legionářském hrdinství“ a prohlásil zborovskou legendu za falšování dějin a obelhávání národa.

Druhý československý odboj navázal tam, kde skončilo dílo legionářů: nastoupil do boje za obnovení samostatného státu. Účastnili se jej i někdejší bojovníci od Zborova. Ve vlasti to byli například generál **Vojtěch Luža** [21] a generál **Karel Kutlvašr** [22], z východního odboje lze uvést **Zdeňka Fierlingera** [23] a generála **Ludvíka Svobodu** [24]. Tisíce legionářů padlo za obět perzekuci okupačních nacistických orgánů, mezi jinými **můj otec PhDr. Josef Kudela** [25]. Legionáři, jejichž počet klesl přibližně na jednu polovinu, po osvobození v roce 1945 již nikdy nezaujali místo, které jim náleželo v meziválečném Československu.

Velké národní slavnosti, zejména májové oslavy konce druhé světové války a vítězství nad nacistickým Německem, nebyly u nás již spojovány s činností a výsledky legií, ale s vítězstvím sovětské armády a Československého armádního sboru, který přišel z východu.

Poslední oslavy zborovské bitvy se konaly v červenci 1947 v Praze při příležitosti IV. manifestačního sjezdu Československé obce legionářské [26]. Slavnostní průvod více než šedesáti

tisíc uniformovaných účastníků měl dvě části: první tvořili legionáři a druhou účastníci druhého odboje. V čele legionářů pochodovala pod historickou zástavou České družiny slavná zborovská brigáda, vedená 1. plukem mistra Jana Husa s populárním velitelem a hrdinou Pražského povstání generálem Kutlvašrem. Následovaly další historické pluky a divize legií ruských s bývalými veliteli, čtyři pluky legií francouzských a šest pluků legií italských. Nechyběly oddíly českých vojáků Rudé armády a námořníků z boky Kotorské a dalších dobrovolníků z první světové války. Součástí sjezdu, který představoval poslední velké legionářské shromáždění a oficiální přihlášení k Masarykově demokracii obohacené o výsledky druhého odboje, byla slavnostní scéna na strahovském stadionu.

Československá obec legionářská byla po únorovém převratu 1948 rozpuštěna jako instituce reakční a kontrarevoluční a nahrazena Svazem bojovníků za svobodu, v jehož čele stanul rudoarmějce Jan Vodička [27], který v Rusku proti legiím bojoval. V Československé armádě byly oslavy výročí zborovské bitvy nahrazeny slavením bitvy dukelské.

Závěrem

Samostatný československý stát vzniklý v roce 1918 prošel za více než osmdesát pět let své existence strastiplnou cestou plnou zvratů, okupací a totalitního režimu a teprve v posledním desetiletí 20. století se znovu navrátil ke svobodnému demokratickému zřízení, s nímž původně začínal. Legionáři z prvního odboje již nežijí a jejich tradice, které prvních dvacet let tvořily páteř státního směřování, byly od nacistické okupace v roce 1939 – pomíneme-li dobu druhého odboje v zahraničí – hrubě napadány a odmítány a postupně upadly v zapomnutí. Rozsáhlá legionářská literatura odborná i krásná je veřejnosti obtížně dostupná a tematika legií nové autory nepřitahuje. Ze života veřejného i armádního mizí poměrně nedávný osudový úsek historie, v němž český národ získal státní samostatnost a prokázal vysoké morální i branné kvality.

Útlá knížka Jana Galandauera *Bitva u Zborova – Česká legenda* z roku 2002, v edici Dny, které tvořily české dějiny, imponuje vedle čtivosti objektivním pohledem, komplexním přístupem a širokou komplexní pramennou základnou. Dostane se bohužel jen do rukou malého počtu zájemců a odborníků a nepronikne do širší veřejnosti. Její základní poselství, vážící se bezprostředně na legionářské tradice, připomíná dnešní konzumní společnosti pachtící se za osobním ziskem a majetkem, světlou památku hrstky českých vlastenců v ruských uniformách, kteří v daleké cizině v době osudových revolučních zvratů nedbali na osobní prospěch a pohodlné bezpečí a neváhali nasadit vlastní životy pro vzdálenou a nejistou myšlenku samostatného československého národního státu. Vítězstvím ve slavné bitvě u Zborova dne 2. července 1917 otevřeli dokořán bránu rozvoje československého zahraničního branného i politického odboje a vytvořili výchozí základnu pro vznik svobodné československé společnosti, která se později jejich přičiněním stala výspou demokracie ve fašizující střední a východní Evropě a která byla sametovou revolucí znovu nastolena. Památku těchto ušlechtilých hrdinů a jejich tradic připomíná příslušníkům naší transformující se armádě i tento článek.

Poznámky k textu:

- [1] Dnes na západní Ukrajině v Tarnopolské oblasti na řece Strypě.
- [2] PhDr. Josef KUDELA. *O slavné bitvě u Zborova*. Čeljabinsk 1918, Praha 1922, 1928 aj. Cit. dle vyd. ČOS Praha 1927.

- [3] Jan GALANDAUER. *Bitva u Zborova. Česká legenda*. Praha 2002, str. 10 an.
- [4] Kudela, Josef, ca, str. 9.
- [5] A. F. Kerenskij (1881-1970), eser, předseda Prozatímní ruské vlády v Rusku 1917-1918, svržen bolševickou říjnovou revolucí 1917 a v příštím roce emigroval.
- [6] Galandauer, Jan, ca, str. 33.
- [7] Mnozí vojáci měli ještě polokožichy, plstěné válenky a papachy. Cit. podle Jan Galandauer str. 35.
- [8] Jan Syrový (1888-1970), armádní generál, starodružinník vyznamenaný ruskými řády a citovaný ve zprávě ruského vrchního velitelství, velitel čs. armádního sboru na Sibiři 1918-1920, v ČSR vojenský a politický činitel, předseda vlády 1938-1939, odsouzen 1947 za kolaboraci s nacisty k 20 letům vězení, 1960 amnestován.
- [9] Cit podle Jan Galandauer, ca, str 33.
- [10] Ruské divize s posádkou ve Finsku.
- [11] Josef Švec (1883-1918), sokolský učitel tělocviku v Jekatěrinogradu na severním Kavkaze, starodružinník, důstojník ruských legií, posléze plukovník a velitel 1. střelecké divize, spáchal sebevraždu 25. 10. 1918 ve stanici Aksakovo pod vlivem morální krize legionářských oddílů ustupujících od Volhy.
- [12] *Deník plukovníka Švece*, red. dr. Josef Kudela, Praha: Památník odboje, 1922, str. 168.
- [13] Kudela, Josef, ca, str. 17.
- [14] Galandauer, Jan, ca, str. 68.
- [15] Týž str. 15.
- [16] Vrchní velitel východní fronty princ Leopold Bavorský a velitel skupiny rakouských vojsk generálplukovník Boehm-Ermoli.
- [17] Galandauer, Jan, ca, str.
- [18] Byly to pluky: 1. mistra Jana Husí, 2. Jiřího z Poděbrad, 3. Jana Žižky, 4. Prokopa Holého.
- [19] Cit. brožura ČOS o Zborovu z r. 1927, str. 25.
- [20] Karl Hermann Frank (1898-1946), představitel SDP v ČSR, německý nacistický politik, vedoucí činitel NSDAP, 1939 státní sekretář, 1943 říšský státní ministr a generál policie v protektorátě. V květnu 1945 odsouzen lidovým soudem k trestu smrti a popraven.
- [21] Vojtěch Luža (1891-1944), ruský legionář, brigádní generál, zemský vojenský velitel na Moravě, od r. 1944 představitel odbojové Rady tří a vojenský velitel domácího odboje. Zastřelen českými četníky u Příbylavi.
- [22] Karel Kutlvašr (1895-1961) velel u Zborova 4. rotě 1. pluku a v čele velitelství Bartoš sehrál zásadní roli v Pražském povstání 1945. V roce 1949 odsouzen na doživotí, 1960 amnestován.
- [23] Zdeněk Fierlinger (1891-1976) velel u Zborova 3. praporu 1. pluku, čs. diplomat a politik, 1945-1946 předseda vlády ČSR.
- [24] Ludvík Svoboda (1895-1979), ruský legionář, od 1922 důstojník čs. armády, od 1939 velel čs. jednotce v Polsku, zárodku čs. armádního sboru v SSSR, 1945-1950 ministr národní obrany, 1952 vězněn, 1968-1975 prezident republiky, který odmítl jmenovat dělnicko-rolnickou vládu, avšak zaštil proces normalizace.
- [25] PhDr. Josef Kudela (1886-1942), čelný představitel ruských legií (člen odbočky ČNZ, náčelník Informačně osvětového odboru a šéfredaktor Čs. deníku, kulturně politický pracovník masarykovské orientace, středoškolský profesor a veřejný činitel v Brně, historik prvního odboje, novinář a vydavatel odbojové a sokolské literatury, autor více než 60 původních prací. Zahynul v Osvětimi.
- [26] Galandauer, Jan, ca, str. 133.
- [27] Jan Vodička (1893-1961), původně příslušník čs. legií, 1918-1919 jeden z vůdců levicové opozice proti intervenčnímu vystoupení legií. Jako činitel KSČ vězněn 1939-1945 v Sachsenhausenu. Po r. 1945 člen ÚV KSČ a poslanec NS.

Přehled literatury o bitvě u Zborova (starší i současné) je uveden v závěru výše citované knihy Jana Galandauera, str. 153 (pozn. autora příspěvku).

Problémy strategického velení u Armády České republiky a u ozbrojených sil USA jsou velmi rozdílné, především svými dimenzemi a úkoly. Přesto je účelné seznámit se s názory plk. M. Flowerse na potřebu školení strategických velitelů, a to vzhledem k poslání Armády České republiky v koalici.

Současná operační situace, organizace vojenských sil, politická a vojenská složitost bojiště, společné a kombinované operace a plnění úkolů vyžadují, **aby velitelé rozuměli strategickým důsledkům svých rozhodnutí**, i když působí na nižších stupních velení. Proto je nezbytné co nejdříve zahájit školení důstojníků pro strategické velitelské funkce a pro strategické myšlení dříve v procesu jejich vzdělávání.

Zvýšení počtu, rozmanitosti a složitosti úkolů klade na vojenské síly větší nároky než kdykoli dříve a vytváří velkou mnohoznačnost v metodologii pro úspěšné splnění úkolů. Proto je nutno nově definovat tradiční vzory školení velitelů, které souvisejí s tradičními stupni velení. Ve skutečnosti jsou rozhraní mezi stupni velení nyní velmi neurčitá.

Nutnost **školit taktické velitele na strategické velitele** a dosáhnout toho, aby byli schopni velet za takto změněných podmínek je zcela zřejmé.

Rozvoj dovedností strategického myšlení s využitím soustavy velitelských způsobilostí je nezbytný, aby bylo dosaženo společného zaměření překrývajícího všechny stupně velení. Široké způsobilosti překlenují rozhraní a dodávají kontinuitu velitelům, když musejí působit na několika úrovních současně.

Velitelé musejí nabývat dovednosti pro operační a strategickou úroveň v průběhu své služby, aby mohli úspěšně dostát budoucím požadavkům. Školení strategických velitelů musí být zahájeno dříve, aby je připravilo k chápání a výkonu úspěšného strategického velení a k plnění úkolů.

Současná operační situace je složitější a méně předvídatelná a budoucí operační situace bude rovněž taková. Mnohoznačnost současných krizí a vojenských akcí vyžaduje naučit důstojníky již na počátku jejich služby:

- ❑ předvídat účinky druhého a třetího řádu,
- ❑ vyjednávat,
- ❑ chápat globalizaci,
- ❑ vytvářet konsenzus,
- ❑ analyzovat složité a mnohoznačné situace,
- ❑ myslit inovativně a kriticky,
- ❑ účinně komunikovat.

Současná operační situace se po určitou dobu stávala složitější a nepředvídatelnější. Asymetrické prostředí a nesouvislé bojiště jsou skutečností.

Důstojnický sbor musí být schopen jednat v každém prostředí a musí se připravit k jednání také v budoucím prostředí. Vysocí velitelé zjevně takové dovednosti potřebují, avšak **velitelé rot a praporů si musejí být vědomi strategických důsledků svých akcí** ve složité současné operační situaci.

Strategičtí velitelé musejí rozumět nástrojům státní moci a asymetrické povaze nynějších a budoucích ohrožení.

Za mírových operací stojí dokonce nižší důstojníci před problémy, v nichž jejich taktická rozhodnutí budou pravděpodobně mít přímé strategické důsledky. Proto si musejí **osvojit strategické myšlení**, což vojenské školy pro nižší důstojníky neumožňují.

Výzkum velení musí přispívat ke zdokonalení rozvoje strategických velitelů, a tím zdokonalovat strategické velení.

Ke zvládnutí revolučních změn v reformující se armádě a k velení na neurčitěm a nesouvislém bojišti jsou nezbytné strategické velitelské dovednosti, jako předvídavost a vytváření konsenzu, a základní velitelské schopnosti, jako sebeuvědomování a přizpůsobivost. Pro rozvoj těchto schopností je nutno zavést rozsáhlé školení.

Školení důstojníků pro taktické a operační velení je všeobecně účelné, avšak příprava velitelů pro strategické úkoly je neúplná.

Mnozí důstojníci studující na vysokých školách nikdy neopustí oblast taktiky a někteří nikdy nenabudou jiné velitelské schopnosti než ty, které každodenně uplatňují. Rozvoj strategického myšlení se stává vrcholnou prioritou teprve později v průběhu služby. Existuje málo cvičení, která zahrnují strategické otázky pro velitele rot a důstojníky působící na taktických stupních. Existuje málo příležitostí pro zdokonalování v otázkách, které nemají okamžitou užitečnost. Avšak současná operační situace vyžaduje, aby velitelé jednotek rychle přecházeli z taktického rámce do rámce strategického a používali svoje jednotky se stejnou dovedností. Budoucí doktrína bude tuto schopnost požadovat.

Strategické velení vyžaduje rozumět všem třem úrovním války a tomu, jak jednotky fungují jako součást většího celku.

Mnohoznačnost charakteristická pro nedávné konflikty dokazuje potřebu dovedností daleko překračujících jednoduché taktické velení. Vzhledem k tomu, že operace mají dalekosáhlé vojenské, ekonomické, politické a diplomatické důsledky, se požaduje, aby si velitelé působící na všech třech úrovních **zachovali strategický úhel pohledu**.

Armáda všeobecně vybírá pro vyšší velení důstojníky, kteří dosáhli úspěchu na taktickém stupni. Bezpodmínečným a poněkud nejasným předpokladem tohoto výběrového procesu je, že ti, kteří měli úspěch na taktickém stupni velení, po zařazení na vyšší stupeň velení nabudou potřebné dovednosti a zkušenosti pro strategické velení.

Pro vyšší velitele jsou stále účelnější mezioborové zkušenosti. Operace s rozsáhlejšími strategickými a politickými důsledky, jakož i společné, mezioborové a mnohonárodní plnění úkolů budou brzy po počátku výkonu služby důstojníka běžné. Z toho vyplývá nutnost umožňovat získávání zkušeností těm důstojníkům, kteří pravděpodobně budou ustanoveni do funkcí se strategickou odpovědností.

Proces zařazování do funkcí musí být pečlivě řízen, aby byl zajištěn rozvoj dovedností potřebných pro strategické velení.

Dosažení způsobilosti pro strategické velení vyžaduje celoživotní výchovu, školení a nabývání zkušeností. Armáda musí vybudovat důstojnický sbor, který má požadované dovednosti a naučil se správně plnit úkoly důležité pro strategické velení.

Proces rozvoje velitelů vyžaduje postupné školení a výcvik, které vytvoří velitele mající potřebné dovednosti ve správném čase. Je zřejmé, že čím dříve započne rozvoj strategického myšlení, tím lépe pro důstojníka i pro armádu.

Armáda dnes nemá jednotnou **metodologii rozvoje strategických velitelů**. Nynější kurzy jsou založeny na dřívějších vzorech, od nichž je nutno upustit.

Je nezbytné zavést rozvoj velitelských dovedností pro několik stupňů velení.

Armáda musí zdokonalit strategické školení ve školách. Jejich osnovy musejí být pravidelně revidovány na základě zpětné vazby a změn operačních podmínek. **Prvky strategického myšlení musejí být zařazeny také do osnov kursů střední úrovně**. Další možnosti studia poskytuje dálkové studium na civilních univerzitách.

Velitelská cvičení jsou pro účastníky příležitostí osvojit si strategické myšlení již před zařazením na strategické funkce.

Samostatné studium je základem celoživotního vzdělávání a prostředkem pro doplnění studia ve školách i pro rozvoj kritického a tvůrčího myšlení nezbytného k řešení strategických změn. Ke studiu je nutno využívat nejlepší disponibilní spisy o strategické situaci a strategickém velení, jakož i spisy o morální dimenzi strategického stupně.

Výchova musí **sledovat nabývání trvalých způsobilostí**, nikoli pomíjivých dovedností. Pro výchovu důstojníků schopných strategického velení je důležité sestavit soustavu jejich způsobilostí. Cílem je vychovat důstojníka důvěryhodného, doktrinálně způsobilého, noeticky pružného, schopného jednat v podmínkách neurčitosti.

Po vytvoření soustavy požadovaných způsobilostí bude dalším krokem stanovit způsoby pro jejich nabývání a rozvoj.

Pramen: Colonel Michael Flowers, Improving Strategic Leadership, Military Review č. 2/2004 (nas)

Jakmile Clausewitz jednou formuloval myšlenku, že „válka je pokračováním politiky“, ukázalo se, že tak poskytl myslícímu důstojníkovi vhodné filozofické útočiště před hloubáním nad staršími, temnějšími a fundamentálnějšími aspekty jeho profese. Avšak Clausewitz sám viděl alespoň koutkem oka, že válka není tak docela to, co on o ní tvrdí. „Jestliže války civilizovaných národů jsou méně kruté a ničivé než války národů divošských...“ začal podmíněně jednu ze svých nejslavnějších pasáží. Byla to myšlenka, kterou se dále nezabýval, protože se úporně snažil předložit univerzální teorii toho, čím by válka měla být, spíše než čím ve skutečnosti byla.

**John Keegan: Historie válečnictví
Beta-Dobrovský, Ševčík
Praha - Plzeň 2004**

Vzhledem k posláni jednotek Armády České republiky zařazených do koaličních sil je účelné seznámit se se širším rámcem, v němž jsou speciální operace podporovány informačními operacemi a s tím, jak je tato podpora organizována. Výklad podává pplk. Bradley Bloom ve svém článku „Information Operations in Support of Special Operations“ Military Review č. 1/2004. Zkráceno.

Informační operace je definována jako integrované použití možností elektronického boje, operací proti počítačovým sítím, psychologických operací, vojenského klamání a operační bezpečnosti k ovlivňování, narušování, znemožňování anebo ovládnutí rozhodovacích procesů protivníka, a to při současné ochraně procesů vlastních. Ve prospěch informačních operací působí fyzická bezpečnost, informační zabezpečení, obranné zpravodajství a fyzický útok. S informačními operacemi úzce souvisejí operace orgánů pro civilní záležitosti a civilně-vojenské operace.

Informační operace plní tyto důležité funkce:

- ❑ odstrašovat, omezovat, odrazovat a usměrňovat protivníka, a tím narušovat jednotu jeho velení a jeho záměry, a to při zachování vlastního velení a záměru,
- ❑ chránit vlastní plány a zmařit plány protivníka, což umožní soustředit účinky pro dosažení maximální výhody, zatímco protivník spotřebuje svoje prostředky s malým účinkem,
- ❑ ovládnout spojení a sítě protivníka, a to při ochraně vlastního spojení a vlastních sítí, a tím ochromit možnost protivníka řídit organizovanou obranu a zachovat účinné velení vlastních sil.

Zvýšené operační tempo **sil pro speciální operace** a změněná úloha Velitelství speciálních operací USA zesílily úlohu dokonalé a soustavné podpory speciálních operací informačními operacemi. Správně koordinované a vedené informační operace mohou zachovat omezené prostředky, snížit operační riziko a významně podpořit splnění úkolu silami pro speciální operace.

Ačkoli síly pro speciální operace byly informačními operacemi podporovány s úspěchem zvláště v Afghánistánu a Iráku, nejsou informační operace plně integrovány do štábní organizace a do plánování a plnění úkolů zvláště na taktickém stupni. Pro zvýšení účinnosti podpory speciálních operací informačními operacemi musejí orgány speciálních operací ujasnit organizační požadavky a odpovědnosti, vytvořit možnosti pro plánování informačních operací a zavést proces řízení informačních operací do operačních velitelství.

Informační operace mohou při vhodné integraci usnadnit speciální operace a zvýšit jejich účinnost na všech stupních.

Na strategickém stupni může podpora speciálních operací informačními operacemi zahrnovat na úkol zaměřenou podporu jinými vládními orgány, podporu politických rozhodnutí,

prvky regionální bezpečnosti, programy spolupráce a podporu informačními operacemi vedenými koaličními partnery. Společná skupina pro speciální operace může mít prospěch z informační operace vedené společnou úkolovou skupinou pro informační operace nadřízeného stupně a ze sekundárních účinků jiných koaličních operací proti nepřátelským silám a obyvatelstvu ve společném prostoru speciálních operací. Tyto akce významně ovlivňují operační prostředí sil pro speciální operace a při správném vedení mohou napomoci k dosažení cílů stanovených velitelem.

Velitelství sil pro speciální operace **operačního stupně** je klíčovým článkem při plánování a koordinaci podpory speciálních operací informačními operacemi. Za integraci informačních operací pro podporu speciálních operací bude odpovídat velitel speciálních operací na válčišti.

Informační operace mohou významně podpořit splnění úkolu sil pro speciální operace cílenými a koordinovanými **taktickými akcemi**. Je možno používat operační bezpečnosti, klamání a informačního zabezpečení k ochraně zámyslu, účelu, času a místa operace, zatímco psychologické operace působí na protivníka, oslabují jeho morálku a utvrzují jeho názor o nevyhnutelnosti porážky.

Během akcí proti cíli orgány elektronického boje a orgány působící proti počítačovým sítím izolují nepřátelské systémy velení, spojení, počítačů a průzkumu, aby zabránily výstraze anebo výzvám k vyslání posil, zatímco taktické psychologické operace odstrašují obyvatelstvo od zásahů a taktické klamání odpoutává pozornost anebo akci protivníka. **Po ukončení operace** orgány pro psychologické operace, pro civilní záležitosti a pro veřejné záležitosti využijí úspěchu operace pro získání podpory lidu pro cíle svého vedení a pro omezení volnosti jednání protivníka.

Pro zvýšení této úrovně integrace velitelé zařadí úkoly informačních operací do tabulky taktické součinnosti. K tomu je nezbytná **skupina pro plánování informačních operací** vybavená potřebnými znalostmi a prostředky pro spolupráci s jinými velitelstvími a podpůrnými organizacemi.

Velitelství speciálních operací na válčišti **v míru** plánuje speciální operace a zpravidla si ponechává operační řízení sil pro speciální operace zasazených do bezpečnostních akcí a do spolupráce na válčišti.

Velitelství speciálních operací na válčišti **během zasazení** může působit jako řídicí článek samostatné spojené skupiny pro speciální operace, jako spojená skupina pro speciální operace podřízená spojené úkolové skupině, nebo jako složka pro speciální operace v rámci kombinovaných sil.

Za války proti terorismu může velitelství speciálních operací na válčišti působit také jako předsunutý prvek velení.

Ať plní velitelství speciálních operací na válčišti jakoukoli úlohu, jsou přiděleni vycvičených **plánovačů pro informační operace** a zavedení standardních procesů integrace informačních operací důležité, aby bylo dosaženo maximální podpory speciálních operací informačními operacemi. Důležité faktory jsou:

- ❑ stanovení specifických operačních požadavků na informační operace,
- ❑ přidělení vhodného stálého a posilového personálu pro splnění těchto požadavků,
- ❑ vytvoření štábní organizace a stálých operačních postupů pro plynulou koordinaci podpory informačními operacemi.

Operační požadavky na velitelství speciálních operací v míru jsou:

- ❑ zpracovávat anebo upřesňovat plány zasazení, operační plány a plány pro podporu úkolů na válčišti,
- ❑ plánovat a vykonávat tu část plánu bezpečnosti a spolupráce na válčišti, která se týká sil pro speciální operace,
- ❑ předkládat nadřízenému velitelství návrhy na zasazení sil.

Stanovení a plnění základních úkolů informačních operací v míru zvyšuje kvalitu plánování a vytváří také důležité vztahy, které zvýší výkonnost za války. Aktivní **mírový plán informačních operací**, zaměřený na ovlivňování klíčových protivníků, může příznivě ovlivňovat operační prostředí a zmenšovat možnost vzniku krizí.

Účelnou **metodou**, kterou může velitelství speciálních operací na válčišti použít pro splnění mírových požadavků na plánování informačních operací, je vytvořit stálou skupinu personálu ovládajícího psychologické operace, elektronický boj, operace proti počítačovým sítím, zpravodajství týkající se informačních operací, podřízenou zpravodajskému oddělení. Ačkoli zpravodajství není základní oblastí působení informačních operací, získávání a analýza dat týkajících se informačních operací vyžadují speciální školení a zkušenost v analýze faktorů týkajících se sítí a lidských faktorů. Tato skupina bude důležitou součástí společné plánovací skupiny velitelství speciálních operací na válčišti.

Během **operací při zasazení** se značně rozšíří funkce velitelství speciálních operací na válčišti. Kromě toho, že budou zachovány mírové odpovědnosti a znalost situace na válčišti, velitelství speciálních operací na válčišti často vytvoří počáteční jádro spojené úkolové skupiny pro speciální operace a v této úloze bude odpovědné za tyto funkce:

- ❑ sledování průběhu bitvy,
- ❑ hodnocení možnosti vedení speciálních operací operačního stupně,
- ❑ předběžná analýza úkolů,
- ❑ ukládání úkolů podřízeným,
- ❑ zpracování rozkazů a nařízení,
- ❑ revize a schvalování plánů podřízených pro zasazení,
- ❑ udržování vertikálního a horizontálního styku,
- ❑ předcházení a řešení sporných otázek a revize plánů podpory,
- ❑ udávání cílů a plánování paleb,
- ❑ hodnocení boje a zavádění zpětné vazby,
- ❑ zpracování budoucích plánů.

Skupina pro informační operace sil pro speciální operace je odpovědná za **integraci operace** do plánu společné úkolové skupiny nebo do plánu informačních operací na válčišti.

Potřeby vedení informačních operací ovlivňují také jiné situační faktory jako

- ❑ operační situace (zeměpisné a politické podmínky a pravidla zasazení),
- ❑ nepřátelské možnosti (struktura velení a zbraňové systémy),
- ❑ složení vlastních sil (společná úkolová skupina s příslušnými podpůrnými velitelstvími, počet podřízených úkolových skupin pro speciální operace, koaliční partneři, způsob jakým vede boj nadřízené velitelství).

Každá skupina pro speciální operace by v míru měla mít vhodného koordinátora speciálních operací, který musí mít rozsáhlé znalosti možností informačních operací pro podporu speciálních operací a být vyškolen jako **plánovač informačních operací**. Charakteristiky úkolu určují, jaké dovednosti pro plánování informačních operací jsou důležité k plnění taktického úkolu. Složka sil pro speciální operace může od nadřízeného velitelství vyžádat podpůrné skupiny pro informační operace.

Základní odpovědnosti taktického plánovače informačních operací u sil pro speciální operace jsou všeobecně tyto:

- a) analýza úkolu ke zjištění požadovaných účinků informační operace,
- b) předběžná podpora a požadavky na volbu cílů,
- c) upřesnění průběhu akce,
- d) odborné posouzení informačních operací pro velitele.

Výsledkem práce plánovače informačních operací, předkládaným velitelství skupiny pro speciální operace, je požadavek na podporu informačními operacemi, který plánovači informačních operací tohoto velitelství poslouží při zpracování určitých akcí a přidělení prostředků. Jakmile skupina pro informační operace nadřízeného velitelství přidělí prostředky, podřízená skupina pro informační operace sil pro speciální operace uskuteční konečnou koordinaci a zařadí připravovanou akci do taktické tabulky součinnosti.

Orgány sil pro speciální operace musejí maximalizovat prostředky a možnosti pro informační operace na operační úrovni jak v míru, tak při zasazení, aby byla posílena účinná podpora speciálních operací informačními operacemi.

(nas)

Politika může pokračovat; válka nesmí. Tím není řečeno, že role válečníka je skončena. Světové společenství potřebuje více než kdy jindy kvalifikované a disciplinované válečníky, kteří jsou připraveni dát se do služeb své vlády. Takoví válečníci musejí být po právu chápáni jako obránci civilizace, nikoliv její nepřatelé. Způsob, jakým bojují za civilizaci (proti etnickým fanatikům, lokálním vojenským diktátorům, ideologickým radikálům, obyčejným drancovníkům a organizovaným mezinárodním zločincům), nes lze odvodit jen ze samotného západního modelu válečnictví. Budoucí míroví dozorcí a mírotvůrci se mají hodně co učit od alternativních vojenských kultur, nejenom orientálních, ale také od kultur primitivního světa.

John Keegan: Historie válečnictví
Beta-Dobrovský, Ševčík
Praha - Plzeň 2004

Autorka se v svém příspěvku zabývá problematikou úlohy řídicího pracovníka a velitele z pohledu lidského faktoru jako rozhodující síly organizace, otázkou vedení a řízení různorodé pracovní síly a úlohou interpersonální komunikace při řešení a předcházení konfliktům. Zamýšlí se nad rolí jednotlivce v pracovním týmu a připomíná význam argumentačních dovedností i prvek tzv. persuasivní modální orientace osobnosti.

Staffing

Organizační schopnosti jsou považovány za jeden ze základních předpokladů úspěšnosti velitele. Součástí je určení konkrétních pravomocí a odpovědností a smyslem organizování je zajištění plnění pracovních i služebních úkolů a koordinace všech zúčastněných článků. Lidský faktor, ať občanský zaměstnanec nebo příslušník ozbrojených sil, je stále více chápán jako rozhodující síla organizace, a proto je pro staffing vynakládáno velké množství času i prostředků. Kdo nedovede řídit sám sebe, nemůže řídit druhé a základem selfmanagementu je dovednost organizovat vlastní čas. Východiskem k uvědomění si významu hospodárného nakládání s časem je tzv. **Paretiho princip – 20 : 80**, tedy že dvacet procenty efektivně vynaloženého času a energie získáváme osmdesát procent výsledků.

Současná teorie řízení zdůrazňuje některé zásadní, kritické stránky organizátorské činnosti označované jako **7S: Strategy, Structure, Staff, Systems, Shared values, Style, Skills**.

Komunikativním interpersonálním dovednostem velitele se začíná však postupně věnovat stále větší pozornost (a můžeme si připomenout slova Benjamina Disraeliho: *Men govern with words*) a termín „komunikativnost“ patří k vysoce frekventovaným pojmům. Organizační schopnosti jsou považovány za jeden ze základních předpokladů úspěšnosti, součástí je určení konkrétních pravomocí a odpovědností a smyslem organizování je zajištění plnění pracovních úkolů a koordinace všech zúčastněných článků.

Lidské zdroje obecně zahrnují velké množství lidí ve vnějším prostředí, z kterého je organizace schopna získat a zformovat vlastní kvalitní interní zdroj a dále využívat jeho potřebné znalosti, aktivity a dovednosti. Nejnovější výsledky výzkumů ukazují, že v podstatě existují čtyři výrazné trendy, které je třeba brát v úvahu a věnovat jim zvýšenou pozornost. Jedná se o kulturní různorodost pracovní síly (vyšší počet multinárodnostních týmů a kontingentů), rostoucí počet žen, stárnutí populace a pokles počtu práceschopného obyvatelstva. Řízení jakékoliv jednotky nebo týmu spočívá v plnění úkolů prostřednictvím využívání dovedností a talentu lidí. Řízení lidských zdrojů je časově i finančně náročné, proto se strategický význam efektivního řízení lidských zdrojů dostává stále více do obecného povědomí.

S problematikou staffingu, tzn. *formováním pracovní síly*, úzce souvisí funkční analýza pracovních míst a metoda PAQ (Position Analysis Questionnaire), která se postupně dostává do popředí zájmu i u nás. Tato metoda se zaměřuje na chování jedince během pracovního výkonu a zohledňuje na rozdíl od jiných metod nejenom dimenze práce, ale i dimenze pracovníka. Rozeznává celkem šest dimenzí:

- zdroje informací, které jsou nezbytné pro výkon práce,
- myšlení a rozhodování, které je třeba pro výkon práce,
- fyzické činnosti a zručnost, která je vyžadována na pracovním místě,
- vztahy s ostatními lidmi, k nimž dochází na tomto pracovním místě,
- pracovní prostředí a reakce pracovníků na toto prostředí,
- další charakteristiky práce.

Obě metody se hodně překrývají, ale metoda PAQ zdůrazňuje psychologické reakce pracovníka na požadavky a souvislosti práce. Snaží se zaměřit na skutečnost, že pracovní výkon je kombinací charakteristik práce a charakteristik člověka.

Komunikativnost a schopnost vyjednávat

Slovo komunikace vychází z latinského *communis* - společný. Podstatou komunikace je spojení, sdílení, nikoliv jenom pouhé sdělení. Pojem komunikace v technice a vojenství je chápán ve významu spojení nebo výměna a přenos informací. Komunikace je vztahem, který vzniká mezi tím, kdo sděluje, a tím, kdo zprávu přijímá. Umění komunikace je velice složitý proces, je to druh umění, často zdroj nedorozumění a konfliktů, kterým je možno účinně předcházet. Součástí komunikativních dovedností a umění jednat s lidmi vůbec, je

- umění mluvit (vyjadřovací a rétorické dovednosti),
- umění naslouchat (aktivní naslouchání, zpětná vazba),
- umění mlčet (situační odhad, selektivnost sdělení).

Každý z nás je někdy postaven do role vyjednaváče. Jedná z výše postavenými kolegy z jiných úseků, se zástupci veřejnosti, obchodními partnery ... Nemůžeme nikdy stavět pouze na formální autoritě a příkazování, musíme samozřejmě vyjednávat o řadě problémů i se svými podřízenými. Schopnost vyjednávat vypovídá o komunikativních dovednostech, ochotě naslouchat argumentům druhé strany a dosáhnout konsenzu. Vyjednávání je tendencí ovlivnit jiné výměnou názorů nebo smlouváním a snahou uspokojit vlastní potřeby jednání s těmi, kdo má vliv na dosažení našeho cíle. Při vyjednávání jde vždy o dosažení určitého kompromisu. Je tedy třeba znát meze, které jsme ochotni při vyjednávání přijmout a které by mohly být únosné i pro druhou stranu. Při vyjednávání by si měl každý uvědomovat, že vyjednávání, jako každý rozhovor, musí mít určitou dramatickou výstavbu, posloupnost jednotlivých fází, tedy od seznámení k vyjádření cílů a záměrů přes rozpor a střet k přehodnocení, kompromisu a dohodě. K zásadám významným pro úspěšné jednání náleží:

- dokonalá příprava,
- jasné stanovení cílů a možných ústupků,
- výborná znalost partnera v jednání,
- znalost pravděpodobných námitek a protiargumentů,
- snaha o pozitivní přístup i při nesnadném jednání,
- naslouchání a zpětná vazba,
- respekt k zásadě „dávat – dostávat“,
- přiměřená sebejistota,
- sebeovládání a trpělivost,
- pevnost, ale současně i pružnost a empatie.

Konflikty jsou přirozenou součástí naší existence a nevyhne se jim tedy ani velitel, ani jiný řídicí pracovník při praktickém uplatňování jednotlivých funkcí. S možným výskytem konfliktů je nutno počítat jak při plánování, organizování, hodnocení, kontrole... Konflikt je třeba chápat jako spor nebo střet mezi protichůdnými tendencemi. Konflikty je možné dělit z několika hledisek: podle délky trvání (krátkodobé vs. dlouhodobé) a vnitřní (intrapersonální) a vnější (interpersonální). Vnější konflikty můžeme dále rozdělit na konflikty mezi dvěma jedinci (vlastní interpersonální konflikty), mezi jedincem a skupinou a na konflikty mezi skupinami. Jsme průběžně stavěni před úkol předcházet všem těmto typům konfliktů anebo je musíme efektivně řešit. V důsledku své pracovní pozice se může dostávat do střetu s podřízeným, spolupracovníkem na stejné úrovni a s nadřízeným. Můžeme narazit na odpor celé skupiny nebo většiny členů, kteří se ze zásady brání všemu novému a neproověřenému. Je nezbytné naučit se předcházet konfliktům často diametrálně odlišných postojů a zájmů.

Stejně jako u stresů a frustračních situací, může mít konflikt pozitivní roli. Takový konflikt označujeme jako mobilizující. Velké množství konfliktů nebo vážný konflikt přináší ale demobilizující, tedy opačný efekt. Požadavek na prevenci konfliktů se vztahuje především k eliminaci demobilizujících, destruktivních konfliktů, k jejich vyloučení z interpersonálních vztahů. Krizový manažer má usilovat o jejich eliminaci z pracoviště. Demobilizující konflikty jsou destruktivní, kalí klima, nesměřují ani neusilují k řešení problému, naopak problémy rozšiřují a prohlubují. Cílem je porazit protivníka, zdepat ho a pokořit. Jedna strana nenaslouchá druhé, emoce přehluší rozum, útočí se všemi způsoby, kterými se lze druhého dotknout a ublížit mu, vytahují se staré problémy, řeč je poznamenána agresí, hrubostmi. Takto konfliktní komunikace nerespektuje v podstatě žádná pravidla, vše je dobré k porážce druhého a domnělé výhře.

Týmové role

Tým, skupina, jednotka, se stává prostředkem, jak je možné lépe dosáhnout cíle. V případě, že se jedná o různorodý tým složený z příslušníků různých národností, často kulturně i jinak značně odlišných, je tento úkol ještě významnější. Benne a Sheats zpracovali role chování před více než 40 lety, ale jejich klasifikace je obecně platná i dnes. Ukazují, že s postupem vývoje skupiny se její jednotliví členové diferencují a začínají přebírat různé role. Zkoumají chování členů pracovních týmů nebo skupin a definují tři hlavní role, které se dále specifikují: (1) role orientovaná na úkol - dosažení cíle, (2) na vztahy – povzbuzování a podpora, (3) role orientované na sebe sama.

Pomocí testu známého jako „team roles“ je možné diagnostikovat a charakterizovat klíčové týmové role. Tento test prognózuje tvořivost, myšlenkovou pružnost, zátěžovou odolnost, dominantnost, schopnost organizovat a vést druhé, schopnost optimalizovat zařazení v týmu a spolupracovat, aby se v týmové spolupráci co nejlépe využily konkrétní osobnostní předpoklady.

Meredith Belbin definuje roli v týmu jako snahu se určitým způsobem chovat, podílet a být ve vzájemném vztahu s ostatními. Belbin popisuje role v týmu jako model chování, který charakterizuje chování člověka ve vztahu k dalšímu členu týmu s cílem postupu a rozvoje týmu. Postupně se vyhodnocovaly rysy osobnosti, typy myšlení a chování. Postupně vykrystalizovaly skupiny s různým chováním, které se ukázaly pro práci týmu jako přínosné. Tyto „úspěšné“

clustery chování vytvořily celkem devět skupin, výsledkem bylo devět týmových rolí a každou roli je možné charakterizovat pozitivními i negativními stránkami.

1. Role zaměřené na činnost: Shaper, Implementer, Complete Finisher.
2. Role zaměřené na osoby: Co-ordinator, Teamworker, Resource Investigator.
3. Role zaměřené na intelekt: Plant, Monitor Evaluator, Specialist.

V současné době lidé pracují stále více společně a role jednotlivců hrají stále významnější roli. Bylo by zcela mylné se domnívat, že sebelépe vybraní jedinci, kteří téměř dokonale splňují požadavky na danou roli v týmu, mohou efektivně v týmu fungovat, pokud je na dané místo začleníme násilně. Výběr vhodných jednotlivců a sestavení týmu je pouze prvním krokem, ale proces ujasňování rolí, odpovědností i komunikace je náročný. Pokud pro vlastní spolupráci, důvěru a sžití týmu není dostatek času, těžko můžeme očekávat jeho efektivní fungování.

Argumentačními dovednostmi se zabývala již starořecká *eristika* – umění hádat se, oblíbená především sofisty. Ani sebelepší velitel se neobejde bez řečnického umění – rétoriky. Měl by mít velmi dobré rétorické dovednosti, bez nich se *persuase* – přesvědčovací dovednost – neobejde. Můžeme připomenout Hollanda a jeho **persuasivní modální orientaci osobnosti**, která je charakterizována tendencí k dominanci a uměním přesvědčovat. Představiteli této orientace jsou například politikové. Rétorické a komunikativní dovednosti jsou nezbytným předpokladem účinné *persuase*, která by přitom měla umět zužitkovat nejen racionální argumenty, ale zapůsobit i na emoce. Základní je zpětná vazba, ochota vidět problém očima druhé strany a aktivní naslouchání. Obdobně jako obecně u komunikace mívá naslouchání snad větší význam než samotná řečnická brilantnost. Principiální jednání vede tedy k oboustranně přijatelnému kompromisu, k dohodě výhodné pro obě strany. Tento způsob bývá označován jako výhra-výhra (*win-win*). Výhra, která přináší porážku druhé strany, může – a často bývá – budoucí porážkou i pro původního vítěze. Metoda *win-win* zohledňující zájmy partnera v jednání a hledající schůdnou konstruktivní cestu přijatelnou pro obě strany je jednou z možností, jak řešit či předcházet konfliktům.

Závěr

Komunikativní interpersonální dovednosti a schopnosti efektivně předcházet konfliktům a řešit je náleží k významným předpokladům úspěšnosti velitelů a řídicích pracovníků a v rámci obecné přípravy je jim věnována stále větší pozornost. Vyváženost rétorických dovedností, umění naslouchat a situační odhad jsou základem schopnosti jednat s lidmi. Konflikty jsou přirozenou součástí lidské existence a často jsme stavěni do situace vyjednávání.

Tuto složitou problematiku bych ráda uzavřela slovy Josepha Jouberta: Cílem diskuze nebo sporu by nemělo být vítězství, ale pokrok.

Literatura:

- KOHOUTEK, R. *Poznávání a utváření osobnosti*. Brno: CERM, 2001.
MIKULÁŠTÍK, M. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, 2003.
ROSICKÁ, Z. *Interpersonální komunikace – významný faktor krizového řízení*. Praha: T-SOFT, 2004.
WERTHER, W. B., DAVIS, K. *Lidský faktor a personální management*. Praha: Viktorie, 1992.

Společenský tlak v zemích Severoatlantické aliance na efektivnost výcviku i ve sféře životního prostředí přinutil v polovině devadesátých let 20. století výcvikovou skupinu NATO/podskupinu pozemního vojska (NTG/ASG) ustanovit tzv. pracovní skupinu pro ekologizaci výcviku (ETWG - Environmental Training Working Group), jež se zabývá problematikou snížení negativního vlivu vojenského výcviku na životní prostředí. Jedním z hlavních cílů této pracovní skupiny bylo i vypracování vhodné metody, která by umožnila snadno a rychle stanovit signifikantní vlivy vojenského výcviku a klasifikovat jejich dopad na danou lokalitu. V roce 1997 bylo touto skupinou v belgickém Namuru zorganizováno jednání za účelem prezentace první indexové metody pod názvem Training Impacts Matrix [1].

O principy posouzení vlivu výcviku se začala zajímat řada států kooperujících v partnerství a do praxe řízení vojsk se začal prosazovat trend zkoumání vlivu vojenského výcviku na životní prostředí za pomoci univerzální vhodné metody. První členskou zemí NATO prezentující návrh metodiky, založené na jednoznačných postupech a logických operacích [2] byla Česká republika, která metodiku uvedla na zasedání ETWG v Německu roku 2000.

V následujících letech byla metodika dále rozpracovávána pozměněným týmem řešitelů a v roce 2003, na základě jejího dokončení, byla prezentována na mezinárodní konferenci primární struktura návrhu metody hodnocení vlivu vojenského výcviku na životní prostředí s názvem Index of Environmental Acceptability of Military Activities [3]. Její podrobnější popis je prezentován v první kapitole článku. Následující kapitoly jsou zaměřeny na klasifikaci a indexové ohodnocení dopadové skupiny chráněná území.

1. Index of Environmental Acceptability of Military Activities

Jedná se o primární strukturu návrhu metody, jejímž cílem je hodnocení negativního vlivu vojenských výcvikových činností na životní prostředí. Uvedený návrh lze aplikovat ve všech vojenských prostorech ale i mimo ně. Je výhodný k dosažení prevence, a proto se jeví jako vhodný nástroj systému environmentálního řízení velitele výcviku.

Navrhovanou metodou lze systémově posoudit nejen všechny složky biosféry, zahrnující různé ekosystémy pedosféry, hydrosféry, atmosféry, rostliny, živočichy a faktory neživé přírody, ale i rozdílné typy nekonečného ohrožení životního prostředí (znečištění ovzduší chemikáliemi a prachem, kontaminaci půdy a vody, mechanickou degradaci půdy, vnášení odpadů, přímé i nepřímé poškození živých organismů, působení hluku a vibrací, záření, poškozování vzhledu krajiny aj.) za respektování právní úpravy životního prostředí státu.

Indexová metoda hodnocení vlivu vojenského výcviku na životní prostředí je založena na principu krokového systému, který hodnotí zdroj nebezpečí (materiál, technika, činnost, energii) a oblast jeho možného dopadu (složky životní prostředí). Cílem vojenské aplikace

je tedy realisticky ohodnotit environmentální rizika výcviku vojsk v mírových podmínkách. Posuzování rizik by mělo být založeno zejména na legislativních podmínkách ochrany životního prostředí, aby činnost jednotky byla nejen přijatelná z environmentálního hlediska, ale i právně ošetřena.

Podstata metody spočívá v účelové analýze, která je tvořena okruhem nebezpečí (N), tj. zvolenou činností, která svou materiální podstatou je nebezpečná životnímu prostředí a citlivými dopady (D) na složky životního prostředí, které jsou vystaveny negativnímu působení zvolené činnosti a mohou jí být výrazněji ovlivněny.

Vlastní stanovení rizika sestává ze tří kroků. Nejprve je analyzováno nebezpečí (N) a určena sféra jeho možného dopadu (D). Za druhé pomocí indexů a jednoduchých matematických operací (sčítání a součinu) jsou stanoveny celkové indexové hodnoty nebezpečí a dopadu (CIHN, CIHD) a jejich kombinací je určena environmentální charakteristika jednotlivých rizik (ECR). Třetím krokem je implementace získaných výsledků do rozhodovacího procesu velitele.

Indexace environmentálního rizika je stanovena ze dvou základních výpočtů. Prvním cílem je stanovení základní indexové hodnoty nebezpečí (ZIHN) a základní indexové hodnoty dopadu (ZIHD), ke kterým jsou potom v dalším členění přičítány přírážka nebezpečí (PN) resp. přírážka citlivosti dopadu (PD). Přírážky mají význam jako multiplikační faktor zesilující extrémní rizika. Součtem základní indexové hodnoty a přírážky ($ZIHN + PN$ resp. $ZIHD + PD$) získáme celkovou indexovou hodnotu nebezpečí (CIHN), plynoucí z vojenské činnosti, resp. celkovou indexovou hodnotu dopadu (CIHD), která zase ukazuje na citlivost životního prostředí vzhledem k jeho potenciálnímu poškození. Druhým krokem je určení environmentální charakteristiky rizika (ECR), která je součinem dvou předchozích indexových hodnot ($CIHN \times CIHD$). Je rovněž bezrozměrným číslem (indexem), prostřednictvím kterého pak za pomoci tabulky environmentálních vlivů určíme možnosti výcviku jednotky v dané lokalitě.

Výhodami uvedeného návrhu jsou možnosti všestranného použití metody ve vztahu k variabilnímu organickému složení cvičících jednotek různých druhů vojsk a armád NATO. Dalším pozitivním faktorem je flexibilita navržené metody, která zajišťuje její úspěšné použití jak na pozemcích, kde vlastnická práva vykonává Ministerstvo obrany (vojenské újezdy, posádková cvičiště), tak i na pozemcích soukromých vlastníků.

2. Klasifikace dopadové skupiny chráněná území

V současné době je návrh metody neustále rozšiřován o další skupiny nebezpečí a dopadu, mezi něž patří i níže klasifikovaná skupina chráněná území, která navazuje a rozšiřuje problematiku členění a indexového ohodnocení půd, jenž byla prezentována počátkem roku 2004 ve vědecké seriálové publikaci Vojenské rozhledy [4].

Skupina chráněná území řeší komplexně problematiku týkající se ochrany územních úseků nebo větších územních celků s dochovanými přírodními či krajinářsko-estetickými hodnotami. Jedná se např. o národní parky, chráněné krajinné oblasti, přírodní rezervace, přírodní památky, přírodní parky, významné krajinné prvky či územní systémy ekologické stability.

Ochrana území je dle zákona o ochraně přírody a krajiny [5] klasifikována do dvou základních stupňů, a to na obecnou a zvláštní. Dalším významným ochranným prvkem je přechodně chráněná plocha, která slouží jako specifický nástroj k dočasné ochraně určitých území.

Pro některé útvary, přírodní objekty či úseky krajiny, přispívající k podpoře ekologické rovnováhy nebo mající významnou krajinotvornou funkci definuje zákon všeobecné podmínky

ochrany. Tyto lokality nebo i větší krajinné úseky jsou označovány jako **obecně chráněná území** a jsou jimi:

- ❑ přírodní parky
- ❑ významné krajinné prvky
- ❑ územní systémy ekologické stability

Přírodní parky jsou území s nižším stupněm ochrany, nepovažují se přímo za chráněná území, ale pouze za prostředek k ochraně přírody. Tato území pokrývají větší přírodně zachovalé celky, které byly dříve označovány jako oblasti klidu. Přírodní parky nejsou definovány v zákoně o ochraně přírody a krajiny, není povinná jejich centrální evidence. Vyhláší je okresní úřady, které jsou také odpovědné za jejich stav a činnost.

Významné krajinné prvky – ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny, která utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability. Významné krajinné prvky jsou lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolní nivy. Dále jsou to jiné části přírody, které orgán ochrany přírody jako významné krajinné prvky zaregistruje. Jedná se např. o mokřady, stepní trávníky, remízky, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, skalní útvary, výchozy a odkryvy. Registraci významných krajinných prvků provádí příslušný pověřený obecní úřad.

Územní systém ekologické stability krajiny je vzájemně propojený soubor přírodních i pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu. Je tvořen biocentry a biokoridory a jeho postupné navrhování probíhá ve třech navzájem provázaných hierarchických úrovních – nadregionální (republikové), regionální (okresní) a lokální (obecní).

Druhým a současně nejvýznamnějším ochranným stupněm jsou *zvláště chráněná území*. Jedná se o arey s přísnějším režimem ochrany vztaheným na konkrétní území s přesným plošným vymezením. Zvláště chráněná území jsou vyhlášována v následujících kategoriích:

- ❑ národní parky
- ❑ chráněné krajinné oblasti
- ❑ národní přírodní rezervace
- ❑ přírodní rezervace
- ❑ národní přírodní památky
- ❑ přírodní památky

Vzhledem k tomu, že mezi jednotlivými kategoriemi jsou rozdíly nejen ve způsobech ochrany (viz níže uvedená klasifikace NP a CHKO do zón odstupňované ochrany přírody), ale i v jejich rozloze, je v praxi používáno pro národní parky a chráněné krajinné oblasti označení *velkoplošná* území na rozdíl od ostatních, která jsou zahrnována pod pojem *maloplošná*.

První kategorií jsou **národní parky**. Jedná se o celosvětově užívanou kategorii, v níž jsou vyhlášována mezinárodně nebo celostátně významná a jedinečná území s dochovanými přírodními nebo málo ovlivněnými ekosystémy. Veškeré využívání národního parku je podřízeno zachování a zlepšení přírodního prostředí a musí být v souladu s vědeckým i kulturně-osvětovým a výchovným posláním. Území národních parků jsou členěna do čtyř zón odstupňované ochrany, jimiž se určují limity hospodaření a jiného využívání přírodního potenciálu. Nejprísnější režim je stanoven pro první zónu. Na území národních parků je omezen volný pohyb veřejnosti, podrobnosti jsou stanoveny v jejich návštěvních řádech. Národní parky mají samostatný správní orgán

Název národního parku	Rok vyhlášení	Rozloha [ha]
Krkonošský národní park	1963	36 300
Národní park Podyjí	1991	6 300
Národní park Šumava	1991	69 000
Národní park České Švýcarsko	2000	7 900
Rozloha celkem [ha]		119 500

Tab. 1: Přehled a rozlohy národních parků
Zdroj: <http://www.nature.cz/>

Název CHKO	Datum vyhlášení	Rozloha [ha]
Beskydy	5.3.1973	116 000
Bílé Karpaty	3.11.1980	71 500
Blaník	29.12.1981	4 000
Blanský les	8.12.1989	21 235
Broumovsko	27.3.1991	41 000
České středohoří	19.3.1976	107 000
Český kras	12.4.1972	13 200
Český ráj	1.3.1955	18 152
Jeseníky	19.6.1969	74 000
Jizerské hory	8.12.1967	35 000
Kokořínsko	19.3.1976	27 000
Křivoklátsko	24.11.1978	63 000
Labské pískovce	27.6.1972	24 500
Litovelské Pomoraví	29.10.1990	9 600
Lužické hory	19.3.1976	35 000
Moravský kras	4.7.1956	9 200
Orlické hory	28.12.1969	20 000
Pálava	19.3.1976	7 000
Poodří	27.3.1991	8 150
Slavkovský les	3.5.1974	64 000
Šumava	27.12.1963	94 480
Třeboňsko	15.11.1979	70 000
Žďárské vrchy	25.5.1970	71 500
Železné hory	27.3.1991	38 000
Rozloha celkem [ha]		1 042 517

Tab. 2: Přehled a rozlohy chráněných krajinných oblastí
Zdroj: <http://www.nature.cz/>

– správu národního parku, který koordinuje a řídí všechny hlavní aktivity, týkající se zásahů do přírodního prostředí. Přehled, roky vyhlášení a rozlohy národních parků jsou uvedeny v **tab. 1**.

Chráněné krajinné oblasti jsou již národní kategorií České republiky, určenou k ochraně rozlehlějších území nebo celých geografických oblastí s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristickým reliéfem a převahou přirozených, resp. polopřirozených ekosystémů. Významnými estetickými hodnotami takových krajin bývají i dochované památky historického osídlení. Ochrana těchto oblastí je odstupňována do čtyř zón, stejně jako tomu je u národních parků. Součástí první (nejpřísnější) zóny jsou zvláště chráněná území menší rozlohy, tzv. maloplošná. Každá oblast má pro koordinaci činností, které se dotýkají přírodního prostředí, svoji samostatnou správu. Všechny jednotlivé správy jsou pak centrálně řízeny Správou CHKO ČR. Chráněné krajinné oblasti se vyhláší vládním nařízením. V současné době je v této kategorii chráněno 24 území, jejichž přehled, data vyhlášení a rozlohy jsou uvedeny v **tab. 2**.

Národní přírodní rezervace jsou nejvýznamnější kategorií z tzv. maloplošných zvláště chráněných území. Poskytují ochranu jedinečným přírodním ekosystémům nebo jejich souborům, vázaným na přirozený reliéf a typickou geologickou stavbu, v mezinárodním nebo národním měřítku ojedinělým svou strukturou, zachovalostí a přítomností význačných přírodních fenoménů. Cílem ochrany je uchování nebo zlepšení stavu těchto ekosystémů a dynamických procesů v nich probíhajících. Základní ochranné podmínky jsou stanoveny zákonem a zakazují všechny činnosti, které by mohly negativně ovlivnit přírodní vývoj. Hospodářské využívání je vyloučeno s výjimkou

činností, kterými udržuje nebo podporuje stabilita jednotlivých ekosystémů. Dále je v nich vyloučena těžba veškerých surovin, jakákoliv výstavba, chovy zvířete, pořádání hromadných sportovních či společenských akcí a všechny další aktivity a zásahy, mající za následek změnu dochovaných přírodních složek – vegetačního krytu, fauny, vodního režimu, půdy nebo jejího chemizmu. Národní přírodní rezervace zřizuje obecně závazným předpisem (vyhláškou) Ministerstvo životního prostředí. V současné době je v této kategorii vyhlášeno 110 území, přičemž mezi nejznámější a nejcennější z nich patří např. Černé a Čertovo jezero, Boubínský prales, Praděd nebo Mohelenská hadcová step.

Národní přírodní památky jsou zpravidla územími menších rozloh s cílem zachování určitých specifických přírodních objektů vysoké (národní až nadnárodní) hodnoty. Předmětem ochrany v NPP může být geologický nebo geomorfologický útvar (jeskyně, geologický profil), naleziště velmi vzácných nerostů, výskyt velmi vzácných a ohrožených druhů živočichů či rostlin ve fragmentárně zachovaném ekosystému, nebo také útvar zformovaný člověkem (historicky cenné parkové úpravy krajinných úseků, arboreta apod.). Obdobně jako je tomu u národních přírodních rezervací i národní přírodní památky vyhláší Ministerstvo životního prostředí obecně závazným předpisem (vyhláškou). Jako NPP je vyhlášeno celkem 102 území. Znamé jsou např. Kozákov, Zlatý Kůň nebo Babiččino údolí.

Přírodní rezervace jsou určeny k ochraně ekosystémů význačných pro určitý region či geografickou oblast. Mají stanoveny obdobné základní ochranné podmínky jako národní přírodní rezervace a vyhláší je obecně závazným předpisem příslušný krajský úřad. Přírodních rezervací je v současné době 750.

Přírodní památky jsou obdobou národních přírodních památek, avšak pouze s regionálním významem. Jejich prostřednictvím lze chránit fragmenty ekosystémů, geologické útvary nebo významné tvary reliéfu, či výskyt vzácných druhů organismů na sekundárních stanovištích. Podobně jako u přírodních rezervací zřizuje jejich ochranu příslušný krajský úřad. Tato kategorie je z hlediska počtu nejobsáhlejší, protože zahrnuje 1180 chráněných území a objektů.

Seznam všech národních přírodních rezervací, národních přírodních památek, přírodních rezervací a přírodních památek je uveden v příloze č. 5 prováděcí vyhlášky Ministerstva životního prostředí ČR [6].

Národní parky a chráněné krajinné oblasti jsou děleny do čtyř zón odstupňované ochrany přírody [7]:

- ❑ **I. zóna** zahrnuje území s nejvýznamnějšími přírodními hodnotami, zejména přirozené nebo málo pozměněné ekosystémy a další mimořádně hodnotná území.
 - **Cíl:** uchování nebo postupná obnova samořídících funkcí a maximální omezení lidských zásahů
 - **Využití:** nejjemnější formy hospodaření na loukách a v lesích, revitalizace toků, redukce turistických cest
- ❑ **II. zóna** zahrnuje území hospodářsky využívaných lesních a zemědělských ekosystémů s místně uchovalými přírodními hodnotami vhodná pro šetrné hospodářské využívání, území s mimořádně dochovanou lidovou architekturou.
 - **Cíl:** udržení přírodních hodnot a zvyšování druhové a prostorové rozmanitosti ekosystémů
 - **Využití:** šetrné formy hospodaření na loukách a v lesích, zatravnění orné půdy, zachování extenzivních sadů, redukce turistických cest

- ❑ **III. zóna** zahrnuje člověkem značně pozměněné ekosystémy, intenzivně využívané lesní a zemědělské pozemky a nesouvisle zastavěná území sídel s územní rezervou.
 - **Cíl:** udržení a podpora využívání pro ekologicky optimalizované lesní hospodářství a zemědělství, ochrana typického krajinného rázu, vhodné formy turistiky a rekreace
 - **Využití:** běžné lesní hospodaření s cílem dosáhnout co nejprírozenější skladby, běžné luční a pastevní hospodaření s postupným převedením na ekologické zemědělství, protierozní opatření na orné půdě, výstavba respektující charakter osídlení a dotvářející krajinný ráz, využití území pro veřejnost na principech trvalé udržitelnosti
- ❑ **IV. zóna** zahrnuje člověkem poškozené části přírody a souvisle zastavěná území sídel s územní rezervou.
 - **Cíl:** zabezpečení prostoru pro rozvoj obcí
 - **Využití:** výstavba respektující charakter osídlení a dotvářející krajinný ráz, využití území pro veřejnost na principech trvalé udržitelnosti

Specifickým nástrojem k dočasné ochraně určitých území je **přechodně chráněná plocha**, jejímž cílem je obdobně jako u ostatních zvláště chráněných území rovněž ochrana cenných přírodních složek. Lze ji využívat pro případy okamžité potřeby chránit určitý přírodní objekt nebo jev, o jehož další existenci, tendenci vývoje nebo hodnotě nejsou k dispozici dostatečné informace. Jejím prostřednictvím lze např. stabilizovat podmínky prostředí při zahánění ohroženého ptačího druhu či chránit před devastací nepředvídaný soustředěný výskyt jedinců vzácného druhu rostliny nebo živočicha, o němž momentálně není známo, zda je pouze dočasný či trvalý. Dočasnou ochranu je možné tímto způsobem zajistit i na plochách, kde je žádoucí uchovat stávající přírodní poměry pro krátkodobější studijní či výzkumné účely. Vyhlášení přechodně chráněné plochy přísluší obcím s rozšířenou působností a provádí se rozhodnutím, které obsahuje:

- ❑ zdůvodnění a účel ochrany
- ❑ omezení činností, které by předmětný objekt mohly poškodit nebo zničit
- ❑ časové období, během něhož tato ochrana platí.

V rámci klasifikace katalogu skupin nebezpečí a dopadů představují chráněná území jednu z nejrozsáhlejších dopadových skupin. Její následné členění dle významu environmentální ochrany bude provedeno do dvou základních podskupin, a to na území se zvláštní a obecnou ochranou. Zvláště chráněná území budou dále utříděna do dvou kategorií podle citlivosti dopadů. Obdobná klasifikace bude provedena i u území s obecnou ochranou. Zobrazení podrobného členění má následující charakter:

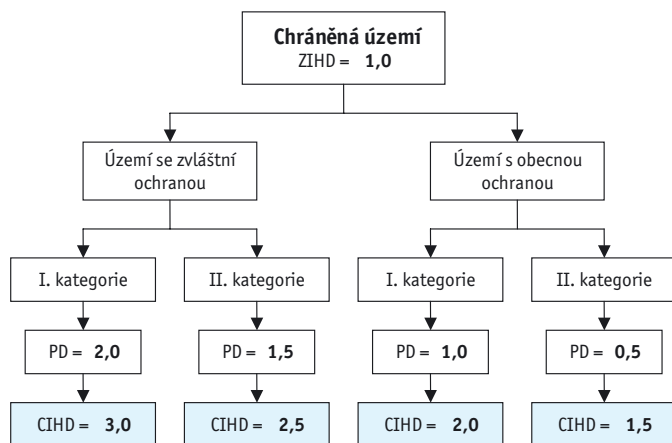
- ❑ Území se zvláštní ochranou
 - ❑ kategorie
 - I. zóna NP a CHKO
 - národní přírodní rezervace
 - národní přírodní památky
 - ❑ II. kategorie
 - II. zóna NP a CHKO
 - přírodní rezervace
 - přírodní památky

- ❑ Území s obecnou ochranou
 - ❑ I. kategorie
 - III. zóna NP a CHKO
 - přírodní parky
 - významné krajinné prvky
 - přechodně chráněné plochy
 - ❑ II. kategorie
 - IV. zóna NP a CHKO
 - územní systémy ekologické stability

3. Indexové ohodnocení dopadové skupiny chráněná území

Při přiřazování indexových hodnot se vychází z ověřeného systému, kdy byla u všech skupin dopadů, tedy i u půdy přiřazena stejná základní indexová hodnota (ZIHD = 1,0) [3]. Druhým krokem je pak stanovení přírážky dopadu (PD) pro jednotlivé kategorie, a to podle odolnosti od nejméně odolných k nejodolnějším. Na závěr je součtem dvou předchozích hodnot vyčíslena celková indexová hodnota dopadu (CIHD), na základě níž se stanovuje environmentální charakter rizika a posuzuje se vlivu výcviku na danou složku životního prostředí.

Klasifikace a indexové ohodnocení skupiny chráněná území je pro přehlednost znázorněno na obr.

Legenda:

CIHD - celková indexová hodnota dopadu
 ZIHD - základní indexová hodnota dopadu
 PD - přírážka dopadu

Obr.: Klasifikace a indexové ohodnocení dopadové skupiny chráněná území

Součtem základní indexové hodnoty dopadu a přírážky dopadu dostáváme dvě podskupiny chráněných území, členící se vždy dále do dvou kategorií, jejichž vypočtená celková indexová hodnota se pohybuje v intervalech od 3 do 1,5. Index vyjadřuje význam postavení chráněných území a hodnotu jejich citlivosti na negativní dopady. Nejcitlivější jsou např. území se zvláštní

ochranou, a to I. i II. kategorie (index 3 a 2,5). Nízký index u území s obecnou ochranou II. kategorie (index 1,5) pak vyjadřuje možnosti využití těchto území, kde je hrozba ekonomických škod nižší než u zvláště chráněných území, k určitým vojenským účelům.

Následné určení environmentální charakteristiky rizika (ECR) je vypočteno součinem dvou indexových hodnot (CIHD x CIHN), tj. celkové hodnoty dopadu na životní prostředí a celkové hodnoty nebezpečí plynoucí z vojenské činnosti. Získaným hodnotám ECR, které samy o sobě nemají žádnou environmentální charakteristiku, bude následně přiřazena vhodná interpretační stupnice. Výsledkem procesu budou tři úrovně doporučující způsob realizace výcviku, a to od úrovně A nemající žádná omezení po úroveň C, která bude signálem upozorňujícím, že není vhodné předmětnou činnost v dané lokalitě uskutečnit.

Závěr

Po přiřazení interpretační stupnice vypočítaným indexovým hodnotám environmentálního charakteru rizika získá velitel jednoznačný přehled o možnostech uskutečnění výcviku, který bude vykazovat co možná nejnížší negativní vliv na životní prostředí. Bude-li se např. zvyšovat indexová hodnota dopadu vyjadřující citlivost prostředí, v našem případě chráněných území, je nutné snížit indexovou hodnotu nebezpečí, tzn. provést adekvátní snížení vlivu určité výcvikové aktivity. Celkový index (ECR) lze ovšem také snížit takovým způsobem, že vojenskou výcvikovou činnost omezíme pouze na ta dopadová území, která mají nejnížší index, což znamená že jsou nejméně citlivá na negativní vlivy. Na základě toho, že nejsou všechny lokality chráněných území vhodné pro všechny druhy vojenského výcviku, závisí na veliteli jak se rozhodne na základě doporučení důstojníka zodpovědného za životní prostředí a důstojníka zodpovědného za výcvik – změnit způsob výcviku nebo lokalitu.

Dopadová skupina chráněná území je dalším dílem sestavované mozaiky, která postupným doplněním všech skupin nebezpečí a dopadů vytvoří tolik potřebnou indexovou metodu hodnocení vlivu vojenského výcviku na životní prostředí.

email: d.rehak@email.cz

Literatura:

- [1] NATO ETWG. Army Training Impacts on the Environment Survey. In *Record of Proceedings*. NTG/ASG Environmental Training Working Group. Belgium, Namur, 21-25 April 1997, Annex H, 8 p.
- [2] KOMÁR, A., DVOŘÁK, J. and BŮŽEK, F. Index of Environmental Acceptability of Training. In *Record of Proceedings*. NTG/ASG Environmental Training Working Group. Germany, Aachen, 18-22 September 2000, Annex O, 10 p.
- [3] ŘEHÁK, D. a KOMÁR, A. Index of Environmental Acceptability of Military Activities. In *Sborník 3. mezinárodní konference Ekonomika, logistika a ekologie v ozbrojených silách III*. 1. vyd. Brno: Vojenská akademie, 2003, s. 233-244. ISBN 80-85960-59-1.
- [4] KOMÁR, A. a ŘEHÁK, D. „Možnosti klasifikace dopadů vojenských činností na půdu.“ *Vojenské rozhledy*, Praha, 2/2004, s. 109-116. ISSN 1210-3292.
- [5] Zákon ČNR č. 460/2004 Sb., ochráně přírody a krajiny. Sbírka zákonů ČR.
- [6] Vyhláška Ministerstva životního prostředí č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona ČNR č. 460/2004 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Sbírka zákonů ČSFR.
- [7] <http://www.cesraj.chkokr.cz/cs/ochrana-prirody/zonace/>.

Generálmajor v. v. Miloš Knorr – veterán druhé světové války

* 20. září 1918

PERSONÁLIE

Narodil se 20. září 1918 ve Slezské Ostravě. Jeho otec pocházel z Ivančic u Brna a byl v té době na frontě v Itálii, jeho matka pocházela z okolí Ostravy. Po vzniku Československé republiky se rodina vrátila do Ivančic, kde se jeho otec stal ředitelem školy. Miloš Knorr vychodil obecnou školu a ivančické gymnázium, které zakončil maturitou v roce 1936 v Brně, protože v Ivančicích bylo gymnázium zrušeno. Po ukončení gymnázia nastoupil Miloš Knorr základní vojenskou službu u 6. pluku dragounů a následně byl odeslán do záložní důstojnické školy v Pardubicích. Po osmi měsících se v hodnosti četaře aspiranta přihlásil ke studiu Vojenské akademii v Hranicích na Moravě, kterou absolvoval v letech 1937–38 a byl znovu zařazen k 6. pluku dragounů v Brně.

Po mnichovském diktátu byl opětovně zařazen do Vojenské akademie v Hranicích, aby mohl dokončit druhý rok studia. V říjnu 1939 byl uvězněn gestapem v souvislosti s tím, že jeho přítel René Černý (popravený komunisty – pozn.), utekl do zahraničí, ale po šesti týdnech byl propuštěn. Rozhodl se opustit svou vlast a 4. února 1940 přes Slovensko, Maďarsko, Jugoslávii, Řecko a turecký Istanbul se dostal koncem března do výcvikovém tábora v Agde. Ve Francii byl zařazen k průzkumnému oddílu a následně na velitelství divize. Především pro dokonalou znalost francouzštiny a němčiny se stal osobním pobočníkem velitele divize. Po pádu Francie byl evakuován s ostatními našimi vojáky přes Gibraltar do Anglie, do sběrného tábora v Cholmondeley parku. V červenci 1940 byl zařazen ke štábní rotě 1. čs. divize v Anglii, kde se stal instruktorem tří stovek parašutistů a absolvoval celkem 19 seskoků. V roce 1943 byl přidělen k 43. britskému předzvědnému pluku kde vykonával funkci velitele čety a pak funkci zpravodajského důstojníka.

Dne 24. června 1944 byl přeřazen k Royal Army Corps a téhož dne, v rámci druhé invazní vlny, přepraven do Evropy. Krátce po vyplutí byla však loď zasažena a potopila se – ze 600 příslušníků pluku jich 180 zahynulo a dalších 150 jich bylo zraněno. Po nutné reorganizaci pluku a po vstupu na evropskou půdu se ukázalo, že Miloš Knorr je na pevnině ilegálně, protože čs. důstojníci byli propůjčeni k britským útvarům pouze na území Anglie. Zasáhl velitel pluku, který ustanovil npor. Miloše Knorra – podle jakéhosi nařízení z 19. století – „dočasným poručíkem Jeho Veličenstva po dobu války bez nároku na plat“.

Legendárního vylodění spojenců se v první vlně nezúčastnil žádný Čechoslovák, v druhé vlně byl Miloš Knorr jeden ze tří.

Předzvědný pluk bojoval ve Francii, Belgii a Holandsku. Zde vyšetřoval zajaté německé vojáky, převlečené do anglických uniforem, kterým tehdy velel německý plukovník Otto Skorzeny.

Konec války zastihl pluk mezi Brémami a Hamburkem a 6. května 1945 překročil řeku Rýn v Kolíně nad Rýnem. Za účast v bojích se stal nositelem Řádu britského impéria a získal několik dalších vysokých vyznamenání. Byl povýšen do hodnosti štábního kapitána.

Když se 6. května 1945 dozvěděl britský štáb, že v Praze vypuklo povstání, obdržel štábní kapitán Miloš Knorr povolení k cestě do Prahy. Průjezd Německem však nebyl snadný a do Prahy dorazil až 12. května; to už však povstání skončilo, a proto se rozjel do Ivančic k rodičům.

Po návratu k pluku vedl kapitán Knorr několikrát kolony nákladních aut, které vozily do Československa bývalé vězně koncentračního tábora Bergen-Belsen poblíž Hanoveru. Později se vrátil do československé armády a do konce roku 1945 byl velitelem čs. mise u velitelství Montgomeryho armády.

Po návratu do Československa ke konci roku 1945 se rozhodl pro studium na Vysoké škole válečné v Praze a na jaře 1947, po jejím ukončení, zůstal ve škole jako profesor všeobecné taktiky.

Krátce po únoru 1948 začalo odstraňování důstojníků západních armád. Miloš Knorr našel na svém pracovním stole dopis: „Prahu opusťte do 48 hodin. Do Prahy se nesmíte vrátit ani pro soukromé účely bez speciálního povolení.“ Dne 15. března 1948 byl major Miloš Knorr odvelen do Šternberku do funkce velitele tankového praporu. Bylo jasné, že ani v této funkci dlouho nebude, a proto se začal připravovat k opuštění republiky. Požádal o pomoc dr. Františka Muchu, okresního velitele Státní bezpečnosti ve Znojmě, jehož znal z Ivančic u Brna.

Mucha, zvaný „Vančák“ (jeho starší bratr Miroslav zahynul jako letec v Anglii), pomohl převést majora Knorra přes hranice do Rakouska. Za ilegální odchod do zahraničí byl Knorr zbaven všech vojenských hodností. Rozhodnutí o degradaci podepsal 6. srpna 1948 armádní generál Ludvík Svoboda, tehdejší ministr národní obrany.

Průchod sovětským okupačním pásmem do Vídně byl velice nebezpečný, ale s pomocí spojky, která pro něho přijela až k hranicím, se mu to podařilo. Po příjezdu do Rakouska se Miloš Knorr hlásil na americkém velvyslanectví ve Vídni a potom u kontrašpionážní centrály CIC. Nechtěl se ve Vídni zdržovat, ale velitel centrály ho přesvědčil, že je nutné alespoň zběžně prověřovat uprchlíky z Československa. Ve spolupráci s rakouskou policií se podařilo přesunout stovky uprchlíků z amerického sektoru Vídně do amerického pásma v Rakousku.

Po dvou měsících odletěl Miloš Knorr do Anglie, kde se setkal s velitelem svého bývalého pluku a s dalšími známými důstojníky. Když se ohlásil u generála Indry (za války ministra obrany čs. vlády), dostal radu, aby se vrátil ke spolupráci s Američany, kteří potřebují jeho vědomosti a schopnosti. Odletěl zpět do Rakouska, kde žil na americké doklady a vystupoval pod krycím jménem major Peter. V létě 1948 byl přeřazen do štábu generála Moravce (za války to byl šéf výzvědné služby v londýnské vládě), kde se stal operačním důstojníkem. Řídil i některé akce prováděné z Rakouska.

Když koncem roku 1954 odjel generál Moravec definitivně do Spojených států, rezignoval na zpravodajskou práci také Miloš Knorr a vrátil se do Spojených států (poprvé tam byl v roce 1952 na dobu šesti měsíců). Téhož roku začal Miloš Knorr pracovat u americké pojišťovny Insurance Company of North America a po několika letech se vypracoval na místo jejího

ředitele evropského zastoupení v Haagu. Po 15 letech odešel do důchodu, ale ještě několik roků působil jako poradce u různých firem. Po revoluci v roce 1989 navštívil několikrát naši zemi. V r. 1991 mu byl udělen Řád m. R. Štefánika 3. stupně.

Dne 3. května 1995 byl rozkazem prezidenta republiky jmenován do hodnosti generál-majora ve výslužbě. Jeho majetek – který představoval dva domy a pozůstalost po otci – mu však vrácen nebyl. Zastupitelstvo města Ivančice v roce 2003 na svém 6. zasedání schválilo udělení čestného občanství generálovi v. v. a válečnému veteránovi panu Miloši Knorrovi.

Když jsme se letos v červenci setkali v Praze na Sněmu Československé obce legionářské, zeptal jsem se pana generála na to, jak vnímá po tolika letech života v zahraničí, Českou republiku, svou rodnou zemi.

„Pořád беру Českou republiku jako svou rodnou zemi. Považuji se více za Čecha než za Američana a velmi mě situace v Čechách dojíhá. Bohužel, lidé v České republice se stali příliš materialističtí. Za komunistů se naučili, že mohli přežít když lhali, když kradli, a to je tragédie.“

A co Armáda České republiky? Co byste chtěl vzkázat nové, profesionální armádě, kterou od příštího roku budeme mít?“

„Já nevěřím v takovou armádu. Já věřím, že lidem, společnosti, národu pomáhá, když každý muž jde na vojnu. Naučí se disciplíně, pořádku atd.“

Co považujete ve svém životě za největší štěstí?

„To je těžká otázka. Nejde o jeden případ či událost, ale o několik událostí. Štěstí pro mě bylo za prvé, že jsem se rozhodl odejít, za druhé, že jsem si vybral vojenskou kariéru. To mi dalo hodně i dnes, protože jsem velmi úspěšný podnikatel. A za třetí, že jsem našel svou ženu a trvalo tři roky, než jsme se vzali.“

Autor: plk. v zál. Petr Majer
Foto: soukromý archiv gen. M. Knorra

English Annotation

On the Defence Policy of the Czech Republic by *Luboš Dobrovský*. It is one of most inspiring reports at the recent defence conference dealing with defence and security matters. The conference was held by both the Association for Security, Defence and Protection of Society and State and the Centre for Social and Economy Strategies. The author is a former defence minister and Czech ambassador to Russia, who all his life pays great attention to security and defence matters, including those of armed forces. He is very critical about lack of interest in country defence among wide public and above all, elected politicians. They do not respect our national heritage, the fight for freedom in both world wars. Civil control of the military is weakening. It is not clear why we have our armed forces, for what purpose. It is the duty of political leadership to set objectives of military reform, the purposes and objectives of armed forces, plainly and unequivocally. Military officers, without firmly set conceptual frame, can't do more, except for technical and economical measures.

Subject Matter: Military Science by *Professor Ing. Karel Novotný, CSc.* In this very large and summarizing paper, Mr. Novotný, the former teacher at the Brno Military Academy, explains the position of the so-called military science, now rather marginalized. Last but not least, they are origins of wars that can't be omitted, even though, at present, or in the near future, we do not face and shall not expect any specific "raison d'être" for armed conflicts with our neighbours. He divides them between military and non-military ones. There are several charts graphically depicting a wide scope of threats and dangers. The core of discussed problem lies in the fact that the basic research, scholarly science, must precede before "applied" sciences. Basic military science must work out principles, rules and regulations for commanders, staffs and armies. It is not a marginal issue, but a full time job, because in its last phase we must introduce their practical implementation into units and staffs.

MILITARY ART

Strategic Vision of NATO Transformation by *Col. GSO Ing. Vladimír Karaffa, CSc.* In May 2004, SHAPE and

SACT released a document called "Strategic Vision: The Military Challenge". In this article in which we are familiarized with this paper, we get new views on future operations. Mentioned document provides a framework for the transformation process that the Alliance will have to undergo in order to successfully conduct future operations. It will provide a context for experiments with new concepts and capabilities. The military challenge for the Alliance will be to develop future forces capable of undertaking and effect-base approach to operations. Transformation goals are as follows: information superiority, network-enabled capability, effective engagement, joint manoeuvre, enhanced CIMIC, expeditionary operations and integrated logistics. This document is intentionally unclassified in order it might be widely circulated in academic and professional institutions.

Intelligence Services in Constituting and Realization of Security Policy by *PhDr. Jan Ducheck*. 21st century threats and especially threat of international terrorism underline the role of effective intelligence services in information age, because this sort of information can be obtained by special methods (but not unlawful of illegitimate ones) that can be provided only by intelligence services. They must well in advance warn against arising dangers, so that the armed forces could prepare themselves and introduce necessary measures. The author, the former head of Czech military counter-intelligence, firstly looks back, even in times of World War II, to go over the main points in intelligence and counter-intelligence activities. He says we can draw an experience from history. Generally, intelligence can't be underestimated. There is a pattern: the less armed means we have for our defence, the more intelligence means we need. But, above all, they are politicians that have to set political concepts and tasks of intelligence services. Without actual security and defence concepts intelligence services are only too expensive attribute of state sovereignty.

Intelligence Potential and International Security by *Maj. Ing. Libor Kutěj*. This essay is a free sequel to the article in *Military Review* 2/2004, by the same author, in which he discussed the so-called intelligence deficiencies. Intelligence support is relevant especially in time of globally impending terrorism. The *raison d'être*

of intelligence lies in the field of military, economy, politics, where it collects various forms of data/knowledge. Until recently, UN activities were mostly passive; they did not invite higher intelligence capacities. Nowadays, neutral conflict deterrence has changed into more active conflict prevention that needs proper information support. National technical means of data collection were implemented even into CFE treaties; as such they helped to reduce international tension in time of the cold war. Generally, similar activities help to create above all secure international surroundings, i. e. to prevent outbreak of war, to limit hostilities into a definite territory. National intelligence potential can be shared by several states, e. g. in case of proliferation of WMD and their technologies, or in the fight against globalized illegal activities of subversive/terrorist organisations.

OPINIONS, CONTROVERSY

Housing Allowance – Blessing, or a Curse? *by Capt. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., CW-1 Petra Müllerová.* Since 1999, there has been a chance to grant the so-called housing allowance to career soldiers. This employment benefit is intended to solve housing problems within the defence department, problem that the Czech Defence Ministry was unable to meet by ordinary administrative proceedings. In fact, said method disrupted fairness and effectiveness of other employment benefits and therefore gave rise to new problems. Soldier's gross pay consists of many allowances and benefits: class/grade, rank, extra pay, commander's and personal (operational) allowances. Firstly, housing allowance is incomparable high against the rest of all allowances, secondly, in fact, it became a part of soldier's pay, because nearly all soldiers are entitled to receive it. And in this way it decreases original incentiveness - housing allowances are losing intended motivation. The authors analyze above mentioned issues and point out the most serious deficiencies of the system of housing allowances.

INFORMATION PAGES

Geopolitics of Terrorism *by Ing. Josef Nastoupil.* The history did not end with the collapse of the Soviet Union. Crises did not abate. But there was no widespread sense of a serious global security threat such as used to be during the Cold War period. Sept. 11, 2001, shook this false sense of security and forced the Americans to redefine their role in the world. To protect itself, America was determined to take battle to its enemies wherever they might be. Unfortunately, unlike the Cold War, there is no overarching strategic consensus on the threat of terrorism and the means to combat it. Strategically, the terrorists will want to

break the trans-Atlantic partnership, and thereby isolate the United States, because many Europeans want to believe that some tacit accommodation with terrorists is possible. In fact, no place in the world could be spared, e.g. states in Asia. Terrorism is the key issue of post-Cold War geopolitics and the fight against it will last as many decades as the Cold War. Article is based on a speech by Singaporean Prime Minister Goh Chok Tong at the Asia Security Conference, Defense News 26/2004.

Israel and Low-intensity Conflicts *by Ing. Josef Nastoupil.* The author (col. ret.) is a part-time bibliographic searcher in the so-called Military Scientific Library (i.e. Czech Army Source Centre) and therefore he is quite familiar with all problems of contemporary warfare. In this article we are informed about new Israel's low-intensity conflict doctrine which might dictate new trends of modern fighting. As the second Intifada enters its fifth year, the Israel Defence Force (IDF) is gradually transforming itself from a force designed to fight short conventional wars into a military adapted and aimed at managing a continuous low-intensity conflict. The effects of the last four years of fighting are evident in every part of the IDF: from structure and equipment to training and military doctrine. Some of presented safety features might be inspiring even for the transformed Army of the Czech Republic, namely in the field of the fight against the terrorists (Jane's Defence Weekly, 35/2004).

Critical Importance of Counter proliferation in Russia and Several Other States of the Commonwealth of Independent States *by JUDr. Miroslav Tůma.* It is calculated that Russian Federation has a total of ten thousand nuclear weapons, 1,365 tons of fissile materials, 156 tons of plutonium. It dismantles only two thousand nuclear warheads. Worsening economy state and lower level of security and protection of WMD arouse fears that such badly secured materials could be grasped by non-state terrorist groups, or there is still impending danger of nuclear disaster (nuclear submarines). Therefore namely the U.S. tries to help to countries of the former USSR to reduce their arms arsenal. E.g. in 1991 the American Congress approved Soviet Nuclear Threat Reduction Act, and several programmes followed: Bilateral Destruction Agreement, Cooperative Threat Reduction, fissile Material Protection, Control and Accounting, programme ISTC (International Science and Technology Centre), Russian Transition Initiative, Nuclear Cities Initiative. Elimination of Weapons-Grade Plutonium Production program and many others. Recently, even the EU and several western states (G-8) joined similar initiatives.

Participation of Soldiers in Political Process: USA, Germany, Czech Republic *by PhDr. Zdeněk Kríž, CSc.* The author compares two concepts of a soldier: Hunting-

ton's model and W. G. Baudisin's one. In the U.S. they regard useful to exclude professional soldiers from actual political fight (to limit their participation e.g. in elections), so that they ought to be politically neutral. Of course, they have right to vote, sign petitions or as a private person to support individual candidates. On the contrary, the German concept "citizen in uniform" presupposes a wide participation of soldiers in politics, as a precondition of dedicated military service and civil control. But they are forbidden to join left- or right-wing extremist political parties. Soldiers' law (Soldatengesetz) enable to soldiers to directly influence even German parliament via several professional and vocational unions (e.g. Deutsche Bundeswehr Verband with nearly 265, 000 members). At the end the author pays attention to the ACR. The Czech soldiers have a wide scope of political rights, with the only exception: regular soldiers can't be members of any political party, political movement or trade union. The system of Czech professional unions is close to that in Germany, but as to forming democratical political process, we are more close to the state in the United States.

Standardization in NATO Nations and EU Countries and its Connections to Railway Transport Crisis Planning of the Czech Republic by *Ing. Michael Pešan, Mgr. Antonín Mládek, Ph.D.* Standardization agreements enable to introduce the same or similar armament, weaponry and materiel. Also railway crisis planning must reflects those above mentioned agreements. The main planning body in the CR as far as the forces are concerned is the Centre of Military Transportation, which is a part of the Directory of Logistics and Medical Support Stará Boleslav. NATO echelons have their own specific international code numbers, which are unchangeable and valid in all European NATO states (STANAG 1059). Railway transport in the European Union is guarded by the set of rules issued by the European Railways Agency and manuals on military transportation, EU directives 2002/0022(COD), 2002/0033(COD), 2002/20025(COD). All those directions were introduced by Czech Railways Codes well in advance, before entering the EU.

Psychic Terror and Working Surroundings by *Lt. Ing. Petra Vráblíková*. This essay deals with interpersonal problems on working places (in case of armed forces they are military units of any size), playing an important role in humane resources management. The aim of its author is to introduce among military audience relatively new terms, e. g. mobbing and bossing that are coincident with the term "bullying". Those types of behaviour might occur in military organisations, among military professionals. We ought to be prepared for similar affairs, incidents, be familiar with them, so that we could recognize them in time, to make preventive measures. The essay features a questionnaire containing questions uncovering whether a person is

exposed to mobbing and several principles that a bullied individual has to accomplish to protect himself against the "mobber". Safety measures against mobbing should be implemented into basic rules and manuals of the ACR.

The Language Preparations of Officer-Candidates by *Mgr. Helena Buchtová and RNDr. Eva Staňková*. The Department of Foreign Languages, the former Military Academy Brno (now transformed into the Military University), made a survey dealing with language preparation of officer-candidates from VA Brno, as well as their opinions on qualities and levels of such preparation. The purpose of this analysis was to optimize English instructions in regard to their military profession. Two questionnaires covered the whole field of problems, starting with their initial knowledge, teaching materials, lessons organisation, preference of language themes, e-learning and computers. On the whole, candidates are quite satisfied with both quality and level of English language preparation; actually, they would prefer more teaching units per week. The most important objective for candidates is passing STANAG 6001 tests, therefore language teachers should be in a close contact with the teaching staff from the Institute of Language Preparation where those tests are passed. Authors propose to make STANAG tests repeatedly, every five years, so that gained knowledge and skills couldn't be neglected.

Importance of Language Skills for Graduates from Military Colleges by *PhDr. Hana Bušínová*. The volume of English preparation forms a substantial part of overall foreign language preparation, hence the scholarly research "The State and Optimization of Language Training in Military Schools", headed by Mrs Bušínová, and was concentrated preferably on English. The research could be divided roughly into two fields of study: (i) bachelor, master and doctor levels, (ii) language preparation in MoD and GS courses. For final results they used ITEMAN program (Assessment Systems Corporation). In general, the results gained are encouraging. To be successful, standard language profiles officer-candidates have to reach are SPL 1 or SPL 2 (STANG 6001). They rank English lessons among more favourable teaching subjects. One of the outcomes of this study is the necessity to draft more professionally oriented courses of study.

Remarks on Language Testing in the Military by *PhDr. Vlasta Nepivodová*. The authoress of the article tries to establish a common ground between the six levels of the Council of Europe Framework of Reference for Languages and the STANAG levels and descriptors developed and disseminated by BILC. Descriptors of the Council of Europe identify three basic levels and a sub-level in each category, while STANAG 6001 descriptors operate with five basic levels of proficiency developed

from the original descriptors of the ILR of the US government. These define also levels between these base levels i.e. "plus levels". The descriptors of all the above systems regard four skill areas of language usage: receptive skills of listening and reading and productive skills of speaking and writing. The descriptors of STANAG 6001 are common throughout member states of NATO, but it has been up each nation and its testing team to interpret the basic document and to make the decision about the actual format of the test, text types, test technique(s) and criteria for assessment of the receptive and especially productive skills, etc. The authoress belongs among those who work in this special branch of langue preparation.

MILITARY SOCIOLOGY

Social and Political Studies in the Forces after November 1989 (*1st part*) by *PhDr. Antonín Rašek*. The transformation of the former Czechoslovak Army was a very sophisticated process, which included not only transformation by itself, but also both security clearance (vetting) and separating the forces into two armies of two individual states. The author of this paper is the former deputy defence minister, so he was both an eyewitness and an important actor of this development. In his study he summarized statistics done between November 1989 and June 1994 which reflects all layers of society, their attitudes towards questions covering problems the then Czech society was to face (compulsory military service, entering European institutions, namely NATO alliance, army popularity). Tabular summary has not only historical meaning; from it we can draw a lesson and guidance for future development. There will be a sequel to this study in the following issue.

HISTORY PAGES

The Glorious Battle of Zborov by *JUDr. Ivan Kudela*. The Battle of Zborov was the main commemorative site of Czechoslovakia's heroic military cult during the interwar era. Till 1950 it used to be the Day of the Czechoslovak Armed Forces, as shifting fortunes of its commemoration reveal political attempts to reframe national questions for ideological ends. Czech units were developed in Russia even at the beginning of the Great War 1914-1918, mostly from the Czech population living in Russia. Lately the so-called Czechoslovak Legion was formed, from among prisoners of war. The numbers were rapidly increasing: starting with the Czech Group (battalion size) towards Czechoslovak (Czechoslovak) Brigade. The most glorious part was taken by the Czechoslovak Brigade during the last Russian offensive in July, 1917, in which the Czechs showed manifestly the indomitable spirit that animates them.

At the battle of Zborov on July 2, 1917, the Czechs gave the whole world proof of their bravery. Determined to win or fall, they launched an attack almost without ammunition, with bayonets and hand-grenades - and they gained a victory over an enemy vastly superior in numbers. The author, now 83 years old, is a son of one of the former Czech legionaries.

MILITARY PROFESSIONAL

Strategic Schooling of Officers. Although problems of strategical leadership in the Army of the Czech Republic and those of the U. S. Army are quite different (dimension of forces, forces' goals, tasks and objectives), general principles are common for all coalition leaders and commanders. The increasing variety and complexity of current missions places a grater demand on the force than ever before. The army must redefine the paradigms of development associated with traditional levels of execution and leadership. The ambiguity of contemporary crises and military events demands that the army begin developing officers early in their careers who can predict second- and third-order effects, negotiate, understand globalization, build consensus, analyze complex and ambiguous situations, think innovatively and critically, and communicate effectively. The article compiled by ing. J. Nastoupil is based upon the paper by Col. Michael Flowers, *Improving Strategic Leadership*, *Military Review* 2/2004.

Information Operations in Support of Special Operations. As a part of coalition forces, ACR units will probably have to fulfil or take part in special operations (SO) abroad. It is therefore useful to get acquainted themselves with a broader frame of such operations, their support and organization. Information operations (IO) can significantly enhance SOF missions' accomplishment through focused, coordinated tactical activities. When properly integrated, IO can facilitate and enhance special operations across the operational spectrum. We cannot meet the challenges of today's operating environment only by engaging in ongoing academic debates on the nature of information operations or by maintaining ad-hoc second-tier staff elements. We must establish and fill core IO billets even in peacetime, which will enhance performance in wartime. The collaborative end result for the SOF IO cell is often a "layering" of IO capabilities in support of subordinate operations. Namely in peacekeeping missions, joint SO task force might undertake broader actions to achieve nonlethal or psychological effects. Source article by Lt.Col., Bradley Bloom, U.S. Army, *Military Review* 1/2004, summarised and adapted by ing. J. Nastoupil.

Commander-Manager and Solving Problems by *PhDr. Zdena Rosická, CSC*. Organizational potential is regarded as a necessary predisposition of success. Mr.

Pareti used to say that 20 percent of time spent in an effective way can produce 80 percent of results. Today's command and control theory underlines the so-called "7S": Strategy, Staff, Systems, Shared values, Style, Skills. In the world they use many methods how to form labour. They start with functional analysis of jobs and positions - position analysis questionnaire - in which among others the communication ability is determined (and ranked high). In a working team we can differentiate nine patterns (clusters) of behaviour: Shaper, Implementer, Complete Finisher, Co-ordinator, Team worker, Resource Investigator, Plant, Monitor Evaluator, Specialist. (Meredith Belbin). Forming team is only first step. Another important feature of capable commander-manager is the persuasive orientation of personality which is able not only to persuade, but also to diver potential, hidden conflicts.

Preserved Regions and their Classification for Evaluating the Impact of Military Training by 1st.Lt. Ing. David Řehák. In the middle of the 90s of the last century all western armies were forced by public/civilian pressure to adopt many laws regulating military performances. In order to lower negative impacts of military training on the Nature, the Alliance established Environmental Training Working Group. This group later worked out "Index of Environmental Acceptability of (military) Training" and in 2003 introduced the so-called Index of Environmental Acceptability of Military Activities. The index helps to commanders to survey environmental risks and assign measured data (values) with corresponding variables of training impacts (i.e. environmental risks). The regions with the lowest index numbers are more suitable for military training (military training areas). The author

explains this method by means of a chart summarizing various types of preserved areas: areas with special protection, and areas with general protections, which are further divided into many sub-groups. The readers are invited to react to this article by sending e-mails on the address: d.rehak@email.cz.

PERSONAL DATA

Major-General Miloš Knorr (ret.) - Veteran of World War II by dr. Petr Majer. Before the war Mr. Knorr served with Third Dragoon Regiment and graduated from the Military Academy in Hranice (Moravia). In 1939 he was shortly arrested by the German Secret Police (Gestapo), in 1940 left Czechoslovakia. After the fall of France (he was an adjutant to division commander) he left for England. As many others he was in the gathering camp in Cholmondeley Park, lately he became a paratrooper instructor, commander of intelligence platoon, intelligence officer. He was one of three Czechoslovak soldiers who took part in invasion to Europe (second wave). In Europe he questioned captured German soldiers who were disguised in English military uniforms. In the late 1945 he was a liaison officer in Marshal Montgomery's army. In 1947 he graduated from Prague's War College and became a professor of general tactics. After Communist's coup d'état in 1948 he left the Czechoslovakia. In exile he worked again as an intelligence officer - code name Major Peter - for Americans. At the end of 1954 he went to the United States where he started to work for the Insurance Company of North America. After several years he became a director of its European division in the Hague. To his native country he returned only after the 1989 Velvet Revolution.

Představení autorů tohoto čísla

Mgr. Helena Buchtová, nar. 1954, absolventka Pedagogické fakulty v Ostravě a poté Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Od roku 1995 pracuje jako učitelka angličtiny na Vojenské akademii, dnešní Univerzitě obrany v Brně. V letech 2000–2003 pracovala jako členka metodického a testovacího oddělení ÚJP VA. Podílí se na projektech Česká vojenská normotvorná terminologie a Zdokonalovací distanční příprava vojenských profesionálů AČR.

PhDr. Hana Bušinová, nar. 1954, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně, obor jazyk český a jazyk anglický (1978). Absolvovala odborné jazykové a metodické stáže v USA (BALIC 1993, AELIC 1996), kurz managementu jazykové výuky v USA (2002). Ve své vědecko-výzkumné činnosti se věnuje oblasti organizace a řízení jazykového vzdělávání. Výsledky své činnosti prezentovala na odborných seminářích a konferencích. Působí na FVT UO v Brně jako odborný asistent.

Luboš Dobrovský, nar. 1932, absolvent FF UK v Praze. Od roku 1958 redaktor Československého rozhlasu, v letech 1967–1968 dopisovatel v Moskvě. Po srpnu 1968 ze SSSR vykázán. Dále působil v redakci časopisu Listy, až do zastavení vedoucí redaktor časopisu Plamen. Od r. 1970 do roku 1989 mohl z politických důvodů pracovat pouze jako skladník, čistí oken a topič. V roce 1977 jeden z prvních signatářů Charty 77, spoluautor řady dokumentů Charty. Jako disident spoluredigoval samizdatové časopisy, Kritický sborník a Čtverec. Přispěvatel samizdatových Lidových novin; v době věznění jejich zakladatelů se ujal vedení redakce. Po listopadovém převratu v roce 1989 nejprve zastupuje mluvčího OF Jiřího Dienstbiera, po jeho odchodu na MZV se stává mluvčím OF. Od 1. ledna 1990 mluvčím MZV, později náměstkem československého ministra zahraničí. Významně se účastní jednání o odchodu sovětských vojsk z Československa. V říjnu r. 1990 jmenován ministrem obrany. Od července 1992 vedoucí Kanceláře prezidenta republiky a od dubna 1996 velvyslanec v Moskvě. Nyní v důchodu, je předsedou redakční rady časopisu Přítomnost. Publikuje politické komentáře v tisku, v rozhlase a v televizi. Působí jako člen představenstva ZVI a.s.

PhDr. Jan Duchek (genmj. v. v.), nar. 1940, vojenské učiliště ve Vyškově, vojenská politická akademie

v Praze, obor teorie kultury. Doktorát získal na Filozofické fakultě UK v oboru systematická filozofie. Dálkově absolvoval postgraduální studium na právnické fakultě UK. Po roce 1968 propuštěn z armády. Rehabilitován, v dubnu 1990 nastoupil na Hlavní správu Vojenské kontrarozvědky. V letech 1991 až 1993 ředitel Vojenského obranného zpravodajství, 1993 až 1997 na úseku vojensko-politické analýzy Vojenské zpravodajské služby. Spolupracuje se Střediskem bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie (CESES) FSV UK.

Plk. gšt. Ing. Vladimír Karaffa, CSc., nar. 1950, VVŠ PV ve Vyškově, postgraduální studium VA Brno, Marshallovo centrum strategických a ekonomických studií v Garmish-Partenkirchenu, kurz GŠ VA Brno. Vykonával řadu logistických, velitelských i pedagogických funkcí na stupni útvar a motostřelecká divize a ve vojenském školství jako vedoucí katedry. V r. 1993 úspěšně obhájil svoji disertační práci v oblasti operační logistiky. Působil v Institutu pro výzkum operačního umění v Brně a v Ústavu obranných studií v Praze-Braníku a ve vedoucích funkcích na bývalé sekci obranného plánování M0. Tři roky pracoval na operačním velitelství NATO Joint Headquarters Centre v německém Heidelbergu, kde vykonával funkci náčelníka odboru a zároveň zastával pozici staršího národního představitele na tomto velitelství. Od srpna 2003 je náčelníkem Správy doktrín Ředitelství výcviku a doktrín ve Vyškově. Z titulu své funkce plní úlohu národního představitele v NATO Allied Joint Operation Doctrine Working Group (MC AJOD WG) a Concept Development and Experimentation (CDE).

Mgr. Zdeněk Kříž, Ph.D., nar. 1972, absolvent historie a politologie na FF MU Brno, doktorandské studium politologie na Fakultě sociálních studií tamtéž. Je absolventem prvního kurzu bezpečnosti politiky a řízení obrany státu v letech 1996–97, dále kurzu Leaders for the 21st Century, na Marshall European Center v Německu, stáž na Zentrum Innere Führung v Koblenzi. 1996–2003 odborný asistent katedry sociálních věd VA v Brně, 2003–2004 vedoucí katedry sociálních věd VA v Brně, od 2004 odborný asistent katedry mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU Brno. Své práce uveřejňoval převážně ve sbornících VA Brno (řada C, D) a ve Vojenských rozhledech.

JUDr. Ivan Kudela, nar. 1922, pochází z rodiny majora ruských legií, náčelníka Informačně osvětového odboru čs. vojenské správy na Sibiři (předchůdce AVIS), po roce 1920 ředitele klasického gymnázia v Brně a historika prvního čs. odboje a kulturně politického pracovníka legionářských a sokolských organizací. Po úmrtí otce v koncentračním táboře v Osvětimi (1942) musel odejít ze střední školy a byl totálně nasazen v Baťových závodech ve Zlíně. Vystudoval Právnickou fakultu MU v Brně a působil jako soudce v Brně a později pracoval na Ministerstvu spravedlnosti v Praze. Od r. 1954 byl zaměstnán na UK, zejména na Právnické fakultě, od r. 1989 jako sekretář Rady vysokých škol a ředitel Fondu rozvoje vysokých škol. Publikoval v oboru správy vysokých škol a vysokoškolského studia v ČR a v zahraničí. V důchodu (po r. 1997) se věnuje genealogii se zaměřením na osudy a dílo svého otce v rámci historie ruských legií.

Mjr. Ing. Libor Kutěj, nar. 1967, absolvoval Fakultu hornicko-geologickou Vysoké školy báňské v Ostravě (1990) a od roku 1992 pracuje ve státobezpečnostních složkách, nejprve v rámci Ministerstva vnitra a od roku 1996 Ministerstva obrany. Je studentem externí formy doktorského studia oboru řízení obrany státu na Fakultě vojenských technologií Univerzity obrany v Brně. Externě přednáší na Fakultě bezpečnostního inženýrství VŠB-TU.

Dr. Petr Majer (plk. v. zál.), nar. 1950, Vyšší dělostřelecké učiliště v Martině, vojensko-pedagogická fakulta VA v Bratislavě (1981), kurz pro informace a komunikaci ve Strausbergu v Německu (1995), studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1996, 1999). Prošel různými velitelskými funkcemi, starší učitel VDS v Hranicích na Moravě. Od roku 1990 na tiskovém oddělení MO, oboru pro styk s veřejností MO a Centru řízení informačních systémů. Tři roky byl ve funkci zástupce náčelníka odd. informací a analýz AVIS-MO a tři roky inspektorem Inspekce ministra obrany. Téměř pět let vedl Linku Armády České republiky. V současné době je ve zpětnovazebním informačním systému náčelníka GŠ AČR - Otevřené linie armády. Z jeho rozsáhlé publikační činnosti připomeňme *Vojnu do kapsy* aneb průvodce vojenskou službou, *Odpovídá Linka armády*, *Jsmo hrdí na svou zemi?*

Mgr. Antonín Mládek, Ph.D. (plk. v. v.), nar. 1941, voják z povolání od r. 1961 do r. 1996. Působil v armádě ve velitelských, štábních a učitelských funkcích a na Ministerstvu hospodářství. Absolvent PFUP v Olomouci (1972); VŠE v Praze pětisemestrové postgraduální studium, obor krizový management (1992); VŠE v Praze jednosemestrový specializační kurz obor ekonomika a manažerské řízení v krizových situacích (1997); VVŠ PV ve Vyškově doktorský studijní program v oboru ekonomika obrany státu (2001). Nyní pracuje jako samostatný analytik pro krizový management

ve veřejné správě. Specializuje se na řešení krizových situací v dopravě.

Prap. Petra Müllerová, nar. 1982, je studentkou 4. ročníku studijního oboru finanční zabezpečení AČR na Fakultě ekonomiky a managementu Univerzity obrany v Brně. Doposud nepublikovala.

Ing. Josef Nastoupil (plk. v. v.), nar. 1924, absolvoval reálné gymnázium, vystudoval vševojskovou akademii a v letech 1945-1982 aktivně sloužil v armádě, nejdéle v protivzdušné obraně státu. V současné době je v důchodu a zabývá se překladatelskou činností (francouzština, němčina, angličtina) ve vojenském oboru. V roce 1996 přeložil pro vzdušné síly ČR známou publikaci Johna A. Wardena *Plánování leteckých operací* (1989), uvádějící novou filozofii a teorii s letecké války na operačním stupni. Pro armádu mj. také přeložil z francouzského originálu publikaci *Malá encyklopedie vojenské strategie* (AVIS 2000). Je externím spolupracovníkem vědecké knihovny AVIS, publikuje ve Vojenských rozhledech a dalších odborných časopisech.

Prof. Ing. Karel Novotný, CSc., (plk. v. v.), nar. 1928, absolvent VA v Hranicích (1949), VTA Brno (1955), CSc. 1959, docent 1966, vědecký kvalifikační stupeň I 2A (1988), prof. 1991, vědecký kvalifikační stupeň I (1991). Zastávané funkce: vel. čety, roty, praporu, st. důst. oper. přípravy oper. odd. 1A, vědeckopedagogický pracovník na VTA a VA Brno, VVŠ Vyškov. V 70. byl v civilu, kde pracoval v oboru projektování a rozvoje systémů řízení. 1990 rehabilitován, do armády se vrátil jako zástupce vedoucího katedry strategie, operačního umění a dějin válek VA. Profesuru a vědecký kvalifikační stupeň I dosáhl v r. 1991. V letech 1991-93 ředitelem Institutu výzkumu operačního umění v Brně. Do důchodu odešel v lednu 1994. Byl členem řady vědeckých rad, prvním předsedou rady věd. oboru ochrana vojsk a obyvatelstva (OVO); zpracoval a publikoval přes 300 materiálů různého druhu: věd. úkoly, skripta, učebnice, články ve vojenském i civilním odborném tisku.

PhDr. Vlasta Nepivodová, nar. 1951, po absolvování Filosofické fakulty UJEP obor angličtina–ruština učila na katedře jazyků VVŠ PV ve Vyškově, poté 18 let na 4F VA AZ v Brně jako odborná asistentka. Vyučovala angličtinu, ruštinu a češtinu pro cizince. V 90. letech pracovala pět roků na Mendelově zemědělské a lesnické universitě, kde vyučovala a také překládala a tlumočila. Od roku 1996 pracuje na Ústavu jazykové přípravy v Brně na oddělení metodiky, didaktiky a testování. Prošla různými pozicemi na testovacím oddělení. V současnosti pracuje jako zástupce ředitele ÚJP a vedoucí oddělení metodiky. Absolvovala několik kurzů v zahraničí i v České republice, je členkou sdružení AMATE (Asociace metodiků – Association of Teacher Educators) a členkou Britské rady v Praze i Brně.

Kpt. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., nar. 1973. V roce 1997 absolvoval VVŠ PV v oboru finanční zabezpečení AČR, poté pracoval jako náčelník finanční služby protiletectvého raketového pluku. V roce 2003 doktorát na VVŠ PV s disertací Profesionalizace Armády České republiky a problém hospodárnosti. Od r. 1998 působí jako učitel na vojenské vysoké škole. V současné době je odborným asistentem katedry ekonomie Fakulty ekonomiky a managementu Univerzity obrany v Brně. Věnuje otázkám ekonomiky a managementu armády. Publikuje v časopise Vojenské rozhledy. Je členem České společnosti ekonomické.

Ing. Michal Pešan, narozen 1952, absolvent Vysoké školy dopravy a spojů, Žilina (1993). Po vykonání prezenční služby působil v různých funkcích příprav k obraně, v současné době krizového řízení, nyní pracuje jako ředitel odboru krizového řízení a bezpečnostní ředitel Ministerstva dopravy České republiky.

RNDr. Eva Staňková, nar. 1961, absolventka Přírodovědecké a poté Filozofické fakulty MU v Brně. Od roku 1997 pracuje jako učitelka angličtiny na Vojenské akademii, dnešní Univerzitě obrany v Brně. Podílí se na projektech Česká vojenská normotvorná terminologie, optimalizace výuky anglického jazyka a Zdokonalovací distanční příprava vojenských profesionálů AČR.

PhDr. Antonín Rašek (genmjr. v. v.), nar. 1935, pěchotní učiliště, šest let u letectva, dálkové studium FF UK, obor filozofie a historie (1955-61). Poté se stal vojenským novinářem a pracoval v oblasti společenských organizací v armádě. V aspirantském studiu se zaměřil na sociologii. Po srpnu 1968 z armády propuštěn. Věnoval se jako výzkumný pracovník, lektor a poradce průmyslové sociologii řízení, a to v Institutu poradenství Československého komitétu pro vědecké řízení (1970-75) a ve Výzkumném ústavu strojírenské technologie a ekonomiky (1975-89). V letech 1990-92 byl civilním náměstkem ministra obrany pro sociální a humanitární věci a později ředitelem Institutu pro strategická studia (1993). 1994-95 bezpartijní předseda branné komise ČSSD. V současné době pracuje v Centru pro sociální a ekonomické strategie FSV UK. Je čestným členem Asociace pro bezpečnost, obranu a ochranu společnosti a státu a Ústavu pro strategická studia při Vojenské akademii v Brně. Je členem autorského kolektivu publikací Vize rozvoje České republiky do roku 2015 (CESES 2001), Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku (CESES 2002) a Putování českou budoucností (CESES 2003). Autor řady románů, z nichž některé začínají vycházet i v reedcích, a mnoha povídek.

PhDr. Zdena Rosická, CSc., nar. 1955, vystudovala Filozofickou fakultu Jana Evangelisty Purkyně v Brně, obor angličtina-ruština. V obranném sektoru pracuje od roku 1980. Vyučovala angličtinu, ruštinu a češtinu na Vojenské akademii v Brně a jako pedagog působila i na Vysokém učení technickém v Brně na Ústavu společenských věd. Prošla různými funkcemi, v současné době pracuje jako ředitel odboru na Ústavu jazykové přípravy TRADOC ve Vyškově. Kromě pedagogiky, psychologie a teorie vyučování cizím jazyků se zabývá otázkami krizového řízení a problematikou interpersonální komunikace.

Npor. Ing. David Řehák, narozen 1978, absolvoval v letech 1996-2001 Vysokou vojenskou školu pozemního vojska ve Vyškově, obor ekonomika ochrany životního prostředí. Poté nastoupil na stejné škole k tříletému postgraduálnímu studiu modelování a simulace procesů ochrany vojsk a obyvatelstva ve studijním programu ochrana vojsk a obyvatelstva. V současné době působí na Střední technické škole Ministerstva obrany v Moravské Třebové.

Npor. Ing. Petra Vráblíková, nar. 1977, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích (studijní obor účetnictví a finanční řízení podniku), studijní pobyt na Technical College Ede, Holandsko (1996), Université de Bretagne Sud, Francie (1999), International Teaching and Training Centre in Bournemouth, Velká Británie (2002). Při studiu pracovala na FÚ Soběslav (oddělení kontroly, majetkové daně), Silvi Nova CS, a.s. (překlady, tlumočení). SVŠ MO Komorní Hrádek - lektorka angličtiny (2001-2002). Po ukončení dvouletého nástavbového studia na ŠVS MO zde působí na funkci náčelníka skupiny jazykové přípravy.

JUDr. Miroslav Tůma (plk. v. v.), nar. 1937, voj. spoj. učiliště, Právnická fakulta UK v Praze. V rámci GŠ/MO vykonával různé velitelské a štábní funkce. V letech 1989-90 byl vedoucím čl. sedmičlenné skupiny v pozorovatelské misi OSN v Angole (UNAVEM) a od června 1991 do ledna 1992 vedoucím čl. padesátičlenného vojenského kontingentu v humanitární operaci OSN v Iráku (UNGCI). Po odchodu do zálohy v prosinci 1992 se stal zaměstnancem Ministerstva zahraničních věcí ČR. V době nestálého členství ČR v Radě bezpečnosti OSN působil od ledna 1994 do února 1995 na stálé misi ČR při OSN v New Yorku. Po návratu pracoval na odboru OSN a později odboru mezinárodních organizací ve funkci zástupce ředitele zejména v oblasti mírových operací a odzbrojovací problematiky. V r. 2001 ukončil své působení na MZV a odešel do důchodu. Je autorem publikace Nešíření zbraní hromadného ničení, kontrola zbrojení, odzbrojení a Česká republika (2002).

CONTENTS

Luboš Dobrovský	
On the Defence Policy of the Czech Republic	3
Professor Ing. Karel Novotný, CSc.	
Subject Matter: Military Science	5
MILITARY ART	
Col. GSO Ing. Vladimír Karaffa, CSc.	
Strategic Vision of NATO Transformation	33
PhDr. Jan Duchek	
Intelligence Services in Constituting and Realization of Security Policy	41
Maj. Ing. Libor Kutěj	
Intelligence Potential and International Security	59
OPINIONS, CONTROVERSY	
Capt. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., CW-1 Petra Müllerová	
Housing Allowance – Blessing, or a Curse?	62
INFORMATION PAGES	
Geopolitics of Terrorism (<i>Terrorism replaced Cold War Status</i>)	71
Israel and Low-intensity Conflicts	75
JUDr. Miroslav Tůma	
Critical Importance of Counter Proliferation in Russia and Several Other States of the Commonwealth of Independent States	78
PhDr. Zdeněk Kříž, CSc.	
Participation of Soldiers in Political Process: USA, Germany, Czech Republic	93
Ing. Michael Pešan, Mgr. Antonín Mládek, Ph.D.	
Standardization in NATO Nations and EU Countries and its Connections to Railway Transport Crisis Planning of the Czech Republic	99
Lt. Ing. Petra Vráblíková	
Psychic Terror and Working Surroundings (<i>Mobbing, bossing, bullying</i>)	106
Mgr. Helena Buchtová and RNDr. Eva Staňková	
The Language Preparations of Officer-Candidates	112
PhDr. Hana Bušinová	
Importance of Language Skills for Graduates from Military Colleges	117
PhDr. Vlasta Nepivodová	
Remarks on Language Testing in the Military	121

CONTENTS

MILITARY SOCIOLOGY

PhDr. Antonín Rašek

Social and Political Studies in the Forces after November 1989 (1st part)	126
--	-----

HISTORY PAGES

The Glorious Battle of Zborov	139
--	-----

MILITARY PROFESSIONAL

Strategic Schooling of Officers	150
--	-----

Information Operations in Support of Special Operations	153
--	-----

PhDr. Zdena Rosická, CSc.

Commander-Manager and Solving Problems	157
---	-----

1st.Lt. Ing. David Řehák

Preserved Regions and their Classification for Evaluating the Impact of Military Training	161
--	-----

PERSONAL DATA

Major-General Miloš Knorr (ret.) - Veteran of World War II	169
---	-----

English Annotations	172
----------------------------------	-----

Who is Who in This Issue	177
---------------------------------------	-----

English Table of Contents	180
--	-----

OBSAH

Luboš Dobrovský	
K obranné politice České republiky	3
Prof. Ing. Karel Novotný, CSc.	
Jak je to s vojenskou vědou ...	5
VOJENSKÉ UMĚNÍ	
Plk. gšt. Ing. Vladimír Karaffa, CSc.	
Strategická vize transformace NATO	33
PhDr. Jan Duchek	
Zpravodajské služby při tvorbě a realizaci bezpečnostní politiky	41
Mjr. Ing. Libor Kutěj	
Možnosti zpravodajství pro mezinárodní bezpečnost	59
NÁZORY, POLEMIKA	
Kpt. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., prap. Petra Müllerová	
Přídavek na bydlení – požehnání, nebo prokletí?	62
INFORMACE	
Geopolitika terorismu (<i>Terorismus nahradil situaci studené války</i>)	71
Izrael a konflikt nízké intenzity	75
JUDr. Miroslav Tůma	
Kritický význam zajištění bezpečnosti zbraní hromadného ničení v Ruské federaci a některých dalších zemích Společenství nezávislých států	78
PhDr. Zdeněk Kříž, Ph.D.	
Možnosti participace vojáků na politickém procesu v USA, Německu a České republice	93
Ing. Michal Pešan, Mgr. Antonín Mládek, Ph.D.	
Standardizace v zemích Severoatlantické aliance a v zemích Evropské unie ve vztahu ke krizovému plánování železniční dopravy České republiky	99
Por. Ing. Petra Vráblíková	
Psychický teror v pracovních podmínkách (<i>Mobbing, bossing, bullying</i>)	106
Mgr. Helena Buchtová, RNDr. Eva Staňková	
Jazyková příprava z pohledu studentů vojenské vysoké školy	112
PhDr. Hana Bušinová	
Důležitost jazykových znalostí v životě absolventa vysoké vojenské školy	117
PhDr. Vlasta Nepivodová	
Několik poznámek k testování	121

OBSAH

VOJENSKÁ SOCIOLOGIE

PhDr. Antonín Rašek

Sociálně politické poznávání v armádě v polistopadovém období (1. část)	126
--	-----

Z HISTORIE

JUDr. Ivan Kudela

O slavné bitvě u Zborova	139
---------------------------------------	-----

VOJENSKÝ PROFESIONÁL

Strategické školení důstojníků	150
---	-----

Podpora speciálních operací informačními operacemi	153
---	-----

PhDr. Zdena Rosická, CSc.

Velitel-manažer a řešení konfliktů	157
---	-----

Npor. Ing. David Řehák

Chráněná území a jejich možná klasifikace při hodnocení vlivu vojenského výcviku	161
---	-----

PERSONÁLIE

Generálmajor v. v. Miloš Knorr – veterán druhé světové války	169
---	-----

Anglické anotace	172
-------------------------------	-----

Představení autorů tohoto čísla	177
--	-----

Obsah v angličtině	180
---------------------------------	-----

VOJENSKÉ ROZHLEDY

Časopis **VOJENSKÉ ROZHLEDY**
čtvrtletník

Vydává:

MO ČR - AVIS (Agentura vojenských informací a služeb)
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6-Dejvice

IČO: 60162694

Vojenské rozhledy, číslo 1/2005

Ročník: XIV. (XLVI.)

Datum vydání: leden 2005

Rozšiřuje:

AVIS, distribuce, Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6
pí Endlová, tel. (973) 215 563, endlovao@army.cz

Redakce:

Jaroslav Furmánek (redaktor), telefon: (973) 215 733
E-mail: voj.rozhledy@army.cz
Fax: (973) 215 569

Redakční rada: doc. Ing. Josef Janošec, CSc. (vedoucí), PhDr. Miloš Balabán, PhD.,
Ing. Jan Doksanský, brig. gen. Ing. Jiří Halaška, plk. gšt. Ing. Vladimír Karaffa, CSc.,
doc. Ing. Josef Kašpar, CSc., plk. prof. Ing. Aleš Komár, CSc., Mgr. Antonín Konrád,
doc. Ing. Petr Němec, CSc., pplk. doc. Ing. Dušan Sabolčík, CSc., plk. doc. Ing. Vítězslav
Stodůlka, CSc., PaedDr. Jaroslav Ševčík, mjr. Ing. Vlastimil Šlouf, PhD., Ing. Milan
Štembera, CSc., Ing. Štefan Žigo.

Sídlo redakce: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6-Dejvice.

Časopis Vojenské rozhledy v elektronické podobě naleznete na:
http://www.army.cz/avis/voj_rozhl.htm

Grafická úprava: Ing. Bořivoj Beránek

Tiskne: AVIS - Praha

Evidenční číslo: MK ČR E 6059

Identifikační číslo: ISSN 1210-3292